

OSMANLI VAKIF HUKUKU

(Ömer Hilmi Efendi'nin Ahkâmü'l-Evkâfı Özelinde)

Münir Yaşar KAYA

Kitabın Adı : OSMANLI VAKIF HUKUKU
(Ömer Hilmi Efendi'nin Ahkâmü'l-Evkâf'ı Özelinde)
Yazar : Münir Yaşar KAYA
Kapak : Esra AYGAR

1. Baskı : Aralık 2021 ANKARA

ISBN : 978 - 625 - 8421 - 03 - 3

Yayın No. : 1408

© Münir Yaşar KAYA

Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Yalnızca kaynak gösterilerek kullanılabilir.

SONÇAĞ AKADEMİ

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64

www.soncagyayincilik.com.tr

soncagyayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 47865

BASKI VE CİLT MERKEZİ

UZUN DİJİTAL MATBAA, SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK TESCİLLİ MARKASIDIR.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67

www.uzundijital.com

uzun@uzundijital.com

OSMANLI VAKIF HUKUKU

(Ömer Hilmi Efendi'nin Ahkâmü'l-Evkâfı Özelinde)

Münir Yaşar KAYA

Münir Yaşar Kaya, 1987 Yılında Bursa'da doğmuştur. İlk ve Orta öğrenimini tamamladıktan sonra lisans eğitimine Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde devam etmiş ve 2008 yılında mezun olmuştur. Aynı üniversitenin İslâm Hukuku Bilim Dalı'nda 2011 yılında Yüksek Lisans, 2017 yılında Doktora programından başarıyla mezun olmuştur. 2013 yılında Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı kapsamında araştırma görevlisi olarak Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Hukuku Anabilim dalına atanmıştır. Halen aynı fakültede İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda Doktor Öğretim Üyesi ünvanıyla görev yapmaktadır. Evli ve 3 çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	11
I. VAKFIN MAHİYETİ VE MEŞRUIYETİ	15
A- VAKIF TERİMİ VE KAPSAMI	15
B- VAKIF MUÂMELESİNİN MEŞRULUĞU	18
1- İSLÂM'DAN ÖNCEKİ VAKFA BENZER UYGULAMALAR	18
2- VAKFIN MEŞRUIYETİ	20
a) Kur'an'dan Deliller	20
b) Sünnetten Deliller	22
b) Sahâbenin Uygulamaları	23
II. ÖMER HİLMİ EFENDİ, HAYATI VE ESERLERİ	27
A- ÖMER HİLMİ EFENDİ'NİN HAYATI VE KİŞİLİĞİ	27
1- HAYATI	27
2- KİŞİLİĞİ	29
3- GÖREVLERİ	31
4- İLMİ DURUMU	33
B- ESERLERİ	33
1- AHKÂMU'L-MERGÛBE	34
2- AHKÂMU'L-ARAZİ	34
3- Mİ'YÂR-I ADALET (Mİ'YÂRU'L-ADALE)	35
4- İTHÂFU'L-AHLÂF Fİ AHKÂMİ'L-EVKÂF	36
III. "AHKAMÜ'L-EVKÂF" VE OSMANLI HUKUKUNDAKİ YERİ	37
A- MUHTEVA ANALİZİ	38
B- ESERİN OSMANLI HUKUK SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ KONUMU	57
SONUÇ	65
KAYNAKÇA	69
İTHÂFU'L-AHLÂF Fİ AHKÂMİ'L-EVKÂF	73
Önsöz	75
AHKÂMÜ'L-EVKÂF	79
MUKADDİME: VAKIF TERİMLERİ	79
Birinci Bahis: Vakıfla alakalı fıkıh istilahları hakkındadır.	79
İkinci Bahis: Vakıfla alakalı kanuni istilahlar hakkındadır.	84
BİRİNCİ BAB: VAKFIN KURULUŞUNDAKİ ŞARTLAR	88
Birinci Fasil: Vakfın kuruluş ve sebebi hakkındadır	88
İkinci Fasil: Vakfın sıhhati için şart olup olmayan şeyler hakkındadır.	91
Üçüncü Fasil: Sahih olan ve olmayan vakıflar hakkındadır.	102

İthâfu'l-Ahlâf fî Ahkâmi'l-Evkâf

<i>Dördüncü Fasil: Zikredilmeden vakfa dahil olan ve olmayan şeyler hakkındadır. ....</i>	105
<i>Beşinci Fasil: Hastanın (maraz-ı mevt) kurduğu vakıflara dairdir. ....</i>	107
İKİNCİ BAB: VAKFIN BAĞLAYICILIĞI	111
<i>Birinci Fasil: Vakfın nasıl lâzım olacağına dairdir. ....</i>	111
ÜÇÜNCÜ BAB: VAKIF ARAZİLER	118
DÖRDÜNCÜ BAB: VÂKIFIN ŞARTLARI	124
<i>Birinci Fasil: Vâkıfın çocuklar, akraba ve komşular hakkındaki şartlarına dairdir. ..</i>	124
<i>İkinci Fasil: Vâkıfın şartlarında değişiklik ve düzeltme yapılmasına dair meseleler hakkındadır.....</i>	131
<i>Üçüncü Fasil: Vâkıfın şartlarına aykırı davranmanın caiz olduğu ve olmadığı maddeler hakkındadır.....</i>	132
BEŞİNCİ BAB: VAKIF GAYR-İ MENKULLERİN ÇEŞİTLERİ.....	140
ALTINCI BAB: İCARETEYNLİ VAKIFLAR	143
<i>Birinci Fasil: İcareteynli musakkaf ve müstegall vakıflardan vazgeçme (ferâğ), hakları devretme (tefviz) ve intikal şekillerine dâirdir. ....</i>	145
<i>İkinci Fasil: İntikalin engellerine dairdir.. ....</i>	152
<i>Üçüncü Fasil: Kesin hüküm ifade eden ferâğ ile ilgilidir. ....</i>	154
<i>Dördüncü Fasil: Ölüm hastasının yaptığı ferâğ ile ilgilidir. ....</i>	158
<i>Beşinci Fasil: Veli veya vasinin ferâğ etmesi ve ferâğ ile alması hakkındadır.....</i>	159
<i>Altıncı Fasil: Şart ile yapılan ferâğ hakkındadır. ....</i>	161
<i>Yedinci Fasil: Ayıp muhayyerliği, görme muhayyerliği, fâhiş kâr ve aldatma hakkındadır.....</i>	162
<i>Sekizinci Fasil: Ferâğ bedeli ve hak sahipliği hakkındadır. ....</i>	164
<i>Dokuzuncu Fasil: Malın Bölüşülmesi (Taksim), Sırayla Kullanılması (Muhayyee) ve Ayrılması (İfraz) Hakkındadır. ....</i>	165
<i>Onuncu Fasil: İcâreteyn yolu ile ortak şekilde kullanılan vakıf gayr-i menkullere dair bazı meseleler hakkındadır. ....</i>	170
<i>On Birinci Fasil: Ferâğ bi'l-vefa ve ferâğ bi'l-istiğlale dairdir.....</i>	172
YEDİNCİ BAB: İCÂRE-İ VAHİDELİ VAKIFLAR	180
SEKİZİNCİ BAB: MUKÂTAALİ VAKIFLAR.....	183
DOKUZUNCU BAB: VAKIF İDARESİ (TEVLİYET)	187
<i>Birinci Fasil: Mütevellinin görevlendirilmesine dairdir.....</i>	187
<i>İkinci Fasil: Geçici müteveli atanmasına ve mütevellinin görevden alınmasına dairdir. ....</i>	191
<i>Üçüncü Fasil: Mütevellinin işlemlerinin denetlenmesi ile alakalı meseleler hakkındadır. ....</i>	194
ONUNCU BAB: MÜTEVELLİNİN HARCAMALARI.....	200

Osmanlı Vakıf Hukuku

<i>Birinci Fasil: Mütevellinin tazminle sorumlu olup olmadığı fillerine dairdir.</i>	200
<i>İkinci Fasil: Mütevellinin davalarda sulh olmasına ve ibra edilmesine dairdir.</i>	203
<i>Üçüncü Fasil: Mütevellinin elinde olan vakıf mallarına ve mütevellinin yemini sonucunda karar verilip verilmeyen maddelere dairdir.</i>	204
<i>Dördüncü Fasil: Bir vakfın parasının başka bir vakfa harcanmasının caiz olup olmaması hakkındadır.</i>	205
<i>Beşinci Fasil: Kendisine ihtiyaç kalmayan hayri kuruluşlara dairdir.</i>	206
<i>Altıncı Fasil: Vakıf için borçlanmanın caiz olup olmamasına dairdir.</i>	207
<i>Yedinci Fasil: Para vakıflarına dair bazı meseleler hakkındadır.</i>	208
ON BİRİNCİ BAB: VAKIFTAN ALINAN ÜCRETLER	211
ON İKİNCİ BAB: VAKIFLARDAKİ HİZMETLER VE GÖREVLER	216
<i>Birinci Fasil: Vakıftaki görevlere yapılan atamalarla alakalıdır.</i>	216
<i>İkinci Fasil: Vakıftaki görevlilerin yerine atama yapılmasına (istinâbe) ve görevin bırakılmasına (ta'til) dâirdir.</i>	218
ON ÜÇÜNCÜ BAB: VAKFIN KİRALANMASI	219
ON DÖRDÜNCÜ BAB: VAKFIN GASP EDİLMESİ	224
ON BEŞİNCİ BAB: VAKFIN TAMİRİ	227
<i>Birinci Fasil: Oturumu şart koşulmuş vakıf gayr-i menkulü meşrutun lehin tamir etmesi ve gayr-i menkule eklemeler yapması hakkındadır.</i>	227
<i>İkinci Fasil: Vakfedilmiş arsa üzerine yapılan binalara dairdir.</i>	228
ON ALTINCI BAB: VAKFIN İSTİBDALİ	230
ON YEDİNCİ BAB: VAKIF DAVALARI	232
<i>Birinci Fasil: Dinlenen ve dinlenmeyen davalara dairdir.</i>	232
<i>İkinci Fasil: Davalarda zamanaşımına dairdir.</i>	237
ON SEKİZİNCİ BAB: DAVALARDA TARAFLAR	244
ON DOKUZUNCU BÂB: VAKIF HAKKINDA ŞAHİTLİK	248
<i>Birinci Fasil: Kabul edilen ve edilmeyen şahitlikler hakkındadır.</i>	248
<i>İkinci Fasil: Duyumla yapılan şahitliğe dairdir.</i>	250
<i>Üçüncü Fasil: Delillerin önceliğine dairdir.</i>	251
YİRMİNCİ BAB: YEMİN GEREKEN HALLER	254
YİRMİ BİRİNCİ BAB: DAVALARDA İKRÂR	256

ÖNSÖZ

İslam Medeniyeti'nin her devirdeki en önemli kurumlarından biri olan vakıf müessesesi tarih boyunca birçok çeşidiyle varlığını büyüyerek devam ettirmiş ve son olarak Osmanlı Devleti'nin vakıf medeniyeti olarak adlandırılmasını sağlamıştır. Sosyal devlet anlayışının tezahürü olarak her alanda faaliyet gösteren vakıflar kendilerine has hükümlerle meşruiyet kazanmıştır. Bu hükümler ilk zamanlar fetva ve fıkıh kitaplarından hareketle uygulansa da Osmanlı son dönemine doğru müstakil eserlere konu edilmiştir. Bu eserlerden biri de Ömer Hilmi Efendi tarafından kaleme alınan "İthâfu'l-Ahlâf fî Ahkâmi'l-Evkâf" isimli eserdir. Tarafımızca 2011 yılında tamamlan Yüksek Lisans tezinde latinizesi yapılmış olan eserin sadeleştirilerek günümüz dilindeki şekliyle ilim dünyasına kazandırılması ancak mümkün oldu. Dolayısıyla bu çalışma bahsi geçen yüksek lisans çalışmasının geliştirilmiş ve değiştirilmiş hali olarak hazırlanmıştır.

Tez çalışmasından farklı olarak eser hazırlanırken günümüz akademi camiasının daha kapsamlı faydalanabilmesi umuduyla sadeleştirme yoluna gidilmiştir. Buna göre eserde günümüz Türkçe'sinde kullanılmayan ve bu sebeple anlaşılma zorluğu yaşatabilecek kelimelerin yerine mümkün olduğunca güncel karşılıkları bulunmuş ve cümle yapısı günümüz dilinde yeniden düzenlenmiştir. Bu sadeleştirme sırasında eserin aslında ifade edilmek istenen mananın tam olarak verilmesine azami dikkat gösterilmiştir. Bunun yanısıra Fıkıh terimi mahiyetinde olan kelimelere karşılık bulunmadan doğrudan yazımına özen gösterilmiştir. Çünkü ıstılah olarak kullanılan kelimeleri tam olarak karşılayabilecek güncel bir karşılığı çoğunlukla bulunmamaktadır. Ancak terimlerin Fıkıh literatüründe terimlerin hangi anlamlarda kullanıldığına dair dipnotta yeri geldikçe bilgi verilmiş ve ilgili terim hakkında geniş bilgiye ulaşmak isteyenler için kaynak zikredilmiştir. Yine ek olarak sadeleştirme esnasında müellif tarafından atıf yapılan eser ve bilgilere dipnotta yer verilmeye gayret gösterilmiştir. Bu sayede eserden günümüz ilim dünyasının azami fayda sağlaması amaçlanmıştır. Eserin sadeleştirilmesi yapılmasından dolayı ise kitabın sona ayrıca bir sözlük konulmasına gerek duyulmamıştır.

İthâfu'l-Ahlâf fî Ahkâmi'l-Evkâf

Akademik hayatımın başından itibaren benden her konuda desteğini esirgemeyen ve bu sürecin cefasına benimle katlanan hayat yoldaşım Ayşe Esin KAYA'ya, eserin yeniden gözden geçirilerek yayına hazırlanmasında beni teşvik eden ve azami gayret gösteren dostum Faruk ORUÇ ve Mustafa Yasin AKBAŞ'a, eserin basım aşamasındaki yardım ve desteklerinden dolayı Son Çağ Yayınları editör ekibine sonsuz şükran ve minnetlerimi sunarım.

İlim camiasında faydasının hiç azalmaması ve daima yararlanılan bir eser olması dileğiyle. Gayret bizden tevfik Allah'tan...

Münir Yaşar KAYA

Afyonkarahisar - 1443/2021

GİRİŞ

Ruhların yaratılmasıyla başlayan fitrat inancı, Hz. Adem'in yaratılması ve dünyaya gönderilmesinden itibaren Tevhid dini, hak din, Hanif dini gibi isimlerle anılmış Hz. Muhammed (s.a.v)'le birlikte İslâm adıyla ifade edilmiştir. Bu dinin temel özellikleri arasında adalet, ihsan ve yaratılanlar arasında yardımlaşma bulunur. Hz. Peygamber'e verilen vahiyde insanoğlu en güzel ve mükemmel bir şekilde yaratıldığı ve yukarıda belirtilen güzel hasletleri yerine getirmekle sorumlu tutulduğu bildirilmiştir. Kul inanmak ve inancının gereği olan hasletleri yerine getirmekle mükelleftir. Bu hasletler sayesinde yaratıcıya karşı olan kulluk görevini yerine getirmektedir. Bu görevlerden biri de kendisi gibi yaratılanlara karşı yardım etme zorunluluğudur. Yüce Allah sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça iyiliğe erişemezsiniz buyurarak yardım etmenin mahiyetini belirlerken, hayır ve takva üzerine yardımlaşmayı emredip, günah ve zulüm üzerine yardımlaşmaktan men ederek yardımlaşmanın genel çerçevesini çizmiştir.

Hz. Peygamber ayette "birr" kelimesi ile ifade edilen ve "iyilik, ihsan" gibi anlamlarla tercüme edilebilecek kelimeyi açıklarken "kişinin vicdanını rahatlatan şey" olduğunu zikreder. "Birr" sahipleri ise Allah tarafından Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere iman eden ve malını seve seve yakınlarına, yetimlere, miskinlere, yolculara, dilenenlere, esirlere verebilen kimseler olarak açıklanır. Bu kimseler aynı zamanda namazlarını dosdoğru kılan, verdiği sözleri yerine getiren, sıkıntı ve hastalık zamanlarında sabreden kimseler olarak nitelenir. Bu hasletleri kendisinde barındıran "birr" sahiplerinin ise gerçek mana doğru olduklarını ve Allah'tan hakkıyla korktuklarını bildirir. Yine Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre insanı cennete ulaştıracak beş amel vardır ve bunlardan birisi malını çok sevmesine rağmen Allah yolunda harcaılabilmektir. Kişinin cenneti kazanmasına vesile olacak malın Allah yolunda harcanma çeşitleri arasında tarih boyunca en etkili yol olarak vakıf müessesesi kurulmuş ve geliştirilmiştir. Hatta bu müesseseye zamanla müslümanlar tarafından rağbet gösterilmesi nedeniyle İslam Medeniyeti vakıf medeniyeti ismiyle de anılır olmuştur.

Vakıf kişinin malının sürekli olarak paylaşılabilmesine imkân sağlayan ve bu sayede kişiye hayır kapılarını sürekli açık tutan yardımlaşma şeklinin adıdır. Kelimenin sözlükte bulunan durmak, hapsedmek gibi anlamlar terimsel mana da kendisini kişinin malını ihtiyaç sahiplerine yardım amacıyla mülkiyetten çıkarılmamak üzere hapsedme kısmında gösterir. Buna göre vakıf insanın kendi mülkiyetinde bulunan herhangi bir malı başkasının mülkiyetine geçmemek üzere hükmen Allah Teâlâ'nın mülkünde hapsedmek ve oradan gelecek olan kazancı ihtiyaç sahiplerine aktarmak şeklinde tanımlanabilir.

Müslüman toplumlarda tarih boyunca bu şekilde oluşturulmuş vakıf müesseseleri birçok önem arzeden toplumsal kalkınma rollerini tek başına üstlenmiştir. Bu görevleri sayesinde vakıflar devlet tarafından halka yapılan hizmetlerin yanında tamamlayıcı ve devletin elini kuvvetlendirici niteliğe evrilmişlerdir. Böylece toplumdaki bireylerin yaşayacağı maddi ve manevi birçok sıkıntının önlenmesinde veya ortadan kaldırılmasına etkin rol oynamışlardır. Toplumun bu sayede yaşam standardı tahminlerin çok daha üstünde bir seviyeye ulaşmıştır. İslâm medeniyetinin simgesi haline gelen vakıflar, İslâm'ın ilk döneminden itibaren ordunun donatımına katkı sağlama, fakir ve kimsesizlerin ihtiyaçlarını temin etme, hastaları tedavi ettirme, ilmin yayılmasına katkıda bulunma, bekârların evliliklerine yardımcı olarak fuhşiyata engel olma, yol, su, han, hamam, mâbed ve okullar yaptırma, öğrencileri destekleme, hayvanları koruma vs. gibi birçok konuda faaliyet göstermişlerdir.

Allah ve Hz. Peygamber'in bu doğrultudaki emrine uyan pek çok sahâbe malını vakfetmiştir. Hz. Ömer Hayber'in fethinden kendisine kalan bahçeyi vakfetmesi, Hz. Osman'ın Rûme kuyusu başta olmak üzere vakfettiği sayısız mülk, Hz. Ali'nin vakfettiği arazi, Halid b. Velid'in Medine'deki bir evini vakfetmesi vb. örnekler sahâbe tarafından yapılan vakıflardan yalnızca birkaçını oluşturmaktadır.

Başlangıcından itibaren müslümanlar arasında gelenek haline gelen vakıf uygulaması Osmanlı döneminde zirveye çıkmış, Cumhuriyet döneminde de devam edegelmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethinden sonra Ayasofya, Fatih Camii ve Külliyesi'ni yaptırması örneğinde olduğu gibi

Osmanlı sultanlarının ve saray ehlinin yaptıkları sayısız vakıflar bulunmakta ve topluma teşvik sadedinde örnek teşkil etmektedir. Bunların yanında pek çok konuda insan ve hayvan ayırt etmeksizin tüm mahlukatın sıkıntısını giderecek türden vakıflar inşaa edilmiştir. Vakıf kültürü öyle bir hale gelmiştir ki insan hayatının doğumundan vefatına kadar geçirdiği her evrede mutlaka bir vakıfla karşılaştığı görülmüştür. Osmanlı'ya kendisinden önceki toplumlardan tevarüs eden bu ulvi davranış biçimi Cumhuriyet Döneminde de devam etmiştir. Bursa da kurulan Demirlizade Hacı Ahmet oğlu Ali Efendi Tesisi veya İstanbul'da Feyziye Mektepleri Tesisi gibi birçok vakfın kurulduğuna şahit olunmuştur. Bursa, Edirne ve İstanbul'da yapılan ve vakfedilen tüm bu vakıflar başlı başına çalışmayı gerektirecek kadar çok sayıdadır.

Var olan vakıf uygulamalarının çokluğu beraberinde vakfa dair bir hukukun inşa edilmesine de vesile olmuştur. Bu minvalde İslam Hukuku'nun temel kaynaklarından itibaren birçok eserde vakfa dair detay hükümler dile getirilmiş, cevazına dair birçok mesele tartışılmıştır. Bir çeşit yardımlaşma olması hasebiyle de üzerinde titizlikle durularak hükümler kitaplarda zikredilmiştir. Klasik eserlerde ve fetva kitaplarında yer alan birçok meselenin yanında vakıf hükümleri ile alakalı müstakil pek çok çalışmanın kaleme alındığı da görülmektedir. Hassâf, Hilâl b. Yahyâ, İmam Birgivi, Ebûssuud Efendi, Ali Haydar Efendi, Elmalılı Hamdi Yazır gibi isimler geçmişten günümüze kadar geçen süreçte vakıf hükümlerine dair müstakil eserler kaleme alan ulemadan yalnızca bir kaçıdır. Çalışma konusunu oluşturan eseri de Osmanlı son dönem hukukçularından Mecelle komisyonu üyesi Ömer Hilmi Efendi kaleme almıştır.

Ömer Hilmi Efendi'nin Mecelle komisyonu üyesi olmasından dolayı eser her ne kadar kanun olarak yürürlüğe girmemiş olsa da Mecelle üslubunda kanun metni olarak hazırlanmıştır. Bu minvalde kısa ve öz maddelerden oluşmaktadır. Eserin asıl hali Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış ve "İthâfu'l-Ahlâf fî Ahkâmî'l-Evkâf" ismiyle neşredilmiştir. Hicri 1307 yılında yapılan bu baskısının dışında eserin günümüze kadar herhangi bir tıpkıbasımı gerçekleşmemiştir. Bu haliyle eserin günümüz ilim dünyasına kazandırılması zorunluluk arzetmiştir. Zaman içerisinde Arapça, Fransızca ve İngi-

lizce dillerine tercümesinin yapılarak çeşitli devletlerde kanun olarak uygulanması eserin İslam Vakıf Kanunu özelliğini perçinlemektedir. 1975 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından latinize çalışmasına da konu edinmiştir. Ancak eserde gözetilen latinize üslubunun kelimelerin anlaşılmasında yetersiz kalması, yer yer hatalı kelimelerin bulunması ve eserin baskısının tükenmiş olarak günümüzde ulaşılabilirliğinin kalmaması gibi nedenlerle yeniden latinize çalışmasına konu edinme ihtiyacı hasıl olmuştur. Bunun yanı sıra eser hakkında güncel dile aktarım anlamında herhangi bir sadeleştirme çalışmasının da yapılmadığı görülmektedir.

Günümüz dünyasında yeniden gündem olmaya başlayan ve adil bir ekonomik sistemin kurulmasında etkili alanlardan birini oluşturan Sosyal Finans kavramının temelini oluşturabilecek İslam Vakıf Sistemi'nin kanuni altyapısını oluşturan bu eser günümüze de bu minvalde ışık tutacaktır.

Bahsi geçen gerekçelerden hareketle eserin günümüze kazandırılması önem arz etmektedir. Bu anlamda eserin hem tıpkıbasımının yeniden yapılabilmesi hem okunuşta yaşanacak sıkıntıların giderilebilmesi amacıyla latinizenin hazırlanması hem de günümüz türkçesinde kullanılabilmesi amacıyla sadeleştirilmesinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle çalışmada eserin hem orijinal dilindeki tıpkıbasımını hem latin alfabesiyle okunuşu hem de güncel kelimelerle karşılığında oluşan sadeleştirme bir arada basılmıştır. Böylece müellifin esere verdiği isimde de arzuladığı biçimde ithaf ettiği sonraki nesillerin faydalanması en üst düzeyde gerçekleştirilecektir.

I. VAKFIN MAHİYETİ VE MEŞRUIYETİ

Yüce Allah yeri göğü ve içinde olan her şeyi yoktan var etmiştir. İnsan ise, beden ve ruh bakımından en güzel şekilde yaratılarak,¹ kendisine önemli sorumluluk verilmiştir.² Allah'a kulluk görevinin yanında, insanlar arasında tanışma, kaynaşma ve kardeşlik görevinin tesisini de insanın sorumluluğuna yüklenmiştir. İslâm sulh ve barış demektir. Huzurun tesisi insanların kendi aralarında kaynaşmalarına bağlıdır. Bu kaynaşmanın sağlanması için ise İslam zekât, karz-ı hasen, sadaka vb. birçok yardımlaşma müesseseleri tesis etmiştir. Vakıf da bu yardımlaşma müesseselerinden bir tanesini oluşturmakta ve tarih boyunca en etkili kurumlardan biri mahiyetini arzetmektedir. Karşılık beklemezsizin yapılan bu yardımlaşma çeşidi eşine pek az rastlanır bir hüviyete bürünmüştür.

Asr-ı saadette ilk örneklerinin görüldüğü vakıf uygulaması zaman içerisinde gelişerek birçok farklı şekilde uygulanmıştır. Osmanlı devleti zamanına gelindiğinde neredeyse vakfın bulunmadığı hiçbir alan, kurulan vakıflardan fayda sağlamayan hiçbir insan ve canlı kalmayacak dereceye ulaşmış ve yayılmıştır. Bu kadar genişlemiş ve farklı birçok çeşidini barındırarak sistem halini alan bir kurumun hukuki olarak alt yapısının düzenlenmesi ve tespit edilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu anlamda kaleme alınan çalışmalardan biri de Ömer Hilmi Efendi'nin kaleme aldığı "İthâfu'l-Ahlâf fî Ahkâmî'l-Evkâf" adlı eseridir.

A- VAKIF TERİMİ VE KAPSAMI

Vakıf kelimesi Arapça "v-k-f" kökünden mastar olarak kullanılan kelimedir. Sözlükte "durmak, alıkoymak, mâni olmak, hapsetmek, vakfetmek, bağış yapmak" gibi anlamlara gelmekte ve çoğulu "evkâf" ve "vukuf" olarak kullanılmaktadır. Fıkıh terimi olarak vakıf ise; "Bir akarı veya akar hükmünde olan bir mülkü, geliri insanlara ait olmak üzere, mülkiyetin nakli sonucunu doğuran tasarruflardan men edip, ebedi olarak alıkoymak" şeklinde

---

1 Bk. Tin Suresi, 95/4.

2 Bk. Bakara, 2/134, 286.

tarif edilmektedir.³ Buradan da anlaşılacağı üzere vakıf, sahip olunan mal ile alakalı ve kıyamete kadar hükmünü devam ettirecek bir tasarruf şeklidir.

Hânefilerin çoğunluğu bu şekilde yapılan tasarrufu “vakf” terimiyle ifade etmişse de Şafîî ve Mâlikî fıkıhçılar bu çeşit tasarrufu “Habs” ve “Hubs” terimleriyle etmektedirler.⁴ Bu farklı kullanımın sebebi her iki kelimenin de hadis metinlerinde aynı anlama gelecek şekilde kullanılmış olmasıdır.⁵

İslâm âlimleri arasında vakıf yerine sadaka kelimesinin yanına çeşitli sıfatlar eklenerek kullanıldığı da görülmektedir. Sadaka sözlük itibâriyle yoksullara Allah rızası için karşılıksız olarak verilen şey, bağışlanan mal anlamında kullanılmaktadır. Bu anlamına bakıldığında vakıfla kastedilen manadan çok daha geniş bir anlamı içerdiği görülecektir. Bu nedenle ulema sadakanın bir çeşidi olmasını dikkate alarak kelimeye “müebbede” (ebedi kılınan), “muharreme” (dokunulması haram hale getirilen), “cariye” (sürekli olan, devam eden) gibi sıfatları ekleyerek vakıf anlamında kullanmışlardır.⁶ Böyle vakfın bir tür sadaka olduğu ön plana çıkartılmış olmaktadır.

Tasarruf açısından bakıldığında vakıf, mal üzerinde sınırsız aynı hakka sahip olan kişinin kendisine ait bu haklarından vazgeçerek malın çip-lak mülkiyetini Allah’a bırakması ve gelirini Allah yoluna tahsis etmesidir. Bu sayede mal artık Allah’ın mülkü haline geleceğinden vakfedenin mülkiyetinden çıkar ve tasarrufu vakıfnamede belirtilen şartlar dahilinde gerçekleştirilir.⁷

Ancak genel olarak bu şekilde hukuki tanımı yapılabilirse de fukahanın vakfa dair detaylarda farklı düşüncelere sahip olması yaptıkları tanıma da yansımaktadır. Buna göre İmâm-ı Âzam Ebû Hanife (ö. 150/767) vakfı

---

3 Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, Bilmen Yay., İstanbul, 1969, IV, 284.

4 Bk. İbn Manzur, Lisânu'l-arab, Daru Sadır, Beyrut, 1990, IX, 359; Zebîdî, Tâcu'l-arûs, Daru Sadır, Beyrut, t.y, VI, 369; Şafîî, el-Ümm, Daru'l-marife, Beyrut, t.y, IV, 51-61.

5 Buhâri, Vesâyâ, 22, 28; Müslim, Vasiyye, 15.

6 Kâsâni, Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi', Daru'l-kütübi'l-arabi, Beyrut, 1394/1974, VI, 218; Şafîî, el-Ümm, IV, 51.

7 İbnü'l-Hümmam, Şerhu fethu'l-kadir, Daru Sadır, Beyrut, V, 37.

gayr-ı lazım bir tasarruf kabul ettiği için kişinin mülkiyetinden çıkmayacağını öngörmektedir. Dolayısıyla onun açısından vakıf, mülk olan bir ayn'ı, vakfedenin mülkiyetinde alıkoymak ve gelirini fakirlere veya başka hayır yollarına tasadduk etmekten ibaret bir muâmeledir.⁸ Bu tarife göre yapılan vakıf muâmelesi ariyet muâmelesinde olduğu gibi bağlayıcı değilse de, üç unsurdan biri meydana geldikten sonra bağlayıcı hale gelmektedir. Bunlar;

Hâkimin vakfedilen yeri vakıf olarak tescil etmesi,

Mal varlığının üçte birini geçmemek üzere, ölüme bağlı tasarrufla yapılan vakıfta, vakfedenin vefât etmesi,

Yeni yapılan bir mescidde, vakfedenin izniyle bir kişinin namaz kılması veya vakfedilen kabristana bir kişinin defnedilmesi

Kurulan vakıfta yukarıda aktarılan fiilerden birinin gerçekleşmesi halinde bu yerlerin vakıflığı bağlayıcı hale gelir ve vakfedenin mülkiyetinden tamamen çıkar.⁹

Ebû Yusuf (ö. 182/798), İmam Muhammed (ö. 189/805)'in görüşleri doğrultusunda Hânefilerde fetvaya esas olan görüşe, Şâfiîler ve Hanbelîlere göre ise vakıf; kendisinden yararlanılması mümkün olan bir malın temlik ve temellükten menedilerek, gelirinin Allah rızası umularak mubah olan bir hayır yönüne tahsis edilmesidir. Bu durumda vakfedilen malın mülkiyeti vakfedenden çıkar ve Yüce Allah'ın mülkü haline gelir.¹⁰

Mâlikîlerde ise vakıfta süreklilik (ebedi) şart değildir. Belli bir müddet için yapılan vakıf da geçerlidir. Ancak bu durumda vakıf mülkiyeti sahibinin üzerinde devam eder. Vakıf süresi bittiği takdirde tasarruf hakkına vâkıf tekrar sahip olur. Bir akarın belli bir süre kiraya verilip kira bedelinin hayır yolunda harcanması bu çeşit vakfa örnek olarak gösterilebilir.¹¹

---

8 Serahsî, el-Mebsût, Daru'l-marife, Beyrut, t.y., XII, 27.

9 İbnü'l-Hümmam, a.g.e., V, 37; Meydânî, el-Lübab, Dersaaadet Yay., İstanbul, t.y., II, 180.

10 Serahsî, a.g.e., XII, 28, İbnü'l-Hümmam, a.g.e., V, 37; el-Fetâva'l-hindiyye, Mektebetü'l-İslâmiyye, Diyarbakır, 1973, II, 350.

11 Mâlik b. Enes, el-Müdevvenetü'l-kübra, Daru Sadır, Beyrut, t.y., VI, 98.

B- VAKIF MUÂMELESİNİN MEŞRULUĞU

1-İslâm'dan Önceki Vakfa Benzer Uygulamalar

Vakıf işlemi vakıf adıyla her ne kadar İslâm Hukuku ile başlamışsa da İslâm'dan önce vakfa benzer uygulamalar mevcuttur. Ancak tam manasıyla İslâm'daki vakıf mantığını içeren bir vakfetme tarihte hiçbir millette bulunmamaktadır. Bu yönüyle İslâm'a özgü bir sistem olduğu söylenebilmektedir. Nitekim bu konuda İmam Şâfiî (ö. 204/820) önceki milletlerin kurbet kastıyla vakıf yapmadıklarını bu sebeple vakfın İslâm'la başladığını söyler.¹²

Değindiği üzere İslâm hârici diğer milletlerde de vakfa benzer uygulamalar görülmektedir. Her milletin inandığı bir dini ve her dinin de mensuplarının ibadet etmek amacıyla tahsis edilen mâbed ve bilumum mallar bulunmaktadır. Bu mâbedler ve malların ise İslâm'daki vakıf uygulamasına benzer bir durumda bağışlandığı görülmektedir. Ancak İslâm'ın vakıf anlayışı diğer toplumlarda “Dindar kimselerin vasiyet yoluyla bıraktıkları miras” anlamına gelen ve Fransızca'da “Les Pieux” olarak adlandırılan hayrâtan gaye bakımından farklılık arz etmektedir.¹³

Vakfedilen malın vâkıfın mülkiyetinden çıkması, gelirlerinin başkalarına ait olması ve vakfeden de dahil olmak üzere hiç kimsenin vakıf kurulduktan sonra mülkiyet hakkı iddia edememesi gibi hükümler vakıflarda sınırsız aynı hak hükümlerinin geçerli olmayacağını göstermektedir. Bu bakımdan İslâm medeniyetindeki vakıflar diğer milletlerin vakfa benzer uygulamalarından ayrılmış bulunmaktadır.

İslâm'dan önceki vakfa benzer uygulamalar arasında İslâm'ın vakfına benzer ilk uygulama en eski vakıf kabul edilen bina Mekke'deki Kâbe-i Muazzama'dır. Kâbe'nin yeryüzündeki ilk mâbed olduğu Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklanmıştır. “İnsanlar için yeryüzünde kurulan ilk ev Mekke'de bulunan, mübârek ve âlemler için hidâyet kaynağı olan Kâbe'dir.” (Âl-i İmrân

---

12 Şâfiî, el-Ümm, IV, 52.

13 Öztürk, Nazif, Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar, TDV Yayınları, Ankara, 1995, 36.

3/96). Hz. Âdem tarafından bina edildiği bildirilen Kâbe'nin ikinci banisi ise Hz. İbrâhim (a.s)'dır. Günümüzdeki Kâbe'nin vakıflık statüsü ise Hz. İbrahim tarafından inşâ edilen amaca uygun şekilde devam etmektedir.¹⁴ Bu nedenle Kâbe'nin İslâm'ın öngördüğü vakıf hükümlerine uygun bir bina hüviyetindedir.¹⁵ Hz. Peygamber de buna işaret ederek yeryüzünde ilk inşâ edilen binanın Kâbe, ikinci inşâ edilen binanın ise Mescid-i Aksa olduğunu belirterek aralarında da kırk yıl süre bulunduğunu belirtmektedir.¹⁶

Osmanlı Tapu Tahrir defterlerine bakıldığında Peygamberlerden bazıları adına kayıtlı vakıflar bulunduğu görülür. Bu vakıflar bahsi geçen peygamberler tarafından bizatihi kurulan vakıf eserler değil, onlardan sonra yaşamış kişiler tarafından o peygamberler için inşa edilen türbe ve makamlar ya da bu mekanların ihtiyaç duyduğu hizmetlerin giderlerinde kullanılmak üzere kurulmuş olan vakıflardır.¹⁷

Değiniildiği üzere tarih boyunca dinsiz veya inançsız yaşayan bir millet bulunmamaktadır. Hak olsun batıl olsun her dinin ve inancın da kendine ait bir mâbedi ve bu mâbedlerde kullanılmak üzere adanan eşyalar malları bulunmaktadır. Tüm bunlar İslam'daki vakıfla aynı hükümleri içermese de vakfa benzer uygulamanın her millette var olduğunu göstermektedir.¹⁸

Örneğin Bâbil'de vakfa benzeyen intifa hakkı¹⁹, Eski Mısır'da ilahlara, mâbedlere ve kabirlere yapılan bazı tahsisler ve kâhinlere tahsis edilen gayri menkuller bulunmaktadır.²⁰ Bu kurumların İslam'daki vakıf sistemine benzediği görülür. Yine Eski Yunandaki site uygarlıklarına bağışlanan mallar ve

---

14 Bakara, 2/125; Âl-i İmrân, 3/96; Mâide, 5/97; Hac, 22/26.

15 Ömer Hilmi, İthâfu'l-ahlâf fi ahkâmi'l-evkâf, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1307, 8.

16 Buharî, Enbiyâ, 10

17 Akgündüz, Ahmet, İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, T.T.K. Basımevi, İstanbul, 1988, 51.

18 Berkî, Ali Himmet, Vakıflar, Cihan Kitâbhânesi, İstanbul, 1940, 4.

19 İntifa Hakkı: Babil kralı tarafından bazı kamu görevlilerine bağışlanan malların, kamu görevlilerin mülkiyeti kendilerine ait olmasa da tasarruf yetkisine sahip olduğu bir haktır. Bu mallar miras yoluyla varislere de geçebilir. Kübeysî, Muhammed Ubeyd Abdullâh, el-Ahkâmu'l-vakf fi şeriatî'l-islâmiyye, Matbaatü'l-irşad, Bağdad, 1977, I, 23.

20 Kübeysî, el-Ahkâmu'l-vakf, I, 24.

vasiyetler²¹, Roma'da Hıristiyanlık sonrası gelişen Hıristiyan vakıf sistemi,²² Eski Türklerde özellikle Uygurlarda gelişen Budist vakıf anlayışı²³ İslâmiyet'ten önce vakfa benzeyen uygulamaların birçok millette bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca bunlara ek olarak günümüz Fransız, İngiliz ve Amerikan hukukunda da İslâm vakıf uygulamasına benzer uygulamalara rastlanılmaktadır.²⁴

2- Vakfın Meşruiyeti

İslâm'da uygulanmakta olan vakıf sisteminin meşru olduğuna dair Kur'an, Sünnet ve İcmâ'dan pek çok delil getirilmektedir. Fıkhnın aslı kaynaklarında vakfa dair delilin bulunması İslam vakıflarının başka milletlerdeki uygulamalarından hareketle değil bizzat İslam'a has bir uygulama olarak vaz edildiğini göstermektedir.

a) Kur'an'dan Deliller

Kur'an-ı Kerîm'de lafzî olarak vakıf ile ilgili açık bir ayet bulunmasa da vakfın anlamı kapsamındaki birçok ayette sadaka lafızlarıyla vakıf teşvik edilmektedir. Sadaka kapsamında teberru edilecek hayır yolları Kur'an-ı Kerîm'de yüce Allah tarafından ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.²⁵ Bu ayetler arasında doğrudan doğruya vakıfla alakalı ayet bulunmasa da Hz. Peygamber tarafından vakfın kastedildiği belirtilen şu ayet bulunmaktadır. "Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça iyiliğe erişemezsiniz."²⁶ Bu ayetle kişinin, sahip olduğu ve sevip bağlandığı dünya nimetlerini Allah sevgisinin önüne geçirmesi engellenmiştir. Kişi sevdiği ve bağlandığı şeylerden ancak ondan daha fazla sevdiği bir başkası için vazgeçebilir.

---

21 Köprülü, Bülent, Tarihte Vakıflar, A. Ü. Hukuk Fak. Dergisi, VIII, say: 3-4, 479-480.

22 Kübeysî, el-Ahkâmü'l-vakf, I, 25; Köprülü, Tarihte Vakıflar, 482-483.

23 Ayrıntılı bilgi için Bkz: Köprülü, a.g.e, 488-492.

24 Encyclopaedia Britannica, IX, Foundation, 654-658.

25 Konuyla ilgili bkz: Bakara 2/177, 190, 195, 215, 254, 261, 262, 265, 267, 273, 274, 277, 280; Âl-i İmrân 3/92, 115, 194; Tevbe 104/99, 103.

26 Âl-i İmrân 3/92.

Nitekim bu ayetin inmesinin ardından sahâbeden Ebû Talha (ö: 34/654) Hz. Peygamber'e gelerek "En sevdiğim 'Beyruhâ' arazisini Allah yolunda tasadduk etmek istiyorum" demiş ve Hz. Peygamber de ona ailesinden yakınlarına malını bağışlamasını tavsiye etmiştir.²⁷ Bu ayet kapsamında aktarılan bu rivayette müfessirlerin çoğu tarafından bu bağışın vakıf yoluyla olduğu zikredilmiştir. Ayetin manasının vakıf olduğunu Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere hadisçiler tarafından da kabul edilmektedir.²⁸

Kur'ân-ı Kerim'deki diğer ayetlerde de Müslümanlar ellerindeki malları seve seve Allah yolunda sarf etmeye teşvik edilmiştir. Ayetlerde ayrıca tasadduk edilecek malların kimlere verilebileceği de açıklanmıştır. "Sevdiği mallarını akrabaya, yetimlere, miskinlere, yolculara, dilenenlere ve esirlere verenler, namaz kılanlar ve zekât verenler asıl iyilik sahipleridir."²⁹ ile "Sana (Allah yolunda) ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: Maldan harcadığınızı şey, ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır. Şüphesiz Allah yapacağınız her hayrı bilir."³⁰ ayetlerinde infâk edilecek yerler belirtilmektedir.

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de takva sahibi Müslümanların özellikleri arasında "Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayanlar"³¹ belirtilmekte ve Allah yolunda infak etmenin takva için gerekli olduğu zikredilmektedir. Bu ve benzeri ayetlerle Allah yolunda harcama konusunda en genel çerçeve çizilmiştir.

Bu ayetler genel olarak farz olan zekât ve ve nafîle sadakaları içine aldığı gibi hayırda ve sadakada süreklilik kazandıran vakıfları da kapsamaktadır.

---

27 Müslim, Zekât, 42.

28 Şevkanî, Neylü'l-Evtâr, VI, 30-34; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübra, VI, 164-165.

29 Bakara, 2/177.

30 Bakara, 2/215.

31 Bakara, 2/3.

b) Sünnetten Deliller

İslâm vakıf konusunda herhangi bir yasak getirmemiş aksine bunu umumi olarak ayetlerle hususi olarak da sünnet ve icma' ile desteklemiştir. Vakıf yüce Allah'a yaklaşmak için bir araç olarak kullanılmış, bu sebeple bizzat Hz. Peygamber tarafından vakıf yapılmış ve ashâb da vakıf yapmaya teşvik edilmiştir.

Hz. Peygamber “Âdemoğlu öldüğünde, amel defteri kapanır. Üç kimse bundan müstesnadır. Sadaka-i câriye (devam eden sadaka) meydana getirenler, topluma yararlı bir ilim bırakanlar ve kendisine hayır dua eden hayırlı evlat bırakanlar”³² buyurarak sadaka-i câriye bırakan kişinin kıyamete kadar amel defterinin kapanmayacağını müjdelemiştir. Buradaki sadaka-i câriye'nin vakıf yoluyla mümkün olacağı ise aşikardır.

Vakıf hakkında en net delil olarak kabul edilen rivayet ise şudur: “Hz. Peygamber vefâtından sonra tereke olarak beyaz bir katır, bir silah ve vakıf olan arazisinden başka bir mal bırakmamıştır”³³ denilmektedir. Hz. Aişe'den nakledilen başka bir rivayete göre Hz. Peygamber Medine'de yedi parça³⁴ taşınmazı vakfetmiştir. Uhud gazvesinde müslümanların safında yer alan Nadiroğulları'ndan Muhayırık³⁵ isimli bir yahudinin savaş öncesi yaptığı vasiyetinde, savaş sırasında öldüğü takdirde mallarının Allah'ın elçisinin olmasını ve Allah'ın sarfet dediği yere sarfetmesini istemiştir. Gazvede Muhayırık'ın ölümü üzerine Peygamber Efendimiz bir görüşe göre Abdulmuttalib ve Haşimoğullarına, bir başka görüşe göre ise İslâm'ın ve müslümanların acil ihtiyaçlarına bu malları vakfetmiştir. Nitekim İslâm'da ilk vakıf örneğini bu arazilerin teşkil ettiği kabul edilmektedir.³⁶

---

32 Müslim, Vasiyye, 14; Ebû Davud, Vesâyâ, 14; Tirmizi, Ahkâm, 36.

33 Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, VI, 160; Kübeysî, Ahkâmu'l-Vakf, I, 96-98

34 Bu yedi parça mülkün isimleri şunlardır: A'vaf, Sâfiye, Dellâl, Müseyyeb, Bürka, Hisna ve Meşrebe. Bkz: Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, VI, 160.

35 İbn İshak ve İbn Hişam gibi İslâm tarihçileri Muhayırık'ın ölmeden önce müslüman olduğunu nakletmişlerdir. Bkz: Öztürk, Nazif, a.g.e, 123.

36 Müslim, Fezailü's-sahâbe, 196; İbn Hanbel, I, 45.

Hız. Ömer Hayber'in fethinden sonra kendi hissesine düşen ganimeti ne yapması gerektiğini Hz. Peygamber'e danışmış, Allah'ın elçisi de "Onu hapsed, gelirini dağıt" buyurmuşlardır.³⁷ Vakfın temel şartı olan aslının mülkiyetten çıkarak hapsedilmesi ve gelirinin dağıtılması uygulaması bu hükümle sabit olmuştur.

b) Sahâbenin Uygulamaları

Ashâbın önde gelenlerinin ve imkânı olanlarının çoğu hayatlarından sadaka vermeye azami gayret gösterdikleri kaynaklarda yer alır. Hayır sahibi ashâb arasından çoğu da mallarını vakıf yoluyla tasadduk etmişlerdir. Bu konuda ilk düzenli vakıf örneği yukarıda zikredilen Hz. Ömer'in vakfıdır. Hz. Ömer, Hayber'in fethinden sonra kendisine isabet eden bahçeyi çok seviyor olmasına rağmen vakfetmiştir. Hz. Ömer'in ağzından olay şöyle nakledilir; "Allah'ın elçisine: 'Ömrümde sahip olmadığım güzel ve değerli bir arazi bana isabet etti, bu konuda ne buyurursunuz?' dedim. Hz. Peygamber de: 'İstersen malın mülkiyetini elinde tut, gelirini yoksullara tasadduk et' buyurdu." Bunun üzerine Hz. Ömer, arazisini; satılmamak, bağışlanmamak ve mirasla da geçmemek; gelirinden yoksullar, yakın hısımlar, düşkünler, yolda kalmışlar, Allah yolunda savaşanlar ve azatlık anlaşması yapan kölelerin yararlanması üzerine vakfetti. Mütevellînin de bundan örf göre yararlanabileceğini şart koştu. Bu konuda bir vakıfname düzenleyerek kızı Hafsa'ya (ö. 41/244), sonra da nesline teslim ve vasiyet eyledi.³⁸

Hız. Osman'ın zengin olması ona daha fazla hayır yapma imkânı vermiştir. O, İslâm'ı malı ile destekleyerek Hz. Peygamber'in hoşnutluğunu kazanana sahabilerdendir. Medine'de su sıkıntısı çekildiği bir dönemde Rûme kuyusunun yarı hissesini bir Yahudiden satın alarak Müslümanların hizmetine vermiş, su satamayan Yahudi de kuyunun diğer hissesini de Hz Osman'a satmak durumunda kalmıştır.³⁹

---

37 Buharî, Vesâyâ, 22, 28; Eyman, 33; Müslim, Vasiyye, 15, 16.

38 Bk. Buharî, Vasâyâ, 22, 28; Döndüren, Vakıf Meseleleri, 27.

39 Köksal, M. Asım, İslâm Tarihi, İstanbul, t.y., VIII, 193-194; Döndüren, Vakıf Meseleleri, 28.

Hz. Ali'nin Yenbu'c mevkinde bulunan arazisi ile ilgili de şu bilgi verilir. "Allah yüzümü ateşten koruması, beni cennetine koymas ve benden razı olması için Yenbu'da bulunan bütün malımı satılmamak, bağışlanmamak ve mirasla intikal etmemek üzere, sulh veya savaş halinde yoksulara, düşkünlere, yoksullara, yakın ve uzak akrabalara ve yolculara infak ettim..."⁴⁰

Hulefâ-i Râşidîn'in anlatılan bu vakıflarının yanında pek çok sahabe tarafından da vakıf yapıldığına şahit olunmaktadır. Sahabe tarafından yapılan vakıfların ne denli fazla olduğuna Câbir b. Abdullâh'dan nakledilen "Ben Mekkeli ve Medine Müslümanlardan mal ve mülk sahibi olup da vakıf yapmamış hiç kimse bilmiyorum" rivayeti delil için yeterlidir.⁴¹ Ayrıca Zeyd b. Sâbit tarafından zikredilen ""*Gerek diri ve gerek ölü için vakıftan hayırlı bir şey görmedim. Ölüye sürekli sevap kazandırır, dirinin de malı habs olup satılamaz, bağışlanamaz ve miras kalamaz ve bu sayede mal helâk olmaktan kurtulmuş olur*" sözler de sahabenin vakfa bakışını özetler mahiyettedir.⁴² Öte yandan İmam Şâfiî vakfın meşruiyeti hakkında sahabe arasında icmâ bulunduğunu şu sözlerle açıklamaktadır: "Muhacirlerden ve Ensâr'dan birçoklarının vakıfları olduğunu biliyoruz. Onlardan çoğunun evladları ve aileleri bu vakıfları devam ettirdiler. Bunu umum böylece nakletti, kimse ihtilâfa düşmedi. Medine'de ve Mekke'de olanların çoğu böyledir. Eskiden beri Müslümanlar sadaka verir ve vakıf kurarlar. Bu hususta hadis nakletmeye çalışmak bir külfettir."⁴³

İlk asırdan itibaren gelişerek günümüze kadar gelen vakıf kurumunun pek çok çeşidine günümüz Türkiye'sinde de rastlanılmaktadır. Bu nedenle ülkemizde vakıflar azımsanmayacak derecede yer teşkil etmektedir. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı Devletlerine başkentlik yapmış olan Bursa, Edirne, İstanbul, Konya gibi şehirlerde vakıfların en kapsamlı örnekleri görülmektedir. Vakıfların bu denli gelişmesi ile birlikte tarihsel, hukuki, sosyolojik bir-

---

40 Beyhakî, Sünenü'l-kübra, VI, 160,161; Döndüren, Vakıf Meseleleri, 29.

41 İbn Kudâme, el-Muğnî, c. 8, s. 185.

42 Hassâf, Ahkâmü'l-evkâf, s. 13.

43 eş-Şâfiî, el-Ümm, c. 5, s. 110.

çok alanda eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerden biri de bu çalışma ile günümüz yayın hayatına kazandırılmış olan Ömer Hilmi Efendi'ye ait "İthâfu'l-ahlâf fî ahkâmi'l-evkâf" isimli eseridir.

II. ÖMER HİLMİ EFENDİ, HAYATI VE ESERLERİ

A- ÖMER HİLMİ EFENDİ'NİN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

1- Hayatı

Döneminin önemli hukukçularından ve Huzur dersleri⁴⁴ mukarrirlerinden Karinâbâdî Hoca Abdurrahman Efendi'nin oğludur. Babasının namından ve kendisinin de Karinâbâd'da doğmasından dolayı kendisine de Karinâbâdî denmiştir. 22 Recep 1258 (29 Ağustos 1842) Karinâbâd'da dünyaya gelmiştir.⁴⁵

Ömer Hilmi Efendi'nin doğduğu yer, bugün Bulgaristan sınırları içerisinde Sofya-Burgaz demiryolu üzerinde Yanbolu'nun 50 km kuzeydoğusunda Çatalbakan denilen dağ sırasının güneyinde kurulu küçük bir tarım kasabası olan Karinâbâd, kelime anlamıyla “yoldaşlık, kardeşlik kasabası” gibi anlamlara gelir. Bu köy ilk olarak 770/1369 yılında I. Murad tarafından savaş olmaksızın Osmanlı topraklarına dâhil edilmiş, dönemin seyrek nüfuslu bir köyü iken Osmanlı Devleti tarafından zamanla Anadolu'dan getirilen Yörük grupların iskân ettirilmesiyle tamamen bir Müslüman-Türk yurdu haline gelmiştir. Osmanlı yönetiminin ilk yıllarından itibaren Müslüman nüfusun hâkim olduğu Karinâbâd, (1368-1878 yıllarını kapsayan Osmanlı yönetiminde) Silistre sancağına bağlı yüz civarında köyü bulunan bir kaza merkezi idi. Burada zaman içerisinde yapılan câmî ve tekkelerin bir kısmı hala

---

44 Huzur dersleri: Osmanlılar'da 1759'dan 1924 yılında hilâfetin kaldırılmasına kadar ramazan ayında padişahın huzurunda yapılan tefsir dersleri. Ayrıntılı bilgi için bkz: İpşirli, Mehmet, “Huzur Dersleri” DİA, İstanbul, 1998, XVIII.

45 Bazı kaynaklarda doğum tarihi ve yeri 1261/1845 ve İstanbul olarak gösterilmiştir. Bkz: Topal, Şevket, “Karinâbâdî Ömer Hilmi Efendi (1945-1899)”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, VI, Konya, 2005 s. 69-76, Gövsa, İbrahim Alaettin, Türk Meşhurları Ansiklopedisi, Yedigün Neşriyatı, İstanbul, t.y., s. 301; Bazı kaynaklarda ise doğum tarihi 1259/1843 olarak gösterilmiştir. Bkz: Erk, Hasan Basri, “Büyük Türk Hukukçuları”, Ankara Barosu Hukuk Dergisi, V, say: 68, Aralık 1949, 1-4; Ancak Meşihat Arşivindeki dosyasında bulunan kendi el yazısıyla hal tercümesinde Karinâbâd'da doğduğu belirtilir. Bk. İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi Sicil Dosyaları, nr. 906. (Bk. Ek - II)

ayakta olup, şu anda burada yaşayan az sayıdaki Müslüman tarafından kullanılmaktadır. Ancak başlangıçta Müslüman olan ve Osmanlıların kurduğu bir yerleşim birimi olan Karınâbâd'da Osmanlı'nın son zamanlarına denk gelen dönemlere doğru çoğunluğu Hıristiyanlar ele geçirmiş, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında ve sonrasında bölgeyi terk etmek zorunda kalan Müslüman nüfusun yerine dağlık bölgelerden gelen Bulgarlar yerleşmiştir. Zamanla sayıları gittikçe azalmasına rağmen Karınâbâd'da hala azınlık konumunda olan bir miktar Müslüman yaşamaktadır.⁴⁶

Karınâbâd'dan çok küçük yaşlarda ayrılan Ömer Hilmi Efendi İstanbul'a gelerek burada eğitimine devam etmiştir. Öğrenimini erken sayılabilecek bir yaşta tamamlamasının ardından 20 yaşındayken müderrislik görevine başlamıştır. Atandığı ilk görevinden sonra birçok farklı göreve getirilen ve basamakları hızlı bir şekilde tırmanmış olan Ömer Hilmi Efendi, Mahkeme-i Temyiz Hukuk Dâiresinin Birinci Reisi görevini yürüttüğü sırada aniden hastalanarak ahirete irtihâl etmiştir.

Sultan II. Abdülhamid'e jurnal edilmesi sebebiyle saraya çağrılarak sorguya çekilmiş,⁴⁷ Defterhâne Şer'iyye Memuru olduğu sırada Defter-i Hakâni Emîni olan ve dostluğunu kazandığı Süreyya Paşa'nın Mabeyn Başkâtipliği'nde görev yapması sayesinde hakkında işlem yapılmayan Ömer Hilmi Efendi, bu olaydan hemen sonra ise 15 Teşrinievvel 1305 (27 Ekim 1889) tarihinde 47 yaşındayken vefât ederek Fatih Camii Haziresine defnedilmiştir.⁴⁸

---

46 Geniş bilgi için bkz.: Kiel, Machiel, "Karınâbâd" DİA, İstanbul, 2001, XXIV.

47 Journalin konusu tam bilinmemekle beraber Şeyhülİslâm İmam-ı Sultani Hasan Hayrullah Efendi tarafından verilen sultan Abdülaziz'in hal'i fetvasıyla ilgili olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ebû'l-Ula Mardin, Medeni Hukuk Cephesinden Ahmed Cevdet Paşa, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1996, 8-10; 165-166; 178; 240.

48 Albayrak, Sadık, Son Devir Osmanlı Uleması, İ.B.B.K.İ.D.Bşk. Yay., İstanbul, 1996, IV, 219; Ayrıca bazı kaynaklarda ise vefât tarihi olarak 1307 yılı söylenmektedir. Bkz: Süreyya, Mehmet, Sicill-i Osmani yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniye, Sebil Yay., İstanbul, 1996, III, 713.

2- Kişiliği

Ömer Hilmi Efendi İslâmi ilimleri bünyesinde toplayan büyük bir şahsiyettir. Osmanlının son dönemlerinde yaşanan çalkantılara karşın kendini çok ileri derecede yetiştirmiş, genç yaşına rağmen Osmanlı Devleti'ndeki memuriyet basamaklarını çok hızlı bir şekilde çıkmayı başarmıştır. İlim adamı olmasının yanında büyük bir devlet adamıdır. Bu kadar genç yaşta bu mertebeye yükselebilmesi ve ilmi derecede derinlik kazanabilmesi, kendisine devrinin âlimleri tarafından hayranlık duyulmasını sağlamıştır. Başta Mecelle komisyonunun reisi Ahmet Cevdet Paşa olmak üzere birçok ilim ve devlet adamı bu genç hukuk adamından övgüyle söz etmişlerdir. Ahmet Cevdet Paşa Mecelle komisyonunda başkanlık yaparken fıkıhla alakalı birçok tartışmalı konuda kendisine müracaat edenleri “Asrımızın İmam-ı Âzâmî mertebesinde bulunan Ömer Hilmi Efendi Hazretleri varken bana ne diye müracaat ediyorsunuz?” diyerek gelenleri Ömer Hilmi Efendi'ye göndermiş ve ona karşı büyük saygı beslediğini vurgulamaktan çekinmemiştir.⁴⁹

Ömer Hilmi Efendi şahsiyet olarak da metanet ve salâbete sahip âlimlerdendir. Ahmed Cevdet Paşa'nın yazdığı notlar arasında müsvedde halde Ömer Hilmi Efendi'nin nasıl bir şahsiyete sahip olduğu açıkça belirtilmiştir. Ömer Hilmi Efendi Şeyhülİslâm Hayrullah Efendi'nin altında fetvahâne başmüsevvidi olarak çalışırken Hayrullah Efendi'nin hal' fetvasını “Fetvahâne defterine kaydedilmesini emrettiğinde, fetvahânedede yazılmış bulunmayan fetvaların kaydı usulden değildir. Ayrıca bu fetva asıl ve ibare uygunluğu açısından da usulden değildir.” diyerek kaydetmemiştir. Bunun üzerine Hayrullah Efendi bu duruma kızarak Ömer Hilmi Efendi'yi Fetvahâne'den çıkarmıştır. Genç bir fakihin bu tehlikeli günlerde bu kadar sağlam duruş göstermesi herkesin hayretini kazanmıştır. Bu olaydan sonra Ömer Hilmi Efendi halk arasında büyük şöhret bulmuş ve Molla Bey'in meşihatinde fetva emini olmuştur.⁵⁰

---

49 Mardin, Ahmet Cevdet Paşa, 9.

50 Mardin, Ahmet Cevdet Paşa, 9.

Her başarılı kişi başkalarının takdirini kazandığı gibi kıskançlığına ve çekememezliğine de maruz kalmıştır. Ömer Hilmi Efendi'nin de genç yaşta bu derece ilerleyebilmesi birçok kişinin muhabbetine nail olmasını sağlasa da bir o kadar kişinin hasetini üzerinde toplamasına da zemin hazırlamıştır. Nitekim bu haset olaylarından birisi Ömer Hilmi Efendi'nin Molla Bey'in fetva eminliğine geldikten sonra bizzat Molla Bey'in Maarif Nezâreti'nde çalışan oğlu Haşim Bey tarafından yapılandır. Haşim Bey, Ömer Hilmi Efendi'nin başmüevvidlikten kovulmasına sebep olan "Hal' Fetvası aslında Ömer Efendi tarafından yazılmıştır." diyerek genç fakih büyük bir itham altına sokmuştur.⁵¹

Ömer Hilmi Efendi sağlam bir kişilik sahibi olmasının yanında çok duygusal bir karaktere de sahipti. Nitekim jurnal edilme sebebi her ne kadar tam olarak bilinmese de Ahmed Cevdet Paşa'nın notlarından anlaşıldığı kadarıyla yukarıdaki ithamı yapan Haşim Bey tarafından saraya şikâyet edildiği kuvvetle muhtemeldir.⁵² Ömer Efendi saraya çağrılmış ve sorguya çekildikten sonra saraydaki arkadaşı Süreyya Paşa sayesinde ceza almaktan kurtulmuştur. Ancak duygusal kişiliği sebebiyle hakkında bir muâmele yapılmamasına rağmen, bu olay kendisini bir hayli üzmüş ve müteessir bırakmıştır. Bu üzüntü sebebiyle olayın hemen ardından çok genç yaşta ahirete irtihal etmiştir.

Ömer Hilmi Efendi'nin ne kadar büyük bir ilim adamı ve fakih olduğu Osman Nuri Ergin'in aktardığı bir anekdotla da pekişmektedir. Hukuk Mektebi'nde Kitabu'd-diyât dersinin hocası olan Ömer Hilmi Efendi'nin bir dersi anlatırken yabancı dili kuvvetli olduğu için aynı konuyu batılı hukuk kitaplarından da inceleyerek derse gelen bir Ermeni öğrenci, Ömer Hilmi Efendi'nin anlattığı konu üzerine İslâm Hukuku'nun tartışmasız bir şekilde akla ve mantığa daha uygun olduğunu ve diğer hukuk sistemlerinden çok daha üstün olduğunu Ömer Hilmi Efendi'nin anlatımından sonra anlamış ve

---

51 Mardin, Ahmet Cevdet Paşa, 9.

52 Mardin, Ahmet Cevdet Paşa, 10.

ayağa kalkıp İslâm Fıkhı'na hayranlığını göstererek İslâm dinini kabul ettiğini söylemiş ve Daniş adını almıştır.⁵³

3- Görevleri

Ömer Hilmi Efendi genç yaşta ileri derecede ilim tahsil etmesi ve icazet yetkisini almasından sonra müderris olarak görevine başlamış ve ilk görevine Kanunievvel 1278 (1862) yılında henüz 20 yaşındayken İstanbul Fatih Camii'nde müderris olarak atanmıştır. Ardından 4 Mart 1279'da (1863) Fetvahâne-i Âli Pusula odasına⁵⁴ yapılan sınavı geçerek girmiş, sonra Kanunievvel 1285'te (1869) Fetvahâne-i Âli Fetva odası müvezziliğine⁵⁵ memur edilmiştir. Daha sonra da 31 Mart 1291'de (1875) Fetvahâne-i Âli başmüevvidi⁵⁶ olmuştur. Bu görevinde devam ederken Mecelle Cemiyeti'ne girmiştir. 24 Temmuz 1292'de (1876) Evkâf-ı Humâyün Müfettişliği Müsteşarlığına atanmış, bir sonraki yıl 14 Temmuz 1293'de (1877) müsteşarlıktan ayrılıp Fetvahâne-i Âli Fetva Emmini olmuştur.

9 Şubat 1294'de (1879) tekrar Mahkeme-i Evkâf Müsteşarlığı'na tayin edilmiştir. Kanunievvel 1298'de (1882) ise Defter-i Hakanî Emaneti Şer' memuru olmuştur.⁵⁷

Muharrem 1285'de (1869) kendisine verilen İbtidâ-î Hâriç İstanbul müderrisliği⁵⁸, Zilkade 1288'de (1872) Hareket-i Hâric'e, Zilhicce 1290'da

---

53 Ergin, Osman Nuri, Türkiye Maarif Tarihi, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, III, 1109.

54 Fetvahâne: Osmanlı Devleti'nde meşihat makamı içerisinde fetva işlemlerini yürütmekle görevli olan birimdir. Bkz: Koca, Ferhat, "Fetvahâne", DİA, XII.

55 Müvezzi: Fetvahâne'de Şeyhü'l-İslâm tarafından ifta' edilen fetvaları özel deftere kaydetmekle görevli kimse.

56 Müsevvid: "Bir maddeyi kaleme alan kâtip"; veya "başkaları tarafından temize alınmak üzere yazılmış müsveddeleri temize alan kimse" olarak tarif edilmektedir. Bkz: Şemseddin Sami, Kamus-u Türki, İstanbul, 1989, II, 1346.

57 Bursalı, Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1333, I, 387.

58 Osmanlı'da müderrislerde medreselerle birlikte derecelendirmeye tabi tutulmuştur. Müderrislerin rütbelerine göre görev yaptıkları medreselerde değişmektedir. Osmanlı Devleti müderris derecelerinde zamana göre farklı uygulamalara gitmiştir. Ancak Süleymaniye Medreseleri kurulduktan sonra medreselerdeki sistem de şekillenmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde uygulanan ve Ömer Hilmi

(1874) İbtidâ-i Dâhil'e, Şevval 1292'de (1876) Mûsıla-i Sahn'a ve Cemazi-yelâhir 1293'de (1877) İbtidâ-i Altmışlı'ya terfi edilmiştir.⁵⁹

Ömer Hilmi Efendi, Zilkade 1293'de (1878) Bilad-ı Mahreçten Kudüs Mevleviyet⁶⁰i, Ramazan 1294'de (1879) Haremeyn-i Muhteremeyn ve Ramazan 1302'de de (1885) İstanbul Mevleviyeti payesi⁶¹ olarak ilmiye sınıfının en üst rütbesine ulaşmıştır. 20 Haziran 1304'te (3 Temmuz 1888) Mahkeme-i Temyiz Hukuk Dâiresi üyeliğine getirilmiş bir ay sonra da bu dâirenin birinci reisi olmuştur. Tüm bu görevlerinin yanı sıra 1880 yılında bir nizamname ile aynı anda Hukuk Mektebinde de Mecelle ve İslâm Hukuku üzerine dersler vermiştir.⁶²

Mecelle heyeti içerisinde de yer alan Ömer Hilmi Efendi özellikle Mecelle'nin son dört kitabının⁶³ oluşmasında büyük katkı sağlamıştır.⁶⁴ Mecelle-i Ahkam-ı Adliye'nin 13 ve 14. kitaplarında reisü'l-müsevvîdîn, 15 ve 16. kitaplarında ise Evkâf müfettişi müsteşarı unvanıyla mührü bulunmaktadır. Bu bağlamda Mecelle'nin bazı bölümleri bizzat kendisi tarafından kaleme alınmıştır.

Efendi'nin de içinde bulunduğu derecelendirme sistemi en alttan en üste kadar şu şekilde sıralanmaktadır. İbtida-i Hâriç, Hareket-i Hâriç, İbtida-i Dahîl, Hareket-i Dahîl, Musıla-i Sahn, Sahn-ı Seman, İbtida-i Altmışlı, Hareket-i Altmışlı, Musıla-i Süleymaniye, Daru'l-Hadis Medreseleri. Bkz: Baltacı, Cahid, XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2005, I, 71 vd..

59 Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, I, 387.

60 Mevleviyet: Osmanlı ilmiye teşkilatında yüksek dereceli kadılık için kullanılan terimdir. Geniş bilgi için bkz: Unan, Fahri, "Mevleviyet", DİA, XXIX.

61 Osmanlı'da müderrislerin alabileceği en üst seviye rütbedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, Ankara, 1965, 55-56.

62 Erk, Hasan Basri, "Büyük Türk Hukukçuları", Ankara Barosu Hukuk Dergisi, V, say: 68, Aralık 1949, 1-4.

63 Mecelle'nin son dört kitabının adları şunlardır: Kitabu'l-İkrar, Kitabu'd-Da'vâ, Kitabu'l-Beyyinat ve't-Tahlif ve Kitabu'l-Kaza

64 Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, I, 387; Mardin, Ahmet Cevdet Paşa, 8.

4- İlmî Durumu

Ömer Hilmi Efendi çok erken yaşta ilim tahsil etmeye başlamış ve İslâmî ilimlerden icazet almıştır. Hadis, fıkıh, tefsir gibi ilimlerde bilgi ve birikimini arttırmış ve devrinin sayılı uleması arasına girmeyi başarmıştır. Mahalle mektebindeyken hafızlığını tamamlayıp pek çok hocanın rahle-i tedrîsinde bulunan Ömer Hilmi Efendi, Sahîh-i Buhâri ve Sahîh-i Müslim'i ise Muhaddis Şeyh Ebû'l-Kasım Efendi'den öğrenerek Hadis İlmî'nden icazet almıştır. Dil bilimleri ve dini ilimlerde kendisinden ders gördüğü devrin meşhur âlimlerinden Tikveşli Kazasker Yusuf Efendi'den bu ilim dalında da icazet yetkisini almıştır.⁶⁵ İlmî derecesini genç yaşta bu kadar ilerletebilmesi onun fark edilmesine neden olmuş ve daha yirmili yaşların başındayken müderrislik ünvanını kendisine kazandırmıştır. Türkçe'nin yanı sıra Arapça ve Farsça'yı da ileri derecede öğrenmiştir.⁶⁶

B- ESERLERİ

Ömer Hilmi Efendi müderrislik ve devlet memuriyetleri yanında Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin hazırlanma döneminde yaşaması sebebiyle dönemdeki kanunlaştırma hareketlerinden etkilenerak eserlerini bu minvâl üzerine tertib etmiştir. Nitekim Ömer Hilmi Efendi'nin kaleme aldığı eserler Mecelle tarzında yazılmış ve kanuni bir alt yapı üzerine düzenlenmiş kitaplardır.

Ömer Hilmi Efendi'nin ilmi yaşamının yanında, bir hukuk adamı olması ve bürokratik görevlerinin de bulunması sebebiyle birikimlerini kitaplarla sonraki nesillere aktarmasına engel teşkil etmiş, olması gerektiğinden daha az sayıda eser yazmayı başarabilmiştir. Her ne kadar günümüzde Ömer Hilmi Efendi'nin birikimlerinden faydalanacağımız kitap sayısı az sayıda olsa da yapmış olduğu çalışmalar, kısa ve öz şeklinde nitelendirebileceğimiz ve döneminin hukuk sistemini anlamamıza yardımcı olacak tarzda eserlerdir.

---

65 Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, I, 387; Gövsa, Türk Meşhurları, 301; Yaşam ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2008, II, 424.

66 Albayrak, Sadık, Osmanlı Uleması, 218.

Ömer Hilmi Efendi'nin eserlerinde başlıca dikkat ettiği hususlardan ilki bir kanun metni şeklinde ele almış olmasıdır. Dönemin problemlerine ait meseleleri ilk önce bablara ardından babları da fasıllara ayırmıştır. Tüm bu bab ve fasıllara ek olarak, fasıllar kendi içinde meselelere ayrılmış ve her meselede ayrı bir probleme cevap aranmıştır.

Ayrıca Ömer Hilmi Efendi eserlerinin halk tarafından okunup anlaşılmasına özel olarak ehemmiyet göstermiştir. Yazmış olduğu kitaplar o konularda hukuki problemler yaşayan halkın sorularına cevap verecek nitelikte ya da kendisine bir problem gelen hâkimin vereceği kararların doğruluğunu ölçebilmesi için yazılmış eserlerdir. Hâkimin verdiği kararların dayanak noktası teşkil edecek şekilde düzenlenmiş, hâkimlerin, hukukla meşgul olanların ve konuya ilgi duyanların başucu kitaplarından olacak eserlerdir.

1- Ahkâmu'l-Mergûbe

Ömer Hilmi Efendi'nin fetva emini olduğu sırada kaleme aldığı bu eser mîrî arazi ahkâmına dâir fetvaları içermektedir. Risale boyutunda olan bu eser oldukça rağbet görmüştür. 1296 yılında İstanbul'da basılan bu kitabın giriş bölümünde fetva kitaplarında bulunan eski kanunlara göre verilmiş fetvaların cevaplarının yeni kanunlara göre değiştiği belirtilmektedir.

2- Ahkâmu'l-Arazi

Ahkâmu'l-Mergube'nin gördüğü rağbet üzerine eser biraz daha geliştirilmiş ve üzerine ilaveler yapılarak halkın istifadesine sunulmuştur.⁶⁷ Ömer Hilmi Efendi'nin Senedat-ı Hakaniye dâiresine umur-ı şeriye memuru olarak görev yaparken, kaleme aldığı bu eser 82 sayfadan oluşmakta ve Bosnevî el-Hâc Muharrem Efendi Matbaası'nda h.1301/m.1884 yılında basılmıştır. Hem Ahkâmu'l-Mergube hem de Ahkâmu'l-Arazi, Uryânizade Esad Efendi'nin Şeyhülislâmlığı döneminde yazılmakla beraber eserde bulunan fetvaların kime ait oldukları bilinmemektedir.

---

67 Ömer Hilmi, Ahkâmü'l-Arâzi, İstanbul, 1301, 2-3.

Kitabın başlangıç kısmında Defter-i Hakanî'nin özellikleri ve onun ne şekilde muhafaza edildiği ile alakalı tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Bu defterin arazi kayıtları bakımından son derece sağlam ve güvenilir bir kayıt sistemine sahip olduğu açıklanmıştır.⁶⁸ Ardından bazı zamanlarda kişilerin hak kaybına yol açabilecek aksaklıklarla alakalı kanunî düzenleme verilmiştir.⁶⁹ Kitapta konu başlıkları Arapça olarak yazılmış, ancak diğer kısımlar Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Kitap, giriş mahiyetinde verilen bilgilerden sonra fetva kitaplarında takip edilen usul dikkate alınarak soru-cevap tarzında yazılmış ve şahısların kendi aralarında mîrî araziyle alakalı doğabilecek sorunları ele almıştır.

3- Mi'yâr-I Adalet (Mi'yâru'l-Adale)

İlk defa h. 1301 yılında İstanbul'da Bosnevî Hacı Muharrem Efendi matbaasında basılmıştır. Seksen altı sayfa olarak neşredilen bu eser ceza hukukuna dâir fikhî hükümlerin Mecelle tarzında bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Eserde takip edilen bu metod sayesinde, eserden azamî derecede istifade edilmesi hedeflenmiştir.⁷⁰ Neşredilmeden önce Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencilerine ders kitabı olarak okutulmuştur. İki bölüm ve 247 maddeden oluşmakta ve arada bazı şerhler bulunmaktadır. Arapça olarak yazılmış kısa bir girişin ardından eser, Osmanlı Türkçesi'yle kaleme alınmıştır. Bu giriş bölümünde Ömer Hilmi Efendi, kitabını yazma sebebini şöyle açıklamaktadır. "Ceza Hukuku alanındaki hükümler fıkıh kitaplarında müstakil olarak ele alınmadığı için kendilerine müracaat kolay olmamaktadır. Daha önceleri bu hükümleri bir araya toplayan bu nitelikte bir eser kaleme alınmadığından bu kitabı yazmaya karar verdim"⁷¹

Eser iki ana bölüm halinde yazılmış olup ilk bölüm cinayetlerden ikinci bölüm ise diyetlerden oluşmaktadır. Birinci Bölüm Cinayât ana başlığı altında bir mukaddime ve üç bâbdan oluşmaktadır. Mukaddimedede konuya

---

68 Ömer Hilmi, Ahkâmü'l-Arâzî, 3-5.

69 Ömer Hilmi, Ahkâmü'l-Arâzî, 5-7.

70 Ömer Hilmi, Mi'yar-ı Adalet, İstanbul, 1301, 2-3.

71 Ömer Hilmi, Mi'yâr-ı Adalet, 2.

dâir fikhî istılahlar (13 madde halinde), ardından cinayetlere dâir meseleler maddeler halinde verilmektedir. Birinci bâb ise nefse karşı işlenen cinayetleri içine almaktadır. 7 fasla (kısım) ayrılarak konu maddeleştirilmiştir. İkinci bâbda Kasame⁷²'ye ait hükümler incelenmektedir. Üçüncü bâbda ise nefse ait olmayan cinayetler incelenmektedir. Her iki bâb da 2 fasla ayrılmıştır.

İkinci bölüm ise Diyetler ana başlığı altında toplanmıştır. Cinayât bölümünde olduğu gibi bir mukaddime ve iki bâbdan oluşmaktadır. Mukaddimedede benzer şekilde konuya ait istılahlar ve diyetlerle ilgili meseleler maddeler halinde açıklanmaktadır. Birinci babda nefse taalluk eden diyetlere dâir hükümler, ikinci bölümde ise azaların erş⁷³ ve diyeti hakkında hükümler verilmektedir.

Eserin sonunda Ömer Hilmi Efendi'nin kaleme aldığı, Mecelle heyeti tarafından onaylanıp padişahın tasdikıyla yürürlüğe konulan senedat-ı şer'iyyenin tanzimine dâir talimata eklenen fıkralar yer almaktadır.

4- İthâfu'l-Ahlâf Fi Ahkâmi'l-Evkâf

Ömer Hilmi Efendi'nin en önemli eseri olan bu kitap tezimizin de ana konusunu oluşturması sebebiyle sonraki bölümlerde hakkında detaylı olarak bilgi verilecektir. Bu sebeple burada isminin zikredilmesini yeterli görmekteyiz. Söz konusu eserin yazımı, metodu ve içeriği konuyla ilgili birçok eserden farklıdır. Ömer Hilmi Efendi'nin yaptığımız araştırmaya göre en önemli eseri vakıfla ilgili inceleyemeye aldığımız eseridir. Bu çalışma ile söz konusu eserin ilim camiasına kazandırılmasını hedeflemekteyiz.

---

72 Kasame: Katili meçhul olan ve üzerinde katl eseri bulunan bir maktûlün bulunduğu mahal ahâlisinden seçilen elli kişinin onu öldürmediklerine dâir yemin etmesidir. Bunun üzerine ölünün kanını heder olmaktan korumak ve mahal ahâlisinin alaka ve dikkatsizliğine bir ceza olarak üzerlerine diyet ile hükmolunmasıdır. Bkz: Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Ensar Yayınları, İstanbul, 2015, 293; Bilmen, Kamus, III, 18.

73 Erş: Yaralanan ya da kesilen organlara karşılık ödenmesi gereken diyet Bkz. Bilmen, Kamus, III, 13.

III. “AHKAMÜ’L-EVKÂF” ve OSMANLI HUKUKUNDAKİ YERİ

Çalışmamızın konusu olan eser Ömer Hilmi Efendi’nin yazmış olduğu en önemli eserdir. Aslı Osmanlı Türkçesi ile yazılan bu kitap ilk olarak (h. 1307) yılında Matbaa-i Amire’de basılmıştır. Vakıf mevzuatı ve deyimleri açısından oldukça ehemmiyetli bir yere sahip,⁷⁴ vakıflar hukukunu en açık biçimde açıklayan, detaylarıyla anlatan Mecelle üslubuyla yazılmış, bölümler ve fasıllara ayrılarak maddeler halinde oluşturulmuş bir kaynak kitap niteliğindedir. Karton kapakla kaplanmış olan bu kitap, saman kâğıda basılı orta büyüklükte yazılarının rahat okunabildiği silik eksik harflerin neredeyse hiç olmadığı Osmanlı Türkçesine aşina olan kimsenin zorlanmadan okuyabileceği tarzda yazılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1975 tarihinde latinize çalışmasına konu edilmiş ancak tek baskı yapmış ve bu baskıda da latinize uslubu kullanılmamıştır. İnceltme-uzatma işaretlerinin kullanılmaması, “ayn” ve “hemze” gibi harflerin gösterilmemesi eserin okunmasını zorlaştırıcı bir nitelik arz etmiştir.

Bu latinize çalışmasının dışında kitabın Fransızca’ya⁷⁵ ve Kıbrıs’ta İngiliz hâkimleri tarafından mahkemelerde kullanılmak üzere de İngilizce’ye⁷⁶ yapılmış çevirileri de bulunmaktadır. Eserin önsöz sayılabilecek ilk kısmı İfade-i Mahsûsa başlığı altında toplanmıştır. Vakfın kısa bir tarihçesinin zikredildiği bölümde vakfın geçmiş ümmetlerden bugüne kadar devam eden bir müessese olduğu Kur’an, Hadis ve Asr-ı Saadet’ten örneklerle veciz bir şekilde açıklanmıştır. Vakfın geçmişi Hz. İbrahim’e kadar dayandırılarak vakıf müessesesinin İslâm’ın ruhuna uygun bir kurum olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Giriş bölümünden sonra kitap, bir mukaddime ve 21 bâb, her babda sayısı farklılık göstermek üzere toplam 42 fasıl ve 482 meseleden oluşmakta-

---

74 Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, 387.

75 Trc: C. G. Stavrides-Simon, Lois Regissant les Proprietes Dediees, Dahdah, Marseille, 1895.

76 Trc: C. R. Tyser – D. G. Demetriades, A Gift to Posterity on the Laws of Evqaf, Nicosta, 1922

dır. 281 sayfa olarak yazılmış olan eser Osmanlı Vakıf Hukukunu tam anlamıyla şamildir. Her bâb kendi içinde fasıllara ve maddelere ayrılmıştır. Bu şekilde okuyucu tarafından daha kolay anlaşılması ve aranan problemin daha kolay bulunabilmesi amaçlanmıştır.

A- MUHTEVA ANALİZİ

Mukaddime

Ömer Hilmi Efendi eserinin başına mukaddime adıyla genel olarak vakıflarla ilgili ve vakıf terimleriyle alakalı bölümle eserine başlamıştır. Bölüm iki fasla ayrılmış, birinci fasılda fûrû kitaplarında bulunan vakıflar ile alakalı oluşturulmuş fihhi terimler açıklanmıştır. Eserde geçen vakıflar hukukuna mahsûs terimlerle hangi anlamların kastedildiği tek tek mesele altında ele alınarak açıklanmıştır. Bu fasılda ilk olarak vakf kelimesinin ne anlama geldiği istilâhî olarak hangi mânayı ifade ettiği irdelenmiştir. Vakf kelimesi; menfâati Allah'ın kullarına ait olması amacıyla bir aynı Allah Teâlâ'nın mülkü hükmünde olmak üzere mülk olarak verme ve mülk edinmeden yasaklama ve men etmektir, şeklinde tarif edilmiştir. Vakf kelimesinin bu şekilde tarifi verildikten sonra vakıf ile alakalı çeşitli fikhî terimler sıralanmıştır. Bu terimlerden bazıları şöyle açıklanmıştır. Vâkıf; kendi mülkünde olan bir malı vakfederek Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmayı amaçlayan kişiye denir. Galle-i vakf; vakfın faydası ve menfaati demektir. Para vakıflarının kârı, vakfedilmiş akarın kirası ve vakfedilmiş bir bahçeden çıkan mahsul gibi maddi meblağ teşkil eden şeylere galle-i vakf denmiştir. Mütevellî; vâkıfın şartları gereğince vakfın görev ve emirlerini idâre etmek ve vakfa bakmak için atanmış kimseye denir. İki çeşit mütevellî vardır. İlki vakfın vakfiyesinde atanması şart koşulması sebebiyle atanan ya da vakfiyede her hangi bir şart belirtilmemesi sebebiyle hâkim tarafından atanan mütevellîdir. Vakfiye; vakfa dâir vâkıf tarafından yazılan ve hâkim tarafından tescil edilerek düzenlenen kanûni belgedir.

Mukaddimenin birinci faslında fikhî terimler detaylı olarak açıklandıktan sonra ikinci fasla geçilmiştir. İkinci fasıl ise vakıfla ilgili Osmanlı Devleti'nde oluşturulmuş kanûni terimler yine aynı şekilde mesele mesele ele alınarak açıklanmıştır. Bu bölümde Osmanlı Devleti kanunlarında ya da ka-

nunnamelerde geçen, oluşturulmuş kurumların ve terimlerin ne anlama geldiklerinden bahsedilmiştir. Bahsedilen ıstıhlardan bir kaç şunlardır: Evkâf-ı mazbûta; doğrudan doğruya Evkâf-ı Hümâyun Nezâreti tarafından yönetilen evkâftır. Evkâf-ı mülhaka; Evkâf-ı Hümâyun Nezâreti'nin gözetimi altında olarak tahsis edilmiş mütevellîler tarafından yönetilen vakıflara denir. Müstesnâ evkâf; Evkâf-ı Hümâyun Nâzırı'nın müdâhalesi ve gözetimi olmadan kendi kendine tahsis edilen mütevellîleri tarafından yönetilen vakıflardır.

Bâb-1 Evvel

Eserin mukaddime kısmında genel olarak ıstılah tarifleri verildikten sonra birinci bölüme geçilmiştir. Birinci bölümde vakfın kurulması, sebebi ve sıhhat şartları beş fasıl altında yine mesele mesele açıklanmaya çalışılmıştır. Birinci fasılda vakfın kuruluşu ve vakfın sebebinin neler olduğu açıklanarak vakfın gerekliliği ve önemi vurgulanmıştır. Vakıf kurulması için neler gereklidir ve neler yapılırsa vakıf kurulup neler yapıldığında vakfın kurulmadığı örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Bir vakfın kurulabilmesinin ancak vakfın rüknü ve kendisinden yararlanılmasının mübah olduğu bir mal olduğu takdirde mümkün olabileceği, vakfın rüknünün vakfeden kişinin “malımı vakfettim” ya da “ebediyyen sadaka olarak bıraktım” gibi bir takım sözleri kapsadığı, vakfeden vakfın rüknünü yerine getirdiğinde ve kendi mülkünde bu sözün uygulanabileceği mübah bir mal bulunduğunda vakfın kurulmuş olacağı açıklanmıştır. Eğer bir vakıf kurulurken vâkıf tarafından vakıftan yararlanacak kimseler şahsen belirtilmemişse o takdirde vakıftan yararlanacak kimsenin vakfı reddetmesinin vakfın kurulmasına engel oluşturmayacağı, ancak şahıs olarak zikredilen kişi vakfı reddettiğinde vakf kurulmamış olacağı ek olarak belirtilmiştir. Vakıf kurulduktan sonra vakfın hükmü vakfedilen malın aslının her türlü akitten, alış-verişten men edilmesi, menfaatinin ise ibâdullâha ait olması olarak anlatılmış, vakf yapmaya ehil olan kimsenin ise hür, âkil, bâliğ kimse olması gerektiği vurgulanmıştır.

Birinci fasılda son olarak ise vakfın en faziletlisinin kurulacak olan vakfın o bölgede en fazla ihtiyaç duyulan mal olduğundan bahsedilmiş, bir malın vakfetmek için alınmasıyla vakfın kurulmuş olmadığı vurgulanmıştır.

İkinci fasılda vakfın sıhhat şartlarından bahsedilmiş, vakfın sıhhatinde şart olup olmayan konular açıklığa kavuşturulmuştur. Bu şartlar yirmi iki mesele altında tek tek açıklanmıştır. Vakfın sıhhat şartlarında ilk olarak vakfeden kişi ile alakalı şartlar sıralanmış ve vakfeden kişinin mülk edinmeye ehil olmasının şart olduğu, dolayısıyla küçük çocuğun, delinin, bunamış kimsenin vakıflarının sahîh olmadığı, vâkıfın rızasının bulunması gerektiği ve borçları yada sefâheti yüzünden malının kullanımına el konulmamış olması gerektiği şartlar arasında sayılmıştır. Vâkıfın İslâm devleti vatandaşı olmasının ya da vakfeden ile kendisi için vakfedilen kişinin aynı dinden olmasının şart olmadığı açıklanmıştır. Daha sonra vakfedilen mal ile ilgili şartlar belirtilmiş ve vakıf malın bir akar olması yani gayr-i menkûl olması veya menkûl ise ancak gayr-i menkûle bağlı olarak vakf edilmesi ve ayn olması yani borç olarak başka birinde olmayıp bizzat sahibinin elinde olması, vakf edilme sırasında malın vakfedenin malı olması, belirlenmiş ve bilinen bir mal olması mevkûfta bulunması gereken şartlar arasında sayılmıştır. Bir malın kiraya verilmesi ya da rehin olarak bırakılması, başka bir malla bir arada bulunması, bütün maldan hisse olarak bulunması, sınırlarının belirlenmesi vakfın sıhhat şartlarından sayılmamıştır. Ardından vakıf ile ilgili şartlardan söz edilerek vakfın bir şeyin olmasına bağlanmaması, vâkıf tarafından muhayyerlik şartının konulmaması, asli olarak bir yere vakfedildiyse yalnızca oraya vakf edilmesi, müstahakku'l-kal' (sökülmesi gereken mal) olmaması şart koşulmuştur. Son olarak ise mevkûfun aleyh yani vakfın konusu olan kişiler ile ilgili şart olup olmayan şeyler açıklanmıştır. Buna göre hem mevkûfun aleyhin kendisinde ve hemde vâkıfın inancında Allah'a ibadet amacı olması şarttır. Mevkûfun aleyhin belirlenmesi, sayılabilir yada belirlenebilir olması, vakf anında mevkûfun aleyhin bulunması ise şart değildir.

Üçüncü fasılda ise sahîh olup olmayan vakıflardan bahsedilmiştir. Başkasından satın alınan malın ele geçmeden vakfedilmesinin eğer parası ödenmişse sahîh, ödenmemişse sahîh olmadığı açıklanmıştır. Ardından fâsid bir alış veriş ile satın alınan bir malın vakfedilmesinin sahîh olduğu ancak satıcıya malı vakfeden kişi tarafından bedelinin ödenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak batıl bir alış-veriş ile satın alınmış bir malın hiçbir sûrette vakfedilmesinin sahîh olmadığı açıklanmıştır. Yine bu fasılda bir kimsenin muhayyer olarak satın aldığı malı vakfetmesi halinde, vakıf bir arsa üzerine

mütevellî izniyle bina yapıp başka bir yere vakfetmesi halinde, menfaatini kendine veya çocuklarına şart koşması halinde, ileride başka bir gayr-i menkûl ile takas yapmayı şart koşması halinde vakfın sahîh olacağı vurgulanmıştır. Vakfın sahîh olmadığı durumlar ise vâkîf vakfettikten sonra dilediği gibi tasarruf etme hakkını elinde bulundurmamak istemesi, ilan etmeden ve şahit tutmadan sadece yazıyla vakfetmesi gibi konular olarak belirtilmiştir.

Dördüncü fasılda vakıf sırasında zikredilmeden vakfın içine dahîl olup olmayan eşyalardan bahsedilmiştir. Şayet vakıf sırasında gayr-i menkûlün yolu içme suyu ve su yolu gibi hakları zikredilmese de vakfa dahîldir. Yine aynı şekilde arsa vakfedildiğinde üzerindeki binalar, ağaçlar vakıftan sayılır.

Beşinci fasıl hasta kimsenin vakfına dâir meseleler içermektedir. Borçlu olan kimse maraz-ı mevtinde (ölmeden önceki son hastalık) malı borcunu karşılamaya yetmemesine rağmen malını vakfettiği takdirde vakf geçersizdir. Varisi olmayan maraz-ı mevt malının vakfettiğinde malının tamamı, varisi olanın ise varisin izni olmadıkça malının üçte biri kadarı vakfedilmiş olur. Vâkîf maraz-ı mevtinde değil de sonradan iyileştiyse veya bir seneden fazla maraz-ı mevt halinde ise vakfın tamamı geçerli sayılır. Sıhhatinde malı vakfetmiş ancak tescilini maraz-ı mevtinde yapmış olduğu takdirde vakfın tamamı geçerli olur. Bu beş fasılda vakfın sıhhati ve kurulmasının şartları anlatıldıktan sonra, bâb-1 sâni başlığı altında ikinci bölüme geçilmiştir.

Bâb-1 Sâni

Vakfın lâzım olması ve olmamasına dâir meseleleri içeren ikinci bâb iki fasıldan oluşmaktadır. Fasl-1 evvel, vakfın nasıl lâzım (bağlayıcı) olacağına dâir meseleleri içermekte olup bu fasıl sekiz meseleyi içermektedir. Vakıf kurulduktan sonra onun lâzım olabilmesi için iki şarttan birinin bulunması gerektiği belirtilmiştir. Bu şartlardan birincisi vakfın bir hâkim tarafından tescil edilmesi ikincisi ise vakfın vasiyet yoluyla yapılması olarak açıklanmıştır. Gerek hâkim tarafından lâzımlığıyla tescil edilsin, gerekse vasiyet yolu ile yapılsın, bu takdirde bir vakfın lâzım olmuş olacağı açıklanmıştır. Bu şartlar haricinde başka bir yolla vakfın lâzım olamayacağı işlenmiştir.

İkinci fasılda vakf-ı lâzım ve gayr-i lâzım için ortaya konan hükümler ele alınmıştır. Bir malın vakf-ı lâzım ile vakfedilmesi halinde artık o malda başka bir tasarrufun bir daha mümkün olamayacağı, vakf-ı gayr-i lâzımda hâkimin vakıf akdini fesh edebileceği, vasiyet edilmiş bir vakıftan vâkıfın ölmeden önce dönebileceği gibi konular incelenerek örneklerle açıklanmıştır. Bu konular ikinci bölümde açıklandıktan sonra üçüncü bölüm bâb-ı sâlis başlığı altında incelenmeye geçilmiştir.

Bâb-ı Sâlis

Üçüncü bab vakfedilmiş araziler hakkındaki konuları inceler. On dört meseleyi içeren bu bölümde arazilerin nasıl vakfedileceği, vakfedildikten sonraki hükümlerinin neler olacağı, vakıf arazilerin neleri kapsayacağı detaylı olarak anlatılmıştır. İlk olarak vakfedilmiş arazinin kısımları belirtilmiş ve iki kısımdan oluştuğu, bunların da evkâf-ı sahîhadan ve gayr-i sahîhadan olan vakıf araziler olduğu anlatılmıştır. Evkâf-ı sahîhadan olan vakıf arazilerin öşür arazisi, harac arazisini, devlet başkasının izniyle bakılması takdirde ölü arazileri, kapsadığı belirtilmiştir. Evkâf-ı gayri sahîhadan olan araziler ise aslen vakıf olmayıp ödenek türünden bir vakıf arazi olarak sayılmıştır. Bu çeşit vakıf arazilerin mîrî araziye kapsadığı belirtilerek mîrî arazilerin hangi şartlarda evkâf-ı gayri sahîhadan sayılacağı, sahîhadan sayılabilmesi mümkün olan mîrî arazi çeşidinin olup olmayacağı detaylarıyla irdelenmiştir. Vakıf araziler bu şekilde açıklandıktan sonra dördüncü bölüme geçilmiştir.

Bâb-ı Râbi'

Vakfeden kişilerin vakıfnamelerinde zikrettikleri şartlarla alakalı olan bu bölüm üç fasıl altında incelemeye alınmıştır. Birinci fasılda çocuklar ak-raba ve komşular hakkında konulmuş olan vakıf şartları incelenmektedir. Vakıfnamede evlâd lafzının bir defa zikredilmesinin sadece birinci dereceden çocukları kapsayıp torunları kapsamayacağı, iki kere zikrolunması halinde ancak yakın, uzak bütün çocukları ve torunları kapsayacağı, eğer sıralamaya uyulması zikredilirse, birinci dereceki vâris hayattayken alt derecenin müstahak olamayacağı, detaylı olarak anlatılmıştır. Eşlerin durumu incelenerek kocası zengin olan bir kadının fakirlere şart koşulmuş bir vakıftan

zengin sayılacağı için yararlanamayacağı, ancak karısı zengin olan bir adamın kendisi fakir olduğu takdirde fakirlerden sayılıp vakfa müstahak olacağı açıklanmıştır.

Çocuk ve torunlara sıralamaya riayet edilerek şart koşulmuş bir vakıfta çocuklardan birisinin vefât etmesi durumunda hayatta farzedilerek onun payının çocuklarına verilmesi gerektiği, çocukları hayatta olmayıp sadece torunları hayatta olan kimsenin “evlâdına” demesiyle mecâzen torunların kastedileceği, evlâdlar arasında kadın erkek ayrımının yapılmayacağı, sonradan doğan çocukların da kapsam içinde kalacağı belirtilmiştir. Yine aynı şekilde akrabaya şart koşulmuş bir vakfın ana-baba ve çocukları kapsamayacağı, akrabalar arasında Müslüman gayrimüslim ayrımı yapılamayacağı, akrabada i'tibâr edilenin derece olup yakınlığının kuvveti olmayacağı detaylandırılmıştır. Komşulara vakfedilen mallarda ise vâkıf vakfın geliri zamanında hangi mahallede oturuyor ise oradaki komşulara vakfın caiz olduğu anlatılmıştır. İkinci fasılda vâkıfın şartlarının değiştirilip değiştirilemeyeceği ve değiştirilse bile hangi durumlarda değiştirilebileceği tartışılmıştır. Bir vakfın sahîh ve lâzım olması durumunda eğer vâkıf vakfederken şart olarak koymamışsa vâkıfın kendisinin bile değiştiremeyeceği, sadece istisna olarak mütevellîliğini kimin yapacağı şartını değiştirebileceği, vakıf sırasında değiştirme şartını koymuş olsa bile vakfın ancak şartlarını değiştirebileceği aslını hiçbir sûrette değiştiremeyeceği anlatılmaktadır.

Üçüncü fasılda ise vâkıfın şartlarına itiraz etmenin caiz olup olmayacağı hususu tartışılmıştır. Bu konuya binâen sahîh vakıfların kanuna uygun şartlarına itirazın mümkün olamayacağı, eğer bir fayda ve zarûret gözetilirse mütevellînin görüşüyle ancak hâkim tarafından itiraz edilebileceği belirtilmiştir. Evkâf-ı gayr-i sahîha'da vâkıfın şartlarına uymanın gerekli olmadığı, kanuna uygun olmayan şartların uygulanmaması gerektiği ise ayrıca vurgulanarak açıklaması yapılmıştır.

Şartları bilinmeyen vakıflarda eski uygulamalara bakılması gerektiği, vakfın şartlarında kâtibin yazdığı ile vâkıfın söylediği şartlar çeliştiğinde vâkıfın sözlerine i'tibâr edileceği, vâkıfın şartlarında ikisi ile birlikte amel edilmesi mümkün olmayan şartlar bulunduğu takdirde ikinci söylenene i'tibâr edileceği, vakıftan alacağını istemeyen kimsenin sonradan istediği takdirde alabileceği gibi meseleler de bu fasıl altında incelenmiştir.

Bâb-1 Hâmis

Bu bölümde vakfedilmiş gayr-i menkûllerin kısımları ve cami, okul, hastahâne, mezarlık gibi hayır kurumlarının hükümleri bir arada incelenerek okuyucuyu aydınlatıcı bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Vakfedilmiş gayr-i menkûller iki kısma ayrılarak birinci kısmın rehin ve kirası mümkün olmadan bizzat kendisiyle faydalanılması amacıyla vakfedilen gayr-i menkûller yani hayır kurumlarından oluştuğu, ikinci kısmın ise kiraya verilmesi ya da rehin bırakılarak kendilerinden ücret kazanılması mümkün olan vakıf gayrimekullerden oluştuğu açıklanmıştır. Hayır kurumları da iki kısma ayrılmış, birinci kısım cami, çeşme, kütüphâne gibi fakir zengin ayrımı yapılmadan herkesin eşit olarak faydalanabildiği vakıflar, ikinci kısım ise sadece fakirlere mahsûs olup zengin kimselerin yararlanamadığı vakıflar olarak tasnif edilmiştir. Bu bölümde ek olarak hayır kurumlarının zarar görmesi durumunda tamîrînin nasıl yapılacağı, kapasitesinin yetmemesi durumunda yıkılıp yerine yenisinin yapılmasının caiz olup olmadığı tartışılarak konu sonlandırılmıştır.

Bâb-1 Sâdis

Altıncı bölümde icâreteynli müsakkafât ve müstegallât vakıflar (kiralanan vakıf arsa ve binalar) incelenerek on üç fasıl içinde bölüm detaylandırılarak anlatılmıştır. Bölümün başlığına dipnot konarak geniş bir şekilde icâreteynli vakıf muâmelesinin nasıl yapıldığı kanuni olarak neler gerektiği hangi şartlarda vakfın icâreteynli olabileceği anlatılmıştır. Birinci fasılda kiralanan vakıf bina ve arsalardan kiracı ya da kiralayanın vazgeçmesi, birisine bırakılması, başkasına devredilmesi detaylandırılarak ele alınmıştır. İcareteynli vakfda vakfın kıymeti ölçüsünde peşin olarak bir meblağ alınacağı sonraki seneler için ise cüz'î bir miktar kira bedeli alınarak kiralama olduğu tarif edilmiştir. İcareteynli vakfın aslı vakfda olmak üzere tasarruf hakkının kiracıya ait olduğu, kiracının vefât etmesi halinde bu hakkının çocuklarına oradan da torunlara eşit pay haklarıyla geçtiği, ancak çocukların olmaması durumunda diğer akrabalara geçmeyeceği belirtilmiştir. Çocuk ve torunun olmadığı durumda ana ve babaya, onlar olmadığı durumda ana-baba bir kardeşlere, onlar olmadığı durumda baba bir kardeşlere, onlar olmadığı durumda ana bir kardeşlere, onlar da olmadığı durumda eşlerden birbirlerine geçeceği açıklanmıştır. Kayıp kişinin hakiki ya da hükmi ölümü olmadıktan

sonra kiracı o sayılacağı, aralarında yakınlık olan kişinin hangisinin önce vefât ettiği belli olmadığı zaman birbirlerine varis olamadıkları gibi birbirlerine mutasarrıflık hakkının da geçmeyeceği anlatılmıştır. Bu bölümdeki ikinci fasıl icâreteynli vakfın intikal etmesine engel olan durumlarla alakalıdır. Farklı dinlere mensub olmanın, farklı ülkelerin vatandaşı olmanın, katletmenin, köle veya cariye olmanın, icâreteynli vakfın intikal etmesine engel olduğu örneklerle belirtilmiştir. Üçüncü fasıl kesin olarak kira hakkından vazgeçme ve başkasına devretmeyle (ferâğ-ı kat'i) alakalı meseleleri içine almaktadır. Kiracı olarak icâreteynli vakıfta tasarrufu bulunan kimsenin bedel karşılığında ya da bedelsiz olarak başkasına hakkını devredebileceği, vazgeçmenin icab ve kabul şartlarını içerdiği, bedelsiz olarak devredildikten sonra bedel olarak bir meblağ istenemeyeceği ayrıntı ve örneklerle anlatılmıştır. Fârîğin (devredenin) akıllı, bulûğ çağına ermiş olması gerektiği, rızası olmadan devrin mümkün olmadığı, icâreteynli bir vakfı başka bir icâreteynli vakıfla takas etmenin mümkün olduğu, mütevellînin izni bulunması gerektiği, devretmeyi (ferâğ) taahhüd eden kimsenin taahhüdünden dönebileceği belirtilip örneklendirilerek fasıl sonlandırılmıştır.

Dördüncü fasılda hasta olan kimsenin ferâğda bulunması durumunda hükümlerin neler olacağı tartışılmıştır. İntikal edecek akrabası olan kimsenin maraz-ı mevtinde (ölüm hastalığı) devirde bulunmasının sahîh, intikal edecek akrabasının bulunmaması durumunda ise devrin sahîh olmayacağı, hastanın devretmek istemesi halinde akrabasının onu engelleyemeyeceği, akrabası olmayan hastanın vakfı devretmek istemesi halinde mütevellînin engel olamayacağı ancak maraz-ı mevt olduğu kesinleştikten yani iyileşmeden vefât ettiği durumda vefât ettikten sonra engel olabileceği sebepleriyle açıklanmıştır.

Beşinci fasılda veli ya da vasi kimsenin ferâğ devretmesinin mümkün olup olmayacağı tartışılarak fetvalara esas olan görüşler belirtilmiştir. Küçük çocuğun elinde bulunan icâreteynli vakfın kullanılmaz halde olması ya da çocuğun geçimini sağlayamaması, çocuğun menfaatine olacak olması durumunda hâkimin kararı ve mütevellînin izni ile vasi veya velinin piyasadaki bedeliyle vakfı devredebileceği, veli ya da vasinin vakfı kendisine devredebileceği gibi meseleler bu fasılda incelenmiştir.

Altıncı fasılda şartlı devrin câiz olup olamayacağı konusunda, satım akdini fâsid kılan şartların ferâğ akdini de fasit kılacağı ve ölünceye kadar kendisine bakılmak şartının devri fasit kılmayacağı detaylandırılmıştır.

Yedinci fasıl icâreteynli vakfın devrinde kusurdan dolayı seçme hakkı (ayıp muhayyerliği), görmeme sebebiyle seçme hakkı (görme muhayyerliği), değerinden yüksek bedelle alma-satma (gabn-i fâhiş), müşteriye aldatma (tağrir) gibi meseleleri içine almıştır. Ferâğda görme ve ayıp muhayyerliği-nin olduğu, aldatma olmadan oluşan gabn-i fahişte iki taraf içinde ferâğı fesh etme hakkının olmadığı, ancak aldatma söz konusu olduğunda aldatılan tarafın ferâğı fesh edebileceği tafsilatla anlatılmıştır.

Sekizinci fasılda devretmenin bedeli ile ilgili konular ele alınarak, bir bedel üzere anlaşılan bir ferâğda bedelin ödenmemesi durumunda fârîğin anlaşmayı fesh etme hakkının olduğu, ferâğın bedelinin mal gibi miras olarak kaldığı, bedelinin bir kısmı ödenmiş ferâğın hâkimin hükmüyle vakfın bir bölümünü elde edebileceği gibi meseleler tek tek açıklanmıştır.

Dokuzuncu fasıl icâreteynli vakfın bölüşülmesi ya da nöbetleşe kullanılması veya ayrılması konuları detaylı olarak incelenmiştir. Ortak olarak tasarruf altında bulunan icâreteynli vakfın ortaklar arasında bölünmesinin caiz olduğu, yapılacak taksimin ne tür şartlar içerdiği, eğer vakıf için bir fayda görülürse ortaklar arasında zorla bölüştürülebileceği, veli veya vasi tarafından taksimin mümkün olacağı, gedik (akar içindeki eşyalar) vakıfların taksiminin mümkün olmayacağı, birden fazla vakfı tasarrufunda bulunan ortakların bütün olarak paylaşmaya zorlanamayacağı vurgulanmıştır. Bölüşmede adaletin şart olduğu, üzerine para ilave edilerek bölüşmenin caiz olduğu, bölüşülmesi mümkün olmayan akarlarda eşit süreler içinde kullanım hakkının nöbetleşe paylaşılabilmesi, hâkim tarafından paylaşmak istemeyenlerin zorlanabileceği, nöbetleşe paylaşmanın mümkün olması için mütevellînin görüşünün bulunması gerektiği örneklerle genişletilerek açıklanmıştır. Yine aynı şekilde icâreteynli vakıflarda ifrazın (bir kısmının bedeli ödenerek diğer kısmını başka birine ferâğ etmek, ayırmak) bazı şartlara bağlı olmak kaydıyla caiz olduğu belirtilmiştir.

Onuncu fasılda icâreteyn ile ortak olarak tasarruf altında bulunan vakıf mallar hakkında bazı problemler ve meseleler incelenmiştir. Bu başlık altında ortakların paylarını birbirlerine satma ya da alma konusunda zorlama yapamayacağı, bu çeşit vakıflarda şuf'a hakkının (komşuların öncelikli olarak satın alma hakkı) bulunmadığı, hasar görmüş bir vakfın tamîrine ortaklardan birinin yanaşmaması durumunda hâkim tarafından ona zorla ödettirilebileceği konuları incelenmiştir.

On birinci fasılda icâreteynli vakfı borç karşılığında ferâğ etme ya da rehin bırakmayla alakalı konular incelenmiştir. Bir kimsenin borcuna karşılık mütevellînin izni olması şartıyla icâreteynli vakıf gayr-i menkûlü ferâğ edebileceği ya da rehin bırakabileceği, gayr-i menkûlün bir bölümünü gerek bölünsün gerek bölünmesin borcuna karşılık verebileceği, fâriğin borcunu ödedikten sonra icâreteynli vakfını geri alabileceği, borcu ödemedi vefât edenin varislerinin borç ödenmeden ferâğdan vazgeçemeyeceği ancak varisi yoksa o gayr-i menkûlün vakfa kalacağı açıklanmıştır. Konu üzerinde daha ayrıntıya girilerek rehin verdiği malda kiracı olarak oturursa onun borcundan düşmeyeceği, belli bir müddet içinde ödeme şartının geçerli olmayacağı, ferâğın senelik kirasını borçlu olanın ödemesi gerektiği, ferâğ olunan gayr-i menkûlün gelirlerinin rehin bırakılana değil ferâğ edene ait olduğu, açıklanmıştır.

On ikinci fasıl devretme ve kendisine devredilme konusunda vekâlet yapılıp yapılamayacağı konusunu işlemektedir. İcareteynli bir vakfın ferâğına vekil olan kimsenin emsal bedelinden eksik bir bedele ferâğ edemeyeceği, gayr-i menkûlü kendine alamayacağı, kendi lehine şهادeti caiz olmayan kimselere de ferâğ edemeyeceği, vekilin vekâletten alındığını öğrenmesiyle vekâletinin sonlanacağı, müvekkil öldüğü için vekâlet sona ermişse ölümünden i'tibâren vekâletinin sonlanacağı gibi meseleler detaylarıyla anlatılmıştır.

On üçüncü fasıl ise bu babla ilgili fetva verilmesi gereken çeşitli meseleleri içine almıştır. Vakıf gayr-i menkûlün tasarruf hakkını elde eden kimsenin onun getirilerine sahip olabileceği aslına sahip olamayacağı, kiracı öldü zannedilip sonradan hayatta olduğu ortaya çıkarsa ya da varisi yok zannedilip sonradan varisi ortaya çıkarsa o takdirde tasarruf haklarına tekrar

sahip olacakları vurgulanmıştır. Yine aynı şekilde vakfın eski halinin değiştirilmesi vakfa daha faydalı olacağı mütevellî ve hâkim tarafından karar verilirse ancak değiştirilebileceği, vakıf arsaya kiracı olan kimse mütevellî izin vermeden kendisi için o arsa üzerine bina yapamayacağı anlatılmıştır.

Bâb-ı Sâbi'

İcare-i vahideli (belli bir müddet için kiralamalılı – tek kirallılı) vakıf akarlar hakkında olan bu bab altı mesele ile anlatılmıştır. İcare-i vahideli vakfın tanımını yapılarak, vakfeden kişinin belirlediği bir süre varsa o süreye uyulması gerektiği, yoksa vakıf arsa için üç sene, binalar için ise bir seneyi geçmemek şartıyla kiralanabileceği belirtilmiştir. Mütevellînin kira süresi dolduğunda başka birine kiralayabileceği, vakfeden icare-i vâhide ile kiralanmasını şart koşmussa mütevellînin icâreteyn ile kiralamasının mümkün olmadığı ayrıca açıklanmıştır.

Bâb-ı Sâmin

Sekizinci bölüm mukataalı vakıflar (üzerinde bina veya ağaç meydana getirilmiş olan ve üzerindeki mâlîkî tarafından arsa için kira verilen vakıf arsa) ile alakalı konuları işlemiştir. Mukataalı vakıflarda arsa üzerinde binanın ya da ağaçların başkasının malı olduğu ve mirasa tabi olduğu, alım ve satımının yapılabileceği, arsanın vakfından ayrı olarak başka bir yere vakfedilebileceği belirtilmiştir. Başka bir yere vakfedilmesi durumunda mukataasının (kirasının) arsanın vakfına bu vakıf tarafından verileceği, arsanın üzerindeki tabi olduğu, üzerindeki sahibi kimse arsanında tasarruf hakkını elinde bulunduracağı, üzerindeki başka birilerine geçerken arsanında bedelsiz olarak o kişinin tasarrufuna geçeceği vurgulanmıştır. Meselelere devam edilerek yalnızca arsanın ferâğında mütevellînin izninin şart olduğu, üzerindeki bölüşüldüğünde arsanın üzerindeki tabi olarak bölüşülmüş olacağı, arsa üzerindeki bir kalıntı olduğu takdirde o yerin mutasarrıfının, üzerindeki sahibi olmaya devam edeceği, mukataanın olması gereken kiradan az olması durumunda zam yapılacağı, arsa üzerindeki menkûl mallardan sayıldıklarından dolayı onlar için şuf'â hakkının olmayacağı, gibi hususların üzerinde durulmuştur.

Bâb-1 Tâsi'

Dokuzuncu bölüm vakfın işlerinin yürütülmesi ile alakalı konuları dört fasıl altında inceleyerek mütevellîliğin şartları, mütevellînin yapması gereken görevleri açıklığa kavuşturmuştur.

Bu bölümün birinci faslı mütevellînin ta'yîn edilmesi ve mütevellîde aranacak şartları içererek bunlarla alakalı açıklamalar getiren fasıldır. Mütevellînin, âkil, baliğ güvenilir ve vakfın işlerini yerine getirebilecek durumda olmasının şart olduğu, eğer küçük bir çocuk tevliyyete şart koşulmuşsa o büyüünceye kadar hâkim tarafından bir mütevellînin atanması gerektiği, erkek olmasının şart olmadığı, bir kişinin birçok vakfa mütevellî olabileceği, mütevellî atanmayan bir vakfa vakfedenin kendisinin mütevellîlik yapabileceği, vakfedenin vasiyetini yerine getirmek üzere bir vasi tayin etmesi vakfının mütevellîsi olmasını da sağlayacağı gibi meseleler detaylandırılarak anlatılmıştır.

İkinci fasıl mütevellînin yerine bakacak birinin atanması ve mütevellînin vazgeçmesi ile ilgili konuları içine almıştır. Bu fasılda ihtiyaç olmadıkça hâkim tarafından mütevellînin yerine kimsenin atanamayacağı, mütevellînin yetersiz kalması durumunda hâkim tarafından yardımcı atanabileceği, hâkimin yardımcı atarken devlet başkanından izinli olması gerektiği vurgulanmıştır. Yine aynı şekilde mütevellînin isterse başkasına vakfın bakımını devredebileceği ve vazgeçebileceği, hâkimin tesciliyle vazgeçmesi durumunda kararından dönemeyeceği belirtilmiştir.

Üçüncü fasılda mütevellînin hesap ve harcamalarına dâir konular işlenmiştir. Vakfın mütevellîsi olması durumunda hâkimin o vakfın harcamalarına müdâhale edemeyeceği, ancak harcamalarına bakmak istediğinde mütevellînin göstermemezlik yapamayacağı, bakılan bir harcamanın normalliğine karar verildiğinde tekrar o harcamalara bakılamayacağı, önceki mütevellîlerin harcamalarının o an bulunan mütevellîden istenemeyeceği detaylandırılmıştır.

Dördüncü fasılda ise mütevellînin görevden alınmasını gerektirip gerektirmeyen durumlar açıklığa kavuşturmaya çalışılmıştır. Buna göre atanması şart koşularak atanan bir mütevellînin hatası olmadıkça hâkimin dahî görevden almasının mümkün olmadığı, kanuni bir izni olmayan harcamayı

kasten mütevellînin yapmasının, mütevellîliğini yaptığı vakfın malının kendi malı olduğunu iddia ederek dava açmasının ve vakfı inkâr etmesinin görevden alınma sebebi sayılacağı anlatılmıştır. Ek olarak bir vakıf için görevini kötüye kullanan mütevellînin diğer vakıflardaki görevine de son verileceği, hâkim görevden almadıkça görevden alınmış sayılmayacağı, sadece şikayetin görevden alınmasına sebep teşkil etmeyeceği belirtilmiştir. Son kısımda ise mütevellînin fasık ve parayı yönetemeyen biri olmasının, vakıf işlerini ihmal etmesinin ve aklını yitirmesinin görevden alınma sebebi sayılacağı ayrıntılı şekilde açıklanarak bölüme son verilmiştir.

Bâb-ı Âşir

Bu bölümde yedi fasıl altında mütevellînin tasarruflarının çeşitleri açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bölümün birinci faslında mütevellînin tazmin etmesini gerektiren ve gerektirmeyen tasarruf ve harcamaları üzerinde durulmuştur. Mütevellînin sadece kendisine izin verilen harcamaları gerçekleştirebileceği, diğer harcamalarda hâkime danışacağı, birden fazla mütevellîsi olan vakıfların mütevellîlerinin ortak karar alarak harcama yapabilecekleri örneklerle anlatılmıştır. Mütevellînin vakıf işleri için vekil atabileceği, vakıf malıyla icâreteynli ve mîrî arazi alamayacağı, vâkıfın şartına aykırı harcamalarında ortaya çıkan zararı mütevellînin karşılaması gerektiği ve bu harcamanın geçerliliğinin olmadığı detaylı bir şekilde vurgulanmıştır.

İkinci fasıl mütevellînin sulhu (davalık olunan konuda karşı tarafla bir bedel karşılığında barışması) ve davadan aklanması ile ilgili konuları kapsamaktadır. Bu konudan olarak mütevellî, davalık olduğu bir vakf arsa konusunda iddiasını ispat edemediğinde sulh olabileceği, vakfa borcu olan kimse ile mütevellînin bir bedel üzerinde sulh olabileceği, ancak kalanı mütevellînin vakfa kendisinin ödemesi gerektiği açıklamalarla anlatılmıştır.

Üçüncü fasıl mütevellînin elinde bulunan vakıf mallarının hükmü ve mütevellînin yemin etmesiyle tasdiklenen durumlarla alakalı konuları inceleyen fasıldır. Bu fasılda mütevellînin vakıf malına emanetçi olduğu, vakfın gelirini vakfa harcadığına yemin etmesiyle başka bir delile ihtiyaç olmadığı açıklığa kavuşturulmuştur.

Dördüncü fasılda bir vakfın malının veya gelirinin diğer bir vakfa harcanmasının caiz olup olmadığı işlenmiştir. İki vakfın mütevellîsinin aynı olması durumunda bile bir vakfın gelirinin diğer vakfın harcamalarında kullanılamayacağı, ama hem vakfedeni hemde vakfedildiği yönleri aynı olan vakıfların birbirleri için kullanılabileceği ya da vakıflardan birinin hasarlı olması durumunda hâkimin izniyle diğer vakfın gelirinin o vakfın tamiratında kullanılabileceği vurgulanmıştır.

Beşinci fasılda kendisinden daha fazla faydalanılmasının mümkün olmadığı hayır kurumları ile alakalı durumlar incelenerek kullanılması mümkün olmayan bir hayır kurumunun gelirlerinin en yakın aynı hizmette olan hayır kurumuna hâkimin izniyle harcanabileceği, tamamının yıkılıp enkazının başka bir aynı hizmete mahsûs hayır kurumunda kullanılabileceği anlatılmıştır.

Altıncı fasıl vakıf için borç almanın caiz olup olmadığı durumları incelemiştir. Hasar görmüş bir vakfın tamîrî için mütevellînin ya vâkıfın şartına ya da hâkimin iznine binâen borç alabileceği, faizsiz borç bulamadığı takdirde faizle alabileceği, kendi malından harcadığı takdirde vakıftan onu geri alabileceği belirtilmiş ancak vakfın hizmeti ve işleri için borç almanın caiz olmadığı vurgulanmıştır.

Yedinci fasılda vakfedilmiş paralarla ilgili konular ve problemler ele alınmıştır. Kârsız bir şekilde muhtaç olanlara verilmesi şart koşulmuş olan vakıf paraların mütevellîsinin kârla veremeyeceği, para borçlu kişide kaldıkça üzerine kâr konulmasının gerektiği, borçluların vefâtı durumunda vakfa olan borcunun diğer borçlarına önceliğinin bulunmadığı, borcun verilen para birimiyle geri alınabileceği tek tek açıklanmıştır.

Bâb-ı Hâdi-i Aşar

On birinci bölümde vakıf tarafından verilen ücret ve yardımların çeşitleri ile ilgili konular işlenmiştir ki bu vazife olarak nitelendirilmiştir. İki çeşit vazifenin olduğu vurgulanarak birincisinin hizmet karşılığında verilen vazifeleri, ikincisinin ise hizmet karşılığı olmadan verilen vazifeleri kapsadığı belirtilmiştir. Hizmet karşılığı verilen vazifeler ücret anlamında, hizmet karşılığı olmayan vazifeler ise paranın verildiği kişi zenginse hediye mana-

sında, fakir ise sadaka manasında kullanılmıştır. Ayrıca her senenin vezaifinin o senenin gelirinden ödeneceği, vakfın gelirinin alındığı değerden vazifelerin verilmesi gerektiği, vakıf paranın aslından vazifenin ödenemeyeceği, gelirinin vazifelere yetmeyen vakıflarda hâkimin kararıyla vazifelerin miktarlarının düşürülebileceği hattâ tamamen kaldırılmasının da mümkün olduğu, zamanın şartlarına göre hâkim tarafından vazifelere zam yapılabileceği vurgulanmıştır.

Bâb-ı Sâni-i Aşar

On ikinci bölüm cihât (hayır kurumlarındaki yapılması gereken görevler) ile alakalı konuları iki fasıl altında incelemiştir. Bölümün birinci faslında bu görevlere atanacak görevliler ile ilgili konular işlenmiş, cihetin imamlık, hatiplik, vaizlik, müderrislik gibi hayır kurumu görevleri olduğu söylenerek tarifi yapılmıştır. Ayrıca ehil olmayan kimsenin bu görevlere atanmasının caiz olmadığı, bir sınıfa şart koşulmuş olan görevlere başka sınıftan kimsenin atanamayacağı, görevlinin vefât etmesi durumunda çocuğu ehil ise onun atanması gerektiği, görevden vazgeçmenin ve başkasına devretmenin caiz olduğu, aynı zamanda hizmeti yapılması gereken görevlere bir kişinin atanamayacağı detaylarıyla açıklanmıştır. Yine aynı şekilde vakıf tarafından görevlere atamada mütevellî sorumlu kılınmışsa o atamalara hâkimin karışamayacağı, bir göreve biri atandıktan sonra o görevden alınmadan başka birisinin atanmasının mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Bölümün ikinci faslında göreve vekâlet etme ve izne ayrılma ile ilgili konulara açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu konuya bağlı olarak vakıf görevlerinde hâkimin görüşüyle yerine vekil atamanın caiz olduğu, özürsüz olarak görevi ihmal ve terk etmenin görevden ayrılma sebebi sayılacağı, üç aydan daha fazla bir yere geçerli bir sebebi yokken giden kimsenin görevden alınacağı, eğer geçerli bir sebebi varsa (aile ziyareti, hacc vs.) o takdirde görevden alınmayacağı ancak vazifesinin verilmeyeceği anlatılmıştır.

Bâb-ı Sâlis-i Aşar

On üçüncü bölüm vakfın kiralınmasıyla ilgili problemleri ele almıştır. Bu bölüm altında vakfın gelirinin şart koşulduğu kimseye kiralınmasının mümkün olduğu, mütevellînin kendisinin ise hiçbir durumda kiralayamayacağı, vakıf için bir yer kiralınması gerektiği takdirde ortalama kira bedeliyle

kiralayabileceği, vakfı ortalama bedelinden çok aşağıda bir bedele kiraya veremeyeceği vurgulanmıştır. Konu açıklanmaya devam edilerek vakıf ortalama bedelle kiralandıktan sonra daha fazla bir ücret verene vakfın kiralanamayacağı, oturulması şart koşulmuş bir vakfı ne mütevellî ne de oturması şart koşulan kişi tarafından kiraya verilemeyeceği, geliri şart koşulmuş bir vakfın mütevellîsi tarafından kiraya verilmek istendiğinde şart koşulanların kiralamayı engelleyemeyecekleri açıklığa kavuşturulmuştur.

Kiracının vakıftan alınması kaydıyla tamir gereken yerleri kendi malından tamir edebileceği, kiralınmış vakfın fesadı durumunda kiracıdan ortalama bedel alınacağı, batıl olarak kiralınmış olsa bile kiracının kullanması halinde ortalama bedel gerekeceği, vakfın zikretti bedel ortalama bedelden düşük olması halinde mütevellînin ortalama bedelle kiraya verebileceği, vakıf kiralandıktan sonra daha faydalı bir yere verilmesi mümkün olmadıkça kira sözleşmesinin mütevellî tarafından fesh edilemeyeceği açıklanmıştır.

Bâb-ı Râbi'-i Aşar

On dördüncü bölüm vakıf malı gasb etme (rızasız izinsiz alıkoyma) ile alakalı meseleleri incelemektedir. Vakıf malı zorla alıkoyan bir kimsenin o malı tasarruf ettiği müddetin bedelini ödemesi gerektiği, vakıf malın emanet verilmesinin mümkün olmadığı verilirse emanet alanın gasbetmiş sayılacağı, bilmeden vakıf malı satın almış bir kimsenin malı kullandığı müddetin bedelini ödemesi gerektiği, gasbedenin gasbettiği vakıftan fayda sağlamasının bile ortalama bedelini ödemesine sebep olacağı, hayır kurumlarını yıkan kimseye tekrar inşâ ettirileceği belirlenmiştir.

Bâb-ı Hâmis-i Aşar

On beşinci bölüm vakıfla alakalı tamir ve inşâat işlerini kapsayarak iki fasılda bu konu açıklığa kavuşturulmuştur.

Birinci fasılda kullanımı şart koşulmuş gayr-i menkûl bir vakfı şart koşulanların tamir etmesi anlatılmıştır. Buna binâen kullanımı şart koşulmuş bir kimse tarafından kullanılan vakfa o kimsenin kendi malıyla eklediği bina veya odaların o kimsenin malı sayılacağı, ancak vakf için yaptığını söylediği

takdirde vakfın sayılacağı, vakfın tamîrî gerekirken vazifelerin ödenmeyeceği, vakfı kullanan kişinin vâkîf tarafında aksi söylenmedikçe tamîrîni yapması gerektiği bildirilmiştir.

İkinci fasıl ise vakıf arsa üzerine inşâ edilen binalar konusunu içermektedir. Vakıf arsa üzerine mütevellînin yaptığı bina vakfın gelirinden yapılmış ise vakfın, mütevellînin kendi malından yapılmış ise mütevellî kendisi için yaptığını söylemişse kendisinin değilse yine vakfın olacağı, mütevellî dışında birinin yaptırması halinde binanın o kişinin malı olacağı belirtilmiştir.

Bâb-ı Sâdis-i Aşar

On altıncı bölümde vakfın istibdali (başka bir mülkle değiştirilmesi) konusu bahsolunmuştur. Bu konuda vâkîfın şartı olmadığı ve zorunlu kalınmadığı müddetçe vakfın başka bir mülkle takasının caiz olmadığı, değiştirilen mülkün vakfın bulunduğu yer ve konumunun işlek olması bakımından daha aşağı olamayacağı, değiştirilen gayr-i menkûllerin aynı şehirde veya ilçede olmalarının şart olmadığı, vakfın para ile değiştirilmesini caiz olduğu, onaylanan bir istibdalın geri dönüşünün olmadığı açıklanmıştır.

Bâb-ı Sâbi'-i Aşar

On yedinci bölümde vakıflarla alakalı davaları konu alan bölümdür. Bu konu da iki fasıl altında incelenmiştir.

Birinci fasıl işleme konulup konulmayan vakıf davalarının incelendiği fasıldır. Buna göre icâreteynli vakıflarda ferâğ davalarının her halükârda işleme konması gerektiği, vâkîfın neslinden olmanın iddia edildiği davalarda vâkîf ile davacı arasındaki bağın belirtilmeden işleme konmayacağı, davalarda vâkîfın ismini belirtmenin zorunlu olmadığı gibi davalarda karşılaşılan meseleler ele alınmıştır.

İkinci fasıl ise zaman aşımı ile ilgili konuları incelemektedir. Bu konular arasında vakfın aslıyla alakalı konuların davalarında zaman aşımının otuz altı sene olduğu, oğul ve torunlara şart olan vakfın davalarında zaman aşımının ilk neslin bitmesinden itibaren sayılacağı, vakıf akarların tasarrufu ile ilgili davalarda zaman aşımının on beş sene olduğu, vakıf paranın aslı ile alakalı davalarda ise otuz altı sene olduğu sayılmıştır. Fâriğ ile kendisine

ferâğ edilenin kullanım sürelerinin birbirine ekleneceği, kendisine dava açılanın iddiayı kabul etmesinin dahî zaman aşımına engel olmayacağı, dava açılıp bakılmayan davalarda zaman aşımının olmayacağı, zaman aşımının bilinmemesinin özür kabul edilmeyeceği ve zaman aşımında i'tibâr edilen senenin kameri sene olduğu gibi meseleler yine bu fasıl altında incelenmiştir.

Bâb-ı Sâmin-i Aşar

On sekizinci bölümde davalarda taraf olup olmayanlarla ilgili konular işlenmiştir. Bu konular arasında icâreteynli vakfın gasbedilme davası hâric mütevellînin vakıf davalarda mutlaka hazır bulunması gerektiği, birkaç vakıf dava edildiği zaman mütevellîlerinin tamamının da bulunması gerektiği, icâreteynli vakfı gasbeden kişinin ödemesi gereken bedel ile alakalı davalarda mütevellînin bulunması gerektiği açıklanmıştır. Buna mukâbil mukataalı vakıf arsanın üzerinde olanlarla ilgili davalarda, icâreteynli vakfın kiracısının başka birine kiraya vermesiyle alakalı davalarda, ferâğın ücretiyle alakalı davalarda mütevellînin bulunmasının şart olmadığı, vurgulanmıştır. Yine bir vakfın gelirinin verilmesi şart koşulmuş kimselerin şarta ilişkin davalarda bulunmasının gerektiği, birkaç mütevellînin baktığı vakfa mütevellîlik iddiasında olan bir kimsenin açtığı davada mütevellîlerden birisinin bulunmasının yeterli olduğu, kullanımı yada geliri şart koşulan vakıfların davalarında mütevellînin taraf olduğu, faydalanılması herkese açık olan vakıflarda isteyen kişilerin taraf olabileceği ayrıca belirtilmiştir.

Bâb-ı Tâsî'-i Aşar

On dokuzuncu bölüm vakıf hakkında şahitlik yapma ile alakalı olup üç fasıl altında konu açıklanmıştır.

Birinci fasılda şahidliğin kabul olması ve olmaması hususu incelenmiştir. Vakfın aslı hakkında vakfın lehine vakıftan faydalananların şahitliğinin geçerli olduğu ancak kâr ve geliri hakkında şahitliklerinin kabul olunmayacağı, mütevellînin şahit getirmesi gerektiğinde önce şahidinin bulunmadığını söyleyip sonradan şahit getirmesinin kabul edileceği, bir kimsenin vâkıfın neslinden olduğunu söyleyen şahitlerin vâkıfla o kimsenin arasındaki bağı ispatlaması gerektiği, hâkimin faydası kendisine şart koşulmuş bir vakfın davasında hüküm veremeyeceği detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

İkinci fasıl duyma ile şahitlik yapmaya dâir meseleleri ele almıştır. Bu fasılda bir malı elinde bulunduran kişinin mülk edinme yollarından biriyle edindiğini açıklaması sonrasında duymayla onun malı olmadığına şahitlik etmenin mümkün olmayacağı, vakfın şartları hakkında duyma ile şahitliğin kabul olunmayacağı işlenmiştir.

Üçüncü fasılda ise delillerin tercih üstünlüğü konusu işlenmiş, sağlıklı kimsenin delilinin maraz-ı mevtin delilinden, mütevellînin delilinin diğer kişilerin delillerinden, kaydedilmiş delilinin kayıtsız delilden üstün olduğu, arazinin vakıf arazi mi, mîrâ arazi mi olduğu konusunda hangisi olduğu daha çok biliniyorsa onun tercih sebebi olduğu, vakfın mülkiyeti davasında mülkiyetinde olmayan kişinin delilinin, vakfın tarihi konusundaki davada tarihi eski olanın delilinin tercih sebebi olduğu vurgulanmıştır.

Bâb-1 İşrîn

Yirminci bölüm mütevellînin yemin etmesini gerektiren ve gerektirmeyen maddelerin ele alındığı bölümdür. Vakıfla ilgili davalarda karşı tarafın ispat edememesi durumunda mütevellînin yemin etmesinin gerekmediği, kendisinin görevi kötüye kullandığı iddia edilen mütevellîye hâkimin yemin ettirebileceği bu bölümde vurgulanmıştır.

Bâb-1 Hâdî ve İşrîn

Yirmi birinci bölüm davalarda ikrar (kabul ve tasdik etme) ile alakalı konuları kapsamaktadır. Bu bölümde mütevellînin vakıf aleyhine ikrarının caiz olmadığı, bir kimsenin elinde bulunduğu mal için vakıftır demesinin o malın önceden vakfedildiğini gösterdiği, kendisine vakıftan şart koşulan bir kimsenin başkası içinde şart koşulmuştur demesinin yalnızca kendisi bağlayacağı, icâreteinli vakfın tasarrufunu elinde bulunduran kimsenin vakıf aleyhine ikrarının caiz olmadığı son olarak belirtilmiştir.

Ömer Hilmi Efendi bu önemli eserini bu taksimlerden sonra sonlandırmıştır. Meseleler ışığında Osmanlı Vakıf Hukuku'nun bütün bilinmesi gereken yönlerini tek tek almış ve okurlarının aklında bir soru işareti bırakmaya büyük bir hassasiyet göstermiştir.

B- ESERİN OSMANLI HUKUK SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ KONUMU

İslâm dini Hz. Peygamber'in peygamberliğini ilan etmesinden itibaren insanların hayatlarını, yaşam biçimlerini, aralarındaki münasebetleri, insanın yaratıcı ile ilişkisini düzenleme amacı güden sosyal bir din olarak gönderilmiştir. İnsanların doğumundan ölümüne kadar süregelecek bütün yaşamını düzenleyen İslâm'a ait hükümler, ilk günlerden itibaren beşeri ilişkilerin karmaşıklığı ve değişkenliği sebebiyle topyekün kurallar manzumesi olarak indirilmeyip, peyderpey yirmi üç yıl gibi uzun bir süre boyunca Hz. Peygamber'e vahyedilmiştir.

Hz. Peygamber'in vefâtından sonra da vahyin bu tadrîcilik metodu uygulanmaya devam edilerek yeni meseleler ortaya çıktığında önce Kurân-ı Kerîm'e sonra orada bulunamazsa Hz. Peygamber'in uygulamalarına müracaat edilmiş ve bu ikisinde bulunan hükme göre çözüm üretilmiştir. İki kaynaktan da bulunamayan hükümler Kurân'ın ruhu ve Hz. Peygamber'in gösterdiği mantık üzerine incelenerek ortaya çıkarılmıştır. Bu şekilde, meseleler meydana geldikçe hüküm verme usûlü, İslâm hukuk tarihinin neredeyse her döneminde uygulanagelmiştir. Ortaya çıkan yeni meselelere müçtehitler birbirlerinden farklı bakış açılarından hareketle farklı çözümler üretebilmişlerdir. Farklı düşünce yollarını takip ederek aynı meselede ince ayrıntılarda birbirlerinden ayrılan müçtehitler böylece fikhî mezheplerin oluşmasına da zemin hazırlamışlardır. Oluşan fikhî mezheplerin takipçileri de kendi imamlarının görüşlerini kitaplaştırıp yeni meseleleri bu görüşlere göre hüküm altına alma yolunu seçmişler ve böylelikle mezheplerinin hükümlerini ve usullerini fıkıh literatürüne kazandırmışlardır. Zamanla mezhebin görüşü içinde de sonradan gelen âlimler arasında fikir ayrılıkları olmuş ve bir konu için birden fazla görüşün mezhep içerisinde de ortaya çıkmasına sebep teşkil etmiştir. Bu fikirler de yazılarak kitaplaştırılmış sonraki nesillere ulaşması sağlanmıştır.

İslâm hukuk literatüründe yukarıda bahsi geçen şekilde oluşturulan fıkıh kitapları bir kanun metni mahiyetinden ziyade fikhî bilgi aracı olarak kaleme alınmış eserlerdir. Ayrıca yazılmış olan bu eserler gerek mezhep içi gerekse mezhepler arası ihtilafları ortaya çıkararak kesin fikhî hükmün Allah'a ait olacağını, müçtehitlerin ise Allah'ın muradını keşfetmeye yönelik zann-ı galip oluşturduklarını göstermiştir. Mezhep imamaları arasında usul

farklılıklarından dolayı ortaya çıkan bu ihtilaflar İslâm hukukuna diğer hukuklarla karşılaştırılması mümkün olmayan bir zenginlik sağlamıştır. Hakında kat'i hüküm bulunmayan birçok meselede üretilen çözümün doğruya en yakın çözüm olduğu kanaatine ulaşırsa da hatalı olma ihtimalini de göz önünde bulundurmayı sağlamıştır. Böylece ulaşılan farklı çözümlerin tamamının hem hatalı hem de doğru olma olasılığını sağlamıştır. Bu, İslâm'ı din olarak seçen ve ona göre hayatını sürdüren kişilerde belli bir serbestlik sağlayarak sınırların geniş tutulmasını ve dinin yaşanabilir kılınmasını mümkün kılmıştır. Ancak bu genişlik meseleden meseleye değil yöntemden yöneme geçme genişliği sağlamıştır. Aksi halde yöntemler arasında tutarsızlık içtihatla tutarsızlığa, bu da çözümlerde Allah'ın muradını aramaktan çok heva ve hevese uyma gafletine düşülmesine neden olmaktadır “Dinde zorlama yoktur”⁷⁷ ayet-i mûcibince her birey sınırları kalın çizgilerle çizilerek belirlenmiş olan İslâm dininin sınırları içerisinde ve bağlı bulunan müçtehidin usulü ve mantık örgüsü çerçevesinde geniş bir hareket özgürlüğü kazanmıştır. Örneğin “Namazı dosdoğru kılın...” ayet-i kerimesi ile namazın kılınması kesin olarak emredilmiş, bir müslümanın namazı kılmamasının mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Ancak namaz kılmak sınırının çizilmesinden sonra namazın şartlarını getirmekte zorluk yaşayan kişilere müsamaha gösterilerek onun gerekirse oturarak ve gerekirse ima ile namazı kılabileceği vurgulanmıştır.

İslâm fıkıh literatürüne büyük bir genişlik ve zenginlik kazandırmış olan farklı içtihatlar, sosyal olaylarda meselelerin bir tek doğruya indirgenemeyeceği prensibini fıkıh kitaplarına naksettirmiştir. Ancak bu zenginlik zaman içerisinde fıkıh ileri derecede özümsemiş, karşılaşılan yeni meseleler karşısında hüküm çıkartma melekeseine sahip olan âlimlerin ve müctehidlerin azalmasıyla kitaplardaki ihtilaflı görüşlerden hangilerinin hükmünü yitirdiğini, hangilerinin ise günün şartlarına uygulanabileceğini tespit etmeyi zorlaştırmıştır.

İslâm devletleri her ne kadar İslâm hukukunun kurallarıyla tarih boyunca yönetilmiş olsa da yukarıda bahsi geçen kitaplardan yararlanılarak

---

77 Bakara, 2/256.

devletler idâre edilmişlerdir. İslâm tarihinde Hulefâ-i Râşidin dönemi başta olmak üzere Emeviler, Abbasiler ve diğer İslâm devletleri kanun metni niteliğinde sayılacak her hangi bir kitap ya da metne ihtiyaç duymadan devleti yönetme başarısı göstermişlerdir. Aynı usûl üzerine Osmanlılar da kurduğu İslâm Devleti'ni yönetmişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti önceki İslâm Devletlerinden farklı olarak Şer'i ve Örfi olmak üzere iki başlı hukuk sistemiyle yönetilmiştir. Avrupa'da meydana gelen devrimlerden sonra herkesin uyacağı genel kurallar oluşturma çalışmaları Osmanlı Devleti'ne de yansımış, gerileme döneminden itibaren Osmanlı'da yaşanan batılılaşma hareketlerine binâen kanunlaştırma faaliyetleriyle de dahil olunmuştur.

Çağdaş anlamda 1839 Tanzimat Fermanı'yla birlikte Osmanlı Devleti'nde adli teşkilat ve kanunlaştırma hareketlerinde bir takım köklü reforma gidilmiştir. Bu kanunlaştırma hareketlerindeki ilk düzenlemeler ceza hukuku alanında görülmüştür. 1840 da kısmen Fransızca'dan tercüme edilen Ceza Kanunnamesi ile ilk kanunlaştırma hareketine geçilmiştir. Bu ceza kanunu 1850, 1854 ve 1857 yıllarında üç kez ta'dil edilerek en son şeklini almıştır. Ardından 1850 senesinde Ticaret Kanunnamesi, 1863 Deniz ve Ticaret Kanunu ve 1868 de Şura-i Devlet'in (Danıştay) kurulması ile kanunlaştırma hareketlerine devam edilmiştir.⁷⁸

1868-1876 yılları arasında kanunlaşan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye ile kanunlaştırma hareketlerinde doruk noktasına ulaşılmıştır. 1917 Hukuk-ı Aile Kanunnamesi ile de Mecelle'de yer verilmeyen aile hukuku kanunlaştırılmıştır.

Her iki kanun da İslâm hukukuna dayalı olarak hazırlanan ilk kanunlar olması dolayısıyla sadece Osmanlı hukuk tarihi bakımından değil İslâm hukuk tarihi bakımından da dikkate değer bir öneme sahiptir ve İslâm ülkeleri tarafından hazırlanan kanunlara öncülük ve örneklik etmiştir.

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin hazırlanıp kanunlaştırılmasını etkileyen hukukî, iktisadî ve siyasî sebeplerin mevcut olduğu şüphesizdir. Her şeyden önce Tanzimat sonrasında klasik adlî yapı önemli ölçüde değişmiş, tek hâkimli şer'iyeye mahkemelerinin yanı sıra toplu hâkimli ticaret, hukuk ve

---

78 Öztürk, Hukuk Tarihinde Mecelle, s. 10-16.

ceza mahkemeleri kurulmaya başlanmıştı. Genelde Nizamiye Mahkemeleri olarak anılan bu mahkemelerin üyelikleri için başlangıçta yeterli hukuk bilgisine ve klasik fıkıh literatürüne vâkıf kimseler bulunamamıştı. Bu sebeple üyelerin yararlanabileceği, Türkçe kanun metinlerinin yazılması ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Bu ihtiyaç, özellikle ticaret mahkemelerinin ticarî tecrübeden öte bir birikimi ve hukuk bilgisi bulunmayan üyeleri için daha ileri boyutlara ulaşıyordu. Her ne kadar 1850 tarihli Ticaret Kânun-nâme-i Hümayunu var idiyse de davanın ticareti ilgilendirmeyen ayrıntıları hususunda önemli problemler ortaya çıkıyordu. Çünkü söz konusu kanunnâme rehin, kefalet, vekâlet, havale gibi alanlarda herhangi bir hüküm içermemekteydi.

Tanzimat döneminde gerek duyulan hukukçu ihtiyacını karşılamak için klasik medreselerin yanı sıra 1854 yılında Muallimhâne-i Nüvvâb adıyla bir hukuk mektebi açılmış, Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nde de 1869'da bir hukuk şubesi kurulmuştu. Ancak bunların gelişmesi ve ihtiyaca cevap vermesi için epeyce bir süre beklemek gerekiyordu. Öte yandan Hânefî mezhebinin fıkıh ekolleri arasında en gelişmiş ve en fazla doktrin zenginliğine sahip mezhep olması, mezhep içinde hemen her konuda farklı görüşlerin varlığını da beraberinde getirmişti. Bu görüşler arasından en doğru ve uygulanabilir olanını tespit etmek zorunda olan kadılar zaman zaman zorlanmakta ve fetva mecmualarından, iş başındaki müftülerden, özellikle de Şeyhülislâm'dan yararlanmaktaydı. Fakat yine de bu farklı görüşler arasında "kavl-i sahîh"i belirlemek ve onu olaya uygulamak kolay olmuyordu. Mecelle ile birlikte bu farklı görüşlerden sadece uygulamaya esas teşkil edenleri toplama çalışması yapılmış ve bu sayede hâkimler yanılmaktan ve yanlış kararlar vermekten kurtularak en uygun görüşü seçmekte zorluk çekmemişlerdi.⁷⁹

Mecell-i Ahkâm-ı Adliyye'nin hazırlanmasından önce Avrupalıların özellikle Fransızların kendi medeni kanunları olan Code Civil'i Osmanlılar'a kabul ettirme çalışmaları baş göstermiştir. Bunun üzerinde ileri gelen devlet adamları tarafından millî ve İslâmî kuralları kapsayacak bir medeni kanun

---

79 Öztürk, Hukuk Tarihinde Mecelle, s. 17-18

hazırlanmasının ve bu kanuna göre devletin yönetilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu amaçla ilk olarak 1855 yılında Meclis-i Tanzimat bünyesinde İslâm hukukuna dayalı bir kanun (metn-i metin) oluşturmak için ilmi bir heyet kurulmuştur. Ancak bu komisyon çalışmalarında daha ilk kanun metni olan Kitâbu'l-buyû'u kaleme aldıktan sonra dağılmıştır. Ardından Fransızlar'ın çabaları devam etse de Ahmet Cevdet Paşa başkanlığında Mecelle komisyonu kurularak İslâm'ın ruhuna uygun bir Medeni kanun hazırlanmaya başlanmıştır.⁸⁰

1868 den i'tibâren çeşitli iniş çıkışlarla komisyon görevini 1876 yılına kadar yaparak Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye bir kanun metni olarak toplamda 16 kitap olmak üzere bu komisyon tarafından peyderpey çıkarılmıştır. Padişahın onayıyla da bu kanun yürürlüğe girmiştir. Bu 16 kitap sırasıyla Mukaddime, Kitabu'l-buyu', Kitabu'l-İcarât, Kitabu'l-Kefalet, Kitabu'l-Havale ve Rehn, Kitabu'l-Emânât, Kitabu'l-Hibe, Kitabu'l-Gasb ve İtlaf, Kitabu'l-Hacr, Kitabu'l-İkrah ve Şuf'a, Kitabu'ş-Şirket, Kitabu'l-Vekâlet, Kitabu's-Sulh ve İbra, Kitabu'l-İkrar, Kitabu'd-Dava ve Kitabu'l-Beyyinât ve Kaza kitaplarını kapsamaktadır.

Mecelle'nin kabul edilmesiyle sonra hâkimler, gerek Hânefî mezhebi içinde gerekse başka ekollerde bulunan farklı bir görüşü uygulama imkânını kaybetmiş, diğer ictihadlara göre hüküm vermekten menedilmiş oldular. Nitekim 1801. maddede yargı görev ve yetkisinin sınırlandırılabilceği hükmü getirilmiş, örnek kısmında da bir müctehidin görüşünün uygulanması hususunda emr-i sultanî çıktığı takdirde hâkimlerin diğer bir müctehidin görüşünü uygulayamayacağı açıkça belirtilmiştir.

Mecelle ile doruk noktasına ulaşan kanunlaştırma hareketi Osmanlı Devleti'nde Medeni Kanun dışındaki diğer fıkhi konular ile alakalı da Mecelle uslubunca kanunnameler ve kitaplar neşredilmeye başlanmıştır.

Bu döneminin ortasında yetişmiş olan ve Mecelle'nin son dört kitabı hazırlanırken komisyonda görev alan Ömer Hilmi Efendi de zikredilen ese-

---

80 Öztürk, Hukuk Tarihinde Mecelle s. 19

rini bu uslub üzere tertib etmiştir. Evkâf-ı Hümâyun Müsteşarlığı yapmış olması sebebiyle Mecelle'nin konu edinmediği vakıf hukukunun düzenlenmesini bir ihtiyaç olarak görmüş ve kitabını yazmaya karar vermiştir.

Ömer Hilmi Efendi vakıflarla alakalı hükümlerin fıkıh kitaplarına göre verilmekte olduğunu zikrettikten sonra yeni türetilen ve fıkıh kitaplarında hükümlerine rastlanması mümkün olmayan vakıf çeşitlerinin ortaya çıktığını söylemiştir. Bunların en önemlisi ise hicri 1020 senesinde İslâmi prensiplere mümkün olduğunca uygun kalınarak türetilen icâreteyn vakıflarıdır. Her ne kadar icareteyn vakıfları fikhi hükümlere uygun olarak üretilse de sonraki yıllarda kaçınılmaz olarak fikhi hükümlere aykırı bir şekilde gedik usulu ve diğer bir takım örfi usullerin ortaya çıkmasına sebep olduğunu zikretmektedir. Vakıflarla ilgil bu tür farklı uygulamaların hangilerinin fetvaya uygun hangilerinin ise fetvaya aykırı olduğunun kavranmasının zor hale geldini belirtir.

Vakıf meselelerinden fetvaya uygun olan görüşün seçilmesinin ancak kayıt altına alınan hükümler üzerinde derin bir araştırma sonucunda belirlenebileceğini belirtmiş ve kendisinin evkâf müsteşarlığında 12 seneye yakın bir süre görev yapması sonucunda bu hükümlerin kayıtlarını inceleme ve değerlendirme fırsatı bulduğunu söylemiştir. Yaşanan bu karmaşıklığı gidermek amacıyla hem fıkha uygun hükümleri, hem de kanunlarda fetvaya uyan görüşleri derleyerek sonraki nesillere bir rehber olması amacıyla bu kitabı yazmaya karar verdiğini belirtmiştir.

Mecelle ile yaşanan kanunlaştırma hareketleri sırasında vakıflarla alakalı konuların dağınıklığını fark eden Ömer Hilmi Efendi bu kitabı belirttiği sebepten dolayı yazarken, Mecelle'de işlenen düzeni eserine aldığı görülmektedir. Bu haliyle eser Mecelle'de olduğu gibi kanun metni şekilde hazırlanmış ve maddeler halinde fetvalar sıralanmıştır. İlk olarak ise Mecelle'de de olduğu gibi konuya ilişkin terimlerin anlamlarının zikredilmesiyle giriş yapmıştır.

Mecellenin takip ettiği meselelere cevap verme yönteminin benimsendiği eserde çoğunlukla her meselenin başında bir cümle halinde o meselede fetvaya uygun olan görüş normatif şekilde yazıldığı anlaşılır. Her mese-

leye örnekler verilmesi kanun cümlesinin karışıklığa mahal vermeyecek şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Meselelere örnekler verilmesi, kanun tekniğine çok uygun olmasa da, Mecelle'nin hazırlanışında Nizamiye Mahkemeleri'nde hâkimlerin konuyu kavramasını kolaylaştırma amacı gütmesinden dolayı benimsenen bu uygulama Ömer Hilmi Efendi tarafından da kabul görmüş ve eserde uygulanmıştır.

Mecelle uslûbunun kitapta takip edilmeye çalışılmasının yanında, bizzat kaynak olarak da Mecelle'nin kullanıldığı görülmektedir. Özellikle Mecelle'de zikredilen küllî kâideler Ömer Hilmi Efendi'nin hükümleri tercih etmesinde ve eserine almasında etkili olan faktörlerdendir. Bu anlamda zaman zaman Mecelle'nin küllî kaidelerine hükümlerin sebebini açıklamak amacıyla atıfta bulunulmuştur.

Ömer Hilmi Efendi'nin genel amacı vakıflarla ilgili insanların kafalarında oluşan problemlerin ve yaşanan sıkıntıların giderilmesidir. Bu nedenle eser çok sade ve konuşma diline yakın bir Türkçe'yle yazılmıştır. Bu yazma dili eserin halka inmesini ve bir vakıf toplumu olan Osmanlı Devleti'nde yaşayan insanların vakıflarla olan münasebetlerinde doğru hükümleri uygulamasını sağlamıştır. Bu kapsamda eserin dilinin de Mecelle'nin kullandığı dille benzerlik gösterdiği söylenebilir. Çok ağır bir üslubu bulunmamakta, anlaşılması ve uygulanması kolay olabilmesi amacıyla mümkün olduğunda sade bir dil içermektedir.

Mecelle'de işlenen sistemin bu kitapta da işlenmesi, Mecelle'nin en genel hükümlere yer vermemesinde de kendisini göstermiştir. Eserde ele alınan meselelerde vakfa dâir genel hükümler belirtilmeyip, meseleler içinde hükümlerin tek tek açıklanması cihetine gidilmiştir. Mesela vakıftan kimlerin yararlanabileceği tek bir cümle ile genel bir hüküm halinde açıklanmamış, yararlanacak her kişi için tek tek özel bir mesele zikredilmiştir.

Mecelle ile eserin benzer noktalarından bir diğeri, genel anlamda Hânefi mezhebine ait olan görüşlerden derlenmiş olmasıdır. Eserde diğer mezheplerin aynı konuyla ilgili olan görüşlerine yer verilmeyip, Hânefilik'e ait olan görüşlerden en uygun olanı, fetva olarak seçilmiştir. Daha sonraki

yıllarda Hukuk-ı Âile Kararnâmesi'nde çeşitli sebeplerden dolayı terk edilmiş olsa da bu tercih, Hanefi Mezhebi'ne ait hükümlerin 20. Yüzyıla ait problemlere dahi çözüm üretebilmesini göstermesi açısından dikkate şayandır.

Mecelle'de her bölümün girişinde o bölümle ilgili terimlerin tanımlarına yer verilmiştir. 1851 maddeden oluşan Mecelle'nin 200 kadarı bu tanım maddelerinden oluşur. İncelediğimiz eserin baş kısmında iki bölüm halinde, hem fıkhi, hem de kanuni ıstılahların verilmesi, Mecelle ile Ahkamu'l-Evkâf'ın bir başka benzerliğini ortaya koymaktadır. Bu tanımlamalara gidilmesinde ki amaç yazılan hükümlerin belirgin olması ve uygulanırken yanlışlıklara ve hatalara düşülmemesinin istenmesidir. Ayrıca bu şekilde yazılmasında ki bir diğer amacın da, dönemin hukukçularının yetişmesinde rol oynamak olduğu söylenebilir.

Öte yandan bir komisyon tarafından hazırlanmamış olması Mecelle ile eseri ayıran en büyük farktır. Dolayısıyla eser kanun taslağı olarak padişaha sunulmamış ve kanunlaşmamıştır. Ancak her ne kadar kanun olarak yürürlüğe girmemiş olsa da, uygulanmakta olan vakıf hükümlerini bir araya getirip kaynak kitap hüviyetini barındırdığı için vakıf hukukuna ait İslâm dünyasındaki ilk kanun metni kabul edilmesi mümkündür.

Eserin meseleci metoda göre düzenlenmiş olması her meselenin ayrıntılarıyla ele alınmasına imkân tanımış ve bu da hâkimlerin takdir yetkilerini büyük ölçüde sınırlamıştır. Bu durum, kanun olarak kabul edilen Mecelle'de de böyle olduğu söylenebilir. İncelemiş olduğumuz bu eserin kanun olarak yürürlüğe girmediği göz önünde bulundurulursa, her ne kadar böyle sınırlandırılmış olsa da, kitabın hâkimlere bir rehber niteliğinde hazırlanmış olduğu söylenebilir. İncelemeye aldığımız eser yol göstericilik konumunda olmasının yanında, kanun olarak yürürlüğe girmediğinden dolayı kesin olarak uyulma mecburiyetinin olmaması, Mecelle'ye nazaran, bu kitabın bir artısı olarak kabul edilebilir.

SONUÇ

Osmanlı son döneminde yetmişmiş mümtaz alim ve bürokratlardan biri olan Ömer Hilmi Efendi devlet kademelerinde aldığı görevlerde tespit ettiği sorunlara yönelik çözümleri eserlerinde zikretmiştir. Bu bağlamda kaleme aldığı eserlerin çoğunu görevli olduğu Mecelle komisyonunun da etkisinde kalarak kanun formatına yazılmış olan eserler oluşturmaktadır. Bu eserlerin en önemlisi ve faydalı olanı ise şüphesiz “İthâf-ı Ahlâf fî Ahkâmî'l-Evkâf” ismini verdiği ve vakıf hükümlerini derlediği eseridir.

Osmanlı Devleti'nin bir vakıf medeniyeti inşa etmesine karşın hukuki altyapısı çoğunlukla fetvalar üzerinden inşa edilmiştir. Zamanla yeni çıkan para vakıfları, icareteyn, gedik vs. gibi vakfın kapsamında bulunan müesseseler de bu minval üzere ya caiz kılınmış, ya da gayr-i meşru ilan edilmiştir. Ancak yeri geldikçe verilen bu fetvaların bir arada bulunması veya bir çok fetva mecmuası arasından çıkarılarak toplu halde ulaşılan hükümlerin oluşturulduğu bir eser kaleme alınması pek mümkün olmamıştır. Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'nde yıllar boyu çeşitli kademelerde görev yapmış olan Ömer Hilmi Efendi bu durumu, vakfa dair müfta bih görüşlerin bir arada bulunduğu bir eser kaleme almasının gerekçesi olarak zikretmektedir. Ona göre vakıfla ilgili özellikle son dönemde ortaya çıkan pek çok uygulamanın meşruiyet sorunu olup olmadığının tespit edilmesi elzemdir. Bu ise ancak bu kurumların mahiyetini bilen ve onlarla ilgili konulara vâkıf birisi tarafından yapılmalıdır. Zikrettiği bu sebepten dolayı kendisinin bu eseri kaleme alma işine giriştiği anlaşılmaktadır.

Kolay anlaşılır, kısa ve öz mahiyette kaleme aldığı bu eser, anlaşılma ve uygulanma kolaylığı sayesinde avâm tarafından da rahatlıkla okunabilecek bir hüviyet arz etmektedir. Kendisinden önce yapılmış olan sayılı vakıf hukuku çalışmalarından ayrılan en önemli özelliği bu kolaylıktır. Öte yandan kısa ve öz cümleler halinde tartışmaya girmeden kesin ifadeler zikretmesi ve meselelere ayırarak konuyu açıklaması eserini bir kanun metni şekline sokmaktadır.

Ömer Hilmi Efendi eserini bir çok bölüme ayırarak her bölümde bir meseleyi çözüme kavuşturmuştur. İncelediği konuları önce bablara, babları

fasıllara ayırmış, fasılları da meselelere ayırarak incelemiştir. Kitabında izlediği yol Osmanlı'da büyük bir dönüşüm gerçekleştiren Mecelle-i Ahkam-ı Adliye'nin usûlune benzemektedir.

Vakıfla ilgili hüküm vermek durumunda kalan kadılar, kuracağı vakfın meşruiyetini merak eden vâkıflar ve günümüze kadar geçen süreçte vakfın hukuki yönü hakkında bilgi edinmek isteyen araştırmacılar geniş kaynaklara bakma ihtiyacı duymadan, müellifin eserinden ulaşmak istedikleri cevapları bulma imkanına sahip olmuştur. Ömer Hilmi Efendi'nin kitabında vermiş olduğu fetvalarda bundan önceki fûrû-ı fıkıh kitaplarındaki fetvalardan yararlanmış olması başka esere bakma ihtiyacı hissedilmemesini sağlayan en önemli faktördür. Müfta bih görüşleri tercih ederek kafa karışıklığına yol açacak ihtilaflardan kaçınmış ve hükümlerin rahat anlaşılmasını sağlamıştır.

Eserde Hanefi Mezhebi'ne bağlı kalınarak Osmanlı Devlet geleneğinden de sapılmamıştır. Bu durum günümüze yakın bir zaman diliminde dahi hükümlerin tek mezhep usulü çerçevesinde rahatlıkla çözüm üretebilmesini göstermesi açısından dikkate şayandır. Böylece modern dönemde ortaya çıkan yeniliklere tek mezhep usulünün çözüm üretemeyeceği teorisinin aksini kanıtlayıcı bir özellik barındırmaktadır.

Müellifin vakıfla ilgili eserinden başka çalışmaları da bulunmaktadır. Bu eserler ceza ve arazi hukuku ile ilgilidir. Söz konusu eserlerde konu üzerinde müellif tarafından geniş tahliller yapılmıştır. Bu incelemede adı geçen eserler hakkında da bilgi verilmiştir. Ahkâmu'l-Mergûbe'de, İslâm Arazi Hukuku'na dâir fetvâlar risâle boyutunda ele alınarak anlatılmıştır. Ahkâmul-Arâzi ise Ahkâmu'l-Mergûbe'nin rağbet görmesi üzerine genişletilerek tekrar basılmış hâlidir. Ömer Hilmi Efendi'nin bir diğer çalışması olan Mi'yâru'l-Adâle'de İslâm Ceza Hukuku'nun özellikleri ve hükümleri derli toplu hale getirilmiştir.

Sonuç olarak Osmanlı iktisat sisteminin en önemli kurumlarından biri sayılabilecek vakıflara dair bu kapsamda daha önce yazılmış bir eserin bulunmaması, sistemin fetva ve kanunnameler üzerinden hükümlerinin belirlenmesini gerekli kılmaktaydı. Bu ise gerek mahkemelerde gerekse toplum

nezdinde uygulamaların meşruiyetinin belirlenmesinde sıkıntıya yol açmakta, örfi olarak devam edegelen bir sistem olduğu izlenimini uyandırmaktaydı. Ömer Hilmi Efendi yapmış olduğu görevinin de etkisi ise bu önemli sorunu çözmeye kendisini adanmıştır. Vakıf medeniyeti addedilen bir devletin bu kurumlarının hukuki alt yapısını oluşturarak uygulama alanında doğru ile yanlış birbirinden ayırt etme imkanını sağlamış, vakıflara ait müstakil kuralları oluşturmayı başarmıştır. Bu açıdan bakıldığında Ömer Hilmi Efendi'nin kaleme aldığı bu eserin Osmanlı hukuk sistemi içerisinde büyük bir boşluğu doldurduğu söylenebilir.

Öte yandan günümüz iktisat teorilerinde Kapitalist ekonomi anlayışının günbegün eksikliğinin fark edilmesi yeni iktisat teorileri arayışına dünyayı yönlendirdiği görülmektedir. Bu yeni teorilerden biri de Sosyal finans olarak adlandırılan ve bireysel ekonomi anlayışından çıkılarak toplumsal ekonominin yerleştirilmesini ön gören teoridir. Günümüz Batı dünyasında her ne kadar yeni yeni konuşulmaya başlansa da İslâm dünyasında ve özellikle Osmanlı'da bu teorinin temeli pratik olarak yüzyıllarca uygulanmış ve üzerine bir medeniyet inşa edilmiştir. Bu anlamda vakıf kurumunun sosyal iktisat üzerindeki önemi her geçen gün daha fazla anlaşılmaya başlamıştır. Pratikte çok geniş uygulama alanı bulunan, hemen her ekonomik meselede kendisine başvurulmuş bu sistemin hukuki alt yapısı ise Ömer Hilmi Efendi'nin yazmış olduğu bu eser sayesinde kurulmuştur. Eserin günümüz diline aktarılarak güncel manada erişilebilir hale getirilmesi sayesinde günümüz hukuk ve iktisat çevreleri tarafından gerçekleştirilecek Sosyal Finans uygulamalarına bir temel oluşturulabilecektir. Dolayısıyla eserin günümüz dünyasına ışık tutacak yönü ve müellifin eserin isminde zikrettiği sonraki nesillere ithafının semeresi bu şekilde sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdulbâkî, Muhammed Fuâd, el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1945.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, el-Müsned, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982, I-VI, Kütüb-i Sitte XXI-XXIII.
- Akgündüz, Ahmed, İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, T.T.K. Basımevi, İstanbul, 1988.
- Albayrak, Sadık, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Dâire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1996, I-V.
- Baltacı, Cahit, XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, I-II.
- Berkî, Ali Himmet, Vakıflar, Cihan Kütüphanesi, İstanbul, 1940.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, Sünenü'l-Kübrâ, Dâru'l-Mârif, Beyrut, 1352, I-X.
- Bilmen, Ömer Nasuhî, Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1967, I-VIII.
- Bursalı, Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, Matbaâ-i Âmire, İstanbul, 1333, I-II.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, es-Sahîhu'l-Buhârî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, I-VIII Kütüb-i Sitte I-III.
- Cessas, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, Ahkâmu'l-Kur'ân, Dâru'l-Mushaf, Kâhire, t.y., thk. Muhammed Sâdık Kamhavî, I-V.
- Döndüren, Hamdi, İslâm Hukukuna Göre Günümüzde Vakıf Meseleleri, Erkam Yayınları, İstanbul, 1428/1998.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezîdî, Sünen-i Ebû Dâvud, Çağrı Yayınları, İstanbul, t.y., I-V, Kütüb-i Sitte VII-XI.
- Ebû Yusuf, Ya'kup b. İbrahim b. Habîb, Kitabu'l-Harac, Matbaatu's-Selefiyye, Kahire, 1396.
- Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları, İstanbul, 1998.
- Ergin, Osman Nuri, Türkiye Maarif Tarihi, İstanbul, 1977, I-V.
- Erk, Hasan Basri, "Büyük Türk Hukukçuları", Ankara Barosu Hukuk Dergisi, V, say. 68, Aralık, 1949, s. 1-4.

- Komision, el-Fetâva'l-Hindiyye, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Diyarbakır, 1393/1973, I-VI.
- Gövsâ, İbrahim Alaettin, (ö. 1368/1949), Türk Meşhurları Ansiklopedisi, Yedigün Neşriyatı, İstanbul, t.y.
- Hassâf, Ebû Bekr Ahmed b. Ömer eş-Şeybânî, Ahkâmü'l-evkâf, Thk: Muhammed Abdüsselâm Şâhin, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Hatemî, Hüseyin, Önceki ve Bugünkü Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muâmesi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1969.
- İbn Hümam, Muhammed b. Abdulbâhid es-Sivâsî el-İskenderî, Şerhu Fethu'l-Kadîr, Dâru's-Sadır, Beyrut, 1315, I-VIII.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, el-Muğnî, C. XV, Riyad, Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1997.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, Lisânu'l-Arab, Dâru Sadır, Beyrut, 1410/1990, I-XIV.
- İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi Sicil Dosyaları, nr. 906.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alâeddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Hânefî, Bedâiu's-Sanâî, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut, 1394/1974, I-VII.
- Komision, Yaşam ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2008, I-II.
- Köksal, M. Asım, İslâm Tarihi: Hz. Muhammed ve İslâmiyet, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1981, c. I-XI.
- Köprülü, Bülent, "Tarihte Vakıflar", AÜHF Dergisi, VIII, say. 3-4, s. 479-518.
- Kübeysî, Muhammed Ubeyd, Ahkâmu'l-Vakf fi'ş-Şerâti'l-İslâmiyye, Matbaatu'l-İrşad, Bağdad, 1397/1977, I-II.
- Mâlik b. Enes, Müdevvenetü'l-Kübrâ, Dâr-ı Sadır, Beyrut, t.y., I-VI.
- Mardin, Ebu'l-Ulâ, Medeni Hukuk Cephesinden Ahmed Cevdet Paşa, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1996.
- Meydânî, Abdülganî b. Talib b. Hammâde ed-Dımaşkî el-Hânefî, Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb, Dersâdet Yayınları, İstanbul, t.y., I-VI.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâburî b. el-Haccâc, Sahîh-i Müslim, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, I-VI, Kütüb-i Sitte IV-VII.
- Ömer Hilmi Efendi, İthâfu'l-Ahlâf fî Ahkâmi'l-Evkâf, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1307.
- Ömer Hilmi Efendi, Ahkâmü'l-Arâzi, Hacı Muharrem Efendi Matbaası, İstanbul, 1301.

- Ömer Hilmi Efendi, Mi'yâr-ı Adalet, Hacı Muharrem Efendi Matbaası, İstanbul, 1301.
- Öztürk, Nazif, Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar (Ahkâmu'l-Evkâf), TDV Yayınları, Ankara, 1995.
- Öztürk, Osman, Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1973.
- Preece, Warren E., Encyclopaedia Britannica, William Benton Publisher, Chicago, 1972, I-XXIII.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed Ebû Sehl, el-Mebsût, Dâru'l-Marife, Beyrut, t.y., I-XXX.
- Sâmî, Şemseddin, Kâmûs-u Türkî, İkdâm Matbaası, Dersaâdet, 1317.
- Süreyyâ, Mehmet, Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1996, I-IV.
- Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas, el-Ümm, Dâru'l-Mârife, Beyrut, 1973, I-VIII.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî, Sünen-i Tirmizî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982, I-V, Kütüb-i Sitte XII-IVX.
- Topal, Şevket, "Karinâbâdî Ömer Hilmi Efendi (1845-1899)", İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, VI, Konya, 2005, s. 65-76.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1965.
- Zebîdî, Ebû'l-Feyz Murtazâ Muhammed b. Muhammed, Tâcu'l-Arûs min Cevârihi'l-Kâmûs, Dâr-ı Sadr, Beyrut, 1306, I-X.

İTHÂFU'L-AHLÂF

FÎ

AHKÂMI'L-EVKÂF

Önsöz

Akıl sahipleri için gizli olmadığı üzere ibadethane, kütüphane, hastane, fakirhane, köprü, çeşme gibi din ve medeniyet açısından gerekli olan hayır kurumları, fakihlerin kullanageldiği terimler arasında vakıf adı verilen uygulama ile kurulmuş olduğu için, adı geçen uygulama bütün medeni milletler tarafından geçerli kabul edilmekte ve uygulanagelmektedir. Vakıf uygulaması önceki hukuk sistemlerinde de bulunmaktaydı. İslam Dini'nin ortaya çıkmasından önce geçmiş büyük ümmetler bu yolda birçok hayır eseri meydana getirmiştir. Bu uygulama ilk önce ulü'l-azm peygamberlerden olan İbrahim aleyhisselam efendimiz tarafından gerçekleştirilmiştir. Şöyle ki; Hz. İbrahim Cenâb-ı Hakk'ın kendisine bahşettiği servet ve bereketi, garip ve misafirleri yedirmek, fakir ve miskinlere yardımda bulunmak için bol bol harcamakta ve saçmakta ise de bundan faydalanmak sadece Hz. İbrahim'in yaşadığı devri görenlere has olduğu ve bu devre denk gelemeyen sonraki nesilleri kapsamadığından dolayı sonraki nesilleri de kapsayacak ebedi bir hayır kurumu kurması için Hz. İbrahim'i irşad etmek ve diğer hayır sahiplerine uygulanacak bir örnek olmak üzere hiçbir şeye ihtiyacı bulunmayan Allah (c.c.)'ın hikmetine binaen vakıf uygulamasının yürütülmesine dair Hz. İbrahim'e ilahi vahiy indirilmiştir. Hz. İbrahim de ilahi vahyin gereğince birçok hayır eseri inşa etmiştir. Bu eserlerin en eski, kutsal ve saygı duyulanı tevhid ehlinin tamamının kible noktası ve Müslüman hacıların tavaf yeri olan Kabe-i ulyâdır. Hz. İbrahim'in diğer hayır eserleri de bugün Arap coğrafyasında mevcut olup "Halilü'r-rahman Evkâfi" ismiyle bilinmektedir.

Sonrasında İslâm şeriatının ortaya çıkmasıyla Hz. İbrahim'in bu uygulaması istishab ile kabul edilmiş ve bu uygulamaya dair büyük müçtehitler - Allah kabirlerini kıyamete kadar nurlandırsın.- tarafından da şer'î delillere dayanılarak nice nice meseleler hakkında içtihatla bulunularak düzenlenmiş ve zikredilen uygulama düzenlenmiş usul kurallarına bağlanarak meşruiyeti desteklenmiştir. Hayır eserlerinin inşa edilmesine ümmetin zenginlerini teşvik ve onların rağbetini sağlamak maksadıyla hadis-i şerifler varid olmuştur. Özetle;

"إذا مات الإنسان إنقطع عمله إلا من ثلاثة من صدقة جارية أو علم ينتفع به أو ولد صالح يدعو له⁸¹"

Hadis-i şerifi bunlardan bir tanesidir. Hadis-i şerifin anlamı ise şudur. İnsan öldüğünde ameli kesintiye uğradığı için artık amel defterine sevap kaydedilmez olur. Fakat üç şey hakkındaki ameli kesintiye uğramayıp sonuza kadar amel defterine sevap olarak yazılır. Bu üç şeyden birincisi kıyamete kadar geçerli ve devam edecek olan sadakadır ki bu sadaka vakıf yolu ile inşa olunan hayır eserleridir. Çünkü hayatında malından bol bol harcama yoluyla hayri eser inşa etmeyi başararak vefat eden insanın eserleri ile halk faydandığı ve yararlandığı sürece, halk tarafından daima hayır ve rahmet ile anılacağından bu suretle o insanın vefatı ile ameli kesilmeyip kıyamet vaktine kadar amel defterine sevaplar kaydedilir.

İkincisi; kendisinden faydalanılan ameldir. Şöyle ki; bir alim faydalı ilimlerden birini ilim ve marifet suyuna arzu duyan ilim taliplerini eğitime ve onlara öğretme veya faydalı ilimlere dair bir faydalı eser telif etmeyi başararak vefat eder ise hayatında kendisinden ilim öğrenmiş olan öğrenciler, o ilmi kendisinin talep edene yayarak ve anlatarak ya da o alimin hayatında kaleme aldığı eserinden kanaat ehli faydalandıkça ve istifade ettikçe ortaya çıkacak bol ecirden o vefat eden alimin de hissesinin bulunacağı sebebiyle öyle bir alimin vefatıyla ameli kesintiye uğramış olmaz. İlim ve irfanın yayılması için bundan daha fazla şevklendirecek ve arzulandıracak şey olamaz.

Üçüncüsü, babanın vefatından sonra ona hayır dua edecek salih evlattır. Zira bir insan hayatı boyunca doğruluk üzere yetiştirmiş olduğu çocuğunun salih amelleri ve hayır dualarından vefatından sonra istifade edeceği yönüyle hayırlı evladı bulunan babanın vefatıyla ameli kesintiye uğramaz. (Son)

Nakledildiğine göre bir gün Hazreti Ömerü'l-Fâruk (r.a) Seyyidü'l-enâm Hazretleri'nin huzurunda iken; "Ya Rasûlallah! Ben Hayber'de bir araziye sahip oldum ki ömrüm boyunca böyle izzetli ve değerli bir mala sahip

---

81 Müslim, "Vasiyyet", 3; Ebû Dâvûd, "Vesâyâ", 14; et-Tirmizî, "Ahkâm", 36; en-Nesâî, "Vesâyâ", 8.

olmamıştım. Onun hakkında ne emir buyurursunuz?” diye sorulunca Risale'ten Efendimiz'in verdiği cevabında “Ya Ömer! Dilersen o arazinin ay-nını haps ve vakfedip gelir ve menfaatini fakirlere tasadduk et” diye ferman buyurunca, Hz. Ömer de Peygamber fermanı gereğince o araziye vakfetmiş-tir.⁸²

Peygamber efendimiz bu konuda sadece sözlü teşviklerle yetinmemiş, vasiyet yoluyla Medine-i Münevvere'de malik olduğu yedi farklı gayr-i menkulünü vakfetmiş ve süknasını fakir mü'minlere şart etmiştir. Bu sayede fiili olarak da bu uygulamayı teşvik etmişlerdir. (Duaların en faziletlisi ve selamların en üstünü O'na olsun)

Peygamber efendimizin eserini örnek alan hulefâ-i râşidîn başta olmak üzere ashâb-ı kiram da birçok hayrî eserler vakfetmiş ve kurmuşlardır. Hatta Hz. Câbir (r.a.) “Ben muhacir ve ensardan malı olup da o malını vakf ve tasadduk etmeyen bir kimse bilmem” buyurmuştur.⁸³ (Allah onlardan razı olsun ve ecirlerini katlayarak versin)

Hulefâ-i Râşidîn'den sonra yönetime geçen Emevî ve Abbasî halifeleri ve diğer İslam devletinin yöneticileri ve vezirleri tarafından birçok hayır kurumu vakfedilmiş ve kurulmuştur. Ve özellikle bu kendisine rahmet edilen ümmete Allah (c.c.)'ın yardımı olarak ortaya çıkmış olan Âl-i Osman'ın sultanları -Allah onların neslinin hilafet makamını zamanın sonuna kadar ebedi kılsın- çokça hayır eserleri ile önceki yöneticilere üstünlük sağlamışlardır. Çünkü adil kanun sahibi Osmanlı Sultanları fetih ve zaptettikleri beldeler ve şehirlere bugün gördüğümüzde gurur duyduğumuz ve iftihar ettiğimiz camiler, medreseler, imaretler ve çeşme köprü gibi hayır eserleri inşa ederek din ve medeniyet için gerekli olanları tamamlamış ve sonraki nesillere büyük büyük pek kıymetli yadigarlar bırakmışlardır.

Geçmiş yüzyıllarda vakıfların tamamı sadece fikhî meselelere bağlı olarak idare edilmekteyken hicri 1020 yılından sonra mümkün olduğu kadar şer'î kaidelere bağlı olarak icâre'teyn adında bir kanun koyulmuştur. Şöyle

---

82 Müslim, “Vasiyyet”, 4; el-Buhârî, “Vesâyâ”, 28; en-Nesâî, “İhbâs”, 3.

83 Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, el-Muğnî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1997,.

ki; 1020 tarihine gelinceye kadar gelir getirici vakıf araziler icâre-i vâhîde ve mukataa-i zemîn gibi meşru usüllere bağlı olarak yönetilirken bu tarihten sonra icâreteyn babının başında icâreteyn uygulamasının zaman ve ortaya çıkma sebebine dair olan makalede aktarılacağı üzere icâreteyn usulü konulmuştur. Daha sonra sonraları bu usulün asıl konulduğu şeklinin dışında birçok hukuk dışı uygulama türemiştir. İcâreteyn uygulamalarının doğal kötü sonucu olmak üzere bahsi geçen tarihten itibaren yaklaşık 120 sene sonra yavaş yavaş meşru olmayan gedik usulü uygulamaya konularak eski vakıfların hükümleri oldukça fazla zarara uğratıldığı gibi tasarruf usulleri dahi karıştırılmış ve bozulmuştur.

Yukarıda anlatıldığı gibi icâreteyn ve gedik usullerinin ortaya çıkmasından sonra bunlara dair birçok örf ve adet oluşmuş, çeşitli tarihlerde padişah fermanı altına alınarak mahkemelerin sicillerine ve devlet dairelerinin defterlerine kaydedilmiş olmakla birlikte bunlar bir araya getirilmediği için yöntem ve vakıfların teamülüne ait bilgi sahibi olmak, vakıf işleriyle uzun süre uğraşmaya ve mahkeme sicilleri ve devlet dairesi kayıtları üzerine derinlikli bir araştırma yapmaya bağlıdır. Fetvâhane-i Celîle'de bir hayli süre görevlendirildikten sonra on iki seneye yakın süre içinde Mahkeme-i Teftiş Müsteşarlığı'nda ve Müfettişliği'nde Senedât-ı Umûmiye-i Şer' memuriyetinde bulunup vakıf işleri ile uğraşarak vakıfların eski kanunlarını ve sonradan ortaya çıkan örf ve adetlerini kavramış olduğumdan, vakıflara dair fıkıh kitaplarında yazılmış olan meselelerden fetvaya esas olan ve vakıf uygulamalarından bugün uygulanmakta olanlarını toplayıp kaleme alarak hem fıkıh meselelerini, hem de kanun ve adetleri bir araya getiren bir kitap yazımına başladım ve esere "İthâfu'l-Ahlâf fî Ahkâmi'l-Evkâf (Vakıf Hükümlerine Yönelik Sonraki Nesillere Nasihat)" adını verdim. Allah (c.c.), yaptığı iyiliklerden dolayı kendisine borçlu olduğumuz Abdulhamid Han Efendimiz'in ömrünü ve padişahlık kudretini uzun eylesin. Âmin

AHKÂMÜ'L-EVKÂF

Bu kitap bir mukaddime ve yirmi bir babdan oluşmaktadır.

MUKADDİME: Vakıf Terimleri

Vakfa dair terimlerle alakalı olup iki bahsi içermektedir.

Birinci Bahis: Vakıfla alakalı fıkıh ıstılahları hakkındadır.

1. Mesele:

Vakıf; yararlanma hakkı Allah'ın kullarına ait olmak üzere bir malı hükmen Cenab-ı Hakk'ın mülkünde bırakarak temlik ve temellükten haps ve men etmektir.

Vakfeden kimseye “vâkıf”, vakf edilen mala “mevkuf” ve “mahall-i vakf” denir.

2. Mesele:

Vakıf; yukarıda anlatılan anlamda kullanıldığı gibi “mevkuf mal” anlamında da kullanılarak “filan mal vakıftır” denilir. Çoğulu “evkâf” gelir.

3. Mesele:

İrsâdî vakıf; devlet hazinesine ait mallardan olan bir mülkün menfaatinin padişah tarafından kanunen devlet hazinesinden yararlanma hakkı olan kimseye tahsis edilmesinden ibarettir. İrsâdî vakıf yoluyla vakfolunan evkafa “tahsîsât” adı verilir.

4. Mesele:

Vakıf, lâzım ve gayr-i lâzım kısımlarına ayrılmaktadır.

Vakf-ı lâzım; feshedilmesi mümkün olmayan vakıftır.

Vakf-ı gayr-i lâzım; feshedilmesi mümkün olan vakıftır.

5. Mesele:

Vakfin gallesi; vakfın faydası ve geliri demektir.

Para vakıflarının kârı, gayr-i menkul vakıfların kirası ve vakıf bahçelerin ürünleri gibi

Râ harfinin fetha ve yâ harfinin sükûn okunması ile “rey’-i vakıf”; “galle-i vakıf” anlamındadır.

6. Mesele:

Vakfın tescili; kendine ait fasılda nasıl yapılacağı anlatılacağı üzere bir vakfın lazım olmasına hükmetmektir.

7. Mesele:

Vakfın gelirleri vâkıf tarafından kime veya neye şart ve tahsis edilmiş ise ona “meşrûnun leh” ya da “mevkûfun aleyh” veya “masraf-ı vakf” denir.

8. Mesele:

Mütevelli; vakfiyede yazılan şartlar gereğince vakfın işlerini idare etmek ve gözetmek için atanmış olan kimsedir.

İki çeşit mütevelli vardır. Birincisi, şart kılınmış olan mütevellidir ki bu tür mütevellilik vakfiyede yazılı şartlarla gerçekleşmektedir.

İkincisi, kendisinin mütevelli olması hakkında vâkıf tarafından bir atama şartı belirtilmeyip sadece hâkim tarafından tayin edilmesi ile görev yapan mütevellidir.

9. Mesele:

“Kaf” harfinin fetha okunması ve “ya” harfinin şeddeli şekilde kesra okunması ile oluşan “kayyım-ı vakıf”, vakfın mütevellisi demektir. Çoğulu “kaf” harfinin dammeli ve “vav” harfinin şeddeli okunması ile “kuvvâm” gelmektedir.

Müteveliye “mütetekellim ale’l-vakf (Vakıf hakkında konuşma yetkisi olan kişi)” de denilmektedir.

10. Mesele:

Kaimmakâm-ı mütevelli; kendisine ait fasılda anlatılacağı şekilde mütevellinin görevi yerine görevlendirilmek ve ona ait vazifeleri yerine getirmek üzere hâkim tarafından atanmış olan kimsedir.

11. Mesele:

Vakıf nazırı; mütevellinin vakıfla ilgili yapmış olduğu harcamalar denetlemek ve vakfın işlerinde mütevellinin kendisine danışılması üzere atanmış olan kişidir.

Bazı beldelerde nezaret kelimesinin tevliyet yerine kullanılması örf halini aldığı için o beldelerde mütevelliyeye vakıf nazırı da denilmektedir.

12. Mesele:

Câbi-i Vakf; vakfın muhasebecisi demektir.

13. Mesele:

Reşîd; yapılacak işleri bilerek yapıp, malını hukukun ve aklın gereklerinin dışında sarf etmekten ve israftan kaçınan kimsedir.

14. Mesele:

“Mim” harfinin dammeli, “Sin” harfinin sakin, “Tâ” ve “Ayn” harfinin fethalı ve “Lam” harfinin şeddeli okunması ile “müstegall” kelimesi; hayır kurumlarının idaresini gerçekleştirebilmek için gereken gelirleri sağlamak üzere vakfedilmiş olan maldır. Çoğul hali “Müstegallât” olarak gelir.

Bu mal bağ, bahçe, han ve hamam gibi gayr-ı menkul veya para vakıfları gibi menkul ya da üretim için gerekli olan aletlerin vakfında olduğu gibi gedik olabilir.

15. Mesele:

“Mim” harfinin dammeli okunması, “sin” harfinin fethalı okunması ve “kaf” harfinin şedde ile birlikte fethalı okunması ile “musakkaf” çatısı bulunan binaları içeren müstegal demektir. Çoğulu “musakkafât” olarak kullanılır.⁸⁴

---

84 Müstegall ve müsakkafın tariflerinden anlaşılacağı üzere müstegall musakkafa göre onu da içine alacak bir kapsama sahiptir. Fakat çoğunlukla vakıf musakkaf ve müstegaller denildiğinde ikisi birbirinin yerine kullanılmaktadır. Buradan hareketle “Âm hâssın yerine zikredildiğinde âmdan o hâssın dışında kalan şeyler kastedilir” usul kai-

16. Mesele:

Hayır kurumları; ibadethane, medrese, okul, imaret, dâru'l-kurrâ, zâviye, kütüphane, fukarahane, misafirhane, köprü, hastahane, dâru'ş-şifa, çeşme, sebil, havuz, kuyu ve kabristan gibi hayır sahipleri tarafından inşa ve vakfedilen hayır eserleridir.

17. Mesele:

Vakıf musakkaf ve müstegallerde ferağ; bir kimse vakıf müsakkaf ve müstegal üzerinde olan tasarruf hakkını başkasının kullanımına terk etmesi ve ona devretmesinden ibarettir. Bu şekilde devreden kimseye “fâriğ”, kendisine bu hakkın devredildiği kimseye “mefrûğun leh” ve ferağ edilen musakkaf ve müstegalle “mefrûğun bih” denir.

Bu hakkın bırakılmasına karşılık olarak fâriğın mefrûğun lehden aldığı paraya ise “bedel-i ferağ” denir.

18. Mesele:

Ferağ-ı Kat'i; şart sunulmaksızın gerçekleşen ferağdır.

19. Mesele:

Vakıf musakkaf ve müstegallerde ferağ bi'l-vefa: Bir kimsenin başkasından borç aldığı miktara karşılık tasarrufu altında olan vakıf bir malı, borcunu geri ödediğinde yine o malın kendisine dönmesi şartıyla alacaklıya ferağ etmesidir.

20. Mesele:

Vakıf müsakkaf ve müstegallerde rehin: Ferağ eden kişinin ferağ edilen malı kendisine ferağ edilen kimseden kiralama şartıyla yaptığı ferağ bi'l-vefadır.

---

desi gereğince müstegallât denildiğinde musakkaf olmayan müstegallâtlar kastedilmektedir. Nitekim bu kitabın birçok yerinde bu anlam kastedilmiş ve bu şekilde kullanılmıştır. (Müellif)

21. Mesele:

Vazife: Vakfın gelirinden verilen maaş ve erzağa vazife denir. Çoğulu vezâif denir.

Ve bu maaş ve erzağı alan kimselere “mürtezika” ve “ehl-i vezâif” denir.

22. Mesele:

Ahfâd; bir kimsenin evlâdının evlâdıdır.

23. Mesele:

Evlâd-ı Sulbiye; bir adamın bizzat kendisi sebebiyle dünyaya gelen evladıdır. Buradan hareketle bir adamın ahfadı da o adamın evlad-ı sulbiyesidir denir.

24. Mesele:

Nesil: evlâd-ı sulbiyeye ve ahfâdı kapsamaktadır. “Zürriyet” de nesil gibidir.

25. Mesele:

Vakfiye: Vakfa dair vâkıfın sözlerini ve hâkimin onayını içeren hukuki belgedir.

26. Mesele:

Teberru: Bir malı bedelsiz biçimde temlik etmektir. Çoğuluna teberruât denir.

27. Mesele:

Teâmül: Kullanım bakımından çok olandır. Dolayısıyla bir veya iki kişinin kullanımı ile teamül gerçekleşmiş olmaz.

28. Mesele:

Fakir: Nisaba yani kendisi üzerine zekât vacip olacak bir mala sahip olmayan kimsedir. Bu sebeple nisap miktarı mala sahip olan kimse hukuken zenginlerden sayılır.

29. Mesele:

Meremmet-i müstehleke; sıva ve boya gibi binalardan ayrılması ve ayrı şekilde kullanılması mümkün olmayan tamirattır.

30. Mesele:

Meremmet-i gayr-i müstehleke; sıfırdan inşa edilmiş binada olduğu gibi binalardan ayrılması ve ayrı şekilde kullanılması mümkün olan tamirat çeşididir.

31. Mesele:

İstibdâl; bir vakfı başka bir mülk ile değiştirmektir.

32. Mesele:

Tescîl-i istibdâl; bozulması mümkün olmaması için istibdâlin sahih ve lazım olmasına hükmetmektir.

İkinci Bahis: Vakıfla alakalı kanuni istilâhlar hakkındadır.

33. Mesele:

Evkâf-ı Mazbûta; doğrudan Evkâf-ı Hümâyun Nazırlığı tarafından idare edilen vakıflardır.

Evkâf-ı mazbûta iki kısımdır. Birinci kısım, büyük sultanlar ve yakınlarının kurmuş oldukları şerefli vakıflardır.

Zikredilen vakıfların mütevellilikleri yüce makam sahibi hilafet koruyucusu olan padişaha şart edildiğinden tevliyet işlerini idare etmek üzere hilafetin şerefli koruyucusu tarafından Evkâf-ı Hümâyun Nâzırı tarafından vekil kılınmıştır.

İkinci kısmı ise, vâkıfın nesil ve akrabalarından müteveli olması şart kılınanların tükenmesi sebebiyle Evkâf-ı Hümâyun Nâzırlığı yönetim altına alınan ve idare edilen vakıflardır.⁸⁵

---

85 Bir kısım evkâf-ı mazbûta daha vardır. Bunların mütevelliliği kendisine şart kılınan kişilerde bulunmasına rağmen bu mütevellilere belli bir miktar maaş bağlanmakta ancak

34. Mesele:

Evkâf-ı mülhaka; Evkâf-ı Hümâyün nâzırının denetiminde olmakla birlikte kendisine has mütevellileri tarafından idare edilen vakıflardır.

Evkâf-ı mülhakanın çoğu kurulduğu vakitlerde Sadâret-i Uzmâ⁸⁶, Meşihat-i Ulyâ⁸⁷, Dâru's-Saâdet-i Şerîfe Ağalığı⁸⁸, Sadreyn-i Muhteremeyn⁸⁹, Fetvâ-i Emânet-i Celîlesi⁹⁰ ve İstanbul ve Bilâd-i Selâse⁹¹ Kadıları gibi yüksek görevli kişilere şart edilerek onlar tarafından idare edilmekte iken sonradan Evkâf-ı Humâyün Nâzırlığı'nın kurulması ile buraya aktarılmıştır.

Evkâf-ı mülhakanın denetim işlerinde Evkâf-ı Humâyün nâzırının uygulamada bulunmasının geçerliliği, denetimi kendilerine şart koşulmuş olan yukarıdaki kişiler tarafından vekil kılınmış olmasına bağlıdır.

---

vakfın idaresine karıştırılmamaktadır. Bu tür vakıflar da doğrudan Evkâf-ı Hümâyün Nâzırlığı tarafından idare edilmektedir.

Bu çeşit vakıflara idâresi mazbûta olan vakıflar denir. Köprülü, Cağalzâdeler ve Şehîd Muhammed Paşa Vakıfları bu tür vakıflar arasındadır. Bu vakıflar için vakfiyede yazılı idare şartları geçerli değildir. (Müellif)

86 Osmanlı devlet idaresinde padişahlıktan sonra gelen en üstün makam, sadrazamlık makamı Bk. İpşirli, Mehmet, "Sadrazam", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2008. XXXV, s. 414.

87 Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfındaki en üstün makam, şeyhülislamlık makamı Bk. İpşirli, "Şeyhülislam" s. 414.

88 Osmanlı Sarayı'nın harem bölümünün idaresinden sorumlu olan makam. Ayrıntılı bilgi için bk. Altındağ, Ülkü, "Dârüssaâde", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1994. IX, s. 1.

89 Osmanlı Devleti'nde Rumeli ve Anadolu Kazaskerlerine divan üyesi olmaları sebebiyle verilen ortak isimdir. Ayrıntılı bilgi için bk. İpşirli, Mehmet, "Kazasker", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2002. XXV, s. 140.

90 Osmanlı Devleti'nde Meşihat makamı içerisinde fetva işlemlerini yürütmekle görevli makam Ayrıntılı bilgi için bk. Koca, Ferhat, "Fetvahâne", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1995. XII, s. 496.

91 Bilâd-ı Selâse; İstanbul ile birlikte kullanıldığında Galata, Üsküdar ve Eyüp kadılıklarını kastetmektedir. Bk. İpşirli, Mehmet, "Bilâd-ı Selâse", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, VI, s. 151.

35. Mesele:

Müstesnâ evkâf; Evkâf-ı Humâyun nâzırının herhangi bir denetimi ve müdahalesi olmaksızın kendisine ait mütevellileri tarafından kendi kendine idare edilen evkâftır. Gaziler ve izzetli kimselerin vakıflarından bazıları böyledir.

36. Mesele:

Avâız vakfı; gelirleri bir köy ya da mahalle halkının avarız vergileri ya da ihtiyaçları için kullanılmak üzere kurulan vakıftır. Bir köy ya da mahallede vefat eden fakirlerin defin masraflarına, hasta oldukları için çalışmaktan ve geçimini sağlamaktan aciz kalmış olanların zorunlu harcamalarına veya köy veya mahallenin kaldırım, su yolu gibi ortak mekanlarının onarımına ihtiyacı bulunması halinde onarılmasına kullanılmak üzere kurulan vakıflar bu tür vakıflardır.

37. Mesele:

İcâreteyn; peşin ve vadeli kira demektir.

Bu şekilde iki kira şeklinin bir arada olmasıyla kiralınmış olan müsakkaf ve müstegal vakıflara icareteynli vakıflar adı verilir.

38. Mesele:

İcâre-i vâhideli evkâf; nasıl ki bir kişi tasarrufu altında bulunan gayr-ı menkulü ay veya yıl gibi belli bir zaman dilimiyle süreli olarak kiralyorsa, aynı bu şekilde bir vakfın mütevellisi tarafından kiralınmış olan müsakkaf ve müstegal vakıflardır.

39. Mesele:

Mukâtaa; arsası vakıf olmakla birlikte üzerindeki bina, ağaç ya da bağları şahsi mülkiyete ait olan gayr-i menkullerde, bu yapıları kullanan kişi tarafından arsa sebebiyle vakfa verilmek üzere belirlenmiş olan yıllık kiranın adıdır. Buna icâre-i zemin (yer kirası) da denilmektedir.

40. Mesele:

Gedik; belli bir ticarethane ya da sanata ait olmakla birlikte sürekli kalacak biçimde bir gayr-i menkul içerisinde konulmuş ve o iş için gerekli olan aletlerdir.⁹²

41. Mesele:

Vakfedilmiş olan gediklerin bir kısmına “nizamlı” diğer kısmına ise “âdî gedikler” adı verilmektedir.

42. Mesele:

Nizamlı gedik vakıfları; Nizamlı gedikât-ı mevkûfe; ataları şerefli, hilafetin dayanağı, mekânı cennet olan Sultan Mahmud Hân-ı Adlî Hazretleri'nin ve Haremeyn-i Muhteremeyn vakıflarından olan gediklerdir.

Bunların dışındaki diğer vakıflarda bulunan gediklere “âdî gedik” adı verilir.

Nizamlı gedikler ile âdî gediklerin farkı icâreteyn bâbının ferağ bi'l-vefa faslında gelecektir.

---

92 1277 yılı Zilhicce ayının 8. Gününden itibaren gedik adıyla yeni bir belge getirilmesi yüksek emirleriyle kesin olarak yasaklandığı gibi 1247 tarihinden sonraki tarihe ait bir belge ya da kayıt bulunup da zikredilen tarihten önceki tarihe ait belge ya da sicil evraklarında kaydı bulunmayan gediklere kesinlikle itibar olunmayacağı da bu meseleye özel çıkarılan kanunun gereğidir.

Gedikin bağlı bulunduğu gayr-i menkul vakıf olsa bile örfte mülk olarak kabul edilir. Gayr-i menkulü yıkılmış bulunan gediklere ise örfte “gedik-i müstahlas” adı verilmektedir. Gediklerin bazıları 1277 senesinden önce sahipleri tarafından vakfedilmiş, bazıları ise mülk olarak kalmıştır. (Müellif)

BİRİNCİ BAB: Vakfın Kuruluşundaki Şartlar

Vakfın kuruluşu, sebebi, sıhhat şartları ve bazı hükümleri ile alakalı beş fasıldır.

Birinci Fasil: Vakfın kuruluş ve sebebi hakkındadır

43. Mesele:

Vakfın kuruluşu; vakıf hükmünün geçerli olacağı bir yöne bağlanarak vakıf kurma şartlarına sahip kişi tarafından gerçekleştirilmesine bağlıdır.

44. Mesele:

Vakfın rüknü; “malımı vakf ettim” veyahut “ebedi sadaka ile sadaka ettim” gibi vakfın inşasına delalet eden sözlerdir.

45. Mesele:

Dilsizin anlaşılın işaretleri ile de vakıf münakid olur.

46. Mesele:

Vakfın hükmünü uygulamaya müsait olan yer mütekavim maldır.

Mütekavim mal; kendisinden yararlanılması mübah olan mal anlamında kullanıldığı gibi sahip olunan mal anlamında da kullanılır.

Vakfın hükmü ile ilgili her iki anlamın kastedilmesi de caizdir.

47. Mesele:

Mevkûfun aleyh belirli olmayan kişilerden oluşuyorsa vakfın kuruluşu sırasında mevkûfun aleyhin kabulü şart değildir.

Dolayısıyla bu durumdaki vakıflar sadece vâkıfın icabı ile münakid olur.

Örneğin bir kimse malını vakfettikten sonra gelirlerini bir beldenin belirli olmayan fakirlerine verilmesini şart etse, vakfın kuruluşu o belde fakirlerinin kabul etmesine bağlı değildir.

Ama mevkûfun aleyh belirli kimselerden oluşuyorsa o durumda vakfın kuruluşu onların kabul etmesine bağlıdır.

Mevkûfun aleyh vakfı reddettiği takdirde sadece kendisi ile ilgili vakfın kuruluşuna engel olur. Yani kendisi o vakfın gelirinden mahrum olur. Diğer mevkufun aleyhler için vakfın kurulmasına engel olamaz.

Örneğin bir kimse malını vakf etse ve gelirini oğluna sonrasında bir zaviyenin fakirlerine verilmesini şart etse, vâkıfın oğlunun vakfı reddetmesi halinde kendisi vakfın gelirinden mahrum olur. Vakfın gelirleri ise zaviyenin fakirlerine ait olur

48. Mesele:

Mevkûfun aleyhin sessiz kalması kabul etmesine delalet eder.

Dolayısıyla mevkûfun aleyh vakfı red ettiğine veya kabul ettiğine dair bir söz söylemez ve sessiz kalırsa bu sessizliği delaleten kabul sayılarak vakfın gelirinde hak sahibi olur.

49. Mesele:

Reddedildikten sonra kabul edilmesine veya kabul edildikten sonra rededilmesine itibar edilmez.

Dolayısıyla mevkûfun aleyh vakfı reddettikten sonra pişman olup vakfı kabul etse vakfın gelirinde hak sahibi olamaz. Yine mevkûfun aleyh vakfı kabul ettikten sonra reddetse bu redde itibar edilmediği için vâkıfın şartı gereğince gelirin kendisine düşen paydan mahrum olmaz.

50. Mesele:

Vakfın hükmü, vakfedilen malın mülkiyet devrinin yasaklanarak gelirinin Allah'ın kullarına ait olmasıdır.

51. Mesele:

Vakfa ehliyet sahibi olan; hür, akıllı ve buluğ çağına ermiş olan kimsedir.

52. Mesele:

Vakfın sebebi; hayır işlerine malın sarf edilmesi ile Allah Teâlâ'ya yakınlaşmayı ve ibadet etmeyi kastetmektir.

53. Mesele:

Vakfın en faziletlisi, insanların kendisine en fazla ihtiyaç duyduğu bir malın vakfedilmesidir.

Örneğin halkının ihtiyacını karşılamaya yeten bir çeşmesi bulunan bir mahallede okul bulunmasa, orada vakıf olarak okul yapmak çeşme yapmaktan daha faziletli ve daha hayırlıdır.

54. Mesele:

Bir kimse vakıf yapmak niyetiyle bir mal satın alsa fakat satın aldıktan sonra malı vakfettiğine dair bir söz söylemese sadece bu niyet ile o mal vakfedilmiş olmaz.

55. Mesele:

Bir vakfın mütevellisi o vakfın geliriyle vakıf için bir mal satın alsa, sadece o gelire satın alındığı için o mal vakıf haline gelmez.

Dolayısıyla müteveli satıcı ile rızaları bulunması halinde ikâle yaparak o malı iade edebileceği gibi, başka birisine de satabilir.

Ancak müteveli satın aldığı malı kurallara uygun şekilde hâkimin hükmü ile vakfa aktarırsa o mal vakıf haline gelmiş olur.

Ama müteveli vakfın geliri ile satın almayıp vakfın aslına ait para ile satın alırsa bu durumda yalnız satın alma ile mal vakıf haline gelmiş olur.

Örneğin gayr-i menkul alınması şart edilen vakıf para ile müteveli bir gayr-i menkul satın alsa sadece satın alma ile o gayr-i menkul vakfedilmiş olur.

Burada hâkimin hükmü ile malın vakfa aktarılmasına ihtiyaç yoktur.

İkinci Fası: Vakfın sıhhati için şart olup olmayan şeyler hakkındadır.

*53. Mesele:*⁹³

Vâkıfın temlik ve teberru ehliyetinin bulunması şarttır.

Dolayısıyla çocuk, deli ve bunamış kimselerin kuracakları vakıflar sahih olmamaktadır. Fakat onların yararlanması için bir başka kimse malını vakfederse, bu kişilerin mevkûfun aleyh olmaları sahihtir.

Yine bunun gibi hür olmayan kimsenin de kuracağı vakıf sahih değildir.

Ancak bir malın vakfedilmesine efendisi tarafından izin verilen kölenin o malı vakfetmesi sahihtir.⁹⁴

54. Mesele:

Vâkıfın razı olması şarttır. Dolayısıyla geçerli bir ikrah⁹⁵ ile kurulmuş olan vakıf sahih olmaz.

55. Mesele:

Vâkıfın borç veya sefahet sebebiyle hacredilmemiş olması şarttır. Dolayısıyla hacredilmiş olan sefih veya borcundan dolayı hacredilmiş olan kişi hacr kararı kalkmadan malını vakfetse vakıf sahih olmaz.

---

93 Eserin matbu nüshasında numaralandırmaya yönelik bir basım hatası bulunmaktadır. İkinci Fasil 56. Meseleden başlaması gerekirken 53. Meseleden başlatılmıştır. Dolayısıyla eserde 53, 54 ve 55. Meseleler ikişer tanedir. (Muhakkik)

94 Çünkü hem köle hem de elinde bulunan mal hukuken efendisinin mülkü sayılmaktaysa da bir köle kendi elinde bulunan malı efendisinin izni ile vakfettiği takdirde efendisi tarafından vakıf kurmasına vekil kılınmış sayıldığı için vakfi sahih olmaktadır. Eskiden beri Osmanlı Devleti'nde Dâru's-saâde ağalığı rütbesine ulaşarak büyük sultanların örfen azad kabul etmeyen kölelerinden olan kişilerin vakıfları bu tür vakıflardır. Bu kişilerin vakfiyelerinde genellikle vakıf kurmaya padişah efendileri tarafından izinli olduklarının yazılmasının sebebi bahsedilen durumun oluşmasıdır. (Müellif)

95 İkraha-ı mutebere: Gerekli şartları taşıyarak geçerli kabul edilen ikrahın adıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Bardakoğlu, Ali, "İkraha", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2000. XXII, s. 30.

56. Mesele:

Vâkîfın İslâm devletinin vatandaşı olması şart değildir. Dolayısıyla kendisine eman verilmiş olan kişilerin⁹⁶ İslâm devletinin sınırları içerisinde bir malını vakfetmesi sahihtir.

57. Mesele:

Vâkîf ile mevkûfun aleyhin aynı dinden olmaları şart değildir. Dolayısıyla bir Müslüman vakfettiği malın gelirlerini gayr-i müslim fakirlere ya da bir gayr-i müslim vakfettiği malın gelirlerini Müslüman fakirlere şart etse vakıf sahih ve şart geçerli olur.

58. Mesele:

Vakfedilmiş malın gayr-i menkul olması şarttır.

Dolayısıyla menkul malların asıl itibariyle vakfedilmesi sahih değildir.

Bununla birlikte bir bölgede menkul bir malın vakfedilmesi hakkında örf ve adet bulunmakta ise o bölgede o çeşit menkul malların vakfı sahih olur. Örneğin dileyenlerin faydalanmaları amacıyla kitap ve risalelerin; okunması amacıyla Kur'ân-ı Kerîm ve delâil kitaplarının⁹⁷; kâr getirmesi ve bu kârın bir hayır yönüne harcanması amacıyla nakit paraların; kütüphane ve okul gibi hayır mekanlarında kullanılması amacıyla çeşitli tabak, çanak ve eşyaların; düğün törenlerinde gelinlere kullandırılmak üzere elbise ve takıların; süt, yün vb. ürünlerinden yararlanmak üzere koyun, keçi, inek gibi hayvanların; fakir çiftçilerden tohumu bulunmayanlara borç olarak verilmesi amacıyla zirai ürünlerin vakfedilmesi şayet eskiden beri o beldelelerde uygulanmakta ise bu gibi menkullerin vakfı sahih olur.

---

96 Müste'men: Vatandaşı olmadığı halde İslam ülkesine girişi için izin verilen kimseye denir. Bk. Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 431.

97 Delâilü'n-nübüvve olarak bilinen bu kitaplar peygamberlik müessesesini, özellikle Hz. Muhammed'in peygamberliğini ispatlamak amacıyla yazılan eserlerdir. Bk. Yavuz, Yusuf Şevki, "Delâilü'n-Nübüvve", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, IX, s. 115.

59. Mesele:

Gayr-i menkule bağı olarak menkul malların vakfedilmesi sahih olur.

Yani bir gayr-i menkul vakfedildiğinde o gayr-i menkule bağı olan menkul malların da o gayr-i menkul ile birlikte vakfedilmesi sahihtir. O menkulün vakıf olabilmesi ile ilgili örf olması ya da olmaması arasında bir fark yoktur.

Örneğin bir çiftlik vakfedildiğinde ziraat aletleri, tohum, hayvanlar ve çeşitli eşyalar gibi çiftlik içerisinde bulunan ve ona bağı olan menkul mallar çiftlik ile beraber vakfedilmiş olsa, çiftliğe bağı olarak bunların da vakfedilmesi sahih olur.⁹⁸

60. Mesele:

Mevkûfun ayn⁹⁹ olması şarttır. Dolayısıyla zimmette olan deynin kabzedilmeden önce vakfedilmesi sahih değildir. Bu nedenle bir kimse diğeri bir kişinin zimmetinde olan belli bir miktar alacağını bir yöne vakfettikten sonra o miktarı borçludan alıp kabzetse kendi işleri için kullanması ya da bu miktar için borçlusunu ibra etmesi sahih olur.

Kabzdan veya ibradan önce vâkıf vefat ederse varisleri bahsi geçen miktarı borçludan alıp aralarında paylaşmak üzere terekeye ekleyebilirler. Bu durumda kurulan vakfın mütevellisi sadece yukarıda zikredildiği şekilde vakıf yapılmasından dolayı bahsi geçen miktar için dava açamaz.

Ancak bir kimse başkasının zimmetinde olan alacağını bir hayır cihe-tine vakf edilmesini vasiyet eylesen sahih olur. Bu durumda o kimse alacağını borçludan kabz etmeden vefat eder ve malının üçte birlik kısmı da vasiyet için yeterli olursa, bahsi geçen borç kabzedilmekle belirlenen yere ait olmak üzere vakfedilmiş olur.

---

98 Mecelle'nin 54. Maddesinde zikredilen fıkıh kaidesi gereğince "Bizzat tecviz olunmayan bi't-teb tecviz olunur." (Müellif)

99 Ayn: Dışarıda mevcut, belli ve somut halde olan mal Deyn: Hariçte varlığı bulunmayan zimmette sabit olan para veya misli mal Bk. Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 40.

Yine bir gayr-i menkulün aynı (kuru mülkiyeti) vakfedilmeyip sadece gelirlerinin vakfedilmesi sahih değildir. Örneğin bir kimse mülkünde olan bir hanın aslını mülkünde bırakarak sadece gelir ve kirasını bir hayır cihe-tine vakfetse sahih olmaz. Fakat bir kimse falan gayr-i menkulümün gelirle-rini ebedi olarak sadaka verdim dese iktiza¹⁰⁰ yolu ile o gayr-i menkulü vak-fetmiş olur.

61. Mesele:

Mevkuf malda başkasının hakkının bulunmaması şart değildir. Dola-yısıyla bir kimse bir başkasına rehin bıraktığı ya da kiraladığı gayr-i menkulü bir yöne vakfetse sahih olur.

Bu vakıf sebebiyle rehin ve kira akitleri bozulmuş olmaz.

İlk örnekte kiralama süresinin sona ermesi veya kiracı ve kiraya veren taraflardan birinin vefat etmesi ile kira akdinin fesh olması ya da tarafların rızaları ile akdin sonlandırılması, ikinci örnekte borcun ödenerek malın re-hin olmaktan kurtulması durumunda o gayr-i menkul hangi yöne vakfedil-miş ise oraya ait olur.

Fakat vâkıf mürtebine (rehin bıraktığı kişi) olan borcunu ödemeksizin vefat eder ise bakılır. Eğer vâkıfın borcunu ödemeye yetecek miktarda başka bir malı varsa o mal ile mürtebine olan borcu ödenir ve rehin bırakılan gayr-i menkul vakıf olmaya devam eder. Ama vâkıfın başka bir malı yoksa bu du-rumda vakfedilmiş olan mal satılarak mürtebine olan borç ödenir.

62. Mesele:

Mevkûfun içinin başka mallarla dolu olması vakıf kurulmasına engel olmaz. Dolayısıyla bir ayn gerek vâkıfın gerekse bir başkasının malı ile dolu olduğu halde iken vakfedilse vakıf sahih olur.

Örneğin bir kimse içinde kendi eşyasının bulunduğu evini o eşyayı bo-şaltmadan vakfetse vakıf sahih olur. Yine bir kimsenin evinde bir başkasının

---

100 İktiza: Açıkça söylenmese de cümleden zorunlu olan söylenmesini gerektiren durum. Bk. Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 244.

eşyası bulunduğu halde sahibi eşyaları çıkarmadan o kişi evini vakfetse vakıf sahih olur.

63. Mesele:

Mevkûfun vakfın kurulması sırasında vâkıfın mallarından olması şarttır. Dolayısıyla bir kimse başka bir kimsenin malını izinsiz bir şekilde fuzuli¹⁰¹ olarak vakfetse sahih olmaz.

Mevkûfun hîn-i vakfta vâkıfın malı olması şarttır. Binâenaleyh bir kimse diğer kimsenin malını bilâ izn fuzûlen vakf etse sahîh olmaz.

Fakat yazıldığı üzere fuzuli olarak vakfettikten sonra mal sahibi kurulan vakfa izin verirse, bu şekildeki vakıf sahih olur.¹⁰²

Mal sahibinin izni olmaksızın fuzuli olarak vakıf yapan kimse o mala sonradan mâlik olsa da mal vakfedilmiş sayılmaz. Örneğin bir kimse akrabasından bir şahsın malını fuzuli olarak vakfettikten sonra o şahıs tarafından vakfa izin verilmeksizin vefat etse ve sadece malı vakfeden kişi bu şahsın vârisi olursa; ya da bir kimsenin malını gasbenden kişi bu malı fuzuli olarak vakfetse ve vakfa rızası olmadan önce o malı gasbettiği kişiden satın alırsa açıklandığı üzere yapılmış olan fuzuli akdine bağlı olarak mal vakfedilmiş olmaz.

Yine bir kimse icareteyn yolu ile kiralayıp tasarrufunda olan vakıf gayr-i menkulü bir hayır kurumuna vakfetse sahih olmaz.¹⁰³

Yine borçları malvarlığından fazla iken vefat eden kimsenin vârisleri terekesinden bir gayr-i menkulün değerini alacaklılara ödeyerek o gayr-i menkulün borç için kullanılmasından kurtarmadan ve mülkiyetlerine geçirmeden bir yöne vakfetseler vakıf sahih olmaz.

---

101 Fuzuli: Asil ya da vekil olmaksızın yani şer'i bir izne dayanmaksızın başkası hakkında tasarrufta bulunan kimse Bk. Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 149.

102 Çünkü "icâzet-i lahika vekâlet-i sâbika gibidir." (Müellif)

103 Çünkü icareten yolu ile kiracı olan kimse kiralanan vakıf malın sadece menfaatine malik olmaktadır. Kuru mülkiyetine mâlik değildir. (Müellif)

Dolayısıyla alacaklılar anlatıldığı üzere kurulmuş olan bu vakfı kabul etmeyip o gayr-i menkulü paylaşılacak alacaklar arasına katabilirler.

64. Mesele:

Mevkufun ayrılmış olması şart değildir. Dolayısıyla gerek asıl gerekse sonradan ortaya çıkmış olsun hisseli mülkler vakfın sahihliğine engel olmaz.

Örneğin bir kimse bir gayr-i menkulden yarı ya da dörtte bir gibi hisseli payını vakfetse gerek o gayr-i menkul bölünebilir olsun gerek olmasın her durumda vakıf sahih olur.

Yine bir kimse mülkü olması için bir gayr-i menkulün tamamını vakfettikten sonra o gayr-i menkulün yarı veya üçte biri gibi bir bölümü üzerinde bir hak sahibi çıkararak bunu ispatladıktan ve yemin teklif edildikten sonra o miktar üzerinde hak sahibi olduğuna hükmedilse bahsi geçen gayr-i menkulün o miktarın dışında kalan hisse için vakıf bozulmuş olmayıp olduğu gibi kalır.

Ancak meşid ya da mezarlık olması için bir malın hisseli payının vakfedilmesi sahih olmaz. O mülkün bölünebilir olması ya da olmaması fark etmez.

65. Mesele:

Mevkûfun belirli ve bilinir mal olması şarttır. Dolayısıyla bir kimse tam olarak belirlemeksizin elindeki mallarından birini vakfettim veya hangisi olduğunu söylemeksizin şu iki dükkandan birini vakfettim ya da şu zeytinlikte sahip olduğum zeytin ağaçlarından hangileri olduğunu belirlemeksizin on tanesini vakfettim veyahut sahibi olduğum araziden kaç metre olduğunu söylemeksizin şu kadar metrekaresini vakfettim derse vakıf sahih olmaz.

Fakat bir kimse bir başkası ile ortak sahibi olduğu bir gayr-i menkulden kendi hissesinin ne kadar olduğunu zikrederek o gayr-i menkuldeki hissesini vakfetse sahih olur.

66. Mesele:

Mevkûf malın sınırlarını belirlemek vakfın sahih olması için şart değildir. Dolayısıyla bir kimse işaret veya vasıflarını söyleme neticesinde bilenebilen bir gayr-i menkulünü vakfettiğinde sınırlarını söylemese de vakıf sahih olur.

67. Mesele:

Vakfın derhal gerçekleştirilmesi şarttır. Dolayısıyla vakıfta halihazırda var ve gerçek olmayan bir şeye bağlanarak yapılan vakıf sahih olmaz.

Örneğin bir kimse “Başka bir yerde bulunan oğlum gelirse” ya da “tutulmuş olduğum bu hastalıktan kurtulursam filan malın vakfolsun” dedikten sonra ilk örnekte oğlu o yerden gelse veya ikinci örnekte tutulduğu hastalıktan kurtulsa bile vakıf sahih olmaz.

68. Mesele:

Halihazırda var ve kesin olan bir şeye bağlanması ise sahihtir. Dolayısıyla vakıf anında var ve gerçek olan bir şeye bağlanarak kurulan vakıf sahih olur.

Örneğin bir kimse kendisinin mülkiyeti altında bulunan bir gayr-i menkule işaret ederek “Eğer şu gayr-i menkulün sahibi ben isem vakfolsun” dese vakıf sahih olur.

Yine gelecek zamana izafe edilerek kurulan vakıf sahih olmaz. Örneğin bir kimse “Filan gayr-i menkulümü gelecek filan senenin başından itibaren vakfettim” dedikten sonra o vakit gelse bile vakıf sahih olmaz. Fakat bu durumda o kimse malının vakfedilmesini vasiyet etmiş olacağından o vasiyetinden dönmeden vefat eder ve malının üçte biri bu vakfa yetecek düzeyde ya da vârisleri tarafından izin verilmiş olursa bu gayr-i menkulün tamamı sahih bir şekilde vakfedilmiş olur. Nitekim ikinci babın birinci faslında anlatılacaktır.

69. Mesele:

Vakıfta şart muhayyerliğinin bulunmaması şarttır. Dolayısıyla şart muhayyerliği ile kurulmuş olan vakıf sahih olmaz.

Örneğin bir kimse bir süre boyunca vakfı bozabilmek ya da geçerli kılabilmek konusunda muhayyer olmak şartı ile bir mal vakfetse, süre belli olsun ya da olmasın vakıf mutlak olarak sahih olmaz.

Ancak vâkıf bu şekilde muhayyer olmak şartıyla bir mülkünü mescid olması için vakfetse şart batıl, vakıf sahih olur.

70. Mesele:

Vakfın ebedi olması zorunludur. Dolayısıyla belli bir süreyle kısıtlanan vakıf sahih olmaz.

Örneğin bir kimse mülkünde olan bir gayr-i menkulü on sene süre ile vakıf olması ve ondan sonra yine kendi mülkiyetine geri dönmesi üzere vakfetse sahih olmaz.

Yine vâkıf vakfının ebedi olmasına aykırı olacak bir şart zikrederek vakfetse vakıf sahih olmaz.

Örneğin bir kimse mülkiyetinde olan bir gayr-i menkulü vakfederken ihtiyaç anında o gayr-i menkulü satıp ücretini kendi masraflarına harcama şartıyla vakfetse vakıf sahih olmaz. Fakat vakfedilen gayr-i menkul ileride satılarak bedeli ile vakıf için daha faydalı bir gayr-i menkul satın alınmasını şart kılsa o durumda vakıf sahih ve şart da geçerli olur.

Ancak zikredilmiş olan bu şart gereğince vakfedilen gayr-i menkul satılacak olursa ek olarak hâkimin görüşü gerekmektedir.

71. Mesele:

Vakfın meşrutun lehi zikredilirken kesin olarak belirlenmesi gereklidir. Dolayısıyla meşrutun leh şüphe veya ihtimal barındırarak bir mal vakfedilse vakıf sahih olmaz.

Örneğin bir kimse malını vakfettiğinde o malı ya filan ibadethaneye veya filan okula vakfettim deyip içlerinden birini kesin olarak belirlemeden şüpheli ve ihtimalli şekilde vakfetse vakıf sahih olmaz.

Ancak gelirin hangi yönlere sarf edileceği konusunda vâkıfın mütevelliyi serbest bırakması vakfın sahihliğine engel olmaz. Örneğin vâkıf "Vakfıma mütevelli olan kişi vakfımın gelirini dilerse filan mektebin ihtiyaçları

için, dilerse filan hastanenin malzemeleri için kullansın” diye şart kılarak vakfetse vakıf sahih olur.

Yine vâkıf “vakfıma mütevellî olan kişi vakfımın gelirlerini hayır yerlerinden uygun gördüğü yere harcasın” diye şart ederek vakfetse vakıf sahih olur.

72. Mesele:

Vakfedilecek bina ve ağaçların müstahıkkı'l-kal' (sökülmesi ve yıkılması gereken mal) olmaması şarttır. Dolayısıyla müstahıkkı'l-kal' olan bina ve ağaçların vakfı sahih olmaz.

Örneğin bir kimse gasp ettiği bir arsa üzerine kendisi için bina yapıp ardından o binayı bir yöne vakfetse o vakıf sahih olmaz.

Yine bir kimse miri araziden¹⁰⁴ tapu ile kullanmakta olduğu tarlaya tarla sahibinin izni olmadan bina yapıp veya ağaç dikip sonrasında o bina ve ağacı vakfetse vakıf sahih olmaz.

Yine bir kimse kiracı olarak tasarrufu altında bulunan vakıf arsa üzerine mütevellinin izni olmaksızın kendisi için bina yaptıktan veya ağaç diktikten sonra o bina ve ağaçları bir yöne vakfetse vakıf sahih olmaz.

Fakat arsa sahibinin izni ile miri arazi üzerine yaptığı bina veya diktiği ağaçları ya da vakıf arazi üzerine mütevellinin izni ile kendisi için yaptığı bina veya diktiği ağaçları vakfetse vakıf sahih olur.

73. Mesele:

Bir kimse miri araziden tapu ile kullanımında olan tarlaya arazi sahibinden izin almaksızın ağaçları diktikten sonra üç sene geçer ve o ağaçlardan faydalanabilecek duruma geldiğinde vakfederse vakıf sahih olur.¹⁰⁵

---

104 Miri Arazi: Arazi-i emiriyye ismiyle de anılan mülkiyeti devlete ait olup şahısların kullanımında olan arazilere verilen isimdir. Bk. Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 380.

105 Çünkü arazi kanununun 25. Maddesinde miri arazi üzerine memurunun izni olmaksızın araziyi kullanan kişi tarafından meyve ağacı dikilerek bahçe oluşturulduğu halde üç sene kadar devlet tarafından söktürülme hakkı bulunması ve üç sene geçtikten sonra

74. Mesele:

Mevkûfun aleyhin hem esas itibariyle hem de vâkıfın inancı gereği Allah'a yakınlaşma ve ibadet cinsinden olması şarttır. Dolayısıyla ne esas itibariyle ne de vâkıfın inancı gereği Allah'a yakınlaşma ve ibadet olmayan bir yöne vakıf sahih olmaz.

Yine esas itibariyle Allah'a yakınlaşma ve ibadet yönü olup da vâkıfın inancında olmayan ya da aksine vâkıfın inancında Allah'a yakınlaşma ve ibadet yönü olup da esas itibariyle olmayan yönler vakfetmek sahih olmaz.

75. Mesele:

Mevkufun aleyhin zikredilmesi ve belirlenmesi şart değildir. Dolayısıyla bir kimse malını vakfettiğinde mevkufun aleyhi zikretmese vakıf sahih olur. Bu durumda o vakfın gelirleri mutlak olarak fakirlere harcanır.

76. Mesele:

Mevkûfun aleyhin belirli sayıda ve sınırlı olması şart değildir. Örneğin bir kimse gayr-i menkulünü vakfettiğinde gelirlerini mutlak olarak fakirlere şart kılrsa vakıf sahih olur.

77. Mesele:

Vakıf anında mevkûfun aleyhin var olması şart değildir. Örneğin henüz çocuğu olmayan bir kimse gayr-i menkulünü vakfedip gelirlerini çocuklarına şart etse vakıf sahih olur. Bu durumda vâkıfın vakıftan sonra doğan çocukları zikredilen şarta bağlı olarak o gayr-i menkulün gelirlerinde hak sahibi olur.

Yine bir kimse ibadethane ve okul gibi bir hayır kurumu inşa etmek için bir yer hazırlasa fakat oraya henüz bu eseri inşa etmeden bazı gayr-i menkullerini vakfederek gelirlerinin yapacağı bu eser için kullanılmasını

---

o ağaçlardan yararlanma derecesine geleceğinden ağaçların olduğu gibi bırakılması gerektiği açıkça söylendiği için izinsiz dikilip de üzerine üç sene geçerek yararlanma derecesine gelmiş olan ağaçlar müstahikku'l-kal' olmaktan çıkar. Bu nedenle o ağaçların vakfi sahih olur. (Müellif)

şart etse vakıf sahih olur. Sonrasında bahsi geçen eser inşa edildiğinde mevkûfun gelirleri ona ait olacaktır.

Birinci örnekte vâkıfın çocukları doğuncaya, ikinci örnekte ise bahsi geçen eser inşa edilinceye kadar vakfedilen gayr-i menkullerin gelirleri fakirlere dağıtılır. Bunlar gibi başlangıçta meşrutun lehi bulunmayan vakıflara “munkatiu’l-evvel” adı verilir.

ARA SÖZ

78. Mesele:

Bir vakfın meşrutun lehi başlangıçta var olup da sonradan kesilse ve yok olsa o vakfa “munkatiu’l-âhar” denir.

Örneğin vâkıf vakfının gelirlerini nesline şart edip vâkıfın nesli bir müddet vakfın gelirini kullandıktan sonra çocuğu olmadan vefat ettiği için vâkıfın nesli tamamen yok olsa o vakfa munkatiu’l-âhar denir.

79. Mesele:

Bir vakfın meşrutun lehi başlangıçta var olduğu halde bir ara kesintiye uğrayıp sonra yine var olsa o vakfa “munkatiu’l-vasat” denir.

Örneğin vâkıf vakfının gelirlerini neslinden erkek olanlara şart edip erkekler bir süre vakfın gelirini kullandıktan sonra sadece kız çocukları var iken vefat ettiği için meşrutun leh kesintiye uğradıktan bir süre sonra vâkıfın neslindeki kızlardan erkek çocuk dünyaya gelse o vakfa munkatiu’l-vasat denir.

Munkatı vakıfların bütün türlerinde meşrutun lehin varlığı halinde ona şart edilen gelir kendisine, yokluğu halinde ise fakirlere verilir.

EK

80. Mesele:

Meşrutun lehinin kesilme ihtimali bulunan vakıflarda vâkıf tarafından ebedi bir yön belirlenmesi ve eklenmesi gerekir.

Örneğin bir kimse vakfının gelirlerini neslinin fakirlerine şart ettiğinde “eğer neslim kesintiye uğradığı için bu şart uygulanamaz hale gelirse

vakfın gelirleri mutlak anlamda fakirlere verilsin” diye bir ebedi yön söylemesi ve eklemesi gerekir.

Üçüncü Fası: Sahih olan ve olmayan vakıflar hakkındadır.

81. Mesele:

Bir kimse başkasından satın aldığı bir malı kabzetmeden önce vakfetse bakılır. Eğer o malın bedelini satıcıya ödedikten sonra vakfetmiş ise vakıf sahih olur. Ve eğer bedeli ödemediği vakfetmiş ise o durumda bedeli ödeyinceye kadar vakıf muallak ve mevkuf¹⁰⁶ olur. Bedelini ödediğinde vakıf sahih ve geçerli olur.

82. Mesele:

Fasit satış ile satın alınan bir malı müşterinin kabzetmesinden sonra vakfetmesi caizdir. Yazıldığı üzere vakfedildikten sonra artık satıcının fesih hakkı kalmaz. Fakar mevkuf malın kıymetini vâkıfın satıcıya tazmin etmesi lazımdır. Ama fasit bir alışveriş ise satın alınan bir malı kabzdan önce müşterinin vakfetmesi caiz değildir.

Fasit hibe de bu hükümde fasit alışveriş gibidir.

83. Mesele:

Batıl alışveriş ile satın alınan mal kabzdan sonra olsa bile müşteri tarafından vakfedilse vakıf sahih olmaz.

Örneğin bir kimse bir yetimin gayr-i menkulünü semen-i mislinden¹⁰⁷ fahiş eksiklik¹⁰⁸ içeren bir bedel ile veli veya vasisinden satın alıp sonrasında o gayr-i menkulü bir yöne vakfetse vakıf batıl olur.

---

106 Mevkuf Akit: Bir hüküm ifade etmesi için başka birinin iznine veya icazetine muhtaç olan akitler. Bk. Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 372.

107 Semen-i Misil: Satılan şeye emsaline kıyasla bilirkişilerce takdir edilen kıymet bk. Erdoğan s. 501.

108 Fâhiş eksiklik (Noksan-ı Fâhiş / Gabn-ı Fâhiş): Bilirkişilerin yaptıkları takdirlerin dışında kalan ölçüde kalan ve aldanma sebebi olduğu için akdi fasit kılan eksiklik veya fazlalıktır. Ticaret mallarında 1/20, gayr-i menkullerde 1/5, paralarda 1/40 ve daha fazla veya az olan miktardır. Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 151.

Dolayısıyla yetim çocuk buluğa erdikten sonra o gayr-i menkulü vakfı yürütmekte olan mütevelliden geri isteyebilir.

Yine bir kimse lazım şekilde vakfedilmiş bir malı satın alıp bir cihete vakfetse ikinci vakıf batıl olur. Ve yine bir kimse devlet hazinesine ait olan bir gayr-i menkulü semen-i mislinden fahiş eksiklik içeren bir bedel ile görevlisinden satın alıp sonrasında bir yöne vakfetse vakıf batıl olur.

84. Mesele:

Bir kimse belirli bir süre içinde muhayyer olmak üzere satın aldığı ve kabzettiği bir malı muhayyerlik süresi sona ermeden vakfetse vakıf sahih ve muhayyerlik şartı batıl olur.

Yine satıcı belirli bir süre içinde muhayyer olma şartıyla sattığı bir malı muhayyerlik süresi geçmeden vakfetse satış batıl ve vakıf sahih olur.

85. Mesele:

Bir kimse bir yöne şart edilmiş olan vakıf arsa üzerine mütevellisinin izniyle bina inşa edip sonrasında o binayı başka bir yöne vakfetse bile vakıf sahih olur.

Ama bir kimse arsa ve üzerindeki bina şahsa ait bir mülk olan gayr-i menkulün arsasını mülkiyetinde bırakarak sadece binasını bir yöne vakfetse vakıf sahih olmaz.

Ağaçlar ve üzüm asmaları da bu hükümde bina gibidir.

86. Mesele:

Bir kimse bir gayr-i menkulünü vakfettiğinde kendisi hayatı boyunca o gayr-i menkulü dilediği gibi kullanmak ve vefatından sonra o gayr-i menkulün satılarak bedelinin bir hayır yönüne sarfedilmesi şartıyla vakfetse vakıf sahih olmaz. 68. Meselenin üçüncü fıkrasına bakılsın.

Fakat bu vakıf için o gayr-i menkulün satışı ile bedelinin fakirlere harcanmasını vasiyet etmiş olduğundan onda vasiyet hükümleri uygulanır.

87. Mesele:

Bir kimse başka birine vasiyet etmiş olduğu bir malı vakfetse vasiyetinden dönmüş olur. Dolayısıyla vakıf sahih ve vasiyet batıl olur.

Örneğin bir kimse mülkünde olan evini başka birine vasiyet ettikten sonra o evi bir hayır yönüne tescil ederek vakfetse vakıf sahih ve vasiyet batıl olur. Bu durumda vâkıf vefat ettiğinde o kimse sadece “vâkıf o evi vakfetmeden önce bana vasiyet ettiği ve üçte bir malı vasiyet için yeterli olduğu için bu ev vasiyet hükümleri gereği benim hakkımdır” diyemez.

88. Mesele:

Sadece yazı ile vakıf sahih olmaz. Aksine duyurulması ve şahit gereklidir.

Dolayısıyla bir kimse bir vakıf kurduğuna dair bir vakfiye yazıp düzenlese fakat o vakfiyeyi şahitlerin huzurunda okuyarak içeriğini duyurup ve şahit tutmasa vakıf sahih olmaz.

89. Mesele:

Vakfın getirilerini vâkıfın kendisine veya çocuklarına şart etmesi vakfın sıhhatine engel olmaz.

Örneğin bir kimse bir ev vakfettiğinde onun geliri veya oturma hakkını yaşadığı müddetçe kendisine, vefatından sonra çocuklarına ve onların çocuklarına şart etse vakıf sahih ve şart geçerlidir.

Yine bir kimse malını vakfettiğinde ileride ortaya çıkacak bir borcu olduğunda bu borcun vakfın gelirlerinden ödenmesini şart etse vakıf sahih ve şart geçerli olur.

90. Mesele:

Vakfın değiştirilmesi (istibdâl edilmesi)¹⁰⁹ şartıyla kurulması sahih olur.

---

109 İstibdâl: Bir malın başka bir mal ile değiştirilmesi. İstibdâl-i Vakıf: Bir vakfı, bir mülk ile veya para ile değiştirmek bk. Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 261.

Örneğin bir kimse mülkiyetinde olan hanını vakfettiğinde ileride ihtiyaç ortaya çıkarsa o hanın başka bir gayr-i menkul ile değiştirilmesini şart eylese vakıf sahih olur. Fakat vakfettiği gayr-i menkulü ileride satıp bedelinin fakirlere verilmesini şart koşarsa, bu şartla kurulan vakıf sahih olmaz.

91. Mesele:

Arsaya bağlı olarak su yolu hakkının ve kanallara bağlı olarak suyun vakfı sahih olur.

92. Mesele:

Bir kimse mescid olmak üzere evinin bahçesinde bir yer inşa edip fakat ona dışarıdan cemaatin gelebilmesi için bir yol ayırıp açmasa o yere mescid hükmü verilmez.

Dolayısıyla o yerin, evin müştemilâtından sayılarak mülk olarak kullanılması caiz olur.

93. Mesele:

Üst katına bir mescid yapılarak alt katına o mescidin işleri için bazı odaların inşa edilmesi ve vakfedilmesi caizdir. Ama alt kata yapılmış bir mescidi yıkıp yerine odalar ve onların üst katına da mescid inşa etmek caiz değildir.

Dördüncü Fası: Zikredilmeden vakfa dahil olan ve olmayan şeyler hakkındadır.

94. Mesele:

Bir kişi bir gayr-i menkul arsa vakfettiğinde o arsanın kendisine ait yol, sulama, su kanalı gibi hak ve parçalarını vakfettiğini söylemese bile o arsaya bağlı olarak onlar da vakfedilmiş olur.

95. Mesele:

Bir arsa vakfedildiği zaman vakıf anında üzerinde bulunan bina, ağaç ve asma gibi mallar söylenmese de vakfedilmiş olur.

96. Mesele:

Vakıf anında ağaçlar üzerinde ortaya çıkmış olan meyve vakfedilmiş olmaz ve vâkıfın kendi malı olarak kalmaya devam eder.

Yine bir bahçe vakfedildiğinde içindeki sebze vakfedilmiş olmaz ve vâkıfın kendi malı olarak kalmaya devam eder.

97. Mesele:

Sınırları ve içeriğindeki mallar açıklanarak vakfedilmiş olan bir gayr-i menkulün içindeki mallar vakıf anında eksik zikredilmiş olsa bile, hukuken sınıra itibar edildiği için o sınırın içerisinde kalan malların tamamı vakfedilmiş sayılır.

Örneğin yirmi odadan oluşan bir han vakfedilirken on beş odadan oluşmaktadır denilerek özellikleri ve sınırları açıklansa, açıklanan bu sınırlar içerisinde bulunan yirmi odanın tamamı vakfedilmiş sayılır.

Fakat bir kişi sınırlarını açıklayarak bir gayr-i menkulünü vakfettiğinde o gayr-i menkulün içinde bulunan bazı malları vakıftan ayrı tutup kendi malı olarak bıraksa, o durumda ayırdığı bu mallar vakfedilmiş olmaz. Örneğin bir kimse harem ve selamlık bölümleri bulunan konağının sınırlarını açıklayarak vakfetmek istediğinde selamlık bölümünü kendi malında bırakıp sadece haremlik bölümünü vakfettiğini söylese selamlık bölümü vakfedilmiş olmaz.

98. Mesele:

Bir kişi bir başkası ile ortak olduğu bir gayr-i menkulde “Kendi hissem şu kadardır” diye belli bir miktar açıklayarak vakfettikten sonra kendisinin o gayr-i menkulde ortak olduğu hissesi açıkladığı miktardan fazla olduğu ortaya çıksa vakıf sahih ve ortaya çıkan bu fazla miktar da vakfedilmiş olur.

Örneğin ortak bir gayr-i menkuldeki hissesi dörtte bir miktar olduğunu açıklayarak vakfettikten sonra o gayr-i menkulün yarı hissesinin kendi malı olduğu ortaya çıksa vakıf sahih ve ortaya çıkan bu fazlalık da vakfedilmiş olur.

Beşinci Fasıl: Hastanın (maraz-ı mevt) kurduğu vakıflara dairdir.

99. Mesele:

Borçlu kimsenin ölüm hastalığı sırasında alacaklılarının haklarını iptal etmesine sebep olacak tasarrufları geçerli değildir.

Dolayısıyla borçları sahip olduğu mallardan fazla olan kimse ölüm hastalığı sırasında bazı mallarını vakfettikten sonra vefat etse borç veren kişiler kurulan bu vakfı kabul etmeyerek vakfedilen malı alacak payları arasına katabilirler.

100. Mesele:

Vârisi bulunmayan kimsenin ölüm hastalığı sırasında yapacağı teberular bütün malı için geçerli olur.

Dolayısıyla aslen bir vârisi bulunmayan kimse ölüm hastalığı sırasında bütün malını bir hayır yönüne vakfetse vakıf sahih ve geçerli olur.

Bu durumda vefattan sonra devlet hazine görevlisi -malın devlete kalması gerektiğinden hareketle- vakfedilmiş bu mala müdahale edemez.

101. Mesele:

Vârisi bulunan kişinin ölüm hastalığı sırasında yapacağı teberrular vârisler fazlasına dair onay vermedikleri müddetçe sadece malının üçte biri için geçerli olur.

Dolayısıyla bir kişi ölüm hastalığı sırasında bir malını tescil ettirerek vakfedip sonrasında vârislerini arkasında bırakarak vefat etse bakılır. Eğer malının üçte biri vakıf için yeterli ise varisleri gerek izin versin gerek izin vermesin her durumda vakıf sahih olur. Eğer malının üçte biri vakıf için yeterli değilse vârisleri vakfa izin vermesi durumunda vakfedilen malın tamamı vakfedilmiş olur.

Vârislerin izin vermemesi halinde ise malın üçte biri kadarlık kısmı vakfedilmiş olur ve ondan artan kısmı vârisler miras malına ekleyebilir. Vârislerden bazıları izin verip diğerleri izin vermediği takdirde malın üçte birine ek olarak izin veren vârislerin hisseleri oranında malın kalan kısmı vakfedilmiş sayılır.

Bu durumda izin vermeyen vâris vakfedilmiş olan maldan kendisine kalan hissesini başkasına sattıktan sonra vâkıfın bilinmeyen başka bir malı ortaya çıksa ve toplam mallarının üçte birinin vakıf için yeterli olduğu anlaşılrsa o satış akdi bozulmayıp geçerliliğini korumaya devam eder. Fakat satılan hisse o vârise tazmin ettirilerek, tazmin sonucunda alınan bedel ile satılan hisse yerine vakfolmak üzere başka bir mal satın alınır.

102. Mesele:

Malın üçte birlik kısmından fazlası için vârislerin vereceği iznin vâkıfın vefatından sonra olması şarttır.

Dolayısıyla vefattan önce vârislerin izin veya redlerine itibar edilmez.

103. Mesele:

Bir kimse ölüm hastalığında kendi malı olan bir gayr-i menkulü vakfettikten sonra iki kişi olan vârislerini geride bırakarak vefat ettiğinde vefât eden kişinin malının üçte biri vakıf için yeterli olmadığı halde vârislerden biri izin verip diğeri izin vermese, fakat bu izin vermeyen vâris de vefât ederek geride bıraktığı vârisleri vakıfta fazla olan miktara izin verseler, vâkıfın vefatından sonra izin veren diğeri vârisin bu halde tekrar izni gerekmektedir. Yoksa daha önce vermiş olduğu izin bu durum için yeterli olmaz.

104. Mesele:

Karısından başka vârisi bulunmayan bir kişi ölüm hastalığı sırasında bütün malını tescil ederek vakfettikten sonra vefat etse, karısı vakfa izin verdiği takdirde vefât eden kişinin bütün malı vakfedilmiş olur. İzin vermediği takdirde ise terekenin altında biri karısına ait olup geri kalan miktar vakfedilmiş olur.

105. Mesele:

Kocasından başka vârisi bulunmayan bir kadın bütün malını tescil ederek vakfettikten sonra vefat etse kocası vakfa izin verdiği takdirde vefat eden kadının bütün malı vakfedilmiş olur. Fakat izin vermediği takdirde terekenin üçte biri kocaya verilip ondan arta kalan miktar vakfedilmiş olur.

106. Mesele:

Geçici hastalık (maraz-ı zâil) sağlık hükmündedir. Dolayısıyla bir kimse hasta ve yatalak hasta olduğunda bazı mallarını tescil ederek vakfetse sonrasında bu hastalıktan kurtularak bir süre sağlıklı olarak gezdikten sonra vefat etse vârisleri sadece hasta olduğu zamanda vakfettiği için malının üçte birinden fazlasında vakfa izin vermediklerini söyleyemezler.

107. Mesele:

Bir seneden daha fazla süre devam eden sürekli hastalıklar hastalığın durumu değişip artmadıkça sağlık hükmünde sayılır.

Dolayısıyla bir seneden daha fazla süre devam eden hastalığa uğrayan bir kişi hali değişmeden önce bazı mallarını tescil ederek vakfedip sonrasında birkaç gün geçtikten sonra hali değişse ve hastalığı artmış biçimde vefat etse o vakıf vefat eden kişinin bütün malından geçerli olur. Bu durumda vefat eden kişinin vârisleri üçte bir malından daha fazlası için vakfa izin vermediklerini söyleyemez.

Ama durumu değiştikten sonra vakfederse o durumda malın üçte bir miktarından vakıf geçerli olur. Dolayısıyla bu durumda vârisler malın üçte birinden fazla olan kısım için vakfa izin vermediklerini söyleyebilirler.

108. Mesele:

Bir kimse ölüm hastalığında bir malını vakfetse ve yararlanma hakkını vârislerinden birine ve o vefat ettikten sonra bir hayır yönüne verilmesini şart koşsa, vâkıf vefat ettikten sonra malının üçte bir miktarı kurduğu vakıf için yeterli olsa vakıf sahih olur.

Bu durumda diğer vârisler izin verirlerse vakfın yararlanma hakkı kendisine şart koşulan vârisin tasarrufuna bırakılır. İzin vermedikleri takdirde vakıftan yararlanma hakkına sadece kendisine şart koşulan vâris değil, aksine bu vâris hayatta olduğu müddetçe diğer vârisler de mirastaki hisseleri oranında vakıftan yararlanma hakkını elde ederler.

Meşrutun leh olan vârisin hayattayken diğer vârislerden biri vefat etse, vefat eden bu kişinin vârisleri yararlanma hakkı ile ilgili hissesinde

onun yerine geçer. Meşrutun leh olan vâris vefat ettiğinde ise vakıftan yararlanma hakkı tamamen ikinci olarak belirlenen hayır cihetine ait olur ve artık diğer vârislerin yazıldığı gibi tasarrufa hakları kalmaz.

Ama bir kimse ölüm hastalığında bir malını vakfederek yararlanma hakkından bazı varislerinin yararlanmasını şart koşsa ve meşrutun leh olarak da başka bir hayır yönü belirlemese, o durumda diğer vârisler vakfa izin vermediği takdirde malının üçte bir miktarı vakıf için yeterli olsa bile vakıf batıl olur. O malın tamamı vârislere miras olarak kalır.

109. Mesele:

Bir kişi bir gayr-i menkulünü mescid olmak üzere ölüm hastalığındayken vakfettikten sonra vefat eder ve malının üçte biri vakıf için yeterli olmazsa vârisler üçte birden fazlasına izin vermediği müddetçe o gayr-i menkulün tamamı için vakıf batıl olur. Dolayısıyla o gayr-i menkul tamamen vârislerine miras olarak kalır.

110. Mesele:

Vakıf sağlıklı iken yapıldığı halde tescili ölüm hastalığında yapılması durumunda vakfın tescil anına değil kurulma anına itibar edilir.

Dolayısıyla bir kişi sağlıklı iken kendi malı olan bir gayr-i menkulü tescil ettirmeksizin vakfedip sonrasında o vakfı ölüm hastalığı sırasında tescil ettirerek vefat etse, o vakıf ölen kişinin malının üçte bir miktarından değil bütün malından geçerli olur.

Yine bu durumda vâkîfin vârisleri sırf vakfın ölüm hastalığı sırasında tescil edilmesi sebebiyle malın üçte bir miktarından geçerli olacağını düşünerek üçte birlik kısmın fazlası için vakfa izin vermediklerini söyleyemezler.

İKİNCİ BAB: Vakfın Bağlayıcılığı

Vakfın lazım olup olmaması ile alakalı meselelerin açıklandığı iki fasıldır.

Birinci Fasil: Vakfın nasıl lâzım olacağına dairdir.

111. Mesele:

Vakıf kurulduktan sonra onun lazım olması yukarıda değinildiği üzere iki yoldan birine bağlıdır.

Birinci yol tescil yani bir hâkimin yargılama neticesinde vakfın lüzumu ile hükmetmesidir.

Şöyle ki, birinci babın ikinci faslında açıklanan sıhhat şartlarına bağlı olarak bir kimse kendisinin malı olan bir aynı vakfedip tescil için görevlendirdiği müteveliye teslim ettikten sonra vakıftan vazgeçip o aynı ilk zamanda olduğu gibi malı olmak üzere mütevelliden geri almak ister ve müteveli de o malı geri vermekten kaçınır. Böylece vâkıf ile müteveli arasında tartışma ve ihtilaf ortaya çıkınca bir hâkimin huzurunda birbirlerini dava ederler. Hâkim de vakfın lâzım olup olmaması hakkında müçtehitler arasında gerçekleşmiş olan ihtilafı bildiği halde vakfın tarafını tercih ederek vakfın lazım olması gerektiğini benimseyen müçtehidin görüşü doğrultusunda o vakfın lazım olmasına hükmederse vakıf lazım olur.¹¹⁰

---

110 Vakfın caizliği konusunda ittifak vardır. Fakat lazım olup olmaması konusunda müçtehitler arasında ihtilaf bulunmaktadır.

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe hazretleri vakfın iâre gibi gayr-i lâzım bir akit olduğunu, İmam Muhammed hazretleri müteveliye teslim edilmesi şartıyla vakfın lazım olacağını ve İmam Ebû Yusuf hazretleri ise her hangi bir şarta bağlı olmaksızın vakfın lazım olduğunu kabul etmiştir. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe hazretlerinin görüşüne göre bir kimse bir malı vakfedip müteveliye teslim etse bile vakfedilen mal vâkıfın mülkiyetinden çıkmadığı için vakıftan vazgeçip vakfedilen malı kendi malı gibi kullanabilir. Vâkıf vefat ettiğinde vârisleri için de bu vazgeçme hakkı mevcuttur.

İmam Muhammed hazretlerinin görüşüne göre müteveliye teslim edilmeyen vakıflarda hüküm bu şekildedir. İmam Ebû Yusuf hazretlerinin görüşüne göre ise vâkıfın sadece “vakfettim” demesi ile vakfedilen mal vâkıfın mülkiyetinden çıkar. Artık bu işlem-den vazgeçerek kendi malı gibi kullanması batıl olur.

Yukarıda detaylıca açıklandığı şekliyle dava görülmeksizin sadece vâkıf veya mütevelliden birisinin başvurması üzerine hâkim vakfın lazım olmasına hükmettim dese, hâkimin tek başına böyle söylemesi ile tescil gerçekleşmiş olmaz.

112. Mesele:

Hakemin hükmüyle vakıf lazım hale gelmez.

Şöyle ki vâkıf ile müteveli tescil edilmesi için bir kimseyi hakem olarak atayıp o kişi vakıf lazım olmasına hükmetse vakıf lazım olmaz. Aksine vakfın lazım olması sultan tarafından atanmış olan bir hâkimin hükmetmesine bağlıdır.

Vâkıf tescilden önce vefat edip vârisleri vakfedilmiş malı terekeye katarak aralarında paylaşmak için mütevelliden hâkim huzurunda talep etseler ve müteveli de malı teslim etmekten kaçındığında hâkim vakfın lazım olması ile hükmedip vârisleri müteveliye karşı çıkmaktan men etse vakfın tescili gerçekleşmiş olur.

Yine bir kimse asıl itibariyle borçlu değilken sağlığında bazı malını bir yöne tescil etmeden vakfedip belirli bir zaman sonra borcu terekesinden fazla olduğu halde vefat ederse, alacaklılar alacak paylarına katmak üzere vakfedilmiş malları hâkimin huzurunda mütevelliden talep eder ve müteveli de teslimden kaçındığında hâkim vakfın lazım olmasına hükmedip müteveliye karşı çıkmaktan alacaklıları men etse vakıf tescil edilmiş olur.

Müçtehitler arasında ihtilafın bulunduğu bir mesele ile alakalı olan bir konuda hâkim, müçtehitlerden birinin görüşünü tercih edip bu tercihin gerektirdiği biçimde hükmettiğinde ihtilafın ortadan kalkacağı ve hâkimin hükmünün geçerli olacağı konusunda ise müçtehitler arasında ittifak vardır.

Bundan dolayı vakıfla alakalı bir konuda hâkim lazım olmasını kabul eden müçtehidin görüşünü tercih ederek hükmetse müçtehitlerin ittifakı ile o vakıf lazım olur. Bundan sonra bir başka hâkim için lazım olmadığını benimseyen müçtehidin görüşüne tutunarak o vakfı iptal etme yolu bulunmamaktadır. Dolayısıyla vakfın bozulma ve iptal edilme imkanı kalmaz. İşte tescil bundan ibarettir. (Müellif)

113. Mesele:

Tescil için ikinci yol vakfın vasiyet yoluyla yapılmasıdır.

Şöyle ki bir kimse “Ben vefat ettiğimde filan malın filan hayır yönüne vakfolsun” diye vasiyet edip sonrasında o vasiyetten vazgeçmeden vefat etse, üçte bir malı da vasiyet edilen bu mal için yeterliyse o mal lazım bir şekilde vakfedilmiş olur.

Eğer malının üçte bir miktarı vasiyet edilen mal için yeterli değil ise o durumda ancak malın üçte biri kadarına yeterli olacak miktar lazım bir şekilde vakfedilmiş olur. Bu miktardan fazlası varislere miras olarak kalır.

Bununla birlikte vârisler malın üçte bir miktarından daha fazlası için yapılmış olan vasiyete izin vermiş olursa, o durumda vasiyet edilen malın tamamı lazım olarak vakfedilmiş olur. Yukarıda anlatıldığı üzere vasiyet eden kimsenin varisi bulunmuyorsa o durumda yine vasiyet edilmiş malın tamamı lazım şekilde vakfedilmiş olur.

101, 103, 104 ve 105. Meselelerde anlatılan detaylar bu meselede de geçerlidir.¹¹¹

114. Mesele:

Fakat aşağıda zikredilecek olan iki meselede vakfın lazım olması yukarıda anlatılan yollardan hiçbirine bağlı değildir.

Birincisi bir mescid inşa ederek yollarıyla beraber kendi malından ayırmış olduğu binada namaz kılınmak üzere insanlara izin verip de insanlar da orada cemaatle açık olarak namaz kısalır o mescid lazım olarak vakfedilmiş olur.

İkincisi bir kimse kendi malı olan arsayı mezarlık olmak üzere vakfederek ölülerin defnedilmesine izin verdikten sonra bu arsaya ölmüş kimse defnedilse o arsa lazım şekilde vakfedilmiş olur.

---

111 Vasiyet ile ilgili daha geniş bilgiler düzenlenmekte olan vasiyet hükümlerinde beyan edilecektir. (Müellif)

115. Mesele:

Tek başına malın bir başka vakfa katılması (ilhak) ile vakıf lazım olmaz. Şöyle ki bir kimse bazı gayr-i menkullerini tescil ederek vakfedip sonrasında diğerk bazı gayr-i menkullerini de tescil etmeksizin “bu mallarımı da daha öncesinde tescil ederek vakfettiğim gayr-i menkullere ilhak ettim” dese vâkıfın sadece böyle demesiyle sonradan vakfettiği gayr-i menkuller lazım olarak vakfedilmiş olmaz. Onların lazım olması ayrıca yapılacak tescile bağlıdır.

116. Mesele:

Bir kimse gayr-i menkulünü bir yöne vakfetse fakat mütevellîye teslim etmeden ve hâkim tarafından tescil edilmeden vakfindan vazgeçse ve o gayr-i menkulü başka bir yöne vakfettikten sonra tescil ettirse ilk vakıf batıl ikinci vakıf sahih ve lazım olur.

117. Mesele:

Borçlu kimsenin vakfını tescil etmekten hâkimler padişahın iradesiyle men edilmiştir.

Dolayısıyla borçlu olan kimse sağlığında olsa dahi mallarını vakfettikten sonra vefat etse ve borçlarını ödeyecek kadar yeterli başka bir malı olmasa alacaklılar hâkime vakfı bozdurup o maldan verdikleri borçları geri alabilirler.

Bu durumda hâkim vakfı bozmayıp o vakfın lazım olmasıyla hükmederek vakfı tescil etse verdiği hüküm geçerli olmaz ve yaptığı tescile itibar edilmez.¹¹²

Ama bir kimse borçlu değil iken sağlıklı zamanında bazı mallarını tescil ederek vakfedip sonrasında borçlu olarak terekesi olmadığı halde vefat etse bile alacaklılar vakfedilmiş mallara müdahale edemezler.

---

112 Borçluların vakfının tescil edilmesinden hâkimlerin men edilmesine dair olan padişah emri 950 tarihinde Şeyhülislam Ebussuûd Efendi'nin arz etmesi üzerine ortaya konulmuştur. (Müellif)

118. Mesele:

Gedik vakıflarının tescil edilmesinden hâkimler padişah iradesiyle men edilmiştir.

Dolayısıyla bir kimse sahip olduğu bir gediği vakfettiğinde hâkim o vakfın lazım olmasıyla hükmederek vakfı tescil etse verdiği hüküm geçerli olmaz ve yaptığı tescile itibar edilmez.¹¹³

2- İkinci Fasıl: Lâzım ve gayr-ı lâzım vakıflarla alakalı bazı hüküm ve meselelere dair açıklamadır.

119. Mesele:

Bir mal lazım olarak vakfedildiğinde artık onda mülkiyette olduğu gibi tasarruf edilemez. Tasarruf edilirse bu tasarruf batıl olur.

Örneğin bir kimse lazım şekilde vakfedilen bir malı başkasına satsa, hibe etse veya rehin bıraksa bu akitlerin tamamı batıl olur.

Yine lazım şekilde vakfedilen mal vârislere miras olarak kalmaz.

Fakat lazım şekilde vakfedilen bir mal kendisine ait fasılda anlatılacak meselelere göre başka bir mal ile değiştirilirse bedel olarak alınacak diğer mal onun yerine geçer ve vakıf olur. Değiştirilen vakfedilmiş mal ise mülkiyete geri dönere onda mülk ile ilgili hükümler uygulanır.

Yine bir kimsenin başkasından satın aldığı gayr-i menkulde başka bir kimsenin şuf'a¹¹⁴ sebeplerinden biriyle şuf'a hakkı sabit olduktan sonra o kimse o gayr-i menkulü tescil ederek vakfetse bile şefi'in hakkını talep ederek dava açması üzerine vakıf fesh edilip o gayr-i menkul mülk olmak üzere şefi'ye teslim edilir.

---

113 Bu men edilmeye dair padişah emri 277 senesi Zi'l-hicce ayının 8. Günü buyurulmuştur. (Müellif)

114 Şuf'a: Ön alım hakkı. Satılan veya hibe edilen bir gayr-i menkulü veya o hükümde olan bir malı müşteriye veya kendisine hibe edilen şahsa her kaçta mal olmuş ise, o miktar ile müşteriden veya satıcıdan ya da hibe edilenden cebren alıp temellük etmektir. Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 529; Ayrıntılı bilgi için bk. Dönmez, İbrahim Kâfi, "Şuf'a", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, XXXIX, s. 248.

Yine lazım şekilde vakfedilmiş bir musakkafın binaları tamamıyla yıkılarak vakfın işlevi kalmadıktan sonra o musakkaf yeniden inşa edilerek eski binanın enkazı yeni inşa için kullanılması mümkün olmasa mütevellisinin o enkazı emsal ücret ile vakıf için satması caizdir.

Yine lazım şekilde vakfedilmiş bir bahçenin kuruyan ağaçların meyvelerini mütevellisinin ağaçlar söküldükten sonra emsal ücret ile vakıf için satması caizdir.

120. Mesele:

Bir kimse başkasından satın aldığı malı tescil ederek vakfetmiş olsa bile bir hak sahibi ortaya çıkıp “o mal benim mülkümdür” diye dava açsa ve iddiasını hukuka uygun olarak ispat edip yeminden sonra o mal hak sahibi için hükmedilse vakıf bozularak o mal hak sahibi tarafından kullanılır.

Bu durumda o kimse satıcıya verdiği ücreti müracaat hakkına sahip olarak satıcıdan geri aldığı takdirde zikredilen bu ücret kendisinin malı olur. Yoksa o ücret ile hak sahibi tarafından alıkonulan mal yerine diğer bir malı satın alıp vakfetmesi zorunlu değildir.

121. Mesele:

Gayr-i lazım şekilde vakf edilen malın vakıflığı hâkim tarafından feshedildiği takdirde onun vakıflığı batıl olup mülk olacak şekilde kullanılır.

Mesela bir kimse kendi malı olan dükkanını bir hayır yönüne vakfedip fakat mütevelliyeye teslim etmeden ve hukuken tescil edilmeden o kimse fakir hale gelse ve zorunluluk sebebiyle o dükkanı kendi malı olarak kullanmaya ihtiyaç duyduğu için yaptığı vakıftan vazgeçmek istese vakfı feshettirmek için hâkime müracaat eder. Hâkimin de vakfı feshetmesi durumunda vâkıf o malı kendi mülkü gibi kullanır. Vâkıfın varisleri de bu vakfı hâkime feshettirirse hüküm yine böyledir.

Gayr-i lazım şekilde vakfedilen malın hâkim tarafından vakıflığı feshedilmeksizin başkasına satılıp da mahkemeye arzedildiği zaman hâkim bu satışın sahih olmasına hükmetse vakıf batıl olur.

122. Mesele:

Bir kişi ölümünden sonrasına bağlayarak vasiyet yolu ile bir malını vakfetse vâkıf bu vasiyete bağlı kalarak vefat etmedikçe o mal vâkıfın mülkünden çıkmaz.

Dolayısıyla vâkıf hayatta iken o malı kendi malı gibi kullanabilir ve ölüm hastalığında olsa bile vasiyetten sözle veya fiili olarak vazgeçebilir.

Sözle vazgeçme; vasiyet eden kişinin “Ben yaptığım vasiyetten döndüm veya vasiyetten vazgeçtim” gibi vasiyetten vazgeçtiğine delalet edecek bir söz söylemesidir.

Fiilen vazgeçme; vasiyet eden kişinin vasiyet etmiş olduğu malın ismini değiştirecek veya ondan mülkiyet hakkını giderecek bir şekilde tasarrufta bulunmasıdır.

Örneğin bir kişi “Ben vefat ettiğimde mülküm olan filan arsa vakfol-sun” diye vasiyet ettikten sonra o arsa üzerine ev veya dükkân inşa etse ya da üzüm asmaları ve ağaçlar ekerek o arsayı bağ veya bahçe haline çevirse veyahut o arsayı başkasına satıp veya hibe edip teslim ederek kendi mülkünden çıkarsa fiilen vasiyetten vazgeçmiş olacağından vasiyetin aslen hükmü kalmamış olur.

Bu gibi vasiyetten vazgeçme durumlarında hâkime müracaat edilmesi gerekmez.

ARA SÖZ

123. Mesele:

Vakıf için yapılmış olan bağıştan vazgeçme sahih olmaz.

Örneğin bir kişi vakıf arsa üzerine kendi malıyla vakıf için bağış olarak bina inşa ettikten sonra yaptığı bağıştan vazgeçip o binayı kendi malı olmak üzere alıkoyamaz.

Yine bir kişi bir vakfın mütevellisine o vakfın işlerinde kullanılmak üzere bağış olarak bir miktar para verip müteveli de bu parayı vakfın işle-rinde harcadıktan sonra o kişi yaptığı bağıştan vazgeçip verdiği parayı mü-tevelliye tazmin ettiremez.

ÜÇÜNCÜ BAB: Vakıf Araziler

Vakfedilmiş arazilere dairdir.

124. Mesele:

Vakfedilmiş araziler iki kısımdır. Birinci kısım sahih vakıflardan olan vakfedilmiş arazidir. İkinci kısım sahih olmayan yani tahsisat türünden olan vakfedilmiş arazilerdir.

125. Mesele:

Öşür¹¹⁵ ve haraç arazileri¹¹⁶ sahipleri tarafından şeriata uygun olarak vakfedilse o vakıf sahih vakıflardan olur.

126. Mesele:

Bir kişi mevât arazilerden¹¹⁷ bir yeri kendi mülkü olmak üzere sultanın izni ile kullanılabilir hale getirip sonrasında o yeri bir hayır yönüne vakfetse o vakıf sahih vakıflardan olur.

127. Mesele:

Mîrî araziden bir bölge ayrılarak sultan tarafından bir kimseye sahih temlik ile temlik edilip o kimse de o bölümü bir hayır yönüne vakfetse o vakıf sahih vakıflardan olur.

---

115 Arazi-i Öşriyye: Vaktiyle Müslümanlar tarafından fethedilerek mücahitlere veya diğer Müslümanlara temlik edilmiş arazilerdir. Erdoğın, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 30

116 Arazi-i Haraciyye: Müslümanlar tarafından silah zoruyla zapt ve fethedildiği halde eski gayr-i müslim halkın elinde bırakılan veya hariçten getirilen halka temlik edilen ya da sulh yoluyla fethedilerek bir vergi konarak gayr-i müslim sahiplerinde bırakılan arazidir. Erdoğın, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 29

117 Arazi-i Mevât: Ölü Arazi. İslam Devleti'nde bir kimsenin mülkü veya vakfı ya da bir kasabanın veya köyün merası, baltalığı, mezarlığı olmadığı halde en kenar evden yüksek sesli bir kimsenin sesinin işitilemeyeceği kadar uzakta olan ve ziraate açılmamış olan yerdir. Erdoğın, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 29-30.

128. Mesele:

Temlikin sahih olması temlik edecek kişinin sahih bir alışveriş ile satın almasına bağlıdır.

Şöyle ki mîrî araziden bir bölge sultan tarafından araziye isteyen kişiye temlik edildiğinde bakılır.

Eğer temlik anında devlet hazinesinde darlık varsa temlikin sıhhati temlik edecek kişinin o bölgeyi hazineden emsal ücret ile satın alarak ücretini hazineye ödemesine bağlıdır. Bu durumda emsal ücretinden fahiş eksiklikle satın alınırsa sahih şekilde temlik gerçekleşmiş olmaz.

Eğer temlik anında devlet hazinesinde darlık yok ise o halde temlikin sahih olması temlik edecek kişinin o bölgeyi iki kat kıymeti ile hazineden satın almasına bağlıdır. Bu durumda iki kat kıymetinden fahiş eksiklikle satın alınsa sahih şekilde temlik gerçekleşmiş olmaz.

129. Mesele:

Mîrî arazinin mülk edindirilmesi toplumun genel yararı ile kayıtlanmış ve şart kılınmıştır.

Dolayısıyla mîrî arazinin mülk edindirilmesi toplumun genel yararına aykırı olduğu takdirde mülkiyet devri cazi ve meşru değildir.

130. Mesele:

Sadece temlikname verilmesi ile sahih bir temlik gerçekleşmiş olmaz.

Şöyle ki bir kimse mîrî araziden bir bölgeyi yukarıdaki meselelerde anlatıldığı şekilde sahih bir alışveriş ile devlet hazinesinden satın almaksızın o bölge kendisine karşılıksız şekilde temlik edilse ve eline temlikname verilse sahih bir temlik gerçekleşmiş olmaz.

131. Mesele:

Büyük padişahların mîrî araziden mülkiyetlerine geçirmeksizin devlet hazinesinin harcama kalemlerinden olan hayır yerlerine bahsettikleri vakıflar, tahsisat türünden olmuş olur.

128, 129 ve 130. Meselelere müracaat oluna

132. Mesele:

Bir kişi mîrî araziden bir bölgeyi sahih temellük ile mülkiyetine geçirmeksizin sultanın izni ile devlet hazinesinin harcama kalemlerinden olan bazı hayır yerlerine vakfetse o vakıf tahsisat türünden olmuş olur.

133. Mesele:

Bir kişi mîrî araziden tapu ile kullanımında olan bir tarlayı sahih temellük ile mülkiyetine geçirmeksizin veya sultanın izni ile elde etmeksizin bir yere vakfetse o vakıf ne sahih ne de tahsisat türünden vakıf olur.

Aksine ilk halinde olduğu gibi sadece mîrî araziden sayılmaya devam eder.

Dolayısıyla o kimse ilk halinde olduğu gibi o tarlayı kullanmaya devam eder. Öşrünü devlet hazinesine öder. İstedığı zaman o tarlayı arazi sahibinin izni ile başkasına devreder. Vefat ettiğinde o tarla arazi kanunu gereğince kendisine geçecek vârisleri var ise onlara geçer. Varisleri yoksa boşta kalması sebebiyle hazineye ait olur ve tapu emsal bedeliyle isteyen kişiye devredilir. Anlatıldığı gibi gerçekleşen vakfın aslen hükmü bulunmaz.

134. Mesele:

Kişilerin mülkleri altında olan öşür ve haraç arazilerinin devlet hazinesine ait olan öşür ve haraçları sultan tarafından hazinenin harcama kalemlerinden olan bir yere vakfedilmiş ve bu yer için ayrılmış olsa o vakıf tahsisat türünden olmuş olur.

135. Mesele:

Aslı mîrî araziden olduğu halde eskiden vakfedilmiş olan bir mezrayı vâkıfın vakfetmeden önce devlet hazinesinden satın aldığı bilinse o mezranın sahih vakıflardan olduğuna hükmedilir.

Bu satın almanın 128. Meselede açıklanan meşru şekle uygun olarak yapıldığı bilinmesi ya da bilinmemesi arasında bir fark olmaz.

Ama vâkıfın o mezrayı vakıftan önce devlet hazinesi tarafından satın aldığı aslen bilinmiyorsa o mezranın sahih bir vakıf olduğuna hükmedilemez.

136. Mesele:

Senede dayanmayan bir ihtimale rağbet edilmez.

Dolayısıyla aslen öşür ya da haraç arazisi olan bir memlekette eskiden vakfedilmiş olan bir mezraa hakkında “sahibi varisi olamadan vefat ettiği için bu mezraa devlet hazinesine kalmış ve mîrî arazi hükmünü kazandıktan sonra temellük edilmeden vâkıfı tarafından vakfedilmiş olabilir” diye senede dayalı olmayan tek başına bir ihtimal ile o mezranın gayr-i sahih bir vakıf olduğuna hükmedilemez.

137. Mesele:

Mîrî arazi iken anlatıldığı şekilde tahsisat türünden olarak gayr-i sahih şekilde vakfedilmiş olan yerler üç kısımdır.

Birinci kısım; çıplak mülkiyeti gibi kullanım hakları da eskiden olduğu gibi devlet hazinesine ait olduğu halde sadece öşür ve diğer vergileri sultan tarafından bir yere vakfedilen ve bu yer için ayrılan arazidir.

İkinci kısım; öşür ve diğer vergileri ilk halinde olduğu gibi hazineye ait olup, sadece kullanım hakları sultan tarafından bir yere vakfedilmiş ve bu yer için ayrılmış olan arazidir.

Üçüncü kısım; hem kullanım hakları hem de öşür ve diğer vergileri sultan tarafından bir yere vakfedilmiş ve bu yer için ayrılmış olan arazidir.

Birinci kısımdan olan arazide öşür, devir ve intikal harçları, mahlu-¹¹⁸lat bedeli gibi vergiler vakfa ait olur.

Bu kısımdan olan arazinin kullanım hakları devlet hazinesine ait olduğu için diğer sadece mîrî arazi olanlar gibi hazine tarafından tapu verilerek çiftçilere devredilebilir.

---

118 Arazi-i Mahlûle: İntikal hakkına sahip mirasçı ve tapu hakkı sahibi bırakmaksızın kullanıcısının ölümü üzerine devlet hazinesine geri dönen miri arazilere verilen isimdir. Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 29

İkinci ve üçüncü kısımdan olan arazi vakıf tarafından ekilmek, sürül-
mek, başkasına kiraya verilmek ya da müzâraa akdi¹¹⁹ yapılarak kullanılabi-
lir. Fakat ikinci kısımda öşür devlet hazinesine ödenirken, üçüncü kısımda
bu da ödenmez.

Bu üç kısmın sadece birinci kısımda arazi kanunu hükümleri uygula-
nır. Diğer iki kısımda kullanım hakları vakfa ait olduğu için onlarda bu kanun
hükümleri uygulanmaz.

ARA SÖZ

138. Mesele:

Tahsis iki çeşittir.

Birinci çeşit; sahih tahsislerdir. Devlet hazinesine ait olan birtakım ge-
lirlerin hazinenin harcama kalemlerinden olan bir yer için ayrılmasından
ibarettir.

İkinci çeşit; gayr-i sahih tahsislerdir. Devlet hazinesine ait olan birta-
kım gelirlerin hazinenin harcam kalemlerinden olmayan bir yer için ayrıl-
masından ibarettir.

Birinci çeşitte tahsis edilen gelirler, tahsis edilen yere harcanır ve
onun bozulması ya da iptal edilmesi caiz değildir. İkinci çeşitte ise devlet
başkanının görüşü ile tahsis bozulup iptal edilebilir.

139. Mesele:

Öşür veya haraç arazisinden olan bir yerin sahibi tarafından vakfedil-
mesi ile o yerin öşür ve haraç vergileri düşmeyip önceden olduğu gibi devlet
hazinesine ödenmesi gerekir.

Yine mîrî araziden bir mezraa sultan tarafından bir kişiye sahih olarak
temlik edildikten sonra o kişi de mezrayı tescil ettirerek vakfetse bile onun
şer'i vergilerinin daha önce olduğu gibi hazineye verilmesi gerekmektedir.

---

119 Müzâraa: Arazi bir taraftan emek diğer taraftan olmak üzere yapılan ziraat ortaklığının
adıdır. Çıkacak ürün iki ortak arasından belirlenen orana göre paylaşılır. Erdoğan, Fıkıh
ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 441.

Dolayısıyla bir yer üzerinde sahih vakıf ile tahsisat türünden olan gayr-i sahih bir vakıf birleşebilir.

Şöyle ki, yukarıda değinilen mülk arazilerden biri sahibi tarafından sahih şekilde vakfedildikten sonra onun gelirlerinden devlet hazinesine kalan kısmı da sultan tarafından bir yere vakfedilip o yer için tahsis edilse aynı yer üzerinde sahih bir vakıf ile tahsisat türünden olan gayr-i sahih bir vakıf birleşmiş olur.

DÖRDÜNCÜ BAB: Vâkıfın Şartları

Vâkıfların zikrettikleri şartlara dair üç fasıldır.

Birinci Fasıl: Vâkıfın çocuklar, akraba ve komşular hakkındaki şartlarına dairdir.

140. Mesele:

“Evlad” lafzı bir defa zikredildiğinde birinci nesildeki çocukları kapsamaktadır. Dolayısıyla bu lafız torunları kapsamına almaz.

Örneğin vâkıf “vakfımın gelirlerini evladıma şart eyledim” diye “evlad” lafzını bir defa söyleyip tekrar söylemese meşrutun leh sadece vâkıfın birinci nesilden olan çocukları olur ve torunlar bu kapsama girmez.

Ancak vâkıfın sözünde “evlad” lafzının torunları da kapsamasına delalet edecek bir delil bulunursa o durumda “evlad” lafzı torunları da kapsar.

Örneğin vâkıfın “vakfımın gelirlerini neslen ba’de neslin evladıma şart eyledim” dese “neslen ba’de neslin” sözünün delilliği ile “evlad” lafzı torunları da kapsar. Vakfın hem birinci nesildeki çocukları hem de sonraki nesillerdeki çocukları vakfın gelirinde hak sahibi olur.

141. Mesele:

“Evlad” lafzı, iki defa zikredilmesi durumunda yakın veya uzak neslin tamamını kapsamına alır. Yoksa sadece birinci ve ikinci nesildekilerle sınırlı kalmaz.

Dolayısıyla gelirleri vâkıfın “evladına ve evlad-ı evladına” şart koşulan vakfın gelirlerinden vâkıfın birinci ve ikinci nesildeki çocukları yararlanmakta iken vâkıfın üçüncü nesilden torunları dünyaya gelse onlar da vakfın gelirinden birinci ve ikinci nesildeki çocuklarla ortak olarak yararlanır.

Bu durumda birinci ve ikinci nesilde bulunan çocuklar “vâkıf evlad lafzını iki kere zikrettiği için üçüncü nesilde bulunan çocukları kapsamaz. Dolayısıyla vakfın gelirinden size pay vermeyiz” diye üçüncü nesilde bulunan torunların kendilerine ortak olmasını engelleyemezler.

Yine vâkıf vakfettiği evin oturma hakkını (sükna) “evladına ve evlad-ı evladına” ve kesintiye uğradıktan sonra bir mescidin imamına şart etse vâkıfın neslinin tamamı kesilmedikçe oturma hakkı o mescidin imamına geçmez. Yoksa sadece birinci ve ikinci nesilde bulunan çocukların vefat etmeleri ile mescidin imamı bahsi geçen evde oturmaya hak sahibi olmaz.

142. Mesele:

“Evlad ve evlad-ı evlad”a şart koşulan vakıfta vâkıf nesiller arasında sıralamaya uyulmasına delalet eden bir lafız zikrederse bu durumda birinci nesil hayatta iken ikinci nesile hisse verilmez.

Örneğin vâkıf vakfının gelirlerini “batnen ba’de batnin evladıma ve evlad-ı evladıma şart eyledim” dese birinci nesilde öz çocukları varken ikinci nesilde bulunan çocuklara vakfın gelirlerinden pay verilmez.

Yine ikinci nesilde çocuklar bulunuyorken üçüncü nesildeki çocuklara pay verilmez. Diğer nesillerde de durum bu şekilde devam eder.

143. Mesele:

Vâkıfların sözlerinde mefhum-ı muhalefet¹²⁰ geçerlidir.

Dolayısıyla vâkıf mevkûfun aleyhi bir vasıfla vasıflandırırorsa o vasıf sahibi vakıfta hak sahibi olur, kendisinde bu vasfın bulunmadığı kişiler şart koşulan malın gelirlerini hak edemez.

Örneğin vâkıf vakfının gelirlerini nesline şart ettiğinde “vakfımın gelirlerinden filan yerde yaşayan evladım ve evladı evladım yararlınsınlar” dese o yerde yaşamayan çocuklar ve torunlar vakfın gelirlerinde hak sahibi olmazlar.

Yine “alimlerden olan çocuk ve torunlarım yararlınsın” dese vâkıfın cahillerden bulunan çocuk ve torunları vakfın gelirinde hak sahibi olmaz.

---

120 Mefhûm-ı Muhâlefet: Bir söz içerisinde söylenmeden geçilen şeyin söylenen şeye varlık ya da yokluk bakımından hükmen muhalif olmasıdır. “Bugün bana filan geldi” denildiğinde başkalarının gelmediğinin anlaşılması mefhum-ı muhalefettir. Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 354.

Yine “fakir olan çocuk ve torunların yararlınsın” dese zengin olan çocuk ve torunları vakfın gelirinde hak sahibi olmaz. Diğer vasıflandırmalar da bunun gibidir.

144. Mesele:

Kocası zengin olan kadın, kendisine ait bir malı bulunmasa bile zengin kabul edilir. Dolayısıyla kocası zengin olan kadın fakirlere şart koşulmuş olan vakıftan yararlanamaz.

Tersi durumda karısı zengin olup kendisinin herhangi bir malı bulunmayan koca zengin kabul edilmez. Dolayısıyla karısı zengin olup kendisine ait hiçbir malı bulunmayan koca fakirlere şart koşulmuş vakıftan faydalanabilir.

145. Mesele:

Vâkıf vakfının gelirlerini “batnen ba’de batnin” “evladına” yaptığı şarta ek olarak “birinci nesildeki çocuklarımdan biri vefat ettiğinde hayat-tayken gelirden ne kadar pay alacak idiye bu pay onun çocuklarına verilsin” dese ve sonra o vakfın gelirinden birinci nesildeki çocuklar yararlanırken çocuklardan biri vefat etse; vefat eden çocuk hayatta kabul edilerek vakfın geliri birinci nesildeki tüm çocuklara eşit olarak paylaşılır ve ölen çocuğun hissesi onun çocuklarına verilir.

Birinci nesildeki diğer çocuk dahi kendi çocuklarını geride bırakarak vefat ettiğinde, ilk nesil tamamen vefat edinceye kadar gelir paylaşımı bu şekilde uygulanır. İlk nesil tamamen yok olduktan sonra gelirdeki paylaşım oranları bozularak, vakfın geliri ikinci nesilde bulunan çocukların tamamına eşit olarak paylaşılır.

146. Mesele:

“Evlad” lafzı örfen tek çocuğu da kapsar. Dolayısıyla vâkıf vakfının gelirlerini “evladına” şart ettiği halde vâkıfın bir tek çocuğu bulursa o çocuk vakfın tamamını hak eder.

147. Mesele:

“Evlad” lafzından bazı durumlarda mecazen torunlar kastedilir.

Âyise yani kendisinden çocuk dünyaya gelmesi adeten mümkün olmayan bir yaşa ulaşmış bir kadının birinci nesildeki öz çocuklarının tamamı vefat etmiş ve sadece torunları hayatta olsa ve bu kadın bir vakıf kurarken “vakfın gelirini evladına şart ettim” dese, bu sözdeki “evlad” kelimesiyle gerçek anlam olan birinci nesildeki çocukların kastedilmesi mümkün olmadığından mecaz anlam olan torunlar kastedilerek gelirin hak sahibi torunlar olur.

148. Mesele:

Uzak kelime için kullanıldığını gösteren bir delil bulunmadıkça kinaye (atıf), gidebileceği en yakın kelimeye atfedilir.

Örneğin vâkif bir malı vakfetse ve arapça olarak yazdığı vakfiyesine "جعل الواقف توليته لنفسه ثم الى ولده يحيى ثم الى اولاده" diye yazdırsa "ثم الى اولاده" ibaresinde kinaye olan zamir uzağında bulunan “nefs” kelimesiyle kastedilen vâkıfa değil yakınında bulunan “Yahya”ya döner.

Dolayısıyla bu durumda vâkif ve oğlu Yahya vefat edip, tevliyet görevini Yahya'nın çocukları bakıyor olsa vâkifin diğer oğlunun çocukları “Zikredilen bu ibaredeki zamir vâkıfa döner, dolayısıyla biz de tevliyet görevinde Yahya'nın çocukları ile ortak oluruz.” diyemezler.

Türkçe olarak yazılmış bir vakfiyede vâkif, “Vakfının tevliyet görevini önce kendisine sonra oğlu Süleyman'a ve sonra evladına şart eyledi.” diye yazılmış olsa hüküm yine bu şekildedir.

149. Mesele:

Herhangi bir fazlalık şart koşulmadıkça vakıf konusunda asıl olan eşit paylaşımır.

Dolayısıyla geliri mutlak biçimde vâkifin evladına şart kılınan vakfın gelirini vâkifin erkek ve kız çocukları eşit şekilde paylaşırlar.

Erkek çocuklara kız çocuklardan fazla hisse verilmez. Fakat gelirin çocuklar arasında miras düzenine göre dağıtılması vâkif tarafından şart koşulmuş ise, bu durumda vakfın geliri çocuklar arasında erkekler çocukların payının kız çocuklarının iki katı olacak şekilde paylaşılır.

150. Mesele:

Vâkîf “Vakfımın gelirlerini erkek evlâdıma ve evladımın erkek evladına şart ettim.” dese vâkîfın kızlarından olan erkek çocuklar da bu şartın kapsamına girer.

151. Mesele:

Vâkîfın metninde “evlad” lafzının mutlak biçimde zikredilmesiyle, vakıf kurulduktan sonra doğan çocuklar da bu kapsama girer.

Dolayısıyla vâkîf “Vakfımın gelirini evlâdıma şart ettim.” dese vâkîfın gerek vakıf anında hayatta olan gerek vakıf kurulduktan sonra doğan çocuklarının tamamı bu şartın kapsamına girer. 77. Meseleye bakılsın.

Ama vâkîf evladı “var olan” sıfatı ile vasıflandırır ya da çocuklarının isimlerini sayarak bu şekilde sınırlandırırsa vakıftan sonra doğan çocukları meşrutun lehler arasına girmez.

Örneğin vâkîf “Vakfımın gelirini bugün hayatta olan evladıma şart ettim.” veya “Vakfımın tevliyetini evladım filan, filan ve filana şart ettim.” dese vakıf kurulduktan sonra doğacak çocuk zikredilen şartların kapsamına girmez.

“Ahfâd” lafzı da bu hükümde “evlad” gibidir.

152. Mesele:

“Evlad-ı evlad” lafzı erkek çocukların çocuklarıyla sınırlı olmayıp kız çocukların çocuklarını da kapsamaktadır.

Dolayısıyla geliri vâkîfın “evlad-ı evladına” şart kılınmış vakfın gelirlerini vâkîfın oğlunun çocukları ile kızının çocukları birlikte paylaşırlar. Yukarıda anlatıldığı üzere gelir hakkında geçerli olan ayrıntılar tevliyet görevi hakkında da geçerlidir.

153. Mesele:

Bir kişinin öz evladı ve öz ana-babası o kişinin “karabet”inden (akrabasından) sayılmaz.

Dolayısıyla yararlanma hakkı vâkıfın “karabet”ine şart olan vakıfta, vâkıfın öz evladı ve öz ana-babası meşrutun leh arasında sayılmaz.

154. Mesele:

Müslüman bir vâkıf vakfından yararlanma haklarını mutlak biçimde akrabasına şart etse vâkıfın gayr-i müslim olan akrabası da bu şartına kapsamına girer. Yine gayr-i müslim bir vâkıf vakfından yararlanma hakkını mutlak biçimde akrabasına şart etse, vâkıfın Müslüman olan akrabası da bu şartın kapsamına girer. 76. Meseleye bakılsın.

Ama vâkıf vakfından yararlanma hakkını kendi milletinden (dinin-den) olan akrabasına şart ederse, bu durumda diğer milletten olan akrabası meşrutun lehler arasına girmez. 143. Meseleye bakılsın.

155. Mesele:

Bir kimse vefatından sonra malının üçte birinin bir hayır yönüne vakf edilmesini vasiyet ettikten ve vakfın şartlarını belirleme işini de vasiyetini yerine getirmekle görevlendirilen kişiye devrettikten sonra vasiyetinden vazgeçmeden vefat etse; bu kişi de terekenin üçte birine el koyup vâkıfın bahsettiği yöne vakfettikten sonra tevliyet görevini kendisine, çocuklarına ve torunlarına şart etse bu kişinin yapmış olduğu vakıf ve şart geçerli olur. Bu şart gereğince hareket edilir.

156. Mesele:

Vâkıfın “akreb-i akrabasına” (en yakın akrabasına) şart kılınmış olan vakıfta “akreb”den kastedilen irs ve asabe bakımından en yakın olan değil rahim ve derece bakımından vâkıfa en yakın olandır.

Dolayısıyla vâkıfın akrabaları arasındaki iki kişiden biri rahim ve derece bakımından diğeri ise irs ve asabe bakımından vâkıfa en yakın olsa rahim ve derece bakımından yakın olan kişi tercih edilir.

Örneğin vâkıfın kızının kızıyla oğlunun oğlunun oğlu bir arada bulunsa oğlunun oğlunun oğlu değil kızının kızı tercih edilir.

Çünkü her ne kadar bir adamın oğlunun oğlunun oğlu o adama vâris ve asabe olup kızının kızı varis olamazsa da kızının kızı rahim ve derece bakımından o adama oğlunun oğlunun oğlundan daha yakındır.

Ama oğlunun oğlu ile kızının kızı bir arada bulunsalar vâkıfa nisbetle ikisi aynı derecede bulduklarından ikisi de meşrûtun leh olarak vakıfta hak sahibi olurlar. Hala ile amca da böyledir.

157. Mesele:

Yakınlıkta itibar edilen akrabalık kuvveti değil derece yakınlığıdır.

Dolayısıyla vâkıfın “akreb-i akrabası”na şart kılınmış bir vakıfta vâkıfın akrabasından iki kişi aynı derecede bulunur fakat birinin akrabalık bağı kuvvetli diğerinin ki zayıf olsa her ikisi de meşrutun leh olurlar. Akrabalık bağı kuvvetli olan tercih edilerek diğeri mahrum bırakılmaz.

Örneğin vâkıfın baba bir kardeşi ile ana bir kardeşi bir arada bulunsa onların ikisi birlikte vakıftan yararlanma hakkına sahip olur. Yoksa baba bir kardeş akrabalık bağının kuvvetine dayanarak ana bi kardeş üzerine tercih edilmez.

158. Mesele:

Bir kimse vakfettiği evin oturma hakkını vefatından sonra başkasıyla evlenmemesi şartıyla karısına şart ettikten sonra o kimse vefat ettiğinde karısı başkası ile evlenirse o menzilin oturma hakkı kendisinden düşer.

Bu durumda yeni kocanın vefat etmesi veya boşaması ile karısına oturma hakkı geri dönmez. Fakat vâkıf yeni kocanın vefat veya boşaması durumunda oturma hakkının geri döneceğini söylerse o zaman oturabilir.

159. Mesele:

Vâkıf vakfının gelirlerini komşularından fakir olanlara şart etse, gelirin ortaya çıktığı zamanda vâkıf hangi mahallede oturuyorsa oradaki komşuların fakirleri yararlanır. Yoksa vakıf anında oturmakta olduğu mahallenin komşularına ait olmaz.

Ancak vâkıf bir mahallede oturmaktayken vefat ederse ebedi olarak o mahalledeki komşuların fakir olanlarına verilir.

Örneğin bir kimse İstanbul'da bir mahallede oturmakta iken bir malını vakfettikten ve gelirlerini komşularından fakir olanlara şart ettikten sonra başka bir mahalleye taşınsa, orada oturmaktayken vakfın geliri ortaya çıksa bahsedilen gelir yeni mahalledeki komşularından fakir olanlarına verilir, ilk mahallede bulunan fakir komşularına verilmez.

Yeni mahalleden de başka mahalleye taşınması durumunda da hüküm böyledir. Fakat vâkıf vakıf kurma anında geliri oturmuş olduğu mahalledeki komşularından fakir olanlara bıraktığına dair bir söz söylese bu durumda meşrutun leh sadece ilk mahalledeki fakir komşular olur.

Örneğin vâkıf vakıf kurduğu sırada “Vakfımın gelirini hal-i hazırda oturduğum mahallede bulunan fakir komşularıma şart ettim” dese vâkıf başka mahalleye taşınsa bile vakfın geliri ilk mahallede bulunan fakir komşulara verilir.

160. Mesele:

Azatlı kölelere (uteka) ve bu kölelerin çocuklarına (evlad-ı uteka) şart koşulmuş vakıftan azatlı cariyeler (atikât) ve onların çocukları (evlad-ı atikât) da yararlanırlar.

İkinci Fasıl: Vâkıfın şartlarında değişiklik ve düzeltme yapılmasına dair meseleler hakkındadır.

161. Mesele:

Sahih ve lazım bir vakfın şeriat tarafından uygun bulunan şartlarını vâkıfın kendisinin bile değiştirmesi mümkün değildir. Değiştirmiş olsa da sahih ve geçerli olmaz.¹²¹ Ancak ileride vakfının şartlarını değiştirme yetkisini vakıf kurma esnasında kendisine bırakmış ise şartları değiştirebilir. Fakat şartların bir defa değiştirilmesi ile bahsi geçen yetki sona erer. Artık ondan sonra bir daha vakfın şartlarını değiştiremez.

---

121 Mütevellilik görevi ile ilgili şartlar bu hükümden istina edilmiştir. Nitekim aşağıda açıklanacaktır. (Müellif)

Bununla birlikte vâkîf vakfın kurulması sırasında şartları değiştirme yetkisini bir kaç kez kendisinde bıraktığını zikrederse, bu durumda bir defa kullanması yetki sona ermez. Vâkîf bu yetkiyi birçok defa kullanabilir.

Vâkîf kendisinden sonra vakfa mütevellî olacak kişilere de vakfın kurulması sırasında bu yetkiyi vermiş ise onlar da anlatıldığı üzere şartları değiştirebilir.

162. Mesele:

Vakfının şartlarını değiştirme yetkisini vakfın kurulması sırasında kendi eline almış olan vâkîf, ölüm hastalığında iken vakfının şartlarını değiştirse bu değişiklik sahih ve geçerli olur.

163. Mesele:

Vâkîf vakfın kurulması sırasında vakfının şartlarını değiştirme yetkisini eline almamış olsa bile mütevellilik ile ilgili şartlarını değiştirebilir. Fakat bu değişikliğe hâkimin onayı da eklenmelidir.

Örneğin vâkîf, vakfının mütevellilik görevini yakını olmayan bir kimseye şart ettikten sonra hâkimin onayı ile o şarttan dönerek bu göre çocuklarına şart etse, sahih olur ve değiştirdiği bu şarta uygun şekilde hareket edilir.

164. Mesele:

Bir kimse bir gayr-i menkulünü vakfettiğinde “Vakfımın değiştirme yetkisi elimde olsun.” dese bu söz, vakfın kendisini değiştirmeyi değil vakfın şartlarını değiştirmeyi içerir

Üçüncü Fasil: Vâkîfın şartlarına aykırı davranmanın caiz olduğu ve olmadığı maddeler hakkındadır.

165. Mesele:

Sahi vakıflarda vâkîfın şeriata uygun olan şartlarına aykırı davranmak caiz değildir.

Ancak vakıf hakkında daha faydalı olması ya da zorunluluk bulunması halinde bazı konularda mütevellinin hâkimin onayıyla vâkıfın şartına aykırı davranması caizdir.

Örneğin bir para vakfının %10 karla işletilmesi vâkıf tarafından şart edilmiş olsa vakfın mütevellisi bahsi geçen parayı hâkimin onayı ile %15 karşı işleterek vâkıfın şartına aykırı davranabilir.

Yine tek kiralı (icâre-i vahideli) bir vakıf gayr-i menkulün vâkıf tarafından bir seneden daha fazla süre ile kiralanmaması şart edilse fakat bu gayr-i menkulü bir senelik kiralamak isteyen çıkmayıp iki veya üç senelik kiralanmasını isteyenler bulursa, müteveli hâkim onayıyla iki veya üç senelik kiralama yaparak vâkıfın şartına aykırı davranabilir.

Sonuç olarak hâkimin vakıflarla ilgili alacağı kararlarda maslahat ve toplum yararına bağlı olarak şekillenen esnek kararlardır. Ama maslahatı sağlamayan ve zarara yol açan kararları sahih ve geçerli değildir.

Örneğin bir seneden daha fazla süre ile kiralanmaması şart koşulmuş olan bir vakıf gayr-i menkulün bir sene süreyle kiralamak isteyen kimse bulunması sebebiyle bir seneden daha fazla süre ile kiralanmasında vakıf için herhangi bir fayda bulunmadığı halde hâkim o gayr-i menkulün bir seneden daha fazla süreyle kiralanmasını onaylarsa bu onayı sahih ve geçerli değildir.

166. Mesele:

Tahsisat türünden olan gayr-i sahih vakıfların şartlarına uyulması zorunlu değildir. Müslümanların önderi olan devlet başkanı adil biçimde toplumun genel yararını sağlayacağı inancına dayanarak bu tür vakıfların şartlarında değişikliğe gidebilir.

Fakat bu vakıfların meşrutun lehleri devlet hazinesinin harcama kalemlerinden ise bu durumda bu tür vakıfların bozulması ve sona erdirilmesi caiz değildir.

Örneğin tahsisat türünden olan bir vakfın meşrutun lehi bir medresede oturup zamanını faydalı ilimler kazanmaya ve öğrenmeye adayan fakir ilim talebeleri olsa bu talebeler devlet hazinesinin harcama kalemleri arasında oldukları için vakfın bozulması ve sona erdirilmesi caiz olmaz.

167. Mesele:

Vâkıfın şeriata (kanunlara) uygun olmayan şartının uygulanması ve geçerliliği düşer.

Örneğin vâkıf vakfı hakkında mütevellinin ihanet ettiği düşünülse bile hâkimler tarafından vakfın denetlenmemesini ve vakfiyedeki şartlar gereğince vakfına müteveli olanların vakfa yönelik ihanetleri ortaya çıksa bile mütevellilik görevinden el çektirilmemesini şart etse bu şart uygulanmaz.

Dolayısıyla gerektirdiğinde hâkimler tarafından vakfın denetlemesi yapılır ve mütevellinin vakfa yönelik herhangi bir ihaneti ortaya çıkarsa hâkim onu mütevellilikten azledip el çektirebilir.¹²²

168. Mesele:

Vâkıfın şartının bilinmediği hallerde eskiden beri uygulanmakta olan uygulamaya gidilir.

Şöyleki vakıfla alakalı bir konu hakkında vâkıfın şartının ne olduğu bilinemediği takdirde o vakfın daha önceki mütevellileri o konu hakkında eskiden beri ne şekilde uygulama yaptıysa o şekilde uygulanması vacip olur. Dolayısıyla bu durumda eskiden beri devam eden uygulamanın aksini uygulamak caiz değildir.

Örneğin bir vakfın mütevellilik görevi veya giderlerinde anlaşmazlık ve ihtilaf ortaya çıktığında anlaşamayan tarafların onayladıkları uygulanan bir vakfiyesi bulunmayıp mütevellilik ve giderler hakkında vâkıfın şartı bir delille de sabit olmadığı takdirde mütevellilik ve giderler hakkında eskiden beri nasıl bir uygulama yapılıyorsa o şekilde uygulanmaya devam edilmesine hükmedilmesi gerekir.

---

122 Mütevellilere tamamen serbestlik tanınarak bu gibi vâkıf şartlarının uygulanması 944 tarihinde kaldırılmış, vakfın denetlenmesinin hâkimin gözetimine bırakılması ve mütevellinin uygun fikirlerine izin verilmesi, bozuk fikirlerinin ise reddedilmesine Pa-dışah fermanı ile karar verilmiştir. (Müellif)

169. Mesele:

Eski bir vakfın gelirlerinin sarf edildiği yer hakkında vâkıfın şartı ve geçmişten gelen bir uygulamanın bilinmemesi sebebiyle gelirin sarf edildiği yer bilinmezse o vakfın gelirleri hâkimin onayı ile ihtiyaç sahiplerine verilir.

170. Mesele:

İçeriği onaylanmış olmayan ve eskiden beri de uygulanmamış olan vakfiyenin içindeki maddelerin içeriğine uyulmaz ve bununla hükmedilmez.

171. Mesele:

Uygulanmakta olan vakfiyenin yani eskiden beri gereğine göre hareket edilen vakfiyetnin şartlarına aykırı olarak tapu siciline bazı şartlar yazılmış olsa da eskiden olduğu gibi vakfiyenin uygulanmasına devam edilmesi gerekir.

Örneğin bir vakfın geliri vâkıfın “batnen ba’de batnin” nesline şart edildiği vâkıfın uygulanmakta olan vakfiyesinde açıklanmaktayken tapu sicilinde “batnen ba’de batnin” kaydı bulunmayıp sadece vâkıfın nesli diye kayıtlı olsa tapu sicil kaydına uyulmayıp daha önce olduğu gibi vakfiyenin uygulanması gerekir.

Dolayısıyla o vakfın geliri uygulanmakta olan vakfiye gereğince vâkıfın nesil bakımından daha önce gelen çocuklarına verilir, yoksa tapu sicil kaydı gereğince hangi nesilden olursa olsun çocukların tamamına verilmez. Diğer taraftan eskiden beri bir vakfın mütevellileri tarafından gereğince uygulanmakta olan tapu sicil kaydına aykırı şekilde içeriği onaylanmış ve uygulanmakta olmayan bir vakfiye ortaya çıkarılsa, bu vakfiyeye uyulmayıp önceden olduğu gibi tapu sicil kaydı gereğince uygulanması gerekir.

Özetle vakfiye ile tapu sicil kaydı vakıfla alakalı bir konuda birbirlerine aykırı halde olsa, hangisi o konuda eskiden beri devam eden uygulamaya uygun ise o kabul edilir, diğeri kabul edilmez.¹²³

172. Mesele:

Vakfın şartlarında kâtibin yazdığı değil, vâkıfın söylediğine itibar edilir.

Dolayısıyla kâtip tarafından vakfın sözü üzerine vakfiyeye yazılan şartların vakıf kurulurken vâkıf tarafından söylenen ve açıklanan şartlara uygun olmadığı hukuk yoluyla ortaya konulduğu takdirde vâkıfın sözü uygulanır. Yoksa kâtibin yazdığı uygulanmaz.

Örneğin vâkıf vakıf kurulurken “Vakfımın gelirini zürriyetime şart ettim” diye söylemişken kâtip hatalı olarak vakıfnamede “zürriyet” yerine “evlad” yazmış olsa, vâkıfın sözü gereğince vakfın gelirleri vâkıfın çocukları ve torunları arasında paylaşılır. Yoksa kâtibin yazdığı şey gereğince sadece ilk nesildeki çocuklara verilmez.

---

123 DeFTER-i Hâkânî (tapu sicili) ile bundan 350 sene önce alimler ve Osmanlı devlet adamlarından seçilen veya atanan kalemli kuvvetli ve güvenilir yazarlar yoluyla düzenlenmiş ve yazılmış olan defterlerdeki kastedilmektedir. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunan köy, mezra, mera, orman, yayla, kışla, diğer araziler ve bağlı bölgeleri, tam bir özen ile araştırarak şüpheye mahal bırakmayacak şekilde bu defterlere güzel yazı ile yazılmış, her birinin üst kısmı Padişah'ın el yazısı ile ve cihanı koruyan hükümdarın tuğrası ile yıldızlanıp süslenerek kurulduğu sırada devlet tarafından konulmuş olan kurallar ve usuller çerçevesinde DeFTERhan-i Âmire'nin özel arşivlerinde korunmaktadır. Anılan bu defterlerin açıklandığı üzere korunmasına dikkat edildiği ve özen gösterildiği için onların içerdiği kayıtlara hiçbir şekilde eksiklik ve bozukluk ortaya çıkmaz. Bu sebeple yalan ve uydurma sözlerin karışma ihtimali olmadığından bu defterlerdeki kayıtlar sonraki dönem fakihlerin desteğini ve onayını alarak başka bir delile ihtiyaç duymadan içeriklerinin uygulanabileceğine hükmedilmiştir. Bundan dolayı Mecelle'nin 1737. Maddesine de yazılmıştır. (İlgili madde şu şekildedir: Berât-ı Sultânî ve DeFTER-i Hâkânî tezvirden emin olmakla ma'mûlün bihtir.) Daha önce basım ve yayını gerçekleştirdiğim “Ahkâm-ı Arazî” isimli eserimde DeFTER-i Hâkânî hakkında daha ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. (Müellif)

Yine vâkıf vakfın kurulması sırasında “Vakfımın şartlarını değiştirme ve düzeltme hakkı elimde bulunsun.” diye şart etmişken kâtip bu şartı vakıf-nameye yazmasa, vâkıfın sözü uygulanır ve vâkıf vakfının şartlarını değiştirebilir.

173. Mesele:

Vâkıf vakfiyesinde birbirine aykırı iki şart zikredip ikisinin aynı anda uygulanması mümkün olmasa ikinci şart ilk şartın hükmünü kaldırır.

Dolayısıyla ilk şartın gerektirdiği şekilde uygulanmayıp, ikinci şartın gereği uygulanır.

Örneğin vâkıf uygulanmakta olan vakfiyede “Vakfımın gelirinden evlad ve soyuma bir şey verilmesin.” diye şart ettikten sonra vakfın gelirine yönelik bazı görevlerin ataması sırasında “duagû” olarak “evlad ve soyundan ihtiyacı olanlara şu kadar miktar vazife verilsin” diye şart etmiş olsa, bu iki şartın birbirine aykırı olması sebebiyle ikinci şart birinci şartın hükmünü nesheder. Dolayısıyla ikinci şartın gereği uygulanarak vâkıfın çocukları ve soyundan ihtiyaç sahibi olanlara belirlenen görevin ücreti vakfın gelirinden verilmesi gerekir.

Yine vâkıf vakfının gelirlerini nesline vakfettiğinde “İlk nesil kesilmedikçe ikinci nesile pay verilmesin.” diye şart koştuktan sonra “İlk nesilde olan çocuklarımdan biri vefat ettiğinde onun hissesi çocuklarına verilsin.” diye şart koşsa ikinci şart uygulanır.

Dolayısıyla vâkıfın ilk nesilde gelirden yararlanan çocuklarından biri kendi çocuklarını arkasında bırakarak vefat ettiğinde vefat eden kişinin payı bu çocuklara verilir. Yoksa ilk şarttan dolayı ilk nesilde olan diğer hissedarlar verilmez.

174. Mesele:

Vakıftaki hak sahipliği ıskat etme (düşürme-reddetme) ile düşmez. Şöyle ki; vâkıfın şartı gereğince bir vakıftan kendisine bir hak verilen kimse o hakkı ıskat ettiğini söylemesi ile hak düşmüş olmaz.

Dolayısıyla o kimsenin ıskat etmesinden sonra bu hakkı tekrar istemeye yetkisi vardır.

Örneğin bir vakfın gelirinin meşrutun lehi bulunan kişi “O vakfın gelirinde olan hakkımı ıskat ettim” dese sonrasında o vakıftan gelir isteyebilir. Vakıftaki mütevellilik ve oturma hakkı da bu hükümde gelir gibidir.

Fakat vâkıfın vakıf akdini kurma aşamasında belirli olan meşrutun leh hazır olup da vakfı kabul etmezse o meşrutun leh hakkında vakıf kurulmuş olmayacağından kendisine şart edilen vakıftaki yararlanma hakkından yararlanamaz. Bu durumda reddettikten sonra kendisine şart koşulan yararlanma hakkını isteyemez. Nitekim 47. Mesele de geçmiştir.

175. Mesele:

Sahih vakıfta bir kimseye şart koşulmuş olan yararlanma hakkına vâkıfın şartına aykırı olarak kimse ortak kılınamaz.

Örneğin vakıf olan bir okulun vâkıfın şartı üzere sadece bir öğretmeni olup vâkıf o öğretmene bir ev vakfedip oturma hakkını şart etmişken başka bir kimse vâkıfın şartına aykırı olarak kendisini okula ikinci öğretmen olarak tayin ettirip onaylatsa bile o evin oturma hakkında ilk öğretmene ortak olmaz.

176. Mesele:

Vakıf mutlak olarak gelir getirmeye sarf edilir, oturma hakkına sarf edilmez.

Dolayısıyla bir ev vakfedildiğinde mevkufun aleyhin o menzilin gelir veya oturma yollarından hangisini kullanacağı vakıf kurulurken vâkıf tarafından belirlenmeyip mutlak şekilde bırakılmış olsa, o ev gelir getirmesi için kiraya verilerek mevkufun aleyh onun gelirini kullanır, o evden oturma yolu ile yararlanmaz.

Örneğin bir kişi “Ben filan evimi filan okulun öğretmenine vakfettim.” dese, fakat “o evde öğretmen otursun veya o hane kiralanarak geliri öğretmene verilsin” gibi gelir veya oturumdan birisinin şart edildiğini gösterecek bir söz söylemese müteveli o haneyi kiraya vererek gelirini öğretmene teslim eder.

Bu durumda öğretmen “O evin kiralanacağına dair vâkîfın sözünde bir açıklık bulunmadığı için o evde ben otururum.” diye mütevellinin kiraya vermesini engelleyemez.

177. Mesele:

Bir kimse vakfettiği gayr-i menkulün gelirini okul, ibadethane gibi hayır amaçlı yerlerden birinin hizmetleri için şart etse fakat gelirin iki yerin hizmetleri arasında ne şekilde paylaşılacağını açıklamasa, bu hizmetler arasında gelir eşit şekilde paylaşılır. Yoksa hizmetin şerefli olanlarında diğerlerinden fazla pay verilmez. 194. Meseleye bakılsın.

BEŞİNCİ BAB: Vakıf Gayr-i Menkullerin Çeşitleri

Vakfedilmiş olan gayr-i menkullerin çeşitleri ve hayır kurumlarının bazı hükümleri hakkındadır.

178. Mesele:

Vakfedilmiş gayr-i menkuller iki çeşittir.

Birincisi “müessesât-ı hayriye” (hayır kurumları) adı verilen gelir getirmeksizin bizzat kendisinden faydalanmak üzere vakfedilmiş olan gayr-i menkullerdir. Örnekleri 16. Meselede anlatılmıştı, bakınız.

İkinci çeşit ise kiralanarak ve gelir getirerek ortaya çıkan ücret ve geliri bir hayır yerine şart edilen vakıf gayr-i menkullerdir. Bu çeşit vakıflar da üç kısma ayrılmaktadır.

Birinci kısım “icareteynli”, ikinci kısım “icâre-i vâhideli” ve üçüncü kısım “mukataalı” gayr-i menkul vakıflardır.

179. Mesele:

Hayır kurumları iki kısma ayrılır.

Birinci kısım; sadece fakirlerin kullanımına ait olmayıp zengin ve fakirin eşit olarak yararlanmasının caiz olduğu hayır kurumlarıdır. İbadet-hane, kütüphane, misafirhane, çeşme, kuyu, köprü, mezarlık gibi yerler böyledir.

İkinci kısım sadece fakirlerin kullanımına izin verilip zenginlerin faydalanmasının caiz olmadığı hayır kurumlarıdır. İmaret, hastaların yemek ve tedavi gibi ihtiyaçları vakıf tarafından karşılanmak üzere şart kılınan hastahaneler, öğrencilerin ihtiyaçlarının vakıf gelirinden karşılanması için şart koşulan medreseler bu gibi vakıflardır.

Bu gibi kurumların fakirlerin kullanımına has olması vâkıf tarafından belirtilip vakfiyeye yazılmamış olsa bile fakirlere ait olur. Fakat bu gibi kurumlarda fakirler ile birlikte zengin de faydalanabileceği vâkıf tarafından şart edilerek belirtilmiş olursa, bu durumda fakirler ile birlikte zenginler de buradan yararlanabilir.

Sadece zenginlerin yararlanmasını şart etmesi halinde ise bu durumda vakıf sahih olmaz.

180. Mesele:

Geliri mutlak biçimde fakirlere şart kılınmış olan vakfın gelir dağıtımında vâkıfın çocukları ve torunlarından fakir olan kimseler yabancı kimselerden olan fakirlere nispetle tercih edilir.

Yine oturma hakkı fakirlere şart kılınmış olan evin oturumunda vâkıfın oturmaya ihtiyacı olan çocuk ve torunları yabancı kimseden olan fakirlere nazaran tercih edilir.

181.Mesele:

Müslüman ve gayrimüslimlerin karışık olarak oturdukları bir bölge veya köyün avarızına şart koşulan vakfın gelirleri Müslüman ve gayrimüslim halkın tamamının avarızına sarf olunur. Vakıf gerek Müslüman olsun gerek gayrimüslim olsun fark etmez.

Müslüman ve gayrimüslimin karışık olarak bulunduğu sanatçıların avarızına şart kılınmış olan vakfın hükmü de açıklanan şekildedir.

182. Mesele:

Yıkılmaya yüz tutmuş olan bir hayır kurumunun tamir edilmesine vakfın durumu müsait olsa bile, hayır sahiplerinden biri onu kendi malından vakfa bir teberru olması amacıyla tamir etmek isterse engellenmez.

183. Mesele:

Oturumu şart kılınarak vakfedilmiş olan bir evin bölünebilme imkanı olsa bile oturma hakkına sahip olanlar arasında bölüşülmez.

184. Mesele:

Oturumu şart kılınarak vakfedilmiş evin oturma hakkına sahip olanlar birçok kişiden oluştuğu için tamamının orada oturması mümkün olmasa ev sıra ile kullanılır.

185. Mesele:

Bir mahalle veya köyün eski mescidi dar/küçük olduğu için cemaati içine almaya yeterli olmayacak hale gelirse, o mescidin yıkılarak kişilerin kendi mallarından yeterli miktarda para vererek öncekinden daha geniş ve daha sağlam bir mescid yapmaları caizdir.

186. Mesele:

Bir mescit dar olup cemaati almaya yeterli olmasa o mescidin bitişiğinde ve mescidin müstegallâtından olan vakfedilmiş gayr-i menkulün bu mescide katılarak mescidin genişletilmesi caizdir.

ALTINCI BAB: İcareteynli Vakıflar

*İcâreteynli (çift kirali) musakkaf ve müstegall vakıflara dair on üç fasıldır.*¹²⁴

124 İcareteyn uygulamasının ortaya çıkış zamanı ve sebebine dair aşağıda bazı ayrıntı ve inceleme anlatılacaktır.

İstanbul, Bilad-ı selâse, Rumeli ve Anadolu'nun bazı büyük şehirlerinde bugün icareteyn yolu ile kullanılmakta olan eski musakkaf ve müstegall vakıflar, bundan 285 sene önce icare-i vahideli gayr-i menkul vakıflarından oluşmaktaydı. Bu vakıflar mütevellileri tarafından icare-i vahide ile kiralanarak alınan ücretler şeriata uygun olarak vakfın giderlerine ve bu gayr-i menkullerin yıkılmaya yüz tutmuş olanlarının tamir ve bakımına veya yıkılmış olanların yeniden inşasına harcanmaktaydı.

Fakat bu vakıflar İstanbul ve Bilâd-ı selâse'de çokça gerçekleşen yangınlar sebebiyle musakkaf vakıfların çoğu kısa süreli aralıklarla tekrar tekrar yanmış olduğu için artık yanmış olan musakkaf vakıfları yeniden inşa etmeye vakıfların da gücü ve kudreti kalmamış, onarım ücretine karşılık yeniden inşa etmek üzere icâre-i vâhide ile kiralamak için kiracı bulunamamıştı. Bu sebep birçok hayır kurumunun idaresi imkasız hale geldiği gibi bu harap olmuş vakıflar sebebiyle memleketin süsü ve öz alıcı güzelliği kaybolmaya başlamıştı. Olayların bu şekilde gelişmesi devletin dikkatinden kaçmamış ve devlet hem hayır kurumlarının idare edilebilmesi ve ayakta kalabilmesi, hem de yıkılmış musakkaf vakıfların tamiri ile memleketi geliştirmek ve güzelleştirmek konusunda bir çare aramaya devlet mecbur kalmıştı.

Dolayısıyla buna bir çare olmak üzere musakkafları yıkılmak üzere olup da tamirine gücü yetmeyen ve başka bir yolla da tamir edilmesi mümkün olmayan musakkaf vakıflar için "icareteyn" yöntemi türetilerek "hacet hususi olsun hususi olsun zaruret menzilesine tenzil olunur." Ve "Zaruretlar memnu olan şeyleri mübah kılar." Fıkıh kaidelelerinin anlamı doğrultusunda yukarıda açıklanan ihtiyaç ve zorunluluk hallerinde genel kuralın aksine vakıflarda "icare-i tavile"ye (uzun süreli kiralama) cevaz verilmiştir.

Vakıflarının onarmaya kudreti bulunmayan yıkılmaya yüz tutmuş musakkaf vakıfların onarımına kiracıları teşvik etmek için icareteyn uygulaması geliştirilmiş ve aşağıdaki fasıllarda anlatılacağı üzere icareteyn ile kiracı olanlara birçok fayda ve yarar sağlanmıştır.

Asıl olarak icareteyn uygulamasının şekli aşağıda açıklanmaktadır. Şöyle ki musakkaf vakıflardan bir ev veya dükkân yıkılacak hale gelse ve onarılması için de yeterli miktarda gelir bulunmayıp o haliyle kirasını tamire vermek kaydıyla icare-i vahide ile kiralayacak kimse de bulunmadığı hukuken tespit edilse, icareteyn ile kiralamanın vakıf hakkında en faydalı şey olacağı anlaşıldığı için hâkimin tarafından onaylanır. Bundan sonra o ev veya dükkânın onarımı için kullanılmak üzere "icare-i muaccelle" (peşin kira) adıyla o yerin bedeline yakın bir miktar ve her sene sonunda verilmek üzere çok düşük bir miktar "icare-i müeccele" (vadeli kira) adıyla kiralamak isteyen kişiden alınır.

İcareteynli musakkaf vakıflara “icareteynli” adı verilmesinin sebebi işte bu açıklama-
dan anlaşılmaktadır. İcare-i muaccele adıyla kiracıdan peşin alınan miktar mütevellî
tarafından o dükkân veya evin tamirine sarfedilir. Onarıldıktan sonra kurallara uygun
bir şekilde kullanılmak üzere icareteyn ile kiralayan kiracıya teslim edilir.

İcareteyn ile kiralamış olan kiracının peşin ödediği kiranın tam karşılığını almadan kısa
bir zaman sonra çocuğu olmadan vefat etmesi halinde bu peşin kiradan kullanılmayan
miktarını kiracının varisleri vakıftan geri alırlar. Peşin kira geri alındıktan sonra mü-
eccele adıyla senelik belli bir miktarın alınması yöntemi ise iki meşru düşünceye da-
yanmaktadır.

Birincisi; bir senenin sonunda kiracılarından kira alınmasıyla kiralanan malın vakıf ol-
duğu insanlar arasında bilinmeye devam ettiği için icareteyn yolu ile malı kullanan ki-
şilerin belli bir zaman geçtikten sonra icareteynli musakkaf vakfın kendi malları oldu-
ğuna dair dava açmalarına imkân bırakmamaktır.

İkincisi her senenin sonunda kiracı müecceleli mütevellîye teslim ettiği için ikisi ara-
sında teati yoluyla kira akdi yenilenmiş olur ve Hanefî imamları tarafından vakıfta caiz
görülmeyen icare-i tavileye (uzun süreli kiralama) mümkün olduğunca izin verilmemiş
olur.

İşte bu iki esasın korunmasını sağlamak için kiracıların uzun süre boyunca icare-i mü-
ecceleli vakfa vermekten kaçınmaları halinde mütevellînin icâreyi feshetmeye hak ve
yetkisinin bulunduğu uygulama konulurken kural olarak yerleştirilmiştir.

Açıklanan zorunluluklardan dolayı musakkaf vakıflardan biri icareteyn ile kiralayıp
teslim edildikten sonra onun icareteyn ile yararlanma hakkına sahip olan kişi kendisine
nakledilecek kişi (ashâb-ı intikal) bulunmadan vefat etmesi halinde bu musakkaf boş
kaldığı için onarılmış şekilde vakfa ait hale gelir. Bu halde artık icareteyn yolu ile kira-
lanmasından vazgeçilerek icare-i vahide ile kiralınması üzere vakfa bırakılması caiz
olan işlerden sayılırdı.

İcareteyn yönteminin kurulma tarihinden sonra bazı vakıflar vakfettikleri musakkaf ve
müstegallerin icareteyn ile kiralınmasını şart kılınmış ve o şekilde vakfiyelerine eklemiş-
lerdir. Öte yandan bazılarının bu yöntemden ayrı tutularak sadece icare-i vahide ile
kiralınmasını şart ettikleri görülmüştür.

Anlatılan detaylardan anlaşıldığı üzere zamanında caiz kılınan icareteyn yöntemi bir-
takım şartlara bağlı olarak tercih edilmek zorunda kalan bir uygulamadan ibarettir.

Fakat bilindiği üzere en güzel ve en faydalı yöntem ve kanunlar bile süistimal edilmesi
halinde en kötü ve en zararlı sonuçlara yol açacağı çokça tecrübe edildiği için yukarıda
açıklandığı şekilde konulmuş olan “icareteyn yöntemi” de zamanla sonrakilere tarafın-
dan pek çok defa süistimal edilerek kötü ve zararlı sonuçlar doğurmuştur.

Sonuç olarak henüz vâkıfın yaptığı şekilde duran tuğladan yapılmış han ve hamam gibi
sağlam musakkaf, mütevellîler ve nüfuzlu kimseler kişisel çıkarları doğrultusunda
“Zaruretler kendi miktarlarıncı takdir olunur (Mecelle md. 21)” ve “Alâ hilâfî'l-kıyas

Birinci Fasıl: İcareteynli musakkaf ve müstegall vakıflardan vazgeçme (ferâğ), hakları devretme (tefviz) ve intikal şekillerine dâirdir.

187. Mesele:

İcareteynli vakıf gayr-i menkuller vakıf tarafından isteyen kimseye ilk başta kiralanan ve kişiye devredilecek olduğunda “icare-i muaccele” adıyla o gayr-i menkulün kıymetine yakın bir bedel peşin olarak o kimseden vakıf için alınır ve her sene sonunda “icare-i müeccele” adıyla düşük bir bedel vermesi üzerine anlaşılaraq o kişiye devredilir.

188. Mesele:

İcareteynli vakıf gayr-i menkullerin kuru mülkiyeti ve kendisi vakıf tarafına, yararlanma hakkı ise icareteyn ile kiralayan kişiye aittir. Bahsedilen gayr-i menkulü icareteyn ile kullanan kimse hayatta oldukça o gayr-i menkulü kullanmaya devam eder. Vefat ettikten sonra ise sadece kullanıcısının erkek ve kız çocuklarına bedelsiz şekilde eşit olarak intikal eder.¹²⁵ Kullanılan kişi çocuk sahibi olmaksızın vefat ederse boş kalır ve çocuklardan başka kimseye intikal etmeyerek vakfa ait olur.

---

sabit olan gayra makisun aleyh olamaz (Mecelle md. 15)” fıkıh kaidelerine aykırı olarak icareteyne dönüştürülmüştür.

Bundan yaklaşık 150 sene önce hukuki olmayan bir şekilde konulmuş olan “gedik” yöntemi eski vakıfların haklarını ve menfaatlerini gitgide yok etmiştir. Bu ikisinden daha kötü şekilde ortaya çıkmış olan bir suiistimal de şudur: Zamanında sahih biçimde vakfedilerek İslami kurumlara hakkıyla bağlı olan icareteynli musakkaf ve müstegall vakıflar son zamanlarda gizli bir şekilde uygulandığı haberleri gelen adil olmayan bir yorumla İslami olmayan kurumlara bağlanarak yapılmıştır.

Eğer bu keyfi davranışlara devlet tarafından önem verilerek ve her iki tarafın da hakları göz önünde bulundurularak bir çaresine bakılmaz ise ileride büyük problemler ve sıkıntılara sebep olacağına şüphe yoktur. (Müellif)

125 Şeriata değil de örf ve adete dayandığı için bu şekildeki intikale adi intikal adı verilir. Çünkü kiracı vefat ettiğinde şeriata göre kira akdi feshedilir. Yoksa kiralanan malın kullanımını kiracının varislerine geçmez. (Müellif)

Fakat vâkîf vakfiyesinde icareteynli musakkaf ve müstegallerin mülk mallar gibi kullanıcılarının varislerine intikal etmesini şart etmiş ise o durumda zikredilen musakkaf ve müstegaller kullanıcılarının vefat etmesi ile miras meselelerine kıyas edilerek varislerine intikal eder.¹²⁶

Yine 1285 senesi Zi'l-kade ayının 2. Günü yayınlanan “Tevsî-i İntikal Kanunu’na” bağlı olarak kullanıcının istek ve tercihleri üzerine başkalarına genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli musakkaf ve müstegallat;

1- İlk olarak eskiden olduğu gibi erkek ve kız çocuklara eşit olarak intikal eder.

2- İkinci olarak torunlara yani vefat eden kullanıcının erkek ve kız çocuklarının erkek ve kız çocuklarına intikal eder.

Şöyle ki, genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı olan kişi çocuğu olmadan vefat edip geride sadece torunlarını bıraksa, torunlar o kişinin farklı çocuklarından doğmuş olsalar bile o gayr-i menkul onların tamamına eşit olarak intikal eder.

Örneğin genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı çocukları olmadan vefat etse fakat geride kendisinden önce vefat etmiş olan oğlunun beş çocuğu ile yine kendisinden önce vefat etmiş olan kızının bir çocuğunu bırakmış olsa o gayr-i menkul altı parça düşünülerek beş parçası vefat eden oğlunun beş çocuğuna, bir parçası ise vefat etmiş kızının bir çocuğuna intikal eder.

Veya geride kendisinden önce vefat etmiş olan oğlunun iki çocuğunu ve yine kendisinden önce vefat etmiş olan diğer oğlunun üç çocuğunu ve yine kendinden önce vefat etmiş olan kızının dört çocuğunu bırakmış olsa o gayr-i menkul dokuz hisse düşünülerek her birine bir hisse intikal eder.

---

126 Hayır sahiplerinden ve eski sadrazamlardan olan Koca Yusuf Paşa'nın Aynalı Kavak'ta ve kaptan-ı derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Kasımpaşa Kasabası'nda kışla meydanında bulunan icâre-i vahide adıyla kayıtlı olan musakkaf ve müstegal vakıfları bu türdendir. (Müellif)

189. Mesele:

Genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli vakıf gayr-i menkul sadece bir derece torunlara intikal eder.

Dolayısıyla ikinci derecede bulunan torunlar büyük dedelerinin icareteyn ile elinde bulunan vakıf gayr-i menkullerde intikal hakkına sahip olmazlar.

Örneğin genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkul kullanıcısının oğlu ve oğlunun oğlu vefat edip ardından kendisi de sadece oğlunun oğlunun oğlunu geride bırakarak vefat etse o gayr-i menkul bu toruna intikal etmez.¹²⁷

190. Mesele:

Anne/babası hayatta iken vefat eden erkek ve kız çocukların çocukları, “evlad” yerine geçer ve dede/ninelerinden anne/babalarına intikal edecek paylar kendilerine intikal eder.

Şöyle ki genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı hem kendi çocuklarını hem de kendinden önce vefat etmiş olan çocuklarından doğan torunlarını geride bırakarak vefat etse, kendisinden önce vefat etmiş olan çocukların yaşadığı varsayılarak yaşayan çocuklar ile birlikte o gayr-i menkulden kendilerine düşecek paylar ne ise vefat edenlerin her birinin kendi çocuklarına verilir.

Örneğin genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı vefat edip iki oğlunu, bir kızını ve kendisinden önce vefat etmiş olan diğer oğlunun üç çocuğunu geride bıraksa, bu gayr-i menkul [dört hisseye ayrılarak] üç hissesi kişinin iki oğlu ve kızına, [geri kalan] bir hissesi de kendisinden önce vefat etmiş olan oğlunun üç çocuğuna eşit olarak paylaşılır.

---

127 Çünkü Tevsi-i İntikal Kanunu'nda “ahfâd” lafzı erkek ve kız çocukların çocukları diye açıklanarak bir derece toruna hasredilmiş olduğundan ikinci derecede bulunan torunu kapsamaz. (Müellif)

Ya da kullanıcısı vefat edip bir oğlunu ve kendisinden önce vefat etmiş olan kızının oğlunu geride bıraksa, bu gayr-i menkulün yarısı vefat eden kullanıcının oğluna diğer yarısı ise kızından olan torununa intikal eder. Yine kullanıcı vefat edip üç oğlunu, bir kızını, kendisinden önce vefat etmiş olan diğer oğlunun üç çocuğunu ve yine kendisinden önce vefat etmiş olan diğer kızının iki çocuğunu geride bıraksa, bu gayr-i menkul altı hisseye bölünerek birer hissedenden toplam dört hisse vefat eden kişinin [yaşayan] üç oğlu ve bir kızına, bir hisse vefat eden oğlunun üç çocuğuna, son hisse ise vefat eden kızının iki çocuğuna intikal eder.

Genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün erkek/kadın kullanıcısı çocuk ve torunlarını geride bırakarak vefat ettiğinde geride kalan eşin o gayr-i menkulde intikal hakkı yoktur.

3- Üçüncü olarak ebeveyne (ana/baba) intikal eder. Yani genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkulü kullanan kişi çocuk ve torunu olmadan vefat edip geride anne ve babasını bıraktığında o gayr-i menkul eşit olarak anne ve babasına intikal eder.

Sadece babası bulunuyorsa o gayr-i menkul tek başına babasına veya sadece annesi bulunuyorsa o gayr-i menkul tek başına annesine intikal eder. Anne/babayla veya ikisinden biri ile eşlerden biri de bulunursa dörtte bir hisse eşlere intikal eder.

Örneğin genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı çocuğu veya torunu bulunmadan vefat edip karısını ve anne/babasını geride bıraktığında o gayr-i menkulün 1/4 hissesi karısına 3/4 hissesi ise eşit olarak anne ve babasına intikal eder. Ya da karısı ve babasını geride bıraktığında 1/4 hisse karısına, 3/4 hisse ise babasına intikal eder. Veya karısı ve annesini geride bıraktığında 1/4 hisse karısına, 3/4 hisse ise annesine intikal eder.

Genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı olan kadın, çocuk veya torunu bulunmadan vefat edip kocasını ve anne/babasını geride bıraktığında o gayr-i menkulün 1/4 hissesi kocasına, 3/4 hissesi ise eşit olarak anne ve babasına intikal eder. Ya da kocasını ve

babasını geride bıraktığında 1/4 hissesi kocasına, 3/4 hissesi ise babasına intikal eder. Veya kocası ve annesini geride bıraktığında 1/4 hissesi kocasına, geri kalanı ise annesine intikal eder.

4- Dördüncü olarak ana-baba bir erkek veya kız kardeşlere intikal eder.

Şöyle ki genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı olan kişi çocuk, torun ve ana/babası bulunmadan vefat edip ana-baba bir erkek ve kız kardeşini terk etse o gayr-i menkul eşit olarak onlara intikal eder.

Sadece ana-baba bir erkek kardeşi olsa o gayr-i menkul tek başına bu erkek kardeşine veya sadece ana-baba bir kız kardeşi varsa o gayr-i menkul tek başına bu kız kardeşine intikal eder. Ana-baba bir kardeş kaç kişi olursa olsun tamamı eşit şekilde intikal hakkına sahip olurlar.

5- Beşinci olarak baba bir erkek ve kız kardeşlere intikal eder.

Genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkul kullanıcısı çocuk, torun, anne-baba ve ana-baba bir kardeşleri olmadan vefat edip sadece baba bir erkek ve kız kardeşlerini geride bıraktığında gayr-i menkul bu kişilere eşit olarak intikal eder.

Bu durumda da eşlerden birinin bulunması halinde 1/4 hisse onlara arta kalanlar ise baba bir kardeşlere intikal eder.

Ana-baba bir kardeşler için geçerli olan hükümler baba bir kardeşler için de geçerlidir.

6- Altıncı olarak ana bir erkek ve kız kardeşlere intikal eder.

Şöyle ki genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı çocuğu, torunu, anne/babası, ana-baba bir ve baba bir kardeşi olmadan vefat edip sadece ana bir erkek ve kız kardeşlerini geride bıraksa o gayr-i menkul eşit olarak o kardeşlere intikal eder.

Bu durumda da eşlere 1/4 hisse hakkı vardır. Yukarıda anlatılan meseleler ana bir kardeşler için de geçerlidir.

7- Yedinci olarak eşler arasında intikal mümkündür.

Yani genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı intikale dair yukarıda dereceleri aktarılan hak sahiplerinden herhangi bir varisi olmadan vefat edip de sadece karısını geride bıraksa o gayr-i menkul tek başına karısına intikal eder.

Ancak kocanın birden fazla eşi bulunması durumunda bütün eşlere eşit şekilde intikal eder.

Yine genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı olan bir kadın yukarıda sıralaması verilen intikal sahiplerinden kimsesi olmadan sadece eşini geride bıraksa o gayr-i menkul tek başına eşine intikal eder.

Yukarıdaki şekilde eşlerin intikal hakkına sahip olması vâris olacak şekilde hakkının var olması şartına bağlıdır.

Şöyle ki vâris olabilen eşler intikal hakkına da sahip olur. Vâris olma hakkı bulunmayanların ise intikal hakları bulunmaz.

Dolayısıyla sahih bir nikahın gerçekleşmesinden sonra zıfâf ve halvet olmadan eşlerden biri vefat etse diğer için intikal hakkı vardır.

Yine koca karısını ric'î talak ile boşadıktan sonra kadının iddeti içinde eşlerden birinin vefat etmesi halinde diğeri intikal hakkına sahip olur.

Ama kadının iddeti bittikten sonra eşlerden birinin vefat etmesi durumunda intikal hakkı sabit olmaz. Bâin talakta ise kadının iddeti içinde de olsa eşlerden biri vefat ettiğinde diğeri için intikal hakkı sabit olmaz.

Ancak şu da var ki bir kişi ölüm hastalığında karısının istememesine rağmen onu bain talak ile boşadığında karısının iddeti bitmeden koca vefat ederse kadın için intikal hakkı sabit olabilir.

191. Mesele:

Mefkudun yani yaşadığı ya da öldüğü ve nerede olduğu bilinmeyen kaybolmuş kişinin hakiki olarak ya da hükmi olarak ölümüne karar verilmemiş kullanımında olan icareteynli gayr-i menkuller intikal sahibi olan varislerine intikal etmez.

192. Mesele:

Aralarında akrabalık bulunan iki kişi batan bir geminin içinde boğularak ya da yıkılan bir binanın altında kalarak veya yanan bir evde bulunduğu için yanarak vefat edip hangisinin daha önce vefat ettiği bilinmese onlardan her biri diğerine varis olamadığı gibi birisinin icareteyn ile kullanımında olan icareteynli vakıf gayr-i menkulün intikal haklarına da sahip olamazlar.

Aksine her birinin icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü kendisinin hayatta olan varislerine intikal eder.

Örneğin icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı oğluyla birlikte yukarıda anlatıldığı gibi boğularak, enkaz altında kalarak veya yanarak vefat edip onlardan hangisinin önce vefat ettiği bilinmezse, vefat eden kullanıcının hayatta bulunan diğer çocukları o gayr-i menkulü intikal hükümlerine bağlı olarak almak istediklerinde açıklandığı şekilde babası ile beraber vefat eden oğulun çocukları “O gayr-i menkulde bir pay da dedemizden babamıza geçiyor, bu nedenle bu payı babamızın intikal hakkını biz alırız.” diyemezler.

Genişletilmiş intikal uygulanan icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı yukarıda sırası açıklanmış olan intikal hakkına sahip kimsesi olmadan vefat ederse o gayr-i menkul boşta kalarak vakfın kendisine ait olur.

Ancak icareteynli bir vakıf gayr-i menkulden ölünceye kadar fariğ (başkası için icareteynli vakıftaki kullanım hakkından feragat eden kişi)¹²⁸ gelir getirmesi şartıyla feragat edilip ve bu şekilde müteveli tarafından da izin verilerek tapu kaydına işlendikten sonra fariğ hayatta olduğu müddetçe kendisine feragat edilen kişi intikal sahiplerinden herhangi bir varisi bulunmadan vefat etse bu gayr-i menkul boşta kalmayarak müteveli onayıyla fariğ bırakılır.

---

128 İcareteynli vakıflardaki ferağ ile ilgili meseleler ileride anlatılacaktır. Ancak şu kadarı söylenebilir ki icareteynli vakıflar tabiri caizse mülk görünümlü vakıflar olduğu için sahip olunan bir malın satışı gibi bu tür vakıf malların kullanım hakkının devredilmesi de mümkün sayılmış ve bu devretme işlemine ferağ adı verilmiştir.

İkinci Fasıl: İntikalin engellerine dairdir..

193. Mesele:

Müslüman ile gayr-i müslimin aralarındaki din farklılığı intikale engeldir. Dolayısıyla bir Müslümanın vefatı halinde icareteyn yolu ile kullanımında bulunan müsakkaf ve müstegall vakıflar gayr-i müslim olan çocuk ve akrabasına intikal etmez.

Yine gayr-i müslim vefat etmesi halinde icareteyn yolu ile kullanımında olan vakıf müsakkaf ve müstegaller Müslüman olan çocuk ve akrabasına intikal etmez. Ama gayr-i müslimler arasındaki din farklılığı intikale mani değildir. Örneğin Hristiyan'dan Yahudi'ye, Yahudi'den Hristiyan'a icareteynli vakıf müsakkaf ve müteğaller intikal eder.

Dolayısıyla örneğin bir Yahudi vatandaşın vakıf bir gayr-i menkul icareteyn yolu ile kullanımında iken vefat edip biri Hristiyan diğer Yahudi vatandaşlardan olan iki çocuğunu geride bıraksa Hristiyan olan çocuk o gayr-i menkulün yarı hissesini intikal hükümlerine dayanarak almak istediğinde Yahudi olan çocuk "Babamız Yahudi olduğu ve sen Hristiyan olduğun için o gayr-i menkulden sana pay intikal etmez, o gayr-i menkulü ben tek başıma kullanırım." diyemez.

Vefat eden kişi Hristiyan olduğu takdirde de hüküm yine bu şekildedir.

Yine bir Yahudi vatandaş vakıf bir gayr-i menkul icareteyn ile kullanımında iken vefat edip tek Hristiyan vatandaşı olan çocuğunu geride bıraksa, çocuk bu gayr-i menkulü intikal hükümlerine dayanarak almak istediğinde mütevellî "Baban Yahudi sen de Hristiyan olduğun için o gayr-i menkul sana intikal etmeyip boş kalır." diye çocuğun almasını engelleyemez.

Vefat eden kişi Hristiyan, çocuk ise Yahudi olduğu takdirde de hüküm bu şekildedir.

194. Mesele:

Ülke farklılığı yani farklı vatandaşlıklar intikale engeldir.

Şöyle ki gayr-i müslim vatandaşlardan birinin vefat etmesi sonucunda icareteyn ile kullanımında bulunan vakıf gayr-i menkul yabancı ülke vatandaşları olan evlad ve akrabasına intikal etmez.

Yine İstimlak-i Emlak Kanunu'na¹²⁹ bağlı olarak icareteynli vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı olan gayr-i müslim bir yabancı vefat ettiğinde o gayr-i menkul Osmanlı Devleti'nin vatandaşı olan varise intikal etmez.

Osmanlı Devleti'nin vatandaşı olan bir kimse icareteynli gayr-i menkulün kullanıcısı iken resmi bir izin sahibi olmaksızın yabancı bir devlet vatandaşlığına geçse, üzerinde bulunan gayr-i menkul boşta kalarak vakıf yönetimine ait olur ve intikal sahiplerinden olan çocuk ve akrabasına intikal etmez.

Fakat resmi bir izin sahibi olarak yabancı bir devletin vatandaşlığına geçmiş ise bakılır. Eğer vatandaş olduğu yabancı devlet "İstimlâk-ı Emlak" belgesini kabul etmiş ve onaylamış ise bu icareteynli vakıf gayr-i menkul boşta kalmayıp önceden olduğu gibi üzerinde kalır.

Fakat vatandaşı olduğu devlet "İstimlak-ı Emlak" belgesini kabul etmez ve onaylamazsa o durumda boşa düşer.

195. Mesele:

Öldürme intikale manidir.

Örneğin bir kişi babasını katletmiş olsa babasının hayatta iken icareteyn ile kullanımında olan vakıf musakkaf ve müstegallerin intikalinden yoksun kalır.

Burada öldürmekten kastedilen mirası engelleyen öldürme fiilidir. Mirası engellemeyen öldürme fiili intikale engel değildir.¹³⁰

---

129 11 Mart 1859 yılında yayınlanmış olan ve Osmanlı Devleti'nde kamulaştırma şartlarının belirlendiği nizamnâmedir. Bk. Aktan, Hamza, "İstimlâk", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, XXIII, s. 364.

130 Hangi öldürmelerin mirasa engel olacağı ve hangilerinin engel olmayacağına dair detaylar, bunun alakalı daha önce yazmış olduğum "Mi'yâr-ı Adâlet" isimli eserde aktarılmaktadır. (Müellif)

196. Mesele:

“Rikk” yani köle veya cariye olmak intikale manidir.

Örneğin bir kişi icareteyn ile bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı iken vefat edip köle veya cariye olan çocuğunu geride bıraksa o gayr-i menkul onlara intikal etmez.

197. Mesele:

İntikal sahiplerinden birisi yukarıda açıklanan intikal engellerinden birisiyle intikalden yoksun kalırsa o engelin olmaması halinde ona intikal edecek hisse boşta kalmayıp diğer varislere intikal eder.

Örneğin Osmanlı Devleti vatandaşlarından bir gayr-i müslim icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı iken vefat edip iki gayr-i müslim oğlunu geride bıraksa fakat onlardan birisi Osmanlı Devleti'nin diğeri ise yabancı devletin vatandaşı olsa o gayr-i menkul tek başına Osmanlı Devleti vatandaşı olan oğluna intikal eder.

Yoksa diğer oğlu yabancı devlet vatandaşı olduğu için o gayr-i menkulün yarı hissesi boşta kalmaz.

Yine icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı olan kişiyi örneğin üç çocuğundan birisi intikalden yoksun kalmasını gerektirecek bir öldürme çeşidi ile öldürse diğer iki çocuğu o gayr-i menkule intikal hükümlerine göre sahip olur.

Yoksa çocuklarından biri katil olduğu için o gayr-i menkulün 1/3 hissesi boşta kalmaz.

Üçüncü Fası: Kesin hüküm ifade eden ferağ ile ilgilidir.

198. Mesele:

Genel olarak icareteyn yolu ile kullanılan vakıf musakkaf ve müstegallerin kullanıcıları musakkaf ve müstegalleri ister bir bedel karşılığında ister bedelsiz olarak başkasına ferağ edebilir (bırakabilir).

199. Mesele:

Ferağ [akitlerin tamamında olduğu gibi] icab ve kabul ile kurulur.

Fakat ferağ edilen mal hangi vakıftan ise ferağın sahih olması için o vakfın mütevellisinin izninin bulunması şarttır. Mütevellinin izni olmadan gerçekleşen ferağ sahih ve geçerli değildir.

Dolayısıyla mütevellinin izni olmadan gerçekleşen ferağdan fâriğ ya da kendisine ferağ edilen kişi (mefrûğun leh) istedikleri zaman dönebilir.

Mefrûğun leh vefat ederse ferağ edilen malın kullanıcısı fâriğ olur. Fâriğ vefat ederse ferağ edilen mala onun intikal sahiplerinden olan vârislerine intikal eder.

İntikal sahiplerinden vârisi yoksa boşta kalarak vakıf yönetimine geçer.

Özetle mütevellinin izni olmaksızın fâriğ ile mefrûğun leh aralarında gerçekleşmiş olan ferağ yok hükmündedir.

200. Mesele:

Bir kimse vakıf musakkaf ve müstegallerden icareteyn yolu ile kullanıcısı olduğu bir gayr-i menkulü mütevellinin izni ile bir başkasına kesin şekilde ferağ etmesine rağmen henüz belgeye geçirilmese, fâriğ sadece belge yokluğunu öne sürerek ferağdan vazgeçemez.

201. Mesele:

Sonradan söylenen şart önceden yapılan akde eklenmez.

Dolayısıyla bir kişi icareteyn ile kullanımında olan bir vakıf gayr-i menkulü belli bir miktar karşılığında mütevellinin izni ile başkasına şartsız şekilde kesin olarak ferağ ettikten bir süre sonra mefrûğun leh fâriğe “Her ne zaman ferağ bedelini bana ödersen ben de bu gayr-i menkulü sana geri ferağ ederim.” diye söz verse ve bununla alakalı bir belge imzalarsa dahi mefrûğun leh verdiği bu sözü tutmak zorunda değildir.

Yani mefrûğun leh o gayr-i menkûlü sözünün gereğini yerine getirerek kendi rızasıyla fâriğ geri ferağ ederse ne ala, fakat geri ferağ etmezse hâkim tarafından mefrûğun leh zorlanamaz.

Ama ferağdan önce fâriğ ile mefrûğun leh aralarında açıklandığı gibi bir sözleşme yaparak bu şekilde ferağ gerçekleşmiş olursa, fâriğ ferağ bedelini mefrûğun lehe vermesi halinde mefrûğun leh yapılan sözleşme gereği ferağ edilen malı fâriğ geri vermeğe mecburdur.

202. Mesele:

Bir kişi icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulünü bedelsiz ve şartsız olarak başka birine mütevellinin de iznini alarak ferağ ettikten sonra fâriğın bedelsiz olarak ferağ ettiğini unutarak mefrûğun lehden bedel isteme veya o gayr-i menkulü geri almaya yetkisi bulunmaz.

Yine bir kişi icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü sağlıklı iken mütevellinin izni ile bedelsiz olarak başkasına ferağ edip sonrasında intikal sahiplerinden biri bulunmadan vefat etse, vakıf mütevellisinin ferağ edilen mala müdahale etmeye veya mefrûğun lehden peşin kira talep etmeye yetkisi bulunmaz.

203. Mesele:

Fâriğın âkil ve bâliğ olması şarttır.

Dolayısıyla küçük, deli veya bunak kimsenin ferağı sahih ve geçerli değildir.

204. Mesele:

Ferağda fâriğın razı olması şarttır.

Dolayısıyla geçerli bir ikrah ile gerçekleşen ferağ sahih değildir.

205. Mesele:

İcareteynli vakıf musakkaf ve müstegallerde karşılıklı ferağ caizdir. Örneğin bir kişi icareteyn ile kullanımında olan vakıf bir evi başka bir kişinin icareteyn ile tasarrufunda olan vakıf bir ev karşılığında ferağ etse caiz olur.

Fakat karşılıklı olarak ferağ edilen evler birbirinden farklı vakıflara ait ise o vakıflardan ikisinin de mütevellisinin izin vermesi karşılıklı ferağın sahihliği için şarttır.

206. Mesele:

Bir kişi icareteyn ile kullanımında olan vakıf bir gayr-i menkulü mahkeme önünde başka bir kişiye ferağ edip hâkim tarafından ferağ içeren bir belge düzenlense fakat bahsi geçen ferağa vakfın mütevellisinin izni eklenmiş olmasa ferağ sahih ve geçerli olmaz.

Fakat bir yargılama sonucunda davalı olan taraflardan birinin icareteyn ile kullanımında bulunan vakıf gayr-i menkulü başkasına ferağ etmesi gerektiğinde -kendisine ait fasılda açıklanacak meselelere uygun olarak-hâkim tarafından bir kişi toplum yararı sebebiyle süreli şekilde müteveli vekili atanır ve ferağ akdi onun izni ile uygulanır ise o durumda sahih ve geçerli olur.

207. Mesele:

Bir kişi icareteyn ile kullanımında bulunan bir vakıf gayr-i menkulü başka bir kişiye ferağ etmek için söz verip sonrasında bu sözünden dönerek mütevellinin önünde söylemiş olduğu ferağdan kaçınsa o kişi ferağ etmeye zorlanamaz.

208. Mesele:

Bir kimse icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü başka bir kişiye ferağ etmek üzere o kişi ile sözleşme yaparken taraflardan hangisi o sözleşmeden vazgeçecek olursa diğerine pişmanlık adıyla belli bir miktar vereceği sözünü verse bu sözün hükmü yoktur.

Dolayısıyla taraflardan biri o sözleşmeden dönse pişmanlık adıyla diğerine söz verilen miktarı vermesine hükmedilmez.

Dördüncü Fasıl: Ölüm hastasının yaptığı ferağ ile ilgilidir.

209. Mesele:

Bir kimse icareteyn ile kullanımında olan müstegall bir vakfı ölüm hastalığında mütevellinin izniyle başkasına ferağ edip vefat etse bakılır. Eğer o kimsenin intikal sahiplerinden varisi varsa yapılan ferağ sahih ve geçerlidir. Eğer intikal sahiplerinden vârisi yok ise o durumda ferağ sahih ve geçerli olmaz. Ferağ edilmiş olan müstegall de boşta kalarak vakıf yönetimine geçer.

Bu durumda mefrûhun leh fâriğe belli bir miktar para vermiş ise o parayı fâriğin terekesinden geri alır.

210. Mesele:

Bir seneyi geçen kronik bir hastalığa sahip olan kişinin durumu değişmeyip aksine hastalığı arttıktan sonra icareteyn ile kullanımında bulunan vakıf gayr-i menkulü mütevellinin izniyle başkasına ferağ edip birkaç sonra da intikal sahiplerinden kimsesi olmadan vefat etse yapmış olduğu ferağ sahih olmaz.

Dolayısıyla o gayr-i menkul boşta kalarak kendi vakfına ait olur.

Ama durumu değişmeden ve hastalığı şiddetlenmeden önce ferağ ederse o durumda ferağ sahihtir.

211. Mesele:

Bir kimse icareteyn ile kullanımında olan vakıf müstegalli intikal sahiplerinden olan varislerinden birisine ölüm hastalığında müteveli izniyle ferağ etse bu ferağ sahih ve geçerlidir.

Dolayısıyla bu durumda intikal sahiplerinden olan diğer vârisleri “Bahsi geçen ferağ ölüm hastalığında gerçekleşmiş olduğu için biz bunu kabul etmeyiz” diye ferağ edilen mala engel olamazlar.

Örneğin üç çocuğu bulunan bir kişi icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü ölüm hastalığında bu çocuklardan birine mütevellinin izni ile ferağ ettikten sonra vefat etse diğer iki çocuğu o gayr-i menküle engel olamaz.

212. Mesele:

Hasta olan bir kişi icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü başkasına ferağ etmek istediğinde intikal sahiplerinden olan varisler bu hasta kişinin ferağ etmesini engelleyemez.

213. Mesele:

İntikal sahiplerinden herhangi bir yakını bulunmayan hasta biri icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü başkasına ferağ etmek istediğinde vakfın mütevellisi “Onun hastalığı ölüm hastalığıdır. Dolayısıyla sağlığına kabuşmadığı müddetçe ferağa izin vermem.” diye izin vermekten kaçınamaz.

Çünkü bir hastalığın ölüm hastalığı olması hastanın vefatıyla kesinlik kazanır, vefattan önce kesinlik kazanmaz.

Fakat hasta ferağdan sonra yakalanmış olduğu hastalıktan iyileşmek-sizin vefat ederse o hastalığın ölüm hastalığı olduğu kesinlik kazanarak ferağın sahih olmadığı ortaya çıkarsa, o durumda vakfın mütevellisi mefrûğun lehin eline izin içeren bir belge vermiş olsa bile ferağ edilen malı boşta kaldığı için mefrûğun lehin elinden alır. Bununla birlikte mefrûğun leh fâriğe ferağ bedeli vermiş ise o da bu bedeli fâriğin terekesinden alır.

Beşinci Fasıl: Veli veya vasinin ferağ etmesi ve ferağ ile alması hakkındadır.

214. Mesele:

Çocuğun icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü yıkıldığı için geliri haracına yetmese veya küçük çocuğun nafaka zorunluluğunun bulunması gibi şeriatın caiz kabul ettiği alanlarda olmak üzere gayr-i menkulün başkasına ferağ edilmesi çocuk hakkında hayır getirecek ve onun yararına olacak ise emsal bedelin hâkimin önünde bilirkişinin belirlemesi halinde hâkimin izni ve mütevellinin onayı ile ahlakı güzel olan veli veya seçilmiş ya da atanmış vasi tarafından o gayr-i menkul emsal bedel ile başkasına ferağ edilebilir.

Bu durumda veli veya vasi o gayr-i menkulü emsal bedeliyle başkasına ferağ ettikten sonra küçük çocuk bulûğa erse o gayr-i menkule engel olamaz.

Ancak şeriatın caiz kabul ettiği bir alan olmadığı takdirde veli veya vasi o gayr-i menkulü başkasına ferağ edemez. Etmiş olsa bile sahih ve geçerli olmaz.

Dolayısıyla bu durumda küçük çocuk bulûğa erdikten sonra o gayr-i menkulü mütevellinin onayı ile mefrûğun lehten geri alabilir. Deli ile bunak da bu hükümde küçük çocuk gibidir.

215. Mesele:

İcareteynli bir vakıf gayr-i menkulün ferağ ile alınmasının küçük çocuğa hayır sağlayacağı ve yararına olacağı biliniyorsa veli veya vasi o gayr-i menkulü hâkimin izni, mütevellinin onayı ve emsal bedel ile küçük çocuk için ferağ edebilir.

Deli ve bunak da bu hükümde küçük çocuk gibidir.

216. Mesele:

Küçük bir çocuğun vasisi o çocuğun icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü kendisine ferağ edemez.

Fakat vasi o gayr-i menkulü şeriatın caiz kabul ettiği alanlarda olmak üzere hâkimin onayı, emsal bedelin verilmesi ve mütevellinin izni ile başka kimseye ferağ ettikten sonra o gayr-i menkulü kendisine ferağ edebilir.

Veli de bu hükümde vasi gibidir.

ARA SÖZ

217. Mesele:

Küçük çocuğun icareteyn ile kullanımında bulunan vakıf gayr-i menkulün onarılması gerektiğinde ve onarılmadan o gayr-i menkulün olduğu gibi kalması halinde yıkılması sonucunu doğuracağı için çocuğa zarar getirecek, öte yandan çocuğun parasının kullanılarak onarılması ona yarar sağlayacaksa veli ya da vasi o gayr-i menkulü hâkimin izni ile çocuğun parasından gerektiği kadar harcayarak onarabilir.

Bu durumda çocuk vefat etse varisler, veli veya vasinin anlatıldığı şekilde gerçekleşen harcamasını kabul etmediklerini söyleyemez.

Deli ve bunak da bu hükümde çocuk gibidir.

Altıncı Fasil: Şart ile yapılan ferağ hakkındadır.

218.Mesele:

Bey' akdini fasit kılan şartların tamamı ferağ akdini de fasit kılar.

Şöyle ki fâriğ mütevellinin huzurunda icareteyn ile üzerinde olan vakıf gayr-i menkulü ferağ etmek istediğinde mefrûğun lehini kabul etmesini müfsit bir şartla birlikte zikrederse mütevellili de o şartın söylenmiş olmasına rağmen izin verirse o ferağ fasit olur.

Ama fâriğ ile mefrûğun leh müfsid bir şart ile ferağı aralarında sözleşme yaptıktan sonra mütevellinin huzurunda zikredilen şarttan bahsetmeyerek ferağı kesinleştirmiş olsalar ve mütevellili de kesinleşen bu ferağa izin verse bu takdirde ferağ fasid olmaz.

Fâriğ ile mefrûğun lehini kendi aralarında gerçekleşen sözleşme yok hükmündedir.

219. Mesele:

Ölünceye kadar geçindirme şartının ileri sürülmesi bedelsiz ferağı fasit yapmaz.

Şöyle ki bir kişi icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü ölünceye kadar kendisini geçindirmesi şartıyla ferağ etse, mefrûğun leh de o şartla ferağı kabul etse ve mütevellili de o şartla birlikte yapılan ferağa izin verse ferağ sahih ve şart geçerli olur.

Dolayısıyla bu durumda mefrûğun leh fâriği geçindirmeye rıza gösterdiği müddetçe fâriğ ferağdan vazgeçip ferağ edilen malı mefrûğun lehten geri alamaz.

Fakat mefrûğun leh fâriği geçindirmeyip zikredilmiş olan şarta uygun davranmazsa, fâriğin ferağdan vazgeçerek ferağ edilen malı mütevellinin onayını alarak mefrûğun lehten geri almaya yetkisi vardır.¹³¹

Yedinci Fasil: Ayıp muhayyerliği, görme muhayyerliği, fâhiş kâr ve aldatma hakkındadır.

220. Mesele:

İcareteynli vakıf gayr-i menkulün ferağ edilmesinde ayıp muhayyerliği ve görme muhayyerliği gerçekleşir.

Şöyle ki; bir kişi başkasından ferağ ettiği vakıf gayr-i menkulde şeriata uygun olarak iadesinin geçerli olacağı eskiden kalma bir ayıbı bulsa o gayr-i menkulü ayıp muhayyerliği ile mütevellinin onayını alarak fâriğe iade edebilir.

Yine bir kimse başkasından görmeden ferağ ettiği vakıf gayr-i menkulü görünceye kadar muhayyerdir. Gördüğünde isterse mütevellinin onayı ile ferağ akdini bozar, isterse akdi kabul eder.

221. Mesele:

İcareteynli musakkaf ve müstegall vakıfların ferağ edilmesinde aldatma (garar) olmaksızın fâhiş kâr gerçekleşmiş olsa zarara uğrayan taraf ister fâriğ ister mefrûğun leh olsun ferağ akdini bozamaz.

Fakat küçük bir çocuğun icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü veli veya vasisi aldatma olmasa bile emsal bedelinden fâhiş eksiklik içeren bir bedel karşılığında ferağ etse sahih olmaz.

---

131 Önceleri bütün ferağlar bey' akdine kıyas edilmekte ve ölünceye kadar geçindirmek şartı bey' akdini fasit kıldığı için ferâğ akdini de fasit kılacağı düşünülerek zikredilen şart ile gerçekleşen bütün ferağların fesadına hükmedilmekteydi. Fakat bedelsiz yapılan ferağların bey' akdinden daha çok hibe akdine kıyas edilmesi daha uygun olduğundan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin 800. Maddesi gereğince bahsi geçen şart hibeyi fasit hale getirmediği gibi bedelsiz yapılan ferağları da fasit yapmayacağı Senedât Dairesi tarafından kabul edilerek bu şekilde Senedât Dairesine kaydedilmesi hakkında 28 Recep 1296 tarihinde padişah emri sadır olmuştur. (Müellif)

Dolayısıyla küçük çocuk bâliğ olduktan sonra o gayr-i menkulü geri alabilir. Bunak ve deli de bu hükümde çocuk gibidir.

Yine icareteynli bir vakıf gayr-i menkulü mütevellisi aldatma olmasa bile emsal bedelinden fahiş eksiklik içeren bir bedel karşılığında birine devretse bu işlem sahih olmaz.

Yine bunun gibi ferağ için vekil kılınan kimse aldatma olmasa bile emsal bedelden fahiş eksiklikle ferağ etse bu ferağ sahih olmaz.

Nitekim kendisine ait fasılda gelecektir.

222. Mesele:

Fâriğ ile mefrûğun lehden birinin diğerini aldattığı ve ferağda fahiş kârın olduğu ortaya çıksa ve kanıtlanırsa aldatılan taraf mütevellinin onayı ile ferağ akdini bozabilir.

Örneğin bir kişi başka birisine “Fılan mahallede icareteyn ile kullanılan işyeri aylığı 500 kuruşa kiralananabilir. Emsal bedeli ise bir yük (100.000) kuruştur. Onu sana ferağ edeyim.” dese o kişi de adamın bu ifadesine güvenerek o işyerini bir yük kuruşa o kişiden mütevellinin onayı ile ferağ ettikten sonra işyerinin 300 kuruşa kiralananmış olduğu ve ferağ sırasında da emsal bedelinin 70.0000 kuruş ettiği ortaya çıksa, mefrûğun leh mütevellinin onayıyla ferağ akdini bozup verdiği parayı geri alır.

Yine icareteyn ile bir gayr-i menkulün kullanıcısı olan saf ve temiz kalpli bir kişiye biri gelip “O gayr-i menkulün emsal bedeli olsa olsa 50000 kuruştur, daha fazla etmez. Onu söylenen bu fiyat karşılığında bana ferağ et.” diye bu kişiyi ikna ederek gayr-i menkulü 50000 kuruşa mütevellinin izni ile kendisine ferağ etse, ancak sonradan ferağ akdi sırasında bu gayr-i menkulün 80000 kuruş emsal bedeli olduğu kötü niyeti bulunmayan bilirkişilerin şahitlikleriyle ortaya konularak ferağ akdinde aldatmanın ve fahiş kârın bulunduğu anlaşılrsa, fâriğ mütevellinin onayı ile almış olduğu miktarı mefrûğun lehe geri vererek ferağ edilen malı mefrûğun lehten geri alabilir.

Sekizinci Fasil: Ferağ bedeli ve hak sahipliği hakkındadır.

223. Mesele:

Bir kimse icareteynli vakıf musakkaf ve müstegalden bir gayr-i menkulü belli bir miktar bedel karşılığında başka birine mütevellî izniyle ferağ edip kişiye teslim ettiği halde mefrûğun leh ferağ bedelini vermese fâriğ bu bedeli mefrûğun lehten almak için dava açabilir.

Bu durumda mefrûğun leh ferağ bedelini ödemeksizin vefat etse fâriğ bu bedeli mefrûğun lehine terekesinden alabilir.

224. Mesele:

Ferağ bedeli diğer mallar gibi miras kalabilir.

Şöyle ki bir kişi icareteyn ile tasarrufunda olan bir vakıf gayr-i menkulü belli bir miktar karşılığında ferağ edip mefrûğun lehe teslim etse fakat söylenen miktarı mefrûğun lehten almadan fâriğ vefat etse o miktar mefrûğun lehten alınarak vefat etmiş olan fâriğin terekesine katılır ve feraiz payları oranında vârisler arasında paylaşılır.

Dolayısıyla fâriğin intikal sahiplerinden olan vârisleri icâreteynli vakıf gayr-i menkullerdeki ferağ bedelinin de bu gayr-i menkuller gibi sadece kendilerine intikal edeceğini söyleyerek intikal sahiplerinden olmayan vârislerin bahsi geçen bedelden pay almalarını engelleyemezler.

Özetle ferağ bedeli vefat eden kişinin terekesinden sayılarak onun diğer geride bıraktığı malları hakkında geçerli olan şer'î hüküm ne ise ferağ bedeli hakkında da o geçerli olur.¹³²

---

132 İcareteynli vakıf musakkaf ve müstegallerde bulunan kullanım hakkını ferağ edilirken bedel veya ücret alınmasının caizliği konusunda fakihler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Önceleri caiz olmadığını kabul eden fukahanın görüşü uygulanarak bedele ilişkin açılan davalarda hâkimler tarafından davanın dinlenmemesine karar verilmekteydi. Sonradan ise ücret alınmasının caiz olduğunu savunan fakihlerin görüşleri insanların ihtiyaçlarına ve mevcut toplumun maslahatına daha uygun olduğu bundan 12 sene önce Şeyhülislamlık makamı tarafından Sadrazam'a bildirilince bu ikinci görüşün uy-

225. Mesele:

Bir kişinin başkasından bedel karşılığında ferağ ettiği icareteynli vakıf gayr-i menkulün bir miktarı üzerinde hak sahibi ortaya çıkararak bu hakkını ispat ettikten sonra o miktarın hak sahibi olduğuna hükmedilse mefrûğun leh o gayr-i menkulü mütevellinin onayıyla fârîğe iade edip vermiş olduğu bedeli fariğden geri isteyebilir.

226. Mesele:

Bir vakfın mütevellisi bir gayr-i menkulü kendisinin müteveli olduğu vakfın müstegalleri arasından sayarak belli bir miktar peşin aldığı kira ve yine belli bir miktar alacağı vadeli kira ile bir kişiye devrettikten sonra başka biri çıkıp gayr-i menkulün kendi malı olduğunu söyleyerek dava açsa ve iddiasını ispat edip yemin de gerçekleştikten sonra gayr-i menkulde hak sahibi olduğuna hükmedilse, kiracı verdiği peşin kirayı mütevelliden geri alır.

Dokuzuncu Fasil: Malın Bölüşülmesi (Taksim), Sırayla Kullanılması (Muhayee) ve Ayrılması (İfraz) Hakkındadır.

227. Mesele:

İcareteyn yolu ile ortak şekilde kullanılan vakıf gayr-i menkulde ortaklar arasında yapılan bölüşme iki şarta bağlı olarak caizdir.

Birincisi o gayr-i menkulün bölünebilir özellikte olması yani bölündüğünde ortaklardan her birinin kendisine düşen paydan yararlanmasının mümkün olmasıdır.

İkincisi bölüşmenin vakıf için fayda getirmesidir.

Dolayısıyla icareteynli vakıf gayr-i menkulde bölünebilme özelliği olmayan veya bölünebilir özelliği olsa da bölünmesi vakfa bir zararı söz konusu olacaksa bölünmesi sahih değildir.

---

gulanacağı ve bu şekilde hükmedileceği Padişah tarafından emredilmiş ve Osmanlı Devleti'nde bulunan bütün hâkimlerin ikinci görüşe uygun olarak hükmetmeleri istenmiştir. Bunun üzerine hâkimler ilk görüşe uygun olarak hükmetmiş olsa verdiği hüküm geçerli olmaz. (Müellif)

Bu şartlar gerçekleştiikten sonra bölüşme için mütevellinin izninin bulunması da şarttır.

Dolayısıyla icareteynli vakıf gayr-i menkullerde mütevellinin izni olmadan yapılmış olan bölüşme sahih ve geçerli değildir.

228. Mesele:

Bölüşmenin vakfa zarar verme durumu şunlardır: Bölüşülen vakıf arsanın bir bölümünde bölüşüldükten sonra yol kalmaması veya büyük bir gayr-i menkulün küçük parçalar halinde bölüşülmesi halinde bulunduğu kounuma kıyasla bu gayr-i menkulün değeri düşerek eskiden sağladığı gelirin azalması gibi şeylerdir.

229. Mesele:

Bölünme özelliği olan ve bölüşülmesinin vakfa fayda getireceği icareteynli ortak vakıf gayr-i menkullerde zorunlu bölüşme yapılabilir.

Şöyle ki icareteynli ortak bir vakıf gayr-i menkullerde pay sahiplerinden bir kısmı bölüşmeyi isteyip, diğerleri karşı çıktığında, hâkim binaların özellikleri konusunda bilirkişiler yolu ile taraflar ve mütevellinin önünde bu gayr-i menkulün bina ve arsasının araştırma ve değer belirleme işlemlerini yaptırır. Araştırma sırasında o gayr-i menkulün vakfa faydalı olacak şekilde ortaklar arasında bölünebileceği bilirkişilerin şahitlikleri ile kesinleşirse bu durumda hâkim bölüşmekten kaçınanların razı olmasına bakmadan o gayr-i menkulün mütevellinin onayı ile pay sahipleri arasında pay oranlarına göre kura yolu ile bölünür ve her bir ortağın payı belli işaretler konarak belirlenir ve ayırır.

230. Mesele:

Ortak kullanılan icareteynli vakıf gayr-i menkullerde ortaklardan bazıları küçük çocuk, deli ya da bunak olsa veli veya vasileri yoluyla bölüşme gerçekleştirilir.

Fakat bu bölüşmenin vakıf için faydalı olmasının yanında küçük çocuk, deli ya da bunak için de faydalı olması gerekmektedir.

231. Mesele:

İcareteyn yoluyla ortak olarak kullanımda olan vakıf gedikler esas itibariyle bölüşmeyi kabul etmez.

Yine icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün içinde yerleşik bir gedik vakfi bulunursa o gedik padişah fermanı ve mütevellî eliyle bozulmadıkça veya pay sahiplerinin rızalarına dayalı olarak birinin hissesine bırakılmadıkça o gedikin bağlı yerleşik bulunduğu gayr-i menkulün bölüşülmesi esasen yasaktır.

232. Mesele:

Birden çok olan icareteynli ortak vakıf gayr-i menkullerde zor kullanarak pay birleştirilmesi yapılamaz.

Örneğin iki kişi iki tane icareteynli vakıf gayr-i menkule eşit ortaklar olarak icareteyn yolu ile kullanıcıları iken pay sahiplerinden biri o gayr-i menkullerden birini kendisine diğerini diğer ortağa verilmesi şeklinde pay birleştirmesi ile bölüşmeye istekli olsa diğer ortak ise bunu kabul etmese hâkim bu bölüşmeyi kabul etmesi için bu ortağı zorlayamaz.

233. Mesele:

Bölüşmede adalet şarttır.

Şöyle ki ister rızaya dayalı bölüşme ve ister kanuni bölüşmede pay sahiplerinden her biri için belirlenecek pay kendisinin bölünecek olan hakkına denk olup fahiş eksiklik ile eksik olmaması gerekmektedir.

Dolayısıyla müşterek icareteynli vakıf gayr-i menkullere pay sahipleri hâkimin hükmü ile ya da rızaya dayanarak mütevellînin izni ile paylaşıldıktan sonra içlerinden biri kendi hissesinde fahiş kâr gerçekleştirdiğini iddia edip bunu ispat ederse bölüşme iptal edilir. Fakat pay sahipleri bölüşmeden sonra bölüşme ile ilgili davayı açan kişinin kabul etmesini sağlayacak ibrayı gerçekleştirirlerse fahiş kâr davası dinlenmez. Ancak pay sahipleri içinde küçük çocuk, deli ya da bunak gibi kısıtlı kişiler bulunur da veli ya da vasileri eliyle bölüşme gerçekleşirse veli veya vasi açıklandığı şekilde ibra yapmış olsa bile paylarına ilişkin fahiş kar davasının dinlenmesine engel olmaz.

Çünkü veliler ve vasilerin kısıtlı kimseler hakkında yapacakları ibra sahih değildir.

234. Mesele:

Para ekleme ihtiyacı olmadan adil bir bölüşmenin gerçekleşmeyeceği icareteynli ortak vakıf gayr-i menkulün pay sahipleri arasında mütevellinin izni alınarak rızaya dayalı bölüşülmesi caiz ise de kabul etmeme durumunda bölüşmeye zorlanamaz.

Mesela iki kişinin eşit şekilde icareteyn yoluyla kullanımlarında bulunan ortak vakıf konağın bölüşülmesinde bir paya ait binaların değeri diğer payın binalarının değerinden fazla olduğu halde değeri fazla olan payı almak isteyen ortak diğerine “Adaletin sağlanması amacıyla sana şu kadar miktar bedel vereyim, o konağı bölüşelim.” deyip diğer de razı olsa, bölüşmenin vakıf için de faydalı olması halinde o konak mütevellinin onayı ile bölüşülebilir.

Ama pay sahiplerinden birinin reddetmesi halinde açıklanan şekildeki bölüşmeye hâkim tarafından diğer kişi zorlanamaz.

235. Mesele:

Bölüşmenin kabul edilmediği veya kabul edilse bile bölüşmenin vakfa zarar vereceği icareteynli ortak vakıf müstegallerde ortaklar arasında malın nasıl kullanılacağı konusunda tartışma ortaya çıkarak bazılarının sıra ile kullanılmasını isteyip diğerlerinin reddetmesi durumunda hâkim reddeden tarafın rızasına bakmadan mütevellinin onayı ile sırayla kullanılmasına hükmeder.¹³³

---

133 Önceleri ortak kullanılan icareteynli vakıf musakkaf ve müstegallerde sırayla kullanım uygulanmaktaydı. Bu ise ortaklar arasında tartışma ve çatışmaya sebep olduğundan bölünme özelliği olmayan ya da bölüşülmesi vakfa zarar verecek olan ortak kullanılan vakıf musakkaf ve müstegallerin birlikte kullanılması konusunda ortaklar arasında tartışma ve dava söz konusu olsa ve ortaklardan bazısı sırayla kullanılmasını reddetseler, bu musakkaf ve müstegallerde mütevellinin onayı ile hükmen sırayla kullanımın gerçekleşmesi içinde yaşanan duruma ve toplumun menfaatine uygun olması sebebiyle bu şekilde uygulanması ve hükmedilmesine dair Padişah emrinin gerekliliği hususunda

236. Mesele:

Sırayla kullanılmasına karar verilmesinden önce geçmiş olan süre nöbet sırasından sayılmaz.

Örneğin iki kişi ortak olarak icareteynli bir vakıf evi kullanırken içlerinden biri bir süre o hanede henüz sırayla kullanım olmadan tek başına oturduktan sonra rızaya bağlı olarak ya da hâkimin hükmü ve mütevellinin onayı ile sırayla kullanım sözleşmesi yapılır kullanım sırası yazıldığı üzere tek başına evde oturmakta olan pay sahibine gelince diğer pay sahibi ona “Sırayla kullanım kararından önce oturduğün süreyi senin nöbetinden sayarım.” diyerek o kişinin sırasını kullanmasını engelleyemez.

237. Mesele:

Sırayla kullanımın bağlayıcı hale gelmesi için mütevellinin onayının eklenmiş olması gerekir.

Dolayısıyla mütevellinin onayı olmadan ortaklar arasında rızaya dayalı olarak yapılan sırayla kullanım sözleşmesinde bağlayıcılık yoktur. Yani ortaklardan her hangi biri isterse diğer ortağın rızası olmadan kendi başına sırayla kullanım sözleşmesini feshedebilir.

238. Mesele:

İcareteynli vakıf gayr-i menkullerde ayırma ve bölme caizdir.

Şöyle ki bir kişi icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulünün bir kısmını bölüp ayırarak kendi kullanımında bırakıp kalan kısmını başkasına ferağ edebilir.

Ayırmanın sahih olması şu iki şartın bulunmasına bağlıdır. Birincisi ayrılan yerlerin her biri ile tek başına yararlanmanın mümkün olması, ikincisi ayırmanın vakıf için faydalı olmasıdır. Ayırmada da mütevellinin izni şarttır.

Mecelle İlmî Komisyonu'nun dilekçesi ile Padişah'a sunulmuştur. Padişah tarafından da dilekçenin gereğinin uygulanması 1296 senesi Şa'ban ayının başında emredilmiştir. (Müellif)

Dolayısıyla mütevellinin izni olmadan gerçekleşen ayrıma sahih ve geçerli değildir.

239. Mesele:

Bir miktar payı boşa düşmüş olan icareteynli vakıf gayr-i menkulde bu boшта kalan payı emsal peşin kira vererek sahip olmaktan kaçınıp ortak olarak boшта kalan bu hissesi emsal peşin kirası ile sahip olmak isteyen birisinin bulunmaması halinde boшта kalan hissenin ayrılması mümkün ve ayrılmış şekilde başkasına devredilmesi vakıf için faydalı olsa müteveli boшта kalan bu payı ayırarak emsal peşin kira ile başkasına devredebilir.

Onuncu Fasil: İcâreteyn yolu ile ortak şekilde kullanılan vakıf gayr-i menkullere dair bazı meseleler hakkındadır.

240. Mesele:

İki kişi icareteynli bir vakıf gayr-i menkulü ortak şekilde kullanmaktayken içlerinden biri “O gayr-i menkuldeki hissene bana ferağ et.” veya “Gayr-i menkuldeki payımı benden ferağ olarak al.” diyerek diğerini zorlamaz.

Fakat onlardan hangisi isterse payını istediği kimseye ferağ edebilir.

Diğer pay sahibi o kişinin ferağ etmesine engel olamaz.

Pay sahipleri iki kişiden fazla olması durumunda da hüküm bu şekildedir.

241. Mesele:

İcareteynli vakıflarda şuf'a geçerli olmaz.

Dolayısıyla ortak şekilde kullanılmakta olan icareteynli vakıf gayr-i menkullerde ortaklardan biri hissesini diğer ortağın izni olmadan başkasına ferağ edebilir.

Ferağ gerçekleştikten sonra diğer ortağın “Ben pay sahibi olduğum için mefrûğun lehin vermiş olduğum ferağ ücretini ona ödeyerek hisseyi rızası olmadan kendime ferağ ederim.” diyemez.

Yine iki kimse icareteyn ile bir vakıf gayr-i menkulü ortak olarak kullanılmakta iken içlerinden biri intikal sahiplerinden kimsesi bulunmadan vefat ederek o gayr-i menkuldeki payı boşa düştüğünde, mütevellî boştaki kalan bu payı emsal peşin kira ile başkasına devretse diğer pay sahibi “Ben ortak olduğum için devredilen kişinin verdiği peşin kirayı ben kendisine verip o payı rızası olmadan kendime ferağ ederim.” diyemez.

Fakat gelir getiren türden olmayan icareteynli vakıf konut ve konaklardan boşa düşen paylara diğer pay sahipleri istekli iken başka birisine devredilmemesi ve pay sahiplerine bazı indirimlerin yapılması kanunen gerekli görülmüştür.

242. Mesele:

İcareteynli ortak kullanılan bir vakıf gayr-i menkulün kullacılarından biri diğer ortağın onayı olmaksızın gayr-i menkulü kendi parasını kullanarak tamir etse yaptığı masraftan ortağının payına düşen miktarı ondan isteyemez.

Fakat ortağının kendisine dönebileceğine dair onayı ile tamir etmiş ise bu durumda ortağının payına düşen miktarı ondan isteyebilir.

243. Mesele:

Bölünebilir özellikte olmayan veya bölüşülmesinin vakfa zarar vereceği icareteynli ortak bir vakıf gayr-i menkul yıkılmak üzere olduğu için pay sahiplerinden biri yapılan masrafların peşin kiradan karşılanması üzere kendi parasıyla tamir etmek istediğinde diğer pay sahipleri anlatıldığı şekilde yapılacak tamiri kabul etmeseler, onarmak isteyen pay sahibi hâkime başvurur, hâkim de mütevellinin onayı ile bu gayr-i menkulün bahsedildiği şekilde tamir ve masrafların diğer pay sahiplerinin hisselerini masraflar çıkarılınca kadar o gayr-i menkulün ücretinden karşılanması üzere ertelerek bu kişinin tamir etmesine izin verir. İzin verildikten sonra kendi parasından belli bir miktar harcayarak o gayr-i menkulü açıldığında üzere tamir eden pay sahibi tamir masraflarından diğer pay sahiplerine düşen miktarı alınca kadar o gayr-i menkulü kiralayıp ücretini alır.

On Birinci Fasil: Ferağ bi'l-vefa ve ferağ bi'l-istiğlale dairdir.

244. Mesele:

Bir kişi icareteyn ile tasarrufunda olan vakıf müstegalli borcu karşılığında başkasına vefa yolu ile ferağ edebilir.

Vefa yolu ile ferağda da mütevellinin izni şarttır.

Dolayısıyla mütevellinin izni olmaksızın gerçekleşen vefa yolu ile ferağ sahih ve geçerli değildir.

245. Mesele:

İcareteynli vakıf gayr-i menkulün bir kısmının pay olarak vefa veya istiğlal yolu ile ferağ edilmesi caizdir.

Bu gayr-i menkulün bölünme özelliği olsun veya olmasın fark bulunmaz.

Dolayısıyla bir kişi tek başına icareteyn ile kullanmakta olduğu bir vakıf gayr-i menkulün yarı veya üçte bir gibi belli bir hissesini vefa veya istiğlal yoluyla alacaklısına ferağ etse bu ferağ caiz olur.

Yine bir kişi başkasıyla ortak şekilde icareteyn yolu ile kullanıcısı olduğu bir gayr-i menkuldeki payını vefa veya istiğlal yoluyla alacaklısına ferağ etse bu ferağ caiz olur.

246. Mesele:

Bir kişi icareteyn ile kullanımında bulunan vakıf gayr-i menkulü başkasına kiralayıp kiracıya teslim ettikten sonra o gayr-i menkulü alacaklısına müteveli izni ile vefa yoluyla ferağ edebilir.

247. Mesele:

Ferağ bi'l-vefada fâriğ borcunu mefrûğun lehe ödediğinde mütevellinin izni ile ferağ bi'l-vefa kaldırılarak fâriğ ferağ ettiği malı mefrûğun lehten geri alır.

Fâriğ mefrûğun lehe olan borcunu ödemediği intikal sahiplerinden olan vârislerini geride bırakarak vefat ederse mefrûğun lehin alacağı tamamlanuncaya kadar ferağ edilen malı elinde tutma hakkı ve yetkisi vardır.

Dolayısıyla mefrûğun lehe vefat eden kişinin borcu ödenmedikçe intikal sahiplerinden olan vârislerin ferağ edilen mal üzerinde söz söyleme yetkileri yoktur.

248. Mesele:

Fâriğ mefrûğun lehe olan borcunu ödemeksizin intikal sahiplerinden kimsesi olmadan vefat ederse ferağ edilen mal borcun güvencesi olmaktan çıkıp boşa düşerek vakıf yönetimine ait hale gelir.

Fakat ferağ edilen mal icareteyn ile kullanılan nizamlı gedik vakıflarından¹³⁴ veya usul olarak genişletilmiş intikal uygulanan vakıf musakkaf ve müstegallerden ise o durumda vefa eden fâriğ intikal sahiplerinden kimsesi olmadığı halde vefat ederek borcunu ödemeye yetecek terekesi bulunmasa vefa yoluyla ferağ edilen malı vakıf tarafından peşin kira ile başkasına devredilir. Vefa edilen mefrûğun leh vefat eden kişinin zimmetinde olan alacağını bahsi geçen peşin kiradan tahsil edebilir.

249. Mesele:

Vefa veya istiğlal yoluyla ferağ edilen icareteynli vakıf musakkaflar mefrûğun lehin elindeyken bile olsa yangında yıkılarak kullanılmaz hale gelse fâriğin mefrûğun lehe olan borcunda eksilme olmaz.

Bu durumda mefrûğun leh alacağını fâriğden isteyebilir.

250. Mesele:

Bir kişi icareteyn ile kullanımında olan bir vakıf gayr-i menkulü borcuna karşılık alacaklısına ferağ ettiğinde “Filan vakte kadar borcumu ödeyemezsem yapmış olduğum ferağ kesin hale gelmiş olsun.” diyip ardından bahsedilen vakit gelmesine rağmen fâriğ borcunu ödeyemezse sadece fâriğin söylemiş olduğu bu söz sebebiyle bahsi geçen ferağ kesin hale dönmüş olmaz.

---

134 Nizamlı gedikler II. Mahmut tarafından kurulmuş olan gedik vakıflarına verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bk. Akgündüz, Ahmet, “Gedik”, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, XIII, 541-543.

Bu durumda fâriğ borcunu mefrûğun lehe ödeyip o gayr-i menkulü mütevellinin onayı ile kendisinden geri alabilir.

251. Mesele:

Alacaklıya vefa yoluyla ferağ edilmiş olan icareteynli vakıf gayr-i menkulün vadeli kirası mefrûğun leh tarafından değil önceden olduğu gibi fâriğ tarafından ödenir.

İstiğlal yoluyla yapılan ferağ da bu hükümde vefa yoluyla ferağ eden fâriğ gibidir.

252. Mesele:

Vefa yoluyla ferağ edilmiş olan icareteynli vakıf gayr-i menkulün gelirleri mefrûğun lehe değil fâriğe aittir.

Dolayısıyla bir kişi icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü borcuna karşılık alacaklısına vefa yoluyla ferağ ettikten sonra o gayr-i menkulü bir başkasına kiralayıp kirayı kendisi alabilir.

Vefa edilen mefrûğun lehin bu ücrete karışma yetkisi yoktur.

253. Mesele:

Vefa edilen mefrûğun lehin vefat etmesi ile ferağ edilen mal boşa düşmüş olmaz.

Şöyle ki bir kişi icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü alacaklısına mütevellinin izni ile vefa yoluyla ferağ ettikten sonra alacaklı çocuğu olmadan vefat etse o gayr-i menkul boşa düşmüş olmaz. Aksine fâriğ vefat eden alacaklısının vârislerine borcunu ödedikten sonra mütevellinin onayını alarak ferağ bi'l-vefayı kaldırıp o gayr-i menkulü öncesinde olduğu gibi kullanır.

İstiğlal yoluyla ferağ da vefa yoluyla ferağ gibidir.

254. Mesele:

Rehin amaçlı ferağ edilmiş icareteynli bir vakıf gayr-i menkul fâriğ tarafından boşaltılıp mefrûğun lehe teslim edilmedikçe mefrûğun lehin o gayr-i menkulü fâriğe kiralaması sahih olmaz.

Dolayısıyla yukarıda anlatıldığı üzere boşaltılıp teslim edilmeksizin mefrûğun leh o gayr-i menkulü fâriğ kiralasa kira akdi geçersiz olur.

Bu durumda bahsi geçen kira akdine dayanarak fâriğden kira adıyla bir miktar para alsa fâriğ verdiği bu parayı borcundan düşebilir.

12-On İkinci Fası: Ferâğ etmeye ve ferağ olarak almaya vekâlet etmekle alakalı meseleler hakkındadır.

255. Mesele:

İcareteynli bir vakıf gayr-i menkulün fâriğine vekil olan kişi o gayr-i menkulü emsal bedelinden fâhiş eksiklik oluşturacak şekilde eksik bir bedel vererek ferağ edemez. Etmış olursa müvekkil olan fâriğin onayına bağlı olmak kaydıyla geçerli olur.

Dolayısıyla müvekkil ferağı onaylarsa ferağ sahih olur. Müvekkil ferağı kabul etmezse ferağ geçersiz olur ve ferağ edilen malı mütevellinin onayı ile mefrûğun lehten geri alır.

256. Mesele:

İcareteynli bir vakıf gayr-i menkulün ferağına vekil olan kişi kendisi için o gayr-i menkulü ferağ edemez.

257. Mesele:

İcareteynli bir vakıf gayr-i menkulün ferağına vekil olan kişi o gayr-i menkulü çocuklar, ana/baba ve eş gibi kişi lehine yaptıkları şahitliğin geçerli olmadığı kimselere ferağ edemez.

Fakat müvekkil bu yakınlardan birine ferağ etmesi için kişiyi vekil kılmışsa veya “Her kime dilersen ona ferağ et.” diye genel bir vekalet verirse o durumda bu kişilere ferağ edebilir.

258. Mesele:

Müvekkil tarafından bedeli belirlenmeden icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün ferağ olarak alınmasına vekil olan kimse o gayr-i menkulü emsal bedelinden fâhiş fazlalık içeren yüksek bir bedel karşılığında vekili olduğu kişi için ferağ olarak alsa o ferağ müvekkil için geçerli olmaz.

259. Mesele:

Azl-i hakikide¹³⁵ azil haberinin vekil tarafından öğrenilmesi şarttır.

Dolayısıyla icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün ferağ edilmesine vekil olan kişiyi müvekkil vekaletten azleder fakat azil haberi henüz kendisine ulaşmadan vekil o gayr-i menkulü mütevellinin izni ile başka birine ferağ ederse bu ferağ sahih ve geçerli olur.

Ama azil haberinin kendisine ulaşmasından sonra ferağ ederse o durumda ferağ sahih olmaz.

260. Mesele:

Azl-i hükmîde¹³⁶ yani müvekkilin vefatı ile gerçekleşen azilde vekilin bilgisi şart değildir.

Dolayısıyla icareteynli bir vakıf gayr-i menkulün ferağı için vekil olan kimse henüz gayr-i menkulü ferağ etmeden müvekkil vefat ettikten sonra vekil gayr-i menkulü bir başkasına ferağ etse, ferağ anında müvekkilin vefat haberi vekile ulaşsın ya da ulaşmasın ferağ geçerli olmaz.

Açıklanan örnekte eğer müvekkilin intikal sahiplerinden vârisleri varsa onlar ferağa izin vermeyip intikal hükümlerine dayanarak ferağ edilen malı mefrûğun lehten geri alabilir.

Fakat müvekkilin intikal sahiplerinden varisleri yoksa o gayr-i menkul boşa düşerek vakıf yönetimine geçer.

Mefrûğun leh şayet bedel vermiş ise bu bedeli geri alır.

---

135 Müvekkil tarafından vekilin görevine son verilerek vekalet akdinin bitirilmesi işlemine “azl-i hakiki” adı verilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Aybakan, Bilal, “Vekâlet” T.D.V. İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, XLIII, s. 1-6.

136 Müvekkilin vefat etmesi, akıl sağlığını kaybetmesi veya irtidat etmesi ile vekalet görevinin sona erdirilmesine ise “azl-i hükmî” adı verilmektedir. Aybakan, Bilal, “Vekâlet” T.D.V. İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, XLIII, s. 1-6.

261. Mesele:

Bir kişi icareteyen ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü vefa yoluyla ferağ ettiğinde “Fılan zamana kadar borcumu ödemezsem o gayr-i menkulü emsal bedeli ile başkasına ferağ edip bedelinden verdiğin borcu alabilirsin.” diye ferağ akdi sırasında alacaklısını vekil kıldıktan sonra dediği zaman gelip borçlu borcunu ödemesi alacaklı sahip olduğu vekalet gereğince vefa yoluyla ferağ edilmiş olan gayr-i menkulü emsal bedeli ile başkasına ferağ ederek bedelinden verdiğini borcu alabilir.

Yine bir kimse icareteyn ile tasarrufunda olan vakıf gayr-i menkulü alacaklısına vefa yoluyla ferağ ettiğinde belli bir süreye kadar borcunu ödeyemediği takdirde vefa yoluyla ferağ edilen gayr-i menkulü emsal bedeli ile başkasına ferağ edip bedeli ile alacaklıya olan borcu ödemek üzere başka bir şahsı vekil kılsa, belirtilen süre geçmesine rağmen fâriğ borcunu ödeyemezse vekil vefa yoluyla ferağ edilen gayr-i menkulü emsal bedeli ile başkasına ferağ edip bedelinden borcu öder ve borç ödendikten sonra kalırsa artan miktarı müvekkile teslim eder.

Bu durumda süre geçtikten sonra vekil vefa yoluyla ferağ edilen gayr-i menkulü ferağ edip borcu ödemekten kaçınırsa ferağ edip borcunu ödemesi için müvekkile haber verir.

262. Mesele:

Bir kimse belirlediği icareteynli bir vakıf gayr-i menkulü belli bir miktar para karşılığında ferap olarak alması için bir kişiye vekalet verdikten sonra vekil o gayr-i menkulü o miktar karşılığında kendisi için mütevellinin iznini alarak ferağ etse ve tapusunu alsın müvekkil mütevellinin onayı ile o gayr-i menkulü vekilin elinden alıp, tapusunu iptal ettirerek kendi adına tapu düzenlettirebilir.

13-On Üçüncü Fasıl: Çeşitli meseleler hakkındadır.

263. Mesele:

İcareteyn ile bir vakıf gayr-i menkulü kullanmakta olan kişi o gayr-i menkulün kuru mülkiyetine değil gelirine sahiptir.

Dolayısıyla bir kişi vakıf musakkaflardan icareteyn ile kullandığı bir gayr-i menkulün binasını yıkarak enkazını başkasına satıp teslim ederek he- lak etmiş olsa o binanın yıkılmadan önceki halinin değerini vakfın mütevel- lisi o kişiye ödettirir.

Binâenaleyh bir kimse müsakkafât-ı mevkûfeden icâreteyn ile mutâsarraf olduğu bir akarın binâsını hedm ve enkâzını âhara bey' ve teslîm ile istihlâk eylese ol binânın mebniyyen kıymetini mütevellî-i vakf o lkim- seye tazmîn eder.

264. Mesele:

İcareteyn yolu ile bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı o gayr-i men- kulü başkasına kiralayıp teslim etikten sonra başka bir ülkeye gitse vakfın tahsildarının o gayr-i menkulün birikmiş olan vadeli kiralalarını kiracıdan is- temeye yetkisi yoktur.

265. Mesele:

İcareteynli bir vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı olan kişi başka bir ül- keye gidip orada vefat ettiği duyulsa ve intikal sahiplerinden kimsesi de ol- madığı için vakfın mütevellisi gayr-i menkulün boşa düştüğünü düşünerek emsal peşin kira ile başka bir kişiye devrettikten sonra o kişinin hayatta ol- duğu ortaya çıksa gayr-i menkulü devralan kişiden geri alır.

O kişi de verdiği peşim kirayı mütevelliden geri alır.

Öte yandan vefatı duyulan kişi mütevellinin yaptığı devre onay verip bahsi geçen peşin kirayı mütevelliden alması caizdir.

266. Mesele:

İcareteyn ile vakıf gayr-i menkulün kullanıcısı olan kişi vefat ettiğinde müteveli intikal sahiplerinden vârisi olmadığını zannettiği için gayr-i men- kulü devrettikten sonra vefat eden kişinin intikal sahiplerinden varisleri or- taya çıksa yukarıdaki meselede açıklandığı şekilde uygulanır.

267. Mesele:

Vakıf musakkafların eskiden beri gelen durumunu değiştirmek caiz değildir.

Fakat değiştirilmesinde zorunluluk ve vakıf için bir fayda söz konusu olursa o durumda hâkimin onayı ve mütevellinin izni ile değiştirmek caiz olur.

Örneğin icareteynli bir vakıf hamamın genişliğinden dolayı ısınması çokça masraf gerektirdiği fakat çevresinde yaşayan halkın az olmasından dolayı yeterince gelir sağlayamadığı için olduğu gibi kalması durumunda atıl hale gelip vakfı büyük bir zarara uğratacağı ortaya çıkınca, bu hamamın bir bölümünün ayrılarak küçük bir hamam ve kalan kısmına da dükkan ve han gibi gelir getirici bina inşa etmenin vakıf için daha faydalı olacağı anlaşılrsa ve müteveli hâkimin onayıyla bu şekilde inşaat yapması amacıyla bahsi geçen hamamın icareteyn ile kullanıcısı olan kişiye izin verse bu izin geçerli olur.

268. Mesele:

İcareteyn ile bir vakıf arsanın kullanıcısı olan kişi o arsa üzerine kendi malı olacak şekilde bina inşa etmek istese müteveli o kişiyi engelleyebilir.

Bu durumda o kişi mütevellinin izni olmadan o arsa üzerine kendi malı olacak şekilde bina inşa etse bakılır.

Eğer o binanın sökülmesi arsaya zarar vermeyecekse söktürülür.

Eğer zarar verecekse o binanın ayaktaki ya da enkaz değerlerinden hangisi daha azsa vakıf tarafından binayı yapan kişiye verilerek bu kişinin rızası ile vakf için satın alınır.

Bu durumda o arsanın mütevellisi “Arsanın tapusunda şart olarak kullanıcısı her ne bina yaparsa vakfa teberru olacağı yazıldığı için bina vakfedilmiş olur.” diyemez.

269. Mesele:

Devir esnasında peşin kira (muaccele) adıyla vakıf için kiracıdan alınan bedel vakfın aslından sayılmayıp vakfın gelirinden sayılır.

Dolayısıyla bu peşin kira vâkıfın şartı gereğince vakfın harcanacağı yerlere dağıtılır.

YEDİNCİ BAB: İcâre-i Vahideli Vakıflar

Tek kiralı (icâre-i vâhideli) vakıf gayr-i menkuller hakkındadır.

270. Mesele:

Tek kiralı vakıf gayr-i menkuller ay ve yıl gibi bir vakit ile sınırlandırılarak mütevellî tarafından emsal ücret ile kiralamak isteyenlere kiraya verilir ve alınan ücretler vâkıfın şart ettiği ve belirlediği yerlere harcanır.

Bu şekildeki tek kiralı vakıf gayr-i menkullerde kiracıların o gayr-i menkulden -[icareteyn uygulamasında olduğu gibi] hayat boyu yararlanıp vefatından sonra da çocuklarına geçmesi gibi hükümler geçerli değildir. Aksine kira süresi sona erdiğinde vakfın mütevellisi o gayr-i menkulü başkasına kiralayabilir.

271. Mesele:

Tek kiralı vakıf malın kiralama süresi hakkında vâkıf tarafından bir şart zikredilmiş ise o şarta uyulması gereklidir.

Örneğin vâkıf vakfettiği gayr-i menkullerin sekiz veya beş sene süre ile kiraya verilmesini şart etse [bu gayr-i menkul] o şekilde kiraya verilir.

272. Mesele:

Vâkıf tarafından kiralama süresine dair herhangi bir şart zikredilmediği takdirde kiraya verilecek vakıf mal çiftlik ve arazi türü mallardan ise üç yıl, diğer gayr-i menkullerden ise bir yıldan daha fazla süre ile kiraya verilemez.

Fakat zikredilen sürelerden fazlasına kiraya verilmesinde vakıf için bir fayda söz konusu olursa o durumda hâkimin onayı ile vakıf malın bahsi geçen sürelerden fazlasına kiraya verilmesi caiz olabilir. 165. Meseleye bakılsın.¹³⁷

---

137 Tek kiralı vakıf gayr-i menkullerin üç yıldan fazla süre ile kiraya verilemeyeceği kanunun üçüncü cildinde bulunan 10 Rebiyyü'l-evvel 1291 senesinde yayınlanan İcâr-ı Akar Nizamnamesi'nin yedinci maddesinde belirtilmiştir. (Müellif)

273. Mesele:

Bir vakfın mütevellisi o vakfın tek kiralı bir gayr-i menkulünü süresi bitinceye kadar bir kimseye kiralayıp teslim ettikten sonra süre bittiği için gayr-i menkulü alıp başkasına kiraya vermek istediğinde kiracı “Ben o gayr-i menkulün eskiden beri kiracısı olduğum için şimdi de kiralamaya başkalarından daha fazla hak sahibiyim. Dolayısıyla başkasının verdiği ücreti ben verip o gayr-i menkulü yine ben kiralarım.” diye mütevelliyeye karşı çıkararak gayr-i menkulü geri vermekten kaçınmaz.

274. Mesele:

Bir vakfın tek kiralı bir gayr-i menkulünü müteveli zemin kirası (mukâtaa) ile kiraya vererek devredemez. Etmiş olsa bile bu sahih ve geçerli olmaz.

Fakat tek kiralı bir musakkafın binası yanmış ve yıkılmış olduğu için geriye sadece arsası kaldığında vakıf tarafından üzerine bina yapılmak için yeterli gelir bulunmasa ve kira karşılığında bina yapmak için tek kira ile kiralamak isteyen kimse de çıkmasa bu durumda bahsi geçen arsa müteveli tarafından zemin kirası ile kiraya verilip devredilebilir.

Ancak bu durumda hâkimin onayının ve sultanın izninin bulunması şarttır.

Dolayısıyla müteveli o arsayı hâkimin onayı ve sultanın izni olmaksızın kendi başına zemin kirası ile kiraya verir ve devrederse sahih ve geçerli olmaz.

275. Mesele:

Tek kira ile kiraya verilmesi şart koşulmuş olan bir vakıf gayr-i menkulü müteveli vakfın şartına aykırı olarak icareteyn ile kiraya veremez. Etmiş olsa sahih ve geçerli olmaz.

Fakat tek kira ile kiraya verilmesi şart koşulmuş bir vakıf musakkaf yıkılmaya yüz tutup da vakfın onarım masraflarını karşılayacak geliri bulunmasa ve tamir etmek üzere tek kira ile kiralamak isteyen kimse de çıkmasa müteveli hâkimin onayı ve sultanın izni ile o musakkafı icareteyn ile kiraya verebilir. 165. Maddeye bakılsın.

Ama hâkimin onayı ve sultanın izni bulunmaksızın müteveli kendi başına icareteyn ile kiraya verirse sahih ve geçerli olmaz.

Müteveli kendi başına icareteyn ile kiraya verip kiracıya bu şekilde kullanılacağına dair bir belge verse o belge de geçerli olmaz ve yürürlüğe sokulmaz.¹³⁸

Tek kiralı vakıflarla alakalı diğer hüküm ve meseleler vakfın kiralınması falsında açıklanmaktadır.

---

138 Şeriat tarafından izin verilmeden ve padişah fermanı ile onaylanmadan tek kiralı vakıf gayr-i menkulün icareteyne dönüştürülmesi konusunda kimin mührü ve onayı bulunursa bulunsun Evkaf Hazinesi'nce kabul edilmeyeceği ve bu kişilerin üç aydan iki seneye kadar hapis veya altı aydan üç seneye kadar sürgün ile cezalandırılacağı 19 Cemâziye'le-evvel 1280 tarihli Evkaf Nizamnâmesi'nin 38. Bendinde belirtilmiştir. (Müellif)

SEKİZİNCİ BAB: Mukâtaalı Vakıflar

Zemin kiralı (mukâtaalı) vakıf gayr-i menkullerin hükümlerine dairdir.

276. Mesele:

Zemin kiralı vakıf gayr-i menkullerin arsası vakıf olup üzerindeki bina, ağaç veya asmaları kullanıcısının mülkü olur. Fakat bazen o bina, ağaç veya asmalar da sahibi tarafından başka bir yöne vakfedilerek arsası bir vakıfa bina, ağaç veya asmalar diğer bir vakfa ait olur. Bu durumda arsa vakfına bina, ağaç veya asmaların vakfı tarafından zemin kirası verilmesi gerekir.

277. Mesele:

Zemin kiralı vakıf gayr-i menkullerin arsası üzerinde bulunan bina, ağaç veya asmalara tabidir.

Dolayısıyla o bina, ağaç veya asmalar kimin malı olursa onlara tabi olarak vakıf arsa da o kişinin kullanımına geçmiş olur.

Örneğin bir kimse zemin kiralı vakıf ve binası şahıs malı olan evinin binasını veya yeri zemin kiralı vakıf ve ağaçları şahıs malı olan bahçesinin ağaçlarını ya da yeri zemin kiralı vakıf ve asmaları şahıs malı olan tarlasının bağını başka birine satsa yer de müşterinin kullanımına geçer.

Dolayısıyla vakfın mütevellisinin izniyle o yeri ayrı şekilde ferağ etmeye gerek yoktur.

Ancak satıcı alışveriş sırasında yeri kendi tasarrufunda tuttuğunu açıkça söylerse o durumda yer müşterinin kullanımına geçmiş olmaz.

Fakat sadece yeri mütevellinin izni ile başka kimseye ferağ edip üzerindeki kendi malı olan bina, ağaç veya asmaların satışını eklemese sadece yerin ferağ edilmesi ile üzerindeki bina, ağaç veya asmalar da mefrûğun lehe satılmış olmaz.

Yine zemin kiralı vakıf yer üzerinde bulunan şahıs malı bina, ağaç ve asmaların sahibinin vefat ederek bu bina, ağaç ve asmalar vefat eden kişinin ashâb-ı ferâizden ya da asabelerden veya zevi'l-erhâmdan vârislerine miras olarak kalsa o bina, ağaç ya da asmalara tabi olarak yer de miras oranlarına göre bahsi geçen vârislerin kullanımına bedelsiz olarak geçmiş olur.

278. Mesele:

Bir kimse zemin kiralı vakıf arsa üzerine inşa edilmiş bina veya dikilmiş ağaç ve asmaların sahibi ve arsayı zemin kirası ödeyerek kullanmaktayken herhangi bir çocuğu bulunmadan vefat ettikten sonra vârisleri o bina, ağaç veya asmaları miras hükümlerine göre ve arsayı da buna tabi olarak bedelsiz şekilde almak istediklerinde mütevellî “Arsanın vakıf olmasıyla üzerinde bulunan bina, ağaç ve asmalar da vakfa ait olur.” diye vârislerin almasını engelleyemez. 277. Meseleye bakılsın.

279. Mesele:

Bir kimse zemin kirası ile kullanımında olmakla birlikte üzerine bina, ağaç ya da asmaların bulunmadığı arsayı başkasına ferağ ettiğinde bu ferağın sahih olması için mütevellinin izni şarttır.

Dolayısıyla bu şekilde mütevellinin izni olmaksızın yapılan ferağ sahih ve geçerli olmaz.

Yine bir vakıf gayr-i menkulün arsasını zemin kirası ile bir kişi kullanmaktayken üzerindeki bina, ağaç ve asmalar başka bir kişinin malı olsa arsanın kullanıcısı olan kişi o arsayı ferağ etmek isterse mütevellinin izni gerekir.

Bunun gibi zemin kiralı vakıf arsasının üzerinde şahıs malı olan bina, ağaç ve asmalar bulunsa fakat kullanıcısı bina, ağaç ve asmaları satmayıp sadece arsasını ferağ etse, ferağın sahih olması için de mütevellinin izni gerekir.

280. Mesele:

Yeri zemin kiralı vakıf olan ve müstemilatı şahıs malı olan ev, dükkan, bağ ve bahçe gibi gayr-i menkullerin bina, ağaç ve asmaları başkasına hibe edilmek istenirse hibeden önce yerlerinin mütevellinin izni ile mevhubun lehe ferağ edilmesi hibenin sahih olması için şarttır.

Dolayısıyla bu yerler mütevellinin izni ile mevhubun lehe ferağ edilmeden gerçekleşen hibe sahih olmaz. Fakat mevhubun leh küçük çocuk ve vâhib de bu çocuğun velisi ise o durumda hibenin sahih olması için yerin ferağ edilmesine gerek yoktur.

281. Mesele:

Bina, ağaç ve asmalar şahıs malı ve yeri zemin kirali vakıf olan gayr-i menkulün bina, ağaç ve asmaları ortak kullanıcılar arasında bölüşüldüğünde onlara tabi olarak yeri de bölüşülmüş olur.

Dolayısıyla bu bölüşmenin sahih olması için mütevellinin izninin eklenmesi şart değildir. Ama şahıs malı olan bina, ağaç ve asmaların bulunmadığı zemin kirali vakıf arsa pay sahipleri arasında bölüşülürse mütevellinin izni gerekir.

282. Mesele:

Zemin kirali vakıf yer üzerinde bina, ağaç veya asmaların bir iz buldukça o yeri bina, ağaç veya asmaların sahibi kullanır.

Ama bina, ağaç veya asmaların iz kalmamasına rağmen kullanıcısı yeni bir bina inşa etmeyerek ya da ağaç veya asma dikmeyerek anlaşma yapılan zemin kirasını da vakıf yönetimine vermese müteveli zemin kirasını feshederek o yeri kullanıcılarından alıp başka birine kiraya verebilir ve ona devredebilir.

Fakat kullanıcı anlaşma yağılan zemin kirasını vaktinde ödediği müddetçe bina, ağaç veya asmaların iz kalmasa bile müteveli zemin kirasını feshederek o yeri kullanıcının elinden alamaz.

283. Mesele:

Arsası zemin kirali vakıf ve bina, ağaç veya asmaları şahıs malı olan gayr-i menkulün eskiden beri belirlenmiş olan zemin kirası zaman ve döneme kıyasla emsal ücretinden aşağı kalırsa bahsi geçen zemin kirası emsal ücrete denk gelecek şekilde arttırılabilir.¹³⁹

---

139 Eskiden beri gelen zemin kiralının gereken sınıra çekilmesi bu fiki meseledeki şekliyle yapılmakta olsa da zemin kirali vakıfların alım, satım, ferağ ve intikalinin gerçekleşmesi halinde eskiden beri gelen zemin kiralının da güncel sınıra çekilmesi 3 Zilka'de 1295 tarihli Tevsi'-i İntikal Kanunnâmesi'nin 8. Maddesinde zikredilmiştir. (Müellif)

284. Mesele:

Zemin kiralı vakıf arsa üzerinde bulunan bina, ağaç ve asmalar menkul oldukları için onlar hakkında menkul mallarla ilgili hükümler uygulanır.

Dolayısıyla onlarda şuf'a gerçekleşmez, yani onlar ne meşfu' ne de meşfu'un bih olabilirler.

285. Mesele:

Bir kişi bina, ağaç ve asmalardan herhangi birinin bulunmadığı sahih vakıflardan olan bir arsayı kullanmaktayken vefat etse o arsa vefak eden kişinin sadece erkek ve kız çocuklarına eşit olarak intikal eder, diğer varislerine intikal etmez. Ama zemin kiralı arsa tahsisât türünden sahih olmayan vakıflardan ise o durumda ondar miri arazi hükümleri uygulanacağından miri arazide olduğu gibi sekiz kademe boyunca varislere intikal eder.

286. Mesele:

Eskiden beri icareteynli olan bir vakıf bölgede ister Osmanlı Devleti vatandaşları ister yabancılar tarafından hastane, okul gibi umuma yönelik bir kurum kurulduğunda o bölgenin mütevellinin onayı ve sultanın izni ile zemin kiralı hale dönüştürülmesi gerekir.¹⁴⁰

---

140 Yazıldığı üzere umuma yönelik bir kurumun kurulduğu icareteynli vakıf olan yerde ferağ, intikal ve boşa düşme gibi vakıf uygulamaları gerçekleşmeyeceği sebebiyle vakıf tarafından oluşabilecek zararlara karşılık olmak üzere o yerin Tahrîr-i Emlak Defteri'nde kayıtlı olan yaklaşık değeri ne kadar ise her bin kuruşta senelik on kuruş olacak şekilde zemin kirasının belirlenmesi 1299 senesi Ramazan ayının 16. gününde padişah fermanına dayanılarak Evkâf-ı Humâyun Hazine'si tarafından yöntem olarak zikredilmiştir. Örneğin 50000 kuruş kıymetle kayıt altına alınmış olan yere 1/100 oranla senelik 500 kuruş zemin kirası belirlenmektedir.

DOKUZUNCU BAB: Vakıf İdaresi (Tevliyet)

Tevliyet ile alakalı meselelerin açıklandığı dört fasıldan oluşmaktadır.

Birinci Fasıl: Mütevellinin görevlendirilmesine dairdir.

287. Mesele:

Mütevellinin âkil, bâliğ ve vakıf işlerini yürütebilecek nitelikte olması şarttır.

Dolayısıyla sayılan vasıfların tamamı kendisinde bulunmayan kişi müteveli olarak atanamaz.

288. Mesele:

Bir meşrûnun leh küçük çocuk olursa bu çocuk bâliğ ve mütevelliliğe dair işleri yürütebilecek duruma gelinceye kadar bu işleri yürütmek üzere hâkim tarafından bir vekil atanır.

Sonrasında küçük çocuk bâliğ ve mütevelliliğe dair işleri yürütebilecek duruma gelince vekillik iptal olunarak bu işleri kendisi yürütmeye başlar.

289. Mesele:

Mütevellinin erkek olması şart değildir.

Dolayısıyla kadınlardan da müteveli olabilir.

290. Mesele:

Bir kişinin birden çok vakfa müteveli olması caiz olduğu gibi birden çok kişinin bir vakfa müteveli olması da caizdir.

291. Mesele:

Kendisine mütevellilik verilmesini isteyen kimseye mütevellilik verilmez.

Ancak bu görevi isteyen kişi mütevellilik görevi için şart koşulan kişilerden biri olursa o durumda verilebilir.

292. Mesele:

Bir vakfın mütevellisinin azli veya vefatı halinde vakıf işlerinin atıl kalmaması amacıyla hâkim tarafından derhal bir müteveli atanması gerekmesine rağmen hâkim “Eski mütevellinin yaptıklarını incelemeden o vakfa yeni müteveli ataması yapmam.” diye müteveli atamaktan kaçınmaz.

293. Mesele:

Mütevellilik görevi herhangi bir kişiye şart kılınmamış olan vakfa vâkıfın kendisi müteveli olarak vakfın işlerini yürütür.

Vâkıf vefât ettiğinde ise o vakfa müteveli olunması her durumda hâkimin görev vermesine bağlıdır.

Dolayısıyla mütevelliliği kimseye şart koşulmamış olan bir vakfa vâkıfın çocuk ve ailesinden olanlar bile hâkim tarafından görevlendirilmedikçe kendi başlarına müteveli olamazlar. Fakat bahsedildiği gibi herhangi bir kişiye şart kılınmamış olan mütevellilik boşta kaldığında bu görevin vâkıfın çocuklarından ve ailesinden olanlara verilmesi dışarıdan birine verilmesinden daha uygundur.

Dolayısıyla vâkıfın çocuk ve ailesinden mütevellilik yapmaya ehil ve hak sahibi bir kişi bulunuyorken hâkim bu görevi dışardan birine veremez. Vermiş olsa bile mütevellilik bu kişiden alınarak vâkıfın çocuk ve ailesinden olan kişilere verilir.

Ancak vâkıf tarafından dışarıdan birilerine şart edilmiş olan mütevellilik görevi kendisine şart kılınmış olan bu kişiden alınarak vâkıfın çocuk ve ailesinden birine verilmesi caiz ve meşru değildir. 165. Meseleye bakılsın.

294. Mesele:

Yalnızca vakfı tescil ettirmesi için vâkıf tarafından görevlendirilmiş olan mütevellinin görevi tescilin tamamlanması ile sona erer.

Dolayısıyla o mütevellinin tescilden sonra mütevellilik işlerine karışma yetkisi yoktur.

Örneğin bir kimse bazı mallarını tescil ederek vakf etse ve bir süre vakfın işlerini yürüttükten sonra vefat edip mütevelliliği kimseye şart etmemiş olursa hâkim o vakfa yeni bir müteveli görevlendirdiğinde daha önce vâkıf tarafından vakfı tescil ettirmesi için müteveli olarak atanmış olan kişi “Vâkıfın beni vakfı tescil ettirmem için müteveli olarak görevlendirmesi sebebiyle benim vakfın mütevellisi olmam gerekir.” diye hâkimin atamış olduğu mütevellie itiraz edemez.

295. Mesele:

Bir kişi bir vakıf kurup ona da bir kişiyi müteveli olarak görevlendirdikten sonra başka bir vakıf daha kurup ona müteveli ataması yapmasa o kişi sadece ilk vakfa mütevelliliği atanması sebebiyle ikinci vakfa da müteveli olmuş olmaz.

Aksine ikinci vakfın mütevellilik görevlendirmesi konusunda yukarıdaki meselede açıklandığı şekliyle uygulama yapılır.

296. Mesele:

Bir kişi kurduğu vakfa müteveli görevlendirmese fakat yapmış olduğu vasiyetlerin gerçekleştirilmesi için bir kişiyi atayıp vasiyetlerinden de vazgeçmeden vefat etse atanan kişi vâkıfın vakfına da müteveli olur.

297. Mesele:

Gerçeğe aykırı ifade ve bildiriye dayanılarak gerçekleşen mütevellilik görevlendirmesi onaylansa bile sahih ve geçerli değildir.

Örneğin bir mütevelliliğe meşrûtin leh olan vakfın çocukları hayatta olduğu halde vâkıfın çocuklarından sonra mütevellilik görevinin kendisine şart kılındığı kişi vâkıfın çocuklarının bulunmadığını söyleyerek gerçeğe aykırı beyanını hâkime götürüp görevi kendisine istese ve hâkim de bu kişiyi müteveli olarak görevlendirse bu atama sahih ve geçerli olmaz.

Yine bir vakfın mütevellisinin bulunmasına ve hayatta olmasına rağmen bir kişi bu görevin boşta olduğunu iddia ederek gerçeğe aykırı beyanını hâkime götürse ve kendisini müteveli olarak görevlendirse bu atama sahih ve geçerli olmaz.

298. Mesele:

Mütevellilik görevi vâkıfın çocuklarından en olgun/reşit olanına şart koşulmuş olan vakfın mütevelliliğine vâkıfın erkek veya kız çocuklarından hangisi diğerlerine göre daha olgun/reşit ise o çocuk hak sahibi ve meşrûtun leh olur.

Vâkıfın evlâdından birkaç kişi diğerinden daha olgun/reşit olduğunu iddia ederek müteveli olarak kendisinin görevlendirilmesini istese onlardan hangisinin iddiası delil ile ispatlanırsa mütevellilik ona verilir.

Vâkıfın çocuklarından birkaç kişinin diğerleri ile aynı olgunlukta olduğu ispat edilirse bu çocukların tamamı eşit haklara sahip şekilde müteveli olarak görevlendirilir.

Tek başına erkek olmanın görevlendirme için etkisi yoktur.

299. Mesele:

Mütevelliliği vâkıfın en büyük çocuğuna şart kılınmış vakfın mütevelliliğin boş kaldığında çocukların ikisi de yaş itibarı ile büyüklükte eşit olsalar hangisi vakfın işleri hakkında daha fazla bilgi sahibi ise o müteveli olarak görevlendirilir.

Vakıf işlerine dair bilgi seviyesinde de eşit olurlarsa her ikisi de eşit haklara sahip şekilde müteveli olarak görevlendirilir.

300. Mesele:

Bir vakfa ait nâzırlığın ve mütevelliliğin bir kişiye bırakılması caiz ve meşru değildir.

Dolayısıyla bir vakfın mütevellisi aynı zamanda o vakfın nâzırı olarak veya bir vakfın nâzırı aynı zamanda o vakfın mütevellisi olarak görevlendirilse bile bu iki görevden biri iptal edilerek hak sahibi olan başka biri görevlendirilir.

301. Mesele:

Bir vakfın boşta olan mütevellilik görevinin meşrûnun lehi sıkıntı vermemesinin belirlenebiliyorsa meşrûnun leh hâkimin görevlendirmesine gerek olmadan vakfa müteveli olur.

Örneğın İstanbul'da kurulmuş olan bir vakfın mütevellilik görevi Fetva Emaneti'ne şart kılınmış olsa Eminü'l-fetva bulunan kişi hâkimin görevlendirmesi olmadan o vakfa müteveli olur ve vakfın işlerine bakar.

Yine mütevelliliğın vâkıfın en büyük çocuğuna şart kılınmış olan bir vakfın mütevellilik görevi boşta olursa vâkıfın çocuklarından hangisi yaş itibariyle diğerklerinden büyük olursa o çocuk hâkimin görevlendirmesine gerek olmadan vakfa müteveli olur.

Ama mütevelliliğe meşrûnun leh olan kişi sıkıntısız şekilde belirlenemiyorsa müteveli olabilmek için hâkimin hükmüne ve görevlendirmesine ihtiyaç vardır.

Örneğın mütevelliliğı vâkıfın en büyük çocuğuna şart kılınmış olan vakfın mütevellilik görevi boşta olursa ve vâkıfın çocuklarından bazıları büyüklük iddiasında bulunsalar onlardan birinin diğerklerinden büyük olduğu şariat yolu ile tespit edildikten sonra hâkim tarafından büyük olduğuna hükmedilerek mütevellilik görevi o kişiye verilmedikçe kimse müteveli olamaz.

302. Mesele:

“Nezaret” kelimesinin “tevelyet” anlamında kullanılması örf haline gelmiş beldenin halkından bir vâkıf vakfına sadece nâzır görevlendirse o nâzır müteveli olmuş olur.

Başka bir müteveli görevlendirmeye ihtiyaç yoktur.

İkinci Fasıl: Geçici müteveli atanmasına ve mütevellinin görevden alınmasına dairdir.

303. Mesele:

İhtiyaç duyulmadıkça mütevellisinin bulunduğu vakfa hâkim başka görevli atayamaz. Atamış olsa dahi sahih ve geçerli olmaz.

Yani atanmış olan görevlinin vakıf ile ilgili yapacağı tasarruflar geçerli değildir.

Ama ihtiyaç duyulursa o durumda hâkim tarafından geçici mütevellî atanması caizdir.

Örneğin araştırma sonucunda bir vakfın mütevellîsinin bulunmadığı ortaya çıkarsa veya mütevellî vakıf işlerini yürütmesi için herhangi bir vekil bırakmadan yolculuk süresi uzaklıkta bulunan başka bir memlekete gitse ve orada kaybolsa ya da şarta bağlı olarak mütevellî olan kimse küçük çocuk olsa bu durumların tamamında vakıf işlerinin yürütülebilmesi için maslahat gereği sınırlı bir süre geçici mütevellî atar.

Yine bir vakfın mütevellîsi bulunmasına rağmen o vakıfla ilgili yeni ortaya çıkan bir uygulama veya mahkeme aşaması mütevellî yerine görevli atamayı gerektirirse o durumda da hâkim tarafından geçici mütevellî atanır.

Örneğin birbirine bitişik fakat her biri ayrı ayrı vakıflardan olan iki gayr-i menkulden bir tanesini icareteyn ile kullanan kişi diğer vakfın icareteyn ile kullanıcısı olan kişiye karşı dava açsa ve vakıfların her ikisinin de tek mütevellîsi olsa yargılama yapılabilmesi için o vakıflardan birine hâkim tarafından geçici mütevellî atanır.

Yine bir vakfın şart kılınmış olan mütevellîliğe dair kadrosu boş olup meşrûtu lehi belirlenmediği ve herhangi bir kişi görevlendirilmediği halde birkaç kişi mütevellîliğin meşrûtu lehi olduğunu iddia etse davada taraf olabilmesi için mahkeme sonuçlanıncaya kadar hâkim geçici bir mütevellî atayıp bu görevlinin önünde iddia sahiplerinin davasını dinler ve hüküm verir.

Yine bir vakfın mütevellîsi görevi kötüye kullanmakla suçlanırsa bu suçtan dolayı mütevellî aleyhine dava açabilmek için hâkim tarafından bir geçici mütevellî atanır.

Yine aynı şekilde bir kimse bir vakıftaki icareteynli bir gayr-i menkulü kullanmakta iken o vakfa mütevellî olsa ve bu gayr-i menkulü başkasına ferag etmek istese ya da bir mütevellî idaresi altındaki vakıftaki icareteyn ile başkasının kullanımında bulununan gayr-i menkulü bedelini vererek kendisi

için ferağ etmek istese, ferağa izin verebilmesi için geçici müteveli atanabilir.

Ve yine bir para vakfının mütevellisi o vakıftan borç almak istediğinde hâkime başvurur ve hâkim de müteveliye borç verilebilmesi için o vakfa belli süreliğine geçici müteveli atar.

304. Mesele:

Bir vakfın mütevellisi var olmasına karşın vakfın işlerini yürütmekten aciz kalsa vakfı işlerinde ona yardımcı olmak üzere hâkim geçici bir müteveli atayabilir.

305. Mesele:

Yukarıda zikredilen meselelerde geçici müteveli atanmasında hâkimin padişah tarafından atamaya izinli olması şarttır.

Dolayısıyla padişah tarafından geçici müteveli atamasına izin verilmeyen hâkim bu atamayı yapamaz. Yapmış olsa bile bu atama sahih ve geçerli olmaz.¹⁴¹

306. Mesele:

Şart edilmesi sebebiyle bir vakfa müteveli olan kişi mütevellilikteki görevini başkasına ferağ ederek görevi bırakabilir.

Fakat bu ferağ lazım bir akit değildir. Aksine müteveli görevi yürütmeye kendisi tarafından başkası vekil kılınmış demek olduğundan fâriğ ne zaman isterse bu ferağdan vazgeçebilir.

---

141 İstanbul ve bilâd-ı selâsede bulunan vakıf musakkaf ve müstegaller için geçici müteveli atanması önceleri Evkâf-ı Hümâyun Müfettişliği'ne ait iken 1299 tarihinde Şûrây-ı Devlet-i Dâhiliye Dairesi'nin kararı ve Encümen-i Mahsûs-ı Vükelâ'nın uygun bulmasıyla şart edilmiş mütevellisi bulunmayan ya da bilinmeyen veya başka ülkede kayıp bulunan mühlak vakıfların musakkaf ve müstegallerinin Senedât İdaresi'nde ferağ ve intikali gerektiğinde izne bağlı olarak ferağ ve intikal uygulamasının düzenlenmesi amacıyla toplumun yararına olacak şekilde zikredilen vakıflar için geçici müteveli atanmasına Senedât İdâresi Umur-ı Şer'iyye Memuriyeti padişah tarafından görevlendirilmiştir.(Müellif)

Fariğ vefat ettiğinde vekalet anlamı içeren bu ferağ batıl hale gelir ve mütevellilik sıradaki şart edilen kişiye ait olur.

Kendisine ferağ edilen kişinin vakfın işleri için söz söyleme yetkisi kalmaz.

Belirli şart edilen kişilerin bulunduğu diğer görevler de bu hükümlerde mütevellilik gibidir.

307. Mesele:

Herhangi bir kişiye şart kılınmış olmayan bir mütevellilik görevinde bulunan kişi o görevi hâkimin huzurunda başkasına ferağ ederek bıraktıktan sonra hâkimde yetkisine dayanarak kendisine ferağ edilen kişinin mütevelliliğini onaylayıp görevlendirirse artık fâriğin bu ferağdan vazgeçme yetkisi bulunmaz.

Üçüncü Fasıl: Mütevellinin işlemlerinin denetlenmesi ile alakalı meseleler hakkındadır.

308. Mesele:

Bir vakfın mütevellisi bulunuyorken hâkim o vakfın harcamalarına müdahale edemez.

Fakat hâkimlerin vakıflar hakkında teftiş ve denetleme yapma yetkileri vardır.

Şöyle ki bir vakfın mütevellisinin o vakıftaki görevini kötüye kullandığı ve suistimal ettiğini gösteren belirtiler tespit edildiği takdirde hâkim derhal mütevellinin vakıfla alakalı işlemlerini teftiş ve hesaplarını kontrol ederek inceler.

İnceleme sonucunda mütevellinin vakıftaki görevinden azledilmesini gerektirecek bir davranışı ve suiistimali tespit edilirse müteveli vâkıfın bizzat kendisi olsa bile hâkim onu bu görevden azlederek uzaklaştırır.

309. Mesele:

Hâkim gerekli gördüğü durumda mütevellinin hesaplarını kontrol etmek istediğinde müteveli kontrolden kaçınamaz. Şayet kaçınacak olursa zor kullanılarak hesaplar kontrol edilir.

310. Mesele:

Bir vakfın mütevellisinin birkaç senelik hesabı kontrol edildikten sonra asıl itibariyle şüpheli bir durum bulunmazsa tekrar o senelerin hesabı kontrol edilmez. Ama hesapta bir şüphe bulunursa şüphenin giderilmesi amacıyla müteveli sorgulanır. Gerekirse hesap tekrar kontrol edilebilir.

311. Mesele:

Bir vakfın mütevellisi kendi görev süresinin hesaplarını kontrol ettirmesine rağmen hâkim yeterli görmeyerek önceki mütevellilerin hesaplarındaki hataları da mevcut mütevelliden soramaz.

Geçmiş müteveli hala hayatta ise vakfın hesapları kendisiyle vefat etmiş ise vârisleri ile birlikte kontrol edilir. Yoksa öncekilerin hesabından sonrakiler sorumlu değildir.

312. Mesele:

Mütevellinin denetlenmesinin vakıf görevlilerinin onayına bağlı olması vâkıf tarafından şart edilmiş ise hâkim görevlilerin onayına başvurmadan kendi başına mütevellinin denetlemesini yapamaz.

Hâkim bu şekilde denetlemiş olursa geçerli olmaz ve tekrar görevlilerin onayıyla mütevellinin hesapları kontrol edilir.

4-Dördüncü Fasıl: Mütevellinin azledilmesini gerektiren ve gerektirmeyen sebepler hakkındadır.

313. Mesele:

Meşru kurallara bağlı kalınarak atanmış olan mütevelliyi suçu bulunmadığı sürece daha önce atamasını yapmış olan hâkim dahil hiç kimse azlemez. Azletmiş olsa bile müteveli azledilmiş olmaz.

Ama mütevellinin vakıftaki görevini kötüye kullandığı şer'î hükümler çerçevesinde tespit edilirse, müteveli vâkıfın kendisi olsa dahi mütevellilikten azli gerekir.

314. Mesele:

Vakıfla ilgili bir harcamanın şeriatın izin vermemiş olmasına rağmen müteveli tarafından kasten yapılma görevi kötüye kullanmak demektir.

Örneğin mütevellinin vakfın gayr-i menkulünü bilgi sahibi olduğu ve zaruret de bulunmadığı halde emsal ücretinden fahiş eksiklikle kiraya vermesi veya vakıf gayr-i menkulü kendi malıymış gibi başkasına satması ya da vakfın gelirlerini vâkıfın şartına aykırı olacak şekilde kendi işlerinde kullanması ve tüm bu yollarla vakfı zarara uğratması görevi kötüye kullanmaktır.

315. Mesele:

Mütevellinin vakıfla ilgili kendi malı olduğunu iddia etmesi görevi kötüye kullanma sayılır. Şöyle ki bir vakfın mütevellisi o vakıf malı olarak kullanılan bir gayr-i menkulün kendi malı olduğunu iddia ederek dava açsa ve iddiasını ispat edemese o vakfın mütevelliliğinden azledilebilir.

Ama iddiasını ispat ederse o durumda mütevellilikten azledilmez.

316. Mesele:

Mütevellinin bir malın vakfa ait olduğunu inkar etmesi görevi kötüye kullanmaktan sayılır.

Şöyle ki; bir vakfın mütevellisinin elinde olan bir gayr-i menkulün vakıf malı olduğuna yönelik dava açılrsa ve müteveli gayr-i menkulün kendi malı olduğunu söyleyip vakfın malı olduğunu inkar etse, bununla birlikte gayr-i menkulün vakfın malı olduğu kanunen tespit edilerek bu yönde hüküm verilse o müteveli görevinden azledilebilir.

Ama kanunen tespit edilmediği takdirde mütevellilikten azledilemez.

317. Mesele:

Görevi kötüye kullanma bölünme kabul etmez.

Dolayısıyla birden çok vakfa müteveli olan kişinin vakıflardan birinde görevini kötüye kullandığı kanunen tespit edilmiş olsa mütevellisi olduğu bütün vakıflardan azledilir.

Yoksa sadece görevini kötüye kullandığı tespit edilen vakıftaki görevinden azledilip diğer vakıfların mütevellisi olarak kalmaya devam etmez.

318. Mesele:

Görevi kötüye kullanma ve kusur oluştuğu an müteveli azledilmiş olmaz. Sadece azledilmeyi hak eder.

Dolayısıyla bir vakfın mütevellisi görevini kötüye kullanmasına veya kusuru bulunmasına rağmen hâkim tarafından azledilmeden bir süre vakıf işlerini yürütse ve o süre zarfında vakıf için bazı yasal harcamalarda bulursa bu harcamalar geçerli olur.

Ama azledildikten sonra gerçekleşen harcamaları hiçbir şekilde geçerli olmaz.

319. Mesele:

Tek başına hakkında şikâyetin bulunması mütevellinin azledilmesini gerektirmez.

Şöyle ki; bir vakfın görevli ve mürtezikaları mütevelliyi hâkime şikâyet etmelerine rağmen şikâyetlerinde mütevellinin azlını gerektirecek meşru bir sebep söyleyemeseler veya söyleseler bile bunu ispat edemeseler hâkim tek başına bu şikâyet sebebiyle mütevelliyi azledemez.

320. Mesele:

Mütevellinin günah ve israfa düşkün olması mütevellilikten azledilmesini gerektiren sebeplerdendir.

Dolayısıyla günah ve israfa düşkün olan mütevellinin vakıfla ilgili görevinde herhangi bir kötüye kullanma bulunmasa bile hâkim o kişiyi azledip, mütevelliliğini düşürebilir.¹⁴²

321. *Mesele:*

Vakıf işlerinin yürütülmesinde mütevellinin ihmâl ve tembellik göstermesi azlını gerektiren sebeplerdendir.

322. *Mesele:*

Müteveli akıl sağlığını kaybederek bir seneden fazla bu şekilde kalırsa görevinden azledilir.

Ancak azledildikten sonra akıl sağlığına kavuşarak kendine gelse iki durum ortaya çıkar. Eğer vakfiye şartına bağlı olarak müteveli olmuşsa tekrar hak sahibi olur ve mütevelliliğe geri döner. Ancak şarta bağlı olmamışsa geri dönemez.

323. *Mesele:*

Müteveli körlüğe yakalansa görevinden azledilmez.

324. *Mesele:*

Müteveli kendi kendini görevinden azledebilir.

Fakat bu azli hâkim veya vâkıfa haber vermedikçe mütevellilikten azledilmiş olmaz.

Dolayısıyla kendisini azlettiği hâkim veya vâkıf tarafından bilininceye kadar mütevellilik kendisinde kalıp önceki gibi yaptığı harcamalar geçerli olur.

325. *Mesele:*

Bir müteveli günah ve israfa düşkünlüğü veya görevini kötüye kullanma sebebiyle azledilere görevine son verildikten sonra aradan uzun bir

---

142 Çünkü günah ve israfa düşkün olan mütevellinin vakıf mallarını israf yolunda harcayarak yok etmesi yüksek ihtimaldir.

süre geçerek kötü huylarından vazgeçtiği tespit edilmedikçe kendisine mütevellilik verilmesi caiz değildir. Ama kötü huylarından vazgeçtiği tespit edilirse o durumda kendisine tekrar mütevellilik verilebilir.

ONUNCU BAB: Mütevellinin Harcamaları

Mütevellinin yapmış olduğu harcamalarla ilgili yedi fasıldır.

Birinci Fasıl: Mütevellinin tazminle sorumlu olup olmadığı fiillerine dairdir.

326. Mesele:

Müteveli kendi yetki ve izni altında olan işleri kendi başına gerçekleştirir.

Ama kendi yetki ve izni altında olmayıp sahih olması için kanunen hâkimin onayına bağlı bulunan işlerde hâkime başvurur.

Bu gibi işlerde hâkime başvurmaksızın kendi kendine harcama yaparsa bu harcama sahih ve geçerli değildir. 275. Meseleye bakılsın.

327. Mesele:

İki mütevellisi olan bir vakfın mütevellilerinden biri diğerinin onayı olmadan o vakfın işleri için tek başına karar veremez.

Karar verir de diğer müteveli bu karara onay vermeyip reddetse o karar batıl olur.

Mütevellinin iki kişiden fazla olduğu durumlarda da hüküm bu şekildedir.

328. Mesele:

Hem denetmen hem de mütevellisi bulunan vakıfta denetmenin onayı olmadıkça müteveli vakfın işleri için karar veremez.

Karar vermiş olsa bile bu karar geçerli değildir.

329. Mesele:

Vakfın işlerini yürütmek üzere mütevellinin ihtiyaç halinde başkasını vekil bırakması caizdir.

Dolayısıyla mütevellinin vakfın işlerini yürütmek için başkasını vekil bırakmasından dolayı vakfa bir zarar gelirse bu zarardan sorumlu olmaz. Çünkü kanunun caiz kabul etmesi sorumluluğa engeldir.

Örneğin bir vakfın mütevellisi o vakfın insanların zimmetinde bulunan alacağını borçlulardan almak için güvenilir bir kimseyi vekil bırakıp o kimse de vakfın alacağını borçlulardan alarak kendi işleri için harcasa mütevellinin tazmin etmesi gerekmez.

Ancak mütevellî güvenilir olmayan bir kişiye vakıf malını emanet ederek teslim etse o kişi de o malı helak etse mütevellinin tazmin etmesi gerekir.

330. Mesele:

Bir vakfın mütevellisi o vakfın parasıyla vakfa gelir getirmesi için miri veya vakıf arazilerinden bir yeri ya da icareteynli bir akarı devralamaz.

Devralmış olsa bile bedel olarak verdiği vakıf parası kendisine tazmin ettirilir ve azledilmeyi hak eder. 314. Meseleye bakılsın.

331. Mesele:

Kanunen gerekmediği halde mütevellî vâkıfın şartına aykırı davranır ve bu davranışından dolayı vakıf zarara uğrarsa mütevellinin zararı tazmin etmesi gerekir.

Örneğin rehin veya kefil ile borç verilmesi şart koşulmuş olan para vakfını mütevellisi vâkıfın şartının aksine kefil ve rehin istemeden başkasına borç verir ve borçlu da iflas ederek almış olduğu paranın geri alınması mümkün olmazsa borcu veren mütevellinin bu parayı tazmin etmesi gerekir.

Yine “melî kefil” yani servet sahiplerinden olan kefil ile borç verilmesi şart koşulmuş olan para vakfını mütevellisi vâkıfın şartına aykırı olarak melî olmayan kefil ile birine borç verse sonrasında verilen bu paranın ne borçludan ne de kefilinden geri alınması mümkün olmasa mütevellinin tazmin etmesi gerekir.

Fakat borç verme anında melî kefil olmasına rağmen sonrasında fakir kalmış ise o durumda mütevellinin tazmin etmesi gerekmez.

Benzer şekilde kuvvetli bir rehin alınarak borç verilmesi şart kılınmış olan para vakfını mütevellisi borç verirken değeri verilen paradan daha az olan bir malı rehin alsa sonrasında borçlu borcunu ödemediği ve vefat ettiği ve alınan rehinden başka malı olmadığı için rehin satılmasına rağmen bedeli

borcu karşılama borçtan geriye kalan miktarı mütevellinin tazmin etmesi gerekir.

Ama borç verme sırasından alınan rehinin değerinin borca eşit olması sonradan rehnin kendisi ve değerinde eksiklik meydana gelse o durumda mütevellinin tazmin etmesi gerekmez.

Yine mahkeme kararı ile borç verilerek belgelendirilmesi şart koşulmuş olan para vakfını mütevellisi vâkıfın şartına aykırı şekilde mahkemeye başvurmaksızın borç verse ve borçlunun borcunu inkar etmesi üzerine borç verildiği ispat edilemediği ve borçlu da yemin ettiği için vakıf para yitirilmiş olsa mütevellinin tazmin etmesi gerekir.

Yine bedesten gibi korunmuş ve sağlam bir yerde korunması şart kılınmış olan bir vakıf parayı müteveli kendi evinde korurken bu para oradan çalınrsa mütevellinin tazmin etmesi gerekir.

332. Mesele:

Mütevellinin vâkıfın şartına aykırı olarak gerçekleştirdiği harcamalar kabul edilmez.

Örneğin sahih müstegall vakıflardan olan bir vakfın gelirinden bir takım kişilerin vâkıfın şartına aykırı olarak kendilerini hak sahibi kılıp belge çıkartsa müteveli sadece bu belgeye dayanarak ortaya çıkan bu hak sahiplerine vakfın gelirinden para verse yaptığı harcama kabul edilmeyip verdiği parayı tazmin etmesi gerekir.

333. Mesele:

Mütevellinin örfen belirlenen miktardan fazla yapmış olduğu harcama kabul edilmez.

İkinci Fasıl: Mütevellinin davalarda sulh olmasına ve ibra edilmesine dairdir.

334. Mesele:

Vakıf malına ilişkin davalarda mütevellinin delil getirmekten aciz kalacağı ve davalı tarafın yemin edeceği kesin olsa vakıfla ilgili sulh yapılmasına izin verilir.

Örneğin bir vakfın mütevellisi diğer kişinin elinde olan bir gayr-i menkul için vakfın malı olduğunu iddia ettiği halde o kişi de inkar ettiği için dava açsa fakat delil getirerek ispat edemese ve davalının da yemin edeceği anlaşılrsa mütevellinin o davadan az veya çok bir mal üzerine davalı ile sulh etmesi halinde bu sulh sahih olur. Bu şekilde sulhün gerçekleşmesinden sonra artık mütevellinin davalıdan yemin etmesini isteme yetkisi yoktur.

Ancak sulh yapıldıktan sonra müteveli iddiasını kanıtlayacak bir delile ulaşip onu mahkemeye sunarsa o durumda sulh geçersiz olur.

335. Mesele:

Vakfın aleyhine gerçekleşen mal davasında davacının delili bulunur ve vakfın aleyhine karar verileceği anlaşılırsa müteveli vakfın parasından bir miktar vererek davacı ile sulh etse yapılan sulh sahih olur.

336. Mesele:

Bir vakfa borcu olan kişi ile o vakfın mütevellisi borcun bir kısmı üzerine sulh edip kalan kısmı için borçlunun ibra edilmesi halinde iki durum söz konusu olur.

Eğer bahsi geçen borcun ortaya çıktığı akit müteveli tarafından kurulmuşsa yapılan sulh ve ibra sahih olur.

Ancak sulh edilen miktardan fazlasını mütevellinin vakfa tazmin etmesi gerekir.

Şayet bahsi geçen borcun ortaya çıktığı akit o müteveli tarafından kurulmamış ise o durumda yapılan sulh ve ibra geçerli olmaz.

Dolayısıyla açıklanan şekilde yapılan sulh ve ibranın gerçekleşmesinden sonra mütevellî borcu tümüyle borçludan alıp kullanır.

Sulhun sahih olmaması borçlu olmaması borçlunun borcu ikrar ettiği veya inkar etmesine rağmen mütevellî tarafından delille ispat edilmesi durumunda mümkündür.

Bununla birlikte ikrar veya delilin bulunmaması halinde sulhün hükmü yukarıdaki meselede açıklanmıştır.

Üçüncü Fasıl: Mütevellinin elinde olan vakıf mallarına ve mütevellinin yemini sonucunda karar verilip verilmeyen maddelere dairdir.

337. Mesele:

Mütevellinin yetkisi emanet yetkisidir, yoksa tazmin sorumluluğu değildir.

Dolayısıyla mütevellî yetkisinde olan vakıf mal kendisinin kastı ve kusuru olmadan telef ve yok olursa mütevellîye tazmin sorumluluğu gerekmez.

338. Mesele:

Bir para vakfının mütevellisi vefat ettiğinde hayatta iken mütevellilik sebebiyle anapara olarak elinde tutmuş olduğu vakıf paranın aynıyla terekesinde bulunması halinde sonraki mütevellîye devir ve teslim edilir. Zikredilen paranın terekesinde bulunmaması halinde iki durum söz konusu olur.

Eğer vefat etmiş olan mütevellî hayatta iken “Ben o para ile vakfa filan gayr-i menkulü satın aldım.” veya “O parayı filan kişiye borç olarak verdim.” ya da “O para kastım olmadan elimdeyken yok oldu.” gibi nedenlerle bu paraların durumunu açıkladığı ve belirttiği tespit edilirse terekesinden tazmin edilmez.

Ancak bahsi geçen paraların durumunu açıklayan ve belirten bilgi bulunmadan vefat etmiş ise o durumda terekesinden tazmin edilmesi gerekir.

Ama mütevellinin hayattayken elinde bulundurduğu paraların vakfın anaparası olmayıp da kar ve geliri ise durumu hakkında bilgi vermeden vefat etmiş olsa bile terekesinden tazmin edilmez.

339. Mesele:

Bir vakfın mütevellisinin vakfın gelirini vakfa ait harcama yerlerine örfe uygun miktarda sarfettiğine dair yemini kabul edilir ve bunun dışında başka bir delile ihtiyaç bulunmaz.

Ama kendi harcamalarını vakıftan istemesi hakkında yemini kabul edilmez ve kendisinden bununla ilgili bir delil istenir.

Örneğin bir vakfın mütevellisi azledilip yerine bir başka kişi müteveli olduğunda önceki müteveli “Müteveli olduğum zamanda bedeli vakıftan talep edilmek üzere ve hâkimin onayı ile kendi paramdan vakfın işlerine örfe uygun olarak şu kadar miktar para harcamıştım. Bu parayı vakfın gelirinden bana öde.” diyerek sonraki mütevelliden istese ve bunun için dava açsa yemini kabul edilmeyerek kendisinden delil istenir.

Dördüncü Fasil: Bir vakfın parasının başka bir vakfa harcanmasının caiz olup olmaması hakkındadır.

340. Mesele:

İki vakfın vâkırı tek bir kişi olsa bile bir yere şart edilen vakfın gelirlerinin başka yere şart edilen diğer vakfın masrafları için kullanılması caiz ve meşru değildir.

Müteveli harcamış olsa bile bu yaptığı harcama kendisinden tazmin edilir.

Örneğin bir kimse iki okul yaptırıp vakfettikten sonra her birine başka gayr-i menkuller vakf etse o okullardan birinin gayr-i menkulünün gelirleri diğer okulun masrafları için kullanılamaz.

341. Mesele:

Hem vâkır hem de şart edilen yerleri aynı olan iki vakıftan birinin gelirlerinde azalma meydana gelse diğer vakfın gelir fazlasının bu vakfın masrafları için kullanılması caiz ve meşru olur.

Mesela bir kimse bir gayr-i menkul vakfedip gelirlerini inşa ederek vakfetmiş olduğu okulun onarım masraflarına şart ettikten sonra bir başka

gayr-i menkul daha vakfedip gelirini o okulun öğretmenlerinin ücretleri için şart etse ve bir süre sonra öğretmenlerin ücretlerine şart edilmiş olan gayr-i menkulün gelirlerinde azalma meydana geldiği için ücretleri ödemeye yeterli olmasa tamir masrafları için şart edilmiş olan gayr-i menkulün gelir fazlasının bu ücretlerin ödenmesinde kullanılması caizdir.

342. Mesele:

Yıkılmış ve kullanılmaz halde olan bir vakfın gelirlerinin hâkimin onayı ile bir başka vakıf için kullanılması caizdir.

Bu vakıfların aynı ya da farklı harcama kalemleri olması arasında fark bulunmaz. Nitekim bu durum gelecek fasılda açıklanacaktır.

Beşinci Fasıl: Kendisine ihtiyaç kalmayan hayri kuruluşlara dairdir.

343. Mesele:

Hayri kuruluşlardan bir vakıf yıkılmış ve kullanılmaz halde olduğunda onun gelirlerinin hâkimin onayı ile ona en yakın yerdeki ve onun benzeri işlevdeki geliri az olan başka bir vakfın harcamaları için kullanılması caiz ve meşrudur.

Örneğin bir yerde inşa edilen ve lazım biçimde vakfedilmiş olan bir okul zamanla tamamen yıkılmış ve burada yaşayan halkın da imkanı bulunmadığı için bu okul kullanılmaz hale gelmiş olsa gelirleri hâkimin onayı ile ona geliri az olan en yakın vakıf okulun harcamalarında kullanılabilir.

Ama kullanılmaz halde olan vakfın gelirlerinin benzer işlevde olmayan başka bir vakfa harcanması caiz değildir.

Örneğin yıkılmış ve kullanılmaz hale gelmiş olan bir vakıf hastanesinin gelirlerinin okula ya da yıkılmış ve kullanılmaz hale gelmiş olan bir okulun gelirlerinin hastaneye kullanılması caiz ve meşru değildir.

344. Mesele:

Bir kasabanın halkı tamamen dağılmış ve imkanı bulunmayan bir halde olduğu için o köyün mescidi atıl ve kullanılmaz hale gelse ve köyün yakınında bulunan diğer köyün mescidi de bulunmasa ikinci köyün halkı ilk

köyde olan mescidi dağıtıp parçalarını kendi köylerine naklederek orada bir mescid inşa edebilirler.

Bu durumda yıkılan mescide ait olan gelirler hâkimin onayı ile ikinci köyde inşa edilen mescidin malzemeleri için harcanır.

Bu şekildeki işlemde vâkıfın vârisleri “Mescit yıkıldığı için gelirleri bize ait olur. Dolayısıyla bu gelirleri kendimiz için kullanırız ve diğer köyde inşa edilen mescide kullandırmayız.” diyemezler.

Yine bir kimsenin vakfettiği mescid malzemelerine başka bir kişi bir miktar para vakfettikten bir süre sonra köy halkı tamamen imkan bulamaz ve mescid de yıkılmış ve atıl hale gelmiş olsa, müteveli de vakfedilen bu paranın kârını hâkimin onayıyla bu köyün en yakınında bulunan köydeki geliri az olan mescid malzemelerine sarf etmek istediğinde parayı vakfeden kişinin vârisleri “Kendisine vakfedilmiş olan mescid yıkıldığı ve kullanılmaz hale geldiği için bu para bize miras olarak kalmış olur.” diyerek mütevelliyeye engel olamaz.

Altıncı Fasıl: Vakıf için borçlanmanın caiz olup olmamasına dairdir.

345. Mesele:

Borçlanma; ödünç para alma ya da veresiye mal satın alma ile olur.

346. Mesele:

Bir vakfın gayr-i menkulü tamire ihtiyaç duysa ve vakfın geliri de bulunmasa bakılır.

Eğer vâkıf ihtiyaç ortaya çıktığında mütevellinin vakıf için borçlanması hakkında bir şart zikretmiş ise müteveli kendi kararıyla borçlanıp tamir için kullanabilir.

Şayet vâkıf böyle bir şart zikretmemiş ise mütevellinin vakıf için borçlanması hâkimin onayına bağlıdır.

Dolayısıyla bu durumda müteveli hâkimin onayı olmaksızın vakıf için kendi kararıyla borçlanamaz.

347. Mesele:

Bir vakfın müstegalleri tamire ihtiyaç duyar fakat vakıfta gelir bulunmayıp kâr vermeksizin borçlanma da mümkün olmazsa müteveli hâkimin emri ile muâmele-i şerîyye uygulamasıyla alınan kâr ile para borç alıp o müstegallerin tamirinde örfeye uygun şekilde kullanır.

Bu durumda müteveli asıl borç miktarını ve kârını vakfın gelirinden geri alır.

348. Mesele:

Müteveli hâkimin onayı ile vakfın tamir edilmesi için vakıftan geri almak kaydıyla kendi malından örfeye uygun şekilde para harcama yapmış olduğu masrafı vakfın gelirinden alır.

Geri almadan vefat ederse vârisleri vefat eden kişinin yerine atanan mütevelinin elindeki vakıf gelirlerinden vefat eden kişinin masrafını netleştikten sonra alır.

349. Mesele:

Vakfın hizmetli ve mürtezikasının ücretleri için borçlanma caiz değildir.

Dolayısıyla müteveli borçlanıp mürtezikanın ücretine harcama borçlandığı miktarı kendi parasından alacaklıya ödemesi gerekir. Vakfın gelirinden alamaz.

Fakat vakıftan geri almak şart ve hâkimin emri ile müteveli mürtezikanın ücretini kendi malından para vererek ödese, bu harcamayı vakıftan geri alabilir.

Yedinci Fasıl: Para vakıflarına dair bazı meseleler hakkındadır.

350. Mesele:

Kâr alınmadan ihtiyaç sahiplerine borç olarak verilmesi şart koşulmuş olan vakıf paraları müteveli kârlı olarak borç veremez.

351. Mesele:

Kârlı şekilde borç verilmesi şart koşulmuş olan vakıf paraları mütevellî borç verirken kârı zorunlu tutmazsa borçludan kâr olarak herhangi bir şey alamaz.

Bu durumda borçlu kâr olarak mütevellîye bir miktar para verse o parayı asıl borçtan düşürebilir.

Ancak borçlu “Şu para kârdır, al vakfın masraflarında kullan.” diye mütevellîye bir miktar para veripte mütevellî de o parayı vakfın işlerinde kullansa borçlu onu asıl borçtan düşüremez.

352. Mesele:

Kârın varlığı borcun varlığına bağlıdır.

Dolayısıyla borç zimmette kaldıkça borçlunun belirlenmiş olan kârı vermesi gerekir.

Örneğin bir para vakfının mütevellîsi vakfedilmiş paradan belli bir miktar borç verip beş senelik kâr belirlemesini takiben bir sene geçtikten sonra borçlu vefat ederek anapara borçlunun terekesinden mütevellîye verilmeden iki sene daha geçince mütevellî anaparayı terekeden alsa, borcu alıncaya kadar geçen günlere ait kârı da mütevellînin terekeden alma yetkisi vardır.

Bu durumda vârisler “Borçlu vefat ettiği için kâr düşmüş olur. Dolayısıyla murisimizin vefatından sonraki günler için kâr vermeyiz.” diyemezler.

353. Mesele:

Bir para vakfının mütevellîsi vakıf paralardan bazı kişilere borç verme amacıyla verdiği parayı borçlulardan geri almadan azledilse veya vefat etse ve yerine başka biri mütevellî olsa verilen miktarları borçlulardan almaya yeni mütevellînin yetkisi vardır.

354. Mesele:

Borcu terekesinden fazla olarak vefat eden kişinin vakfa olan borcu diğer borçlarına öncelenmez.

Aksine vakfın mütevellisi de diğer alacaklılar gibi terekeden alacaklı olanlar arasına dahil olur.

355. *Mesele:*

Borçlar benzerleri ile ödenir.

Dolayısıyla bir kişi bir para vakfından bir miktar “mecdî altın”¹⁴³ borç alıp kendi harcamalarında kullandıktan sonra bu vakfın mütevellisi bahsi geçen altınların benzerini o kimseden istediğinde o kimse “Ben altın vermeyip o kadar altın değerinde şu sayıda “sim mecdiye” veya “metalik” vereyim.” diyemez. Öte yandan borçlunun almış olduğu para “sim mecdiye” veya “metalik” olsa müteveli “Ona eşdeğer şu kadar “mecdî altın” isterim.” diyemez.

Ancak bu durumda borçlu razı olarak borcunu müteveliye altın vererek borcunu ödedikten sonra unuttuğunu söyleyip mütevelliden verdiklerini geri alarak “Almış olduğum paranın benzeri ile borcumu ödeyim.” diyemez.

---

143 1844 yılında Osmanlı Devleti’nde tedavüle sokulan altın para birimi.

ON BİRİNCİ BAB: Vakıftan Alınan Ücretler

Vakıflar tarafından verilen vazifelerle alakalıdır.

356. Mesele:

Vakfın gelirinden vâkıfın şartı gereğince verilen vazifeler iki kısımdan oluşmaktadır.

Birinci kısım; hizmet karşılığında verilen vazifedir.

İkinci kısım; hizmet karşılığı bulunmayan vazifedir.

357. Mesele:

Hizmet karşılığında verilen vazife ücret gibi sayılır.

Dolayısıyla bir vakıftan hizmet karşılığında vazife alan kişi o hizmeti bir süre şeriatın kabul ettiği özürlerden biri bulunmadan yapmasa o süre için vazife almayı hak etmez.

Yine bir yerin hizmetine karşılık bir vakıftan vazife alan kişi birkaç sene o yerin hizmetini gerçekleştirdikten ve hak ettiği vazifeyi vakfın gelirinden aldıktan sonra baika birisi çıkıp “O yer bana şart edilmiştir.” diyerek dava açsa ve iddiasını ispat ettiği için bu yerdeki görev kendisine verilse hizmetini yapmadığı geçmiş senelerin vazifelerini “O yer bana şart edildi.” diyerek eski görevliden geri alamaz.

358. Mesele:

Hizmet karşılığında olmayan vazifenin meşrutun lehi incelenir.

Eğer meşrutun leh zengin ise vazife hediye ve bağış türünden olur.

Eğer meşrutun leh fakir ise sadaka türünden olur.

359. Mesele:

Her yıla ait vazife o senenin gelirlerinden verilir.

Yoksa bir yıla ait vazife diğer yılın gelirlerinden verilmez.

Şöyle ki bir yıl vakıfta galle bulunmadığı için o senenin vazifeleri verilemediği halde ikinci yıl vakıfta fazlasıyla gelir bulunsa mürtezika “İkinci

senenin vazifeleri verildikten sonra kalan paradan ilk senenin de vazifelerini alırız.” diyemez.

Bu durumda ilk yıla ait vazifelerin ikinci yılın gelirlerinden verilmesi gerektiği düşüncesiyle mütevellisi ikinci yıl gelirlerinden ilk yıla ait vazifeleri için mürtezıkaya bir miktar para vermiş olsa müteveli bu parayı mürtezıkadan geri alır.

Fakat herhangi bir yıla ait vazifelerin diğer yılın gelirlerinden verilmesi hakkında vâkıf tarafından bir şart zikredilmiş ise o durumda bir yılın gelirlerinden diğer yıla ait vazifelerin ödenmesi caizdir.

360. Mesele:

Müteveli vakfın gelirini ne şekilde elde ederse o şekilde harcama yapar.

Örneğin bir bölgede 1 Osmanlı Lirası'nın 108 Kuruş karşılığında olması sebebiyle müteveli vakıf müsakkafların kiralalarını 1 Lira=108 Kuruş hesabı ile alarak mürtezıkaya da bu hesap üzere ödeme yapmak istediğinde mürtezika “Vazifelerimizi 1 Lira=100 Kuruş hesabıyla alırız.” diyemez.

Diğer taraftan yukarıdaki örnekte müteveli mürtezıkaya “1 Lira=110 Kuruş veya 120 Kuruş hesabıyla veririm.” diyemez.

361. Mesele:

Bir para vakfının vâkıfı “Vakıf parada azalma gerçekleşirse kârdan eklenerek anapara tamamlanmadıkça mürtezıkaya vazife verilmesin.” diye şart edip sonrasında anaparada azama gerçekleşse müteveli kârdan anapara tamamlamadıkça mürtezıkaya vazife veremez. Vermiş olursa mütevelinin tazmin etmesi gerekir. 331. Meseleye bakılsın.

362. Mesele:

Bir para vakfının mütevellisi vakıf parayı çalıştırıp kâr elde etmeden anaparadan bir miktar parayı mürtezikanın vazifelerine harcasa mütevelinin tazmin etmesi gerekir.

Bu durumda müteveli tazmin ettikten sonra mürtezıkaya vermiş olduğu parayı mürtezıkadan isteyemez.

363. Mesele:

Bir vakfın gelirleri masraflarını karşılamasa hâkimin onayı ile mümkün olduğunda tasarruf edilmeye çalışılır.

Şöyle ki bir vakfın gelirlerinde fazla miktarda azalma gerçekleşerek vâridat vakfın masraflarını karşılamaya yetmese mütevellî hâkime başvurur.

Hâkim de vakfın vazilfelerinden önemli olmayanlarını tamamen kaldırıp, önemli olanlarında da yeterli ölçüde indirim gider.

Bu durumda vakıf normal hale gelinceye kadar mütevellî hâkimin kararı gereğince davranır.

Vakıf normal hale gelince vâkıfın şartı gereğince vazifeleri tam olarak öder.

364. Mesele:

Bir vakfın hizmetçileri iyi insan oldukları bilinmekte ve hizmetlerine devam etmekteyken daha önceden vâkıf tarafından kendileri için belirlenen vazife zaman ve şartlardan dolayı geçimlerine yetmediğinden dolayı vazifelerine zam yapılmadığı takdirde hizmetlerini bırakacakları kesin olsa ve bıraktıkları takdirde mevcut vazife ile işin ehli kimseler çalışmayı istemedikleri için vakfın zorunlu hizmetlerinin atıl kalacağı kesin olsa hâkimin kararı ile vakfın fazlasından yetecek miktarda hizmetlilerin vazifelerine zam yapılır. 165. Meseleye bakılsın.

365. Mesele:

Bir görevi yapan kişinin görevi iptal edildiği halde bir süre kendisine ulaşmadan o görevin gereğini yerine getirirse haber kendisine ulaşıncaya kadar o görev için gerekli olan vazifeyi hak eder.

366. Mesele:

Bazı kişilere şart kılınmış olan vakıf fazlasından vakfın tamiri için yedek para ayrılır.

Örneğin belirlenmiş olan masraflardan fazlası vâkıfın çocuklarına şart kılınmış olan bir vakfın gayr-i menkullerinin henüz tamir edilmeye ihtiyacı bulunmasa bile ihtiyaç ortaya çıktığında kullanılmak üzere mütevellî vakfın fazlasından uygun bir miktar yedek para ayırıp arta kalan miktarı vâkıfın şartına göre çocuklarına verir.

367. Mesele:

Bir vakfın fazlası vâkıfın çocuklarına şart edilmiş olduğu için mütevellî vakfın fazlası diyerek bu çocuklara bir miktar para verdikten sonra o miktarı mütevellî vakfın fazlasından alınmak üzere kendisinin verdiğini ve vakıf fazla vermediği için de bu parayı geri almak istediğini söyleyerek çocuklardan geri alamaz.

368. Mesele:

Geliri senelik olan vakıfta sene başlangıcı gelirin ortaya çıkmasından yani yettiği andan itibaren, ikinci senenin başlangıcı ise ilk senenin bitiminden itibaren geçerli olur.

369. Mesele:

Bir kişi geliri senelik olan vakıftan vazife almaktayken sene içinde vefat etse sene başından vefatına kadar geçen süre hesap edilerek vazifeden onun payına düşecek miktar vârislerine verilir.

370. Mesele:

Mahsulü senelik olup geliri vâkıfın çocuklarına şart kılınmış olan vakıfta vâkıfın senenin yarısı geçtikten sonra doğan çocuğu o senenin gelirlerinden pay sahibi olmazlar.

Ama senenin yarısı geçmeden doğan vâkıfın çocuğu doğdukları tarihten itibaren kendi paylarına düşecek gelirden hak sahibi olurlar.

Çocukların çocukları da bu hükümde çocuklar gibidir.

371. Mesele:

Vâkıf vakfettiği şeyin gelirlerini neslinin veya akrabasının fakirlerine şart etse gelir ortaya çıktığında fakir olanlara verilir. Gelirin ortaya çıkmasından önce kişinin fakir olması ya da olmaması hükmü değiştirmez.

Dolayısıyla yukarıdaki şekilde vakfın nesil veya akrabasından biri gelirin ortaya çıkmasından önce fakir iken gelirin ortaya çıktığı anda zenginlik kazanmış olsa vakfın gelirinden ona pay verilmez.

Öte yandan gelirin ortaya çıkmasından önce zengin iken gelirin ortaya çıktığı anda fakir duruma düşmüş olsa ona pay verilir. Ancak bir problemden dolayı vakfın gelirleri birkaç sene bölüşülemeyip sonrasında bölüşülmek istenirse bölüşme esnasına fakir bulunana zengine verilir.

Gerek o zengin önceki senelerin gelirlerinin ortaya çıktığı zamanlarda fakir olsun gerek olmasın.

ON İKİNCİ BAB: Vakıflardaki Hizmetler ve Görevler

Vakıflardaki hizmet ve görevlere (cihât) dair iki fasıldır.

Birinci Fasil: Vakıftaki görevlere yapılan atamalarla alakalıdır.

372. *Mesele:*

İmamlık, hatiplik, hocalık, vaizlik, müezzinlik gibi hayri kurumlara olan hizmetlerden her birine görev (cihet) denir. Çoğulu cihâttır.

373. *Mesele:*

Ehil olmayana görev verilmesi caiz değildir.

Dolayısıyla bir görevin hizmetini yapmaya ehil olmayan kişiye o görev verilse verilen bu görev o kişiden alınarak ehil olana verilir.

374. *Mesele:*

Bir grubun ustalarına şart kılınmış olan görevin başka bir grubun ustalarına verilmesi caiz değildir.

Örneğin Hanefî alimlerine verilmesi şart koşulmuş olan bir görev Şâfiî alimlerinden bir kişiye ya da Şâfiî alimlerine verilmesi şart edilmiş olan bir görev Hanefî alimlerinden bir kişiye verilmez.

Yine örneğin Nakşibendî tarikatının şeyhlerine verilmesi şart olan bir görev Şâzelî tarikatının şeyhlerinden bir kişiye ya da Şâzelî tarikatının şeyhlerine şart kılınmış olan bir görev Nakşibendî tarikatının şeyhlerinden bir kişiye verilmez. Verilmiş ise ondan alınarak vâkıfın şartı gereğince uygulanır.

375. *Mesele:*

Bir görevin kullanıcısı vefat edip o görevi yapmaya ehil olan büyük çocuğunu arkasında bıraksa bu görev o çocuğa verilerek başkasına verilmez.

Fakat vefat eden kişinin çocuğunun o görevi yapmaya ehil olmadığı kendisi tarafından bilinmesi ve hâkimin huzurunda ortaya çıkması durumunda görev bu çocuğa değil ehil olan başka kimseye verilir.

Bu durumda vefat eden kişinin ehil bulunmayan çocuğu sadece babasının görevi olması hasebiyle o görevde hak iddia edemez.

376. Mesele:

Görevin devredilmesi ya da görevden el çektilmesi caizdir.

Fakat hâkimin onayına bağlanması şarttır.

Mefrûğun lehine ferağ olunan göreve ehil olduğu hâkim katında da ortaya çıkarak o görev fariğın elinden alınıp mefrûğun lehe verilmedikçe yapılan ferağın asıl itibarla hükmü bulunmaz.

377. Mesele:

Aynı anda gerçekleştirilmesi zorunlu olan iki görevin bir kişinin üzerinde bulunması caiz değildir.

Dolayısıyla yukarıda anlatıldığı üzere birleştirilmesi caiz olmayan iki görev bir kişinin üzerine verilmişse o kişi bu görevlerden hangisini tercih ederse o görev kendisinde bırakılır ve diğer görevden el çektilir.

378. Mesele:

Vakıf vakfın hizmetleri ile ilgili azletme veya yeni atama sorumluluğunu mütevelliyeye şart kılrsa o vakıftaki atamalara hâkim müdahale edemez. Ancak müteveli görevde ehil olmayan birine görev verirse veya geçerli bir sebep olmadan üzerinde bulunan görevden vazgeçmek gibi meşru olmayan bir davranışta bulunursa hâkim müdahale eder.

379. Mesele:

Bir görev bir kişiye verildikten sonra başkasına da verilir fakat önceki görevli görevin verilmesine itiraz etmezse ilk görevlendirme geçerli ikinci görevlendirme geçersiz olur.

Ama önceki kişinin görevi kabul etmemesi için geçerli bir sebep bulunduğunda ona verilen görev alınarak başkasına verilirse bu durumda ikinci görevlendirme geçerli olur.

İkinci Fasıl: Vakıftaki görevlilerin yerine atama yapılmasına (istinâbe) ve görevin bırakılmasına (ta'til) dâirdir.

380. Mesele:

Vakıfların görevlerinde kişinin yerine başka birini görevlendirmesi ya da vekil olarak ataması caizdir. Fakat hâkimin onayı ile olmalıdır.

Dolayısıyla bir kimse geçerli bir sebebi/özrü bulunmasa bile kendi üzerinde bulunan görevin yerine getirilmesine ehil olan başka birini hâkimin onayı ile vekil kılabilir.

Vekil görevi yerine getirdiği sürece müvekkil ücreti hak eder. Belli bir ücret ile vekâlet anlaşması yapılmış ise vekalet süresi boyunca vekil de müvekkilden ücretini alır.

Fakat görevin kullanıcısının sadece kendisinin görevi yerine getirmesi vâkıf veya görev verilme anında hâkim tarafından şart kılınmış ise bu durumda görevin kullanıcısı özür sahibi olmadıkça bir başkasını vekil bırakamaz. Bırakmış olursa vekalet süresince ücrete hak sahibi olamaz.

381. Mesele:

Vakıfların hizmetlerinde zülme uğramaksızın görevi bırakan veya tembellik gösteren görev sahipleri görevden el çektirilir.

382. Mesele:

Bir görevin kullanıcısı başka bir yere gidip üç aydan daha fazla o görevin hizmetini boş bıraksa bakılır.

Eğer bu yere yaptığı yolculuk hac farzietinin düşürülmesi ya da aile ziyareti gibi zorunlu bir yolculuk ise azledilmeyi hak etmez. Fakat görevi boş bıraktığı süre boyunca alacağı ücretten kesinti yapılır.

Şayet yolculuğu zorunlu bir yolculuk değilse bu durumda azledilmeyi hak eder.

ON ÜÇÜNCÜ BAB: Vakfın Kiralanması

Vakfın kiraya verilmesine dairdir.

383. Mesele:

Vakfedilmiş bir gayr-i menkulün gelirinin meşrutun lehine kiralınması sahihtir.

Örneğin geliri vâkıfın çocuklarına şart kılınmış olan bir ev veya dükkânı vakfın mütevellisi vâkıfın çocuklarından birine kiraya verse sahih olur.

384. Mesele:

Vakfedilmiş bir gayr-i menkulü mütevellî emsal ücretiyle olsa bile kendisi için kiralaması caiz değildir.

Ancak mütevellî hâkime müracaat edip hâkim de o gayr-i menkulü ecr-i misliyle kendisine kiralar ise bu durumda kiralama işlemi caiz olur.

385. Mesele:

Bir vakfın mütevellisi o vakfın gayr-i menkulünü kendisi hakkında yapacakları şahitliğin kabul olmadığı yakın akrabalarına kiralaması halinde bu kiralama işlemi de sahih olmaz.

Dolayısıyla bir vakfın mütevellisi o vakfın gayr-i menkulünü usul/üst soy veya furû/alt soyundan birine ya da eşine kiralasa sahih olmaz.

386. Mesele:

Kiralama akdini gerçekleştiren mütevellinin vefat etmesiyle kira akdi son bulmaz.

Mesela bir vakfın mütevellisi o vakfın gayr-i menkulünü bir sene süresince emsal ücreti ile kiralasa ve kiracıya teslim ettikten sonra sene içerisinde mütevellî vefat etse icare akdi sona ermiş olmaz.

387. Mesele:

Bir vakfın mütevellisi o vakfın gayr-i menkullerini kiralayıp kiracıya teslim ettikten sonra kiracıların sözleşmeden kaynaklanan kira ücretlerini

henüz kabzetmeden müteveli azledildiği veya vefat ettiği için yerine yeni müteveli atanırsa kira ücretlerinin kabzetme hakkı yeni atanan mütevelliyeye ait olur.

Yoksa azledilmiş ya da vefat etmiş mütevellinin vârislerine ait olmaz.

388. Mesele:

Bir vakfın gayr-i menkulünü mütevellisi belirli bir süre boyunca kiralayıp ve ücreti kiracıdan tamamen aldıktan sonra bu süre içerisinde mütevellinin azledilmesi veya vefat etmesi sebebiyle başka bir müteveli atanmış olsa eski mütevellinin ücreti tamamen almış olduğu kesin olarak bilindiği için yeni müteveli kendi görev zamanına denk gelen süreler için kiracıdan başka bir kira ücreti talep edemez.

Çünkü eski mütevellinin ücreti alması ile kiracı üzerindeki kira borcundan kurtulmuş olur.

389. Mesele:

Vakıf mallar emsal ücretleri ile kiraya verilebilir.

Müteveli emsal ücretten daha az bir bedel zikrederek bu malı kiraya verse bakılır.

Eğer eksiklik fahiş miktarda ise (noksân-ı fâhiş) yapılan kiralama sahih olmaz. Fakat az miktarda ise kiralama sahih olur.

390. Mesele:

Kiralama işleminde fahiş eksiklik beşte bir veya daha fazla miktarda olan eksikliklerdir.

Az miktar ise beşte birden daha az olan eksikliklerdir.

391. Mesele:

Vakıf için bir malın kiralınması gerektiğinde yine emsal ücretle kiralanır.

Dolayısıyla müteveli emsal ücretten daha fahiş bir bedel zikrederek vakıf için kira akdi yapsa sahih olmaz.

Fakat az bir fazlalık var ise bu durum kira akdinin sahihliğine engel olmaz.

Kiralamada fahiş fazlalık beşte bir miktar veya da fazla olan fazlalıktır.

Az olan fazlalık ise beşte bir miktardan daha az oranda olan fazlalıktır.

Vakf için bir şey isticâr olunmak lâzım geldikte ecr-i misliyle isticâr olunur.

Binâenaleyh mütevellî ecr-i mislinden ziyede-i fâhişe ile zâid bir kirâ tesmiyesiyle vakf için isticâr eylese sahîh olmaz.

Ama ziyâde-i yesîre ise icârenin sıhhatine hâlel vermez.

İcârede ziyâde-i fâhişe hams miktâr veyâhut kesîr olan ziyâdedir.

Ziyâde-i yesîre hams miktârdan ekall olan ziyâdedir.

392. Mesele:

Bir vakıf gayr-i menkulü mütevellesi emsal ücretinden fahiş eksiklikle kiraya verse emsal ücretin tamamlanması gerekir.

Kiracı emsal ücretin tamamlanmasından kaçınırsa o durumda mütevellî kira işlemini feshederek gayr-i menkulü emsal ücreti ile bir başkasına kiraya verir. Kiracı feshedilmeden önce o gayr-i menkulü bir süre kullanmış ise o süre için kendisinden emsal ücret alınır.

393. Mesele:

Bir vakıf gayr-i menkulü mütevellisi belli bir süre boyunca emsal ücrete denk şekilde “şu kadar kuruş” ücret karşılığında ile kiraya verdikten sonra başka bir kişi gelip anlaşılan ücretten daha fazla bir bedelle kiralamak istese bu fazlalığa itibar edilmez.

Fakat süre içerisinde insanların rağbet göstermesi sebebiyle o gayr-i menkulün hakiki anlamda emsal ücreti fahiş bir artış gösterirse kalan kira süresi için kiracının yeni emsal ücreti ödemesi gerekir.

Ancak burada bahsedilen fahiş artıştan kasıt ödenen kiranın yarısı oranında bir artışın gerçekleşmesidir.

Dolayısıyla bu orandan aşağıda kalan artış fahiş artış olarak isimlendirilmez.

Aktarılan örnekte kiracı yeni emsal ücreti ödemeye razı olmazsa vakfın mütevellisi kira akdini feshederek o gayr-i menkulü kiracının elinden alır ve emsal ücretiyle kiralamak isteyen kişiye kiraya verir.

Böyle bir durumda müteveli kira akdini feshetmeyip kira süresi bitinceye kadar kiracı o gayr-i menkulü kullanmaya devam etse kira süresinin tamamında kiracı emsal ücreti değil anlaşılan kira bedelini ödemesi gerekir.

Müteveli anlaşılan kira bedelinden daha fazla bir miktar kiracıdan isteyemez.

394. Mesele:

Oturulması (sükna) şart koşulmuş olan bir vakıf gayr-i menkulü mütevellisi ya da meşrutun lehi bir başkasına kiraya veremez.

Fakat vakıf için bir fayda veya zorunluluk durumunun bulunması hali bu hükmün istisnasıdır. 165. Meseleye bakılsın.

395. Mesele:

Geliri şart koşulmuş olan bir vakıf gayr-i menkulü mütevellisi emsal ücreti ile bir başkasına kiralamak istediğinde gelirin meşrutun lehi olan kişiler yalnızca “O gayr-i menkulün geliri bize şart koşulduğu için o gayr-i menkulü biz kullanır, başkasına kullandırtmayız” iddiası ile mütevellinin kiraya vermesini engelleyemezler.

396. Mesele:

Bir vakıf gayr-i menkulün bazı bölümlerinin tamir edilmeye ihtiyacı olması ve mütevellinin de başka bir beldede bulunması halinde gayr-i menkulü kiracısı hâkimin onayı ve masrafın vakıf tarafından geri alınması şartı ile kendi parasından gerektiği kadar meblağ sarf ederek ihtiyaç duyulan bölümleri tamir etse harcadığı miktarı kira ücretinden düşebilir.

397. Mesele:

Vakıf malı üzerindeki kira akdinin fasitliği ister ücretin yokuluğundan gerçekleşsin ister ise sıhhat şartlarının bulunmamasından oluşsun her iki durumda da kiracı gerektiği kadar emsal ücret vermesi gerekir.

Yoksa mülk mallarda olduğu gibi [sıhhat şartının bulunmadığı] ikinci durumda emsal ücretin anlaşılan ücretten fazla olmaması şart değildir.

398. Mesele:

Bir vakıf gayr-i menkul batıl kira akdi ile kiralananmış olsa bile kiracı o gayr-i menkulü tasarruf ettiği için kendisine emsal ücret lazım gelir.

399. Mesele:

Bir kimse vakfettiği gayr-i menkul için aylık şu kadar kuruştan daha fazla ücretle kiraya verilmemesini şart etse o gayr-i menkulün emsal ücreti zikredilen miktardan fazla olduğu takdirde müteveli emsal ücreti ile kiraya verebilir. 389. Meseleye bakılsın.

400. Mesele:

Bir kimse vakfettiği evlerde ücret alınmaksızın fakirlerin oturmasını şart etse müteveli vâkıfın şartına aykırı olarak o evlerde hâkimin ataması ile oturmakta olan fakirlerden ücret isteyemez.

Bu durumda müteveli o evlerde oturan fakirlerden ücret ister ve onlar da ücret verilmesi gerektiğini zannederek bir süre müteveliye kira bedeli vermiş olsalar verdikleri bu ücretleri mütevelliden geri alabilirler.

401. Mesele:

Bir müteveli vakıf malını kiraya verdikten sonra vakıf için bir fayda söz konusu olmadıkça yapılan kira akdini fesih veya ikale edemez. Etmış olsa bile sahih olmaz.

ON DÖRDÜNCÜ BAB: Vakfın Gasp Edilmesi

Vakfın gasp edilmesi hakkındadır.

402. Mesele:

Vakıftan sağlanan faydalar tazmine konu olur.

Dolayısıyla bir kimse vakıf bir malı belli süre zor kullanarak ele geçirip kullansa o mal muaddün li'l-istiğlâl¹⁴⁴ alınmış olsun veya olmasın her durumda o süredeki kullanımı için bu kişinin emsal ücret ödemesi gerekir.

Örneğin bir kimse muaddün li'l-istiğlâl olmayan vakıf bir okul veya medreseyi bir süre gasp etse veya kullansa o süre için bu okul veya medresenin emsal ücretini vermesi gerekir.

Fakat sahih vakıflardan olan bir tarlayı bir kimse bir müddet gasp ederek ele geçirip ektiği için o tarlada noksan-ı arz¹⁴⁵ meydana gelse bu durumda bakılır.

Eğer tarlanın noksan-ı arzı emsal kira ücretinden fazla ise gasp eden kişi hakkında noksan-ı arza hükmedilir.

Eğer emsal kira ücreti noksan-ı arzdan fazla ise bu durumda emsal ücrete hükmedilir.

Fakat tahsisât türünden olan vakıf araziler, miri arazi hükmünde olduğu için miri arazilerde gasp eden kişinin emsal ücret veya noksan-ı arz ödemesi gerekmemesi gibi tahsisat türünden olan vakıf araziler için de gasp eden kişinin emsal ücret veya noksan-ı arz ödemesi gerekmez.

403. Mesele:

Müstegal vakıfların iare verilmesi caiz değildir.

Dolayısıyla vakfın mütevellisi o vakfın müstegallerinden bir şeyi iare yoluyla başkasına verir ve iare alan da onu bir süre kullansa iare alan gasp

---

144 Kirâya verilmek amacıyla alınan veya ele geçirilen mal Erdoğan s. 383

145 Noksan-ı arz: Bir yerin ekilmeden önceki değeri ile ekildikten sonraki değeri arasındaki farkın adıdır. Bu değer farkı yerin kuvvetinin azalmasından ileri gelir. Erdoğan s. 458.

eden hükmünde olarak bu süre için gerekli olan emsal ücreti vakfa vermesi gerekir.

404. Mesele:

Vakıf bir evdeki oturma hakkının meşrutun lehi olan kişi o evi vâkıfın şartına aykırı olarak bir süre başkasına kiralamış olsa aldığı ücret vakfa değil kendisine ait olur.

Dolayısıyla mütevellî “Ücret vakfa ait olur.” diyerek bu ücrete karışmaz.

Binâenaleyh mütevellî ücret vakfın olmuş olur deyû ücrete müdâhale edemez.

405. Mesele:

Bir kimse vakıf malını tevil-i akd veya tevil-i milk¹⁴⁶ ile kullanmış olsa bile emsal ücret ödemesi gerekir.

Mesela bir kimse başkasından belli bir ücret karşılığında satın aldığı gayr-i menkulü bir süre elde tutarak kullandıktan sonra bir vakfın mütevellisi o gayr-i menkulün mütevellisi olduğu vakfın gayr-i menkullerinden olduğunu iddia edip delil getirerek ispat etmesiyle şer’î olarak o gayr-i menkulün vakfın olduğuna hükmedilse müşterinin kullandığı sürenin emsal ücretini vermesi gerekir.

Bu durumda o kişi ben o gayr-i menkulü satın aldığım mal olmasından dolayı tevil-i mülk ile kullandığım için emsal ücret vermem diyemez. Yine bir gayr-i menkulün yarısı bir kimsenin mülki ve diğer yarısı vakıf olduğu halde bu gayr-i menkulü o kişi bir süre zorla ve tek başına ele gele geçirse vakıf olan hisseden dolayı o kişi geçen sürenin emsal ücretini ödemesi gerekir.

---

146 Tevil-i akd: Ortak bir mülkün tamamının yalnızca bir hisse sahibinden satın alınarak kullanılması. Tevil-i milk: Bir kimsenin bir mülkü kendi malı zannederek kullanması. Eroğan s. 577 Her iki tevilde de kişinin kullandığı kadar süre için kira bedeli ödemesi gerekmezken, bu mal vakıf veya küçük çocuğun olması durumunda emsal ücretinin ödenmesi gereklidir. Mecelle md. 596-598.

406. Mesele:

Gasp edilmiş olan bir vakıf malı gasp eden kişi kullanmasa bile kendisinin emsal ücret vermesi gerekir.

Örneğin bir kimse vakıf bir arsayı gasp etse fakat onu kullanmayıp öylece bıraksa bile gasp ettiği süre boyunca kendisinin vakfa o arsanın emsal ücretini vermesi gerekir.

Yine bir kimse gasp ettiği vakıf bir ev veya dükkânı kapalı tutup aslen tasarruf etmeyip ondan yararlanmasa bile gasp süresince kendisinin vakfa o ev veya dükkânın emsal ücretini vermesi gerekir.

407. Mesele:

Bir kimse okul, ibadethane gibi hayır kurumu olan bir gayr-i menkulü hakkı olmadığı halde zorbalıkla yıksa o gayr-i menkul yıkılmadan önceki halindeki gibi kendisine inşa ettirilir.

Fakat müstegall vakıflardan bir gayr-i menkulü bir kişi zorbalıkla yıksa, yıkılan binanın yıkılmamış halinin kıymeti o kişiye tazmin ettirilir.

Yoksa o gayr-i menkulü önceki halindeki gibi inşa etmeye zorlanmaz.

408. Mesele:

Oturma hakkı birkaç kişiye şart kılınmış olan bir vakıf gayr-i menkulden meşrûtun lehlerden biri diğerlerinin izni olmadan belli bir süre zorbalıkla tek başına o gayr-i menkulde otursa diğer meşrutun lehlerin hisselerine karşılık tek başına oturan kişiden ecr-i misil alınır.

ON BEŞİNCİ BAB: Vakfın Tamiri

Vakıfla alakalı tamirat ve inşaat hakkındaki iki faslı içermektedir.

Birinci Fasil: Oturumu şart koşulmuş vakıf gayr-i menkulü meşrutun lehin tamir etmesi ve gayr-i menkule eklemeler yapması hakkındadır.

409. Mesele:

Oturumu şart koşulmuş olan bir vakıf evde meşrutun leh vakfa bağışlamadan kendi malı sayılacak biçimde evden ayrılması mümkün eklemeler yapsa bu eklemeler meşrutun lehin kendi malı olur.

Dolayısıyla örneğin oturumu şart koşulmuş bir vakıf evde hâkimin onayıyla ulemadan biri oturmaktayken o eve kendi parasıyla kendisi için bir takım yapılar inşa edip ekledikten sonra vefat etse yukarıda anlatıldığı üzere eklenmiş olan bu yapılan vefat eden kişinin vârislerine miras olarak kalır.

Bu durumda bahsi geçen ev ulemadan bir başka kişiye verilse o kişi o yapıların kıymetini vefat eden kişinin varislerine ödeyerek o yapılara sahip olabilir.

Bu yapıların kıymetini ödemekten geri durduğu takdirde yapıların kıymeti bedelinden karşılancaya kadar bahsi geçen ev hâkim tarafından başka bir şahsa kiraya verilir.

Bahsedilen kıymet kira bedeliyle tamamen karşılandığında zikri geçen ev oturması için verilen kişiye bırakılır.

410. Mesele:

Oturumu şart koşulmuş olan vakıf evde oturum hakkına sahip olan kişi sağlıklı iken kendi parası ile birtakım yapılar inşa ettikten sonra “Vakıf için bağış olmak üzere inşa ettim” diye şahit tutsa ve sonrasında vefat etse, vârisler kendilerine miras olması için bu yapılarda hak iddia edemez.

Oturumu şart koşulmuş olan bir vakıf evde meşrutun lehi kendi parasıyla evden ayrılması mümkün olmayan cinsten bazı eklemeler yapsa her şekilde bağış yapmış sayılır.

411. Mesele:

Tamir masrafı vazifelere öncelenir.

Dolayısıyla vakıfta tamire ihtiyaç varken alınmış olan gelir vazifelere harcanmaz.

Bu durumda müteveli var olan gelirleri vazifelere sarf edip tamir için gelir kalmasa, vazifeler için ödedi miktarı tazmin eder.

412. Mesele:

Oturumu şart koşulmuş olan vakıf ev kullanılamaz hale geldiğinde bakılır.

Eğer o evin vakfın gelirinden tamir edilmesi vâkîf tarafından şart edilmiş ise bu şart gereğince vakfın var olan gelirlerinden ev tamir edilir.

Eğer vâkîf tarafından yukarıdaki şekilde şart edilmemiş veya edilmiş olsa bile vakfın geliri yok ise bu durumda oturma hakkına sahip olan meşrutun leh o evi kendi parası ile tamir eder.

Meşrutun lehin tamir etmeye gücü olmaması veya olsa da tamirden kaçınması durumunda o ev hâkimin onayı ile müteveli tarafından bedeliyle tamir edilmek üzere bir başka kişiye kiraya verilir.

413. Mesele:

Geliri çocuklara şart kılınmış olan vakıf gayr-i menkul kullanılamaz hale gelip tamir edilmesi gerektiğinde ve müteveli ortaya çıkan geliri tamir için harcamak istediğinde çocukların razı olmayarak geliri aralarında bölüşmeyi isteme hakları yoktur.

İkinci Fasıl: Vakfedilmiş arsa üzerine yapılan binalara dairdir.

414. Mesele:

Bir vakfın mütevellisi o vakıftan olan bir arsaya bina yaptırsa bakılır.

Eğer o binaya harcanan miktar vakfın parası ise müteveli ister kendisi için ister vakıf için yaptırdığını yapım aşamasında söyleyerek şahit getirsin ya da getirmesin her şartta bina vakfa ait olur.

Eğer harcanan miktar vakfın parası değil de mütevellinin kendi parası ise o durumda yapım aşamasında kendisi için yaptırdığını söylemiş ve şahit getirmiş ise bina kendisinin malı olur.

Ama kendisi için yaptırdığını yapım aşamasında söyleyip şahit getir-meyerek sessiz kalmışsa bu durumda bina vakfa ait olur.

Ancak kendi parası ile bina yaptıran müteveli aynı zamanda vâkıfın kendisi ise yapım aşamasında kendisi için yaptırdığını söyleyip şahit getir-meyerek sessiz kalsa bile o bina kendi malı olur.

415. Mesele:

Müteveli olmayan kimse kendi parasıyla vakıf bir arsaya bina yaptır-sa gerek yapım aşamasında kendisi için yaptırdığını söyleyip şahit getirsin ge-rek sessiz kalsın her şartta o bina kendisinin malı olur.

ON ALTINCI BAB: Vakfın İstibdali

Vakfın istibdali hakkındadır.

416. Mesele:

Vakıf bir gayr-i menkulün istibdal edilmesi ile alakalı vâkıf tarafından bir şart belirtilmemiş ise o durumda bu gayr-i menkulün istibdali caiz değildir.

Fakat o gayr-i menkul vakfa herhangi bir gelir getirmez veya getirdiği gelir vakfın masraflarını karşılamaya yetmediği için istibdalinde vakıf için bir yarar söz konusu olursa bu durumda vâkıf istibdali açıkça yasaklamış olsa bile hâkimin onayı ve devlet başkanının izni ile istibdal caiz olur.¹⁴⁷ 165. Meseleye bakılsın.

417. Mesele:

İstibdal karşılığında alınan mülk gayr-i menkulün yeri ve konumu üstünlük ve rağbet açısından vakıf gayr-i menkulün yeri ve konumundan daha aşağıda olmaması şarttır.

Dolayısıyla mülk gayr-i menkulün konumu üstünlük bakımından vakıf gayr-i menkulün konumuna eşit veya ondan daha yukarıda olmalıdır. Aşağıda olur ise istibdal sahih olmaz.

Mesela Divanyolu'nda bulunan bir vakıf gayr-i menkulü Kasımpaşa veya Yenibahçe'de bulunan mülk bir gayr-i menkul ile istibdal etmek sahih olmaz. Kasımpaşa veya Yenibahçe'de olan mülk gayr-i menkul Divanyolu'nda bulunan vakıf gayr-i menkulden daha büyük ve geliri daha fazla olsa bile böyledir.

---

147 Devlet başkanının emri olmaksızın gayr-i menkul vakıfların istibdalının yapılmaması hakkında 951 tarihinde daha önceki şeyhülislam merhum Ebussuûd Efendi'nin sunmuş olduğu bilgi üzerine padişah fermanı yayınlanmıştır. Dolayısıyla vakıf gayr-i menkulün padişahlık makamına başvuruda bulunmaksızın kendi başlarına yaptıkları istibdalden hâkimler men edilmişlerdir.

418. Mesele:

Mülk gayr-i menkul ile vakıf gayr-i menkulün bir bölgede bulunması istibdalın sıhhatinde şart değildir.

Dolayısıyla bir bölgede bulunan vakıf gayr-i menkulü başka bir bölgede bulunan mülk gayr-i menkul ile istibdal etmek sahihtir.

Mesela İstanbul'da bulunan bir vakıf gayr-i menkulü İzmir'de olup konum bakımından kendisinden daha üstün ve değerli olan bir mülk gayr-i menkul ile istibdal etmek sahih olur.

419. Mesele:

Vakıf gayr-i menkulün para ise istibdali caizdir.

420. Mesele:

Tescil edilmiş olan istibdalın bozulması caiz değildir.

Yani bir vakfın istibdal şartları bulunmadığı halde hâkimin izni, devlet başkanının emri ve mütevellinin görüşü ile istibdal edilip sonrasında açılan davaya dayanarak hâkim o istibdalın sahih ve لازم olmasına hükmettikten sonra artık o istibdalın bozulması caiz değildir.

ON YEDİNCİ BAB: Vakıf Davaları

Vakıfla alakalı davalar hakkında olup iki faslı içermektedir.

Birinci Fasil: Dinlenen ve dinlenmeyen davalara dairdir.

421. Mesele:

İcareteynli vakıf gayr-i menkullerde ferağ bedeline ilişkin davalar dinlenir. 223. Meseleye bakılsın.

422. Mesele:

Bir vakfın neslinden olduğuna dair dava açan kişîş vâkıf ile kendi arasındaki bağılantıyı açıklamak zorundadır.

Açıklayamadığı takdirde açtığı dava dinlenmez.

423. Mesele:

Vâkıfın nesline şart kılınmış olan bir mütevellilik görevi boşaldığında bir kişi ortaya çıkıp vâkıfın neslinden olduğunu söyleyerek bahsi geçen mütevellilik için dava açsa fakat vâkıf ile kendisi arasında olan bağılantıyı açıklayamasa açtığı bu dava dinlenmez.

Şöyle ki o kişi örneğin “Benim babam filan kişi, onun babası da filan kişi, onun babası ise vâkıf olan filan kişidir. Dolayısıyla ben vâkıfın neslindeyim.” diyerek kendisi ile vâkıf arasında olan bağılantıların isimlerini sayıp açıklayarak nesebine ait silsilesini vâkıfa ulaştırmadıkça açtığı dava dinlenmez.

Ancak vâkıfın neslinden olduğu sabit olan bir kişinin nesebinden veya akrabalarından olduğuna dair dava açılması durumunda vâkıfa kadar olan bağılantıların açıklanması gerekli değildir.

Örneğin vâkıfın nesline ve nesil kesildikten sonra bir okulun öğretmene şart edilen eski bir vakfın mütevelliliğini vâkıfın neslinden olduğu bilinen bir kişi sürdürmekteyken vefat edip sonrasında vâkıfın neslinin sona erdiği düşünülerek okulun öğretmenine mütevellilik görevi verilmesinin ardından ortaya çıkan bir kişi kendisinin vefat eden mütevellinin oğlu oldu-

ğunu kanıtlayarak mütevellilik görevini almak istese okulun öğretmeni o kişinin vâkıfla arasındaki bağlantıları açıklayıp ispat etmedikçe mütevellilik görevini bırakmayacağını söyleyemez.

Yine mütevellilik görevi vâkıfın çocuklarına ve çocuklarının çocuklarını şart kılınmış olan vakfın mütevelliliğini vâkıfın çocuklarından olduğu bilinen bir kişi sürdürmekteyken başka bir kişi mütevellinin ana-baba bir kardeşinin oğlu olması sebebiyle mütevellik görevinde ortağı olduğunu iddia ederek bu iddiasını kanuni olarak da kanıtladığı için mütevellilik görevinde ortaklık istese müteveli iddia sahibine vâkıf ile arasındaki bağlantıları açıklayarak ispat etmesi gerektiğini yoksa mütevelliliğe ortak etmeyeceğini söyleyemez.

Yine mütevelliliğin ve gelirleri vâkıfın çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına şart kılınmış olan vakfın mütevelliliği örneğin beşinci nesilden vâkıfın torunu olduğu bilinen biri tarafından yürütülürken kendisinin müteveli ile amca oğlu olduğunu bu sebeple nesil ve derece bakımından kendisine eşit şekilde vâkıfın torunlarından olduğunu söyleyen başka biri çıkıp dava açsa ve amca oğlu olduğunu ispat etse mütevellilik görevi ve gelir dağıtımında müteveliye ortak olur.

Bu durumda da iddia sahibinin vâkıf ile kendi arasında olan bağlantıyı açıklaması ve kanıtlaması gerekli değildir.

424. Mesele:

Vakıf davalarında vâkıfın isminin belirtilmesi şart değildir.

Yani bir yerin vakıf olduğuna dair dava açıldığında vâkıfın kim olduğu söylenmemiş olsa bile dava sahih kabul edilir ve dinlenir.

425. Mesele:

Bir kişi icareteyn ile kullanmakta olduğu vakıf gayr-i menkulü mütevellinin izni ile kesin biçimde bir başkasına ferağ ettikten sonra yapılan bu ferağın ferağ bi'l-istiğlal olarak konusunda mefrûğun leh ile aralarında karşılıklı akdedildiğini sonrasında mütevellinin önünde ferağın kesinleştirildi-

ğini söyleyip mefruğun lehin de inkâr etmesine karşılık dava açarak mefruğun lehin imzasının ya da mührünün bulunduğu akitnameyi içeren bir belge getirirse açtığı bu dava dinlenir.

Ancak yukarıda anlatıldığı şekilde bir belge getiremesi durumunda hâkimlerin bahsi geçen davayı dinlemeleri padişah tarafından yasaklanmıştır.

Dolayısıyla hâkim sözü geçen davayı belgesiz şekilde dinler ve yapılan ferağın ferâğ bi'l-istiğlal olduğuna davacı tarafından getirilen şahitleri delil kabul ederek hükmederse verdiği bu hüküm geçerli olmaz.

426. Mesele:

Bir kişi icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü mütevellinin iznine dayanarak kesin şekilde ferağ edip ferağ belgesi de düzenlendikten sonra o kişi “Ben bu gayr-i menkulü ölünceye kadar bana bakılması şartıyla bedelsiz şekilde ferağ etmiştim. Şimdi bu şart gereğini uygulayıp bana bakmadığın için gayr-i menkulü senden geri isterim.” dedikten sonra mefruğun lehin de bu durumu inkar etmesiyle dava açmış olsa hâkimlerin bu davayı dinlemesi padişah fermanıyla yasaklanmıştır.¹⁴⁸

Dolayısıyla hâkim sözü geçen davayı dinler ve gereğince o gayr-i menkulün davacıya geri verilmesine hükmederse bu hüküm geçerli olmaz.

427. Mesele:

Bir kimse icareteyn ile kullanımında olan bir gayr-i menkulü mütevellinin izni ile başkasına ferağ edip sonrasında hâkimin huzuruna giderek “Ben o gayr-i menkulü mütevellinin iznine dayalı şekilde sahih biçimde ferağ ettim.” diye ikrarda bulunduğu için hâkim de mefruğun lehe ferağı kesinleştirecek belge verdikten sonra ferağ eden sözünden dönüp “Ben o gayr-i menkulü şu tür bir fasit şartla ferağ etmiştim” diyerek mefruğun lehden davacı olsa davası dinlenmez.

---

148 Bu yasak 28 Recep 1296 senesinde çıkarılan ferman ile kanunlaşmıştır. (Müellif)

428. Mesele:

Bir kimse icareteyn ile kullanımında olan bir gayr-i menkulü mütevel-
linin izni ile başka birine ferağ ettikten sonra “Ben o gayr-i menkulü sana
nâm-ı müsteâr¹⁴⁹ olarak akit olacak şekilde sana ferağ etmişim” diyerek
karşı tarafında inkar etmesiyle dava açsa ve anlatıldığı biçimde konuşulmuş
olan akde dair mefruğun lehin imza veya mühürünü gösteren herkesin kabul
edeceği bir belge getirirse açtığı dava dinlenir.

Ferağ eden kişi vefat ettikten sonra intikal sahiplerinden olan vârisler
yukarıda anlatıldığı şekilde dava açıp belge getirirlerse açılan bu dava da
dinlenir.

Yine mefruğun leh vefat ettikten sonra o gayr-i menkulü mefruğun
lehin intikal sahiplerinden olan vârisleri kullanmaya başlasa ferağ eden kişi
mefruğun lehin imza veya mühürünü içeren bir senet getirerek mefruğun le-
hin vârislerine davayı açsa dava dinlenir.

Hem ferağ eden hem de mefruğun leh intikal sahiplerinden olan vâris-
lerini geride bırakarak vefat etse ferağ edenin vârisleri mefruğun lehin
vârislerine anlatıldığı şekilde bir belge getirerek dava açsa bu dava da dinle-
nir.

Ancak mefruğun leh intikal sahiplerinden olan bir vârisi bulunmadan
vefat ettiği için o gayr-i menkul boşa düşerek vakfına ait olduktan sonra fe-
rağ eden açıklandığı biçimde bir belge getirirse bile akde ilişkin davası dinlen-
mez.

---

149 Başkasına ait olan bir şeyin gerçeğe aykırı şekilde bir şahsa izafe edilip, onun adı ile
anılması; bir kimseye ait olan bir hakkın senette başka isimle yazılması. Mehmet Erdo-
ğan s. 446-447. Çeşitli sebeplerle kendi isminin yapılan akitte bulunmasını istemeyen
kişiler nâm-ı müsteâr olacak üçüncü bir şahsın adını akde yazdırarak akdin tarafı ken-
disi olsa da ismi akitte bulunmamaktadır.

429. Mesele:

Bir kişi vakıf bir gayr-i menkulü icâreteyn ile mütevellisinden kiralararak aldıktan sonra o gayr-i menkulün kiralanmasından önce kendi mülkü olduğu konusunda dava açsa davası dinlenmez.

430. Mesele:

Bir kişi kullanmakta olduğu bir gayr-i menkulün bir vakfa ait olduğunu söyleyerek o vakfın mütevellisine gayr-i menkul için bir süre kira ücreti verdikten sonra gayr-i menkulün kendine ait olduğu iddiasıyla dava açsa dava dinlenmez.

431. Mesele:

Bir kişi icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü belli bir miktar karşılığında başka birine mütevellinin izniyle ferağ ve bu miktarı tamamen aldığını belirttikten sonra mefruğun lehe bedel için dava açsa davası dinlenmez.

432. Mesele:

Vefat eden bir kişinin çocukları bir gayr-i menkulün babalarından miras kalan malları olduğunu söyleyerek bir kişiye belli bir bedel karşılığında satıp malı teslim ettikten sonra “O gayr-i menkul filan vakfın müstegallerindendi ve babamız onu icareteyn yolu ile kullanmaktaydı. Vefatından sonra doğal olarak bize geçti. Dolayısıyla o gayr-i menkulü kendi malımızı olarak satmamız sahih değildir.” diye dava açsalar davaları dinlenmez.

433. Mesele:

Bir kimse müteveli olduğunda “Vakfın parasından aldığım miktar şu kadardır” diyerek ikrar edip bir süre sonra yapılan denetim sırasında o kadar miktar almadığını daha önce yalan söylediğini zikrederek dava açsa bu dava dinlenmez.

434. Mesele:

Bir kişi icareteyn ile kullanmakta olduğu vakıf gayr-i menkulü mütevellinin izni ile ferağ edip o gayr-i menkule ilişkin davalardan mefrugun lehine sorumluluğunu ibra ettikten sonra “Ben o gayr-i menkulü ferağ bi'l-vefâ ile ferağ etmiştim” diyerek dava açsa davası dinlenmez.

İkinci Fasıl: Davalarda zamanaşımına dairdir.

435. Mesele:

Vakfın aslına ilişkin davalarda zamanaşımı süresi 36 yıldır.

Dolayısıyla 36 yıl özürsüz olarak terk edilmiş olan vakfın aslına ilişkin açılan dava dinlenmez.

Örneğin bir kimse bir gayr-i menkulü bir vakfın mütevellisinin bilgisi dahilinde 36 yıl boyunca kendi malı gibi kullanmış ve müteveli de bu süre zarfında özürlü bulunmadığı halde sessiz kalmışken “O gayr-i menkul bahsi geçen yıllardan önce mütevellisi olduğum vakfın müstegallerindedir” diyerek dava açsa davası dinlenmez.

Yine bir vakfın mütevellisi bir gayr-i menkulü o vakfın müstegallerinden biri olarak başka bir vakfın mütevellisinin bilgisi dahilinde 36 yıl boyunca kiraya vermiş olsa ikinci vakfın mütevellisi de bu süre içerisinde özürlü bulunmadığı halde sessiz kalmış olsa artık “36 yıl önce bu gayr-i menkul benim müteveli olduğum vakfın müstegallerindendi” diyerek ilk vakfın mütevellisine dava açsa davası dinlenmez.

Yine bir tarla miri arazi olarak bir vakfın mütevellisinin bilgisi dahilinde 36 yıl süre ile kullanılmış olup o müteveli de bu süre içinde özürlü bulunmadığı halde sessiz kalmışsa “O tarla bahsi geçen seneden önce mütevellisi olduğum vakfın müstegallerindendi” diyerek arazi sahibinin huzurunda dava açsa davası dinlenmez.

Aynı şekilde bir para vakfının mütevellisi başka biri ile aynı yerleşim yerinde 36 yıl yaşamakta iken ve müteveli bu süre içinde o kişiden alacak

davasında bulunmayıp özü bulunmadığı halde sessiz kalsa “bahsi geçen süreden önce vakfın parasından zimmetinde şu kadar miktar borç vardır” diye söylemesini kişi inkâr ettiği için o kişiye dava açsa davası dinlenmez.

436. Mesele:

Kuşaktan kuşağa olacak şekilde çocuklara şart koşulmuş vakıf hakkında zamanaşımı süresi birinci kuşağın yok olmasından itibaren başlar.

Örneğin mütevellilik ve geliri kuşaktan kuşağa vâkıfın çocuklarına şart koşulmuş olan vakıf gayr-i menkulü ilk nesildeki çocuklardan biri başkasına satıp teslim edip müşteri de bu malı 35 yıl boyunca kullandıktan sonra birinci kuşak tamamen yok olduğu için ikinci kuşakta bulunan çocuklara mütevellilik geçtikten bir sene sonra gayr-i menkulün vakıf olması amacıyla dava açılrsa bu dava dinlenir.

Çünkü birinci kuşağın yok olmasından itibaren sadece bir sene geçmiştir. Ondan önce geçen süre zamanaşımı süresinden sayılmaz.

Yine vâkıfın kuşaktan kuşağa çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına şart koşulmuş olan mütevellilik görevini yabancı biri vâkıfın birinci kuşakla olan çocuklarının bilgisi dahilinde 14 yıl boyunca sürdürse ve sonrasında birinci kuşak yok olduğu için ikinci kuşakta bulunan çocuklar bir sene geçtikten sonra bahsi geçen mütevellilik için o yabancıya dava açsa o kişi 15 yıldır görevi sürdürüyor olmasından dolayı davanın dinlenmeyeceğini iddia edip göreve devam edemez.

437. Mesele:

Vakıf gayr-i menkullerin kullanımına ilişkin davalarda zamanaşımı süresi 15 yıldır.

Dolayısıyla 15 yıl boyunca özürsüz olarak kullanılmayan vakıfların kullanımına ilişkin davalar dinlenmez.

Örneğin bir kimse vakıf bir gayr-i menkulü başkasının bilgisi dahilinde 15 yıl boyunca icareteyn yolu ile kullanırken bu süre zarfında o kişi özü bulunmadığı halde sessiz kalsa sonrasında o gayr-i menkulün bahsi geçen süreden önce icareteyn yolu ile kendi tasarrufu olduğuna dair açacağı dava dinlenmez.

Yine iki kişi icareteynli vakıf bir gayr-i menkulü 15 yıl boyunca ortak şekilde kullanıp bu süre zarfında diğerinden davacı olmadıkları halde sonrasında içlerinden biri o gayr-i menkulün bahsedilen süreden önce icareteyn yolu ile tek başına kendi kullanımında olduğuna ilişkin diğer kişiye dava açsa davası dinlenmez.

Yine bir kimse vakıf bir gayr-i menkulü o vakfın mütevellisinin bilgisi dahilinde 15 yıl boyunca icareteyn yolu ile kullanmasına ve mütevellinin özrü bulunmadığı halde sessiz kalmışken “O gayr-i menkul vakıf tarafından sana kiraya verilmedi. Fuzuli olarak kullanmaktasın” diyerek o kişiye dava açsa davası dinlenmez.

438. Mesele:

Para vakıflarının aslı ile ilgili açılan davalarda zamanaşımı süresi 36 yıldır.

Ama kârına yönelik açılacak davalarda zaman aşımının süresi 15 yıldır.

439. Mesele:

Fariğ ile mefrûğun lehin kullanım süreleri birbirine eklenir.

Şöyle ki, vakfın müstegallerinden olan bir gayr-i menkulü bir süre fâriğ, bir süre de mefrûğun leh kullandığında bu iki sürenin tamamı zaman aşımı sınırına ulaşsa o süreler içinde özürsüz şekilde dava açmamış olan davacının açacağı dava dinlenmez.

Örneğin bir kimse müstegal vakıflardan bir gayr-i menkulü başka bir kişinin bilgisi dahilinde 15 yıl boyunca icareteyn yolu ile kullanımı altında tutsa sonrasında başkasına ferağ edip mefrûğun leh de o gayr-i menkulü beş yıl süre yine o kişinin bilgisi dahilinde kullansa bu iki süre boyunca o kişi özrü bulunmaksızın sessiz kalmışken artık bahsi geçen seneden önce icareteyn yolu ile kendi kullanımında olduğuna yönelik açacağı dava zamanaşımı gerçekleştiğinden dinlenmez.

440. Mesele:

Müntekalün minh (vakfî devreden) ile müntekalün ileyhî (vakfî devralan) kullanım süreleri birbirine eklenir.

Şöyle ki bir kişi icareteyn ile bir vakıf gayr-i menkulü bir süre kullandıktan sonra vefat edip o gayr-i menkulü bir süre de intikal kanunu gereğince bu kişinin intikal sahiplerinden olan vârisleri icareteyn ile kullansa ve bu iki sürenin tamamı zaman aşımı sınırına ulaşsa o süreler boyunca özürsüz olarak sessiz kalmış olan davacının açacağı dava dinlenmez.

441. Mesele:

Davalının iddiayı kabul etmesi davacının açacağı davada zaman aşımını kaldırmaz.

Örneğin bir kimse vakıf bir gayr-i menkulü başka birinin bilgisi dahilinde özürlü olmaksızın 15 yıl kullanmış olsa sonrasında o kişi o gayr-i menkulün bahsedilen süreden önce kendi kullanımında olduğunu ve diğerinin gasp ederek kullandığını söyleyip dava açsa davalı da gayr-i menkulün o zamandan önce davacının kullanımında olduğunu fakat 15 yıl önce mütevellinin izni ile kendisine ferağ ettiği iddia etse davacının açacağı davadan zaman aşımı süresi kaldırılmaz.

Dolayısıyla iddianın kabulüne dair kişiden delil getirmesi istenmez ve gayr-i menkul delile gerek bulunmadan davalının kullanımında bırakılır.

442. Mesele:

Bir kimse bir gayr-i menkulü 36 yıldan fazla bir süre kullandıktan sonra bir vakfın mütevellisi o gayr-i menkulün mütevellilik yaptığı vakfın müstegallerinden olduğunu ve bahsi geçen süre boyunca kendisine kiraya verdiğini söyleyerek dava açsa, o kişi de gayr-i menkulün kendisinin mülkü olduğunu söyleyerek mütevelliyi inkâr etse bakılır.

Şayet bahsi geçen süre içinde vakıf tarafından o kişiye kiraya verildiği insanlar tarafından biliniyor ise mütevellinin davası dinlenir.

Fakat insanlar tarafından bilinmiyor ise bu durumda dava dinlenmez.

443. Mesele:

Davanın dinlenmesine engel olan zaman aşımı süresinin davasız şekilde geçmiş olması şarttır.

Dolayısıyla herhangi bir vakitte hâkim huzurunda açılmış olan fakat bir sonuca ulaşılamadan kapanıp sonrasında zaman aşımı süresi geçmiş olan davalarda zaman aşımı davanın dinlenmesine engel olmaz.

Ancak her iki davanın arasında geçen süre zaman aşımı süresine ulaşmaması gerekir.

Aradaki bu süre zaman aşımı sınırına ulaşırsa açılacak dava dinlenmez.

Örneğin bir kişi başka birine “Daha önce icareteyn ile kullanımında olan filan vakfın gayr-i menkulünü bir sene önce mütevellinin izni ile bana ferağ etmiştin, teslim et” dese ve kişi de inkar etmesi sebebiyle o kimseden davacı olsa açılan dava da hâkim tarafından çözüme kavuşturulamadıktan sonra 10 yıl geçip aynı konu için tekrar hâkim huzurunda dava açılmasına rağmen yine çözüm bulunamasa ve bu halde 7 sene daha geçtikten sonra yine dava açılrsa açılmış olan bu yeni dava dinlenir.

Ama zikredilen örnekte ilk davanın 15 yıl geçmesinden sonra dava açılrsa iki dava arasında geçen süre zaman aşımı süresine ulaştığı için dava dinlenmez.

444. Mesele:

Bilmemek, zamanaşımı ile ilgili durumlarda itibar edilen özürlerden değildir.

Örneğin bir kişi başka birinin bilgisi dahilinde bir vakfın mütevelliliğini 15 yıl boyunca idare edip ikinci kişinin bu süre içinde özrü bulunmaksızın sessiz kalmasından sonra bahsi geçen süreden önce vâkıfın şartı gereği kendisinin müteveli olması gerektiğini, bu süre zarfında vâkıfın şartını bilmediğinden dolayı dava edemediğini fakat şimdi vâkıfın şartını öğrendiğini söyleyerek dava açmak istese davası dinlenmez.

445. Mesele:

Bir vakfın mütevellisinin vakfı aleyhine gerçekleşen ikrarı sahih ve geçerli olmaz.

Dolayısıyla mütevellinin vakıf aleyhine gerçekleşen ikrarı ile zaman aşımı kaldırılmış olmaz.

Şöyle ki, bir vakfın mütevellisi herhangi bir gayr-i menkulün vakfın müstegallerinden olacak şekilde başka birinin bilgisi dahilinde 15 yıl boyunca kullansa ve diğer kişi bu süre içinde özrü bulunmadığı halde sessiz kaldıktan sonra o gayr-i menkulün bahsi geçen süreden önce kendi mülkü olduğunu söyleyerek dava açmak isteyip müteveli de bu iddiayı onaylasa iddia sahibinin davasındaki zaman aşımı süresi kaldırılmış olmaz.

Dolayısıyla davacının zikredilen davası dinlenmez.

Yine bir vakfın mütevellisi bir gayr-i menkulü vakfın müstegallerinden biri sayarak başka bir vakfın mütevellisinin bilgisi dahilinde 36 yıl boyunca kullanmış olmasına rağmen ikinci vakfın mütevellisi bu süre içinde özrü bulunmadığı halde sessiz kaldıktan sonra gayr-i menkulün mütevellisi olduğu vakfa ait müstegallerden olduğunu iddia ederek ilk vakfın mütevellisine dava açsa ve ilk vakfın mütevellisi de bu iddiayı onaylasa ikinci vakfın mütevellisinin açtığı davada zamanaşımı süresi kaldırılmaz.

Dolayısıyla ikinci vakfın mütevellisinin bahsi geçen davası dinlenmez.

446. Mesele:

Vakfın kârı ya da gelirleri hakkındaki zamanaşımı süresi 15 yıldır.

Dolayısıyla 15 yıl özürsüz olarak vakfın mütevellisi tarafından talep edilmemiş olan kâr veya gelirlere ilişkin dava dinlenmez.

447. Mesele:

Tahsîsat türünden olan vakıf arazilerin kullanımına ilişkin davalarda zaman aşımı süresi 10 yıldır.

Fakat vakfın aslına ilişkin davalarda 36 yıldır.

448. Mesele:

Zaman aşımında itibar edilen yıl güneş takvimine göre değil ay takvimine göredir.

Dolayısıyla zaman aşımı süresinin ay takviminden hesaplanması gerekir.

449. Mesele:

Kamu yararına ait ve ona şart kılınmış olan hayır kurumlarına yönelik davalarda zaman aşımı aranmaz.

ON SEKİZİNCİ BAB: Davalarda Taraflar

Davalarda taraf olup olmayanlara dairdir.

450. Mesele:

İcareteyeni vakıf gayr-i menkullerin hem asıl mülkiyetine hem de kullanımına yönelik her türlü davada vakfın mütevellisinin bulunması şarttır.

O gayr-i menkulün kiracısının davacı ya da davalı olması hükmü değiştirmez.

Fakat icareteynli bir vakıf gayr-i menkul gasp edilse, kiracı gasbeden kişiden davacı olabilir. Bu durumda mütevellinin davada bulunması şart değildir.

Örneğin bir kimse başka birinin kullanımında olan bir gayr-i menkulün filan vakfın müstegallerinden olması sebebiyle icareteyn yolu ile kendi kullanımında olması gerektiğini söyleyerek davacı olsa bu davanın geçerli olabilmesi için vakfın mütevellisinin hazır bulunması şarttır.

Yine bir vakfın musakkaflarından olarak icareteyn yolu ile bir kimse- nin mülkiyetinde olan bir gayr-i menkul için başka biri o gayr-i menkulün mülkü olduğunu ya da icareteyn yolu ile kendi kullanımında olduğunu iddia ederek vakfın mütevellisini dahil etmeden sadece o kişiden davacı olsa açtığı dava geçerli olmaz.

Dolayısıyla hâkim anlatılan şekilde müteveli hazır bulunmadan zikri geçen davayı dinler ve hüküm verirse bu hüküm geçerli olmaz.

Ama bir kişi başka birinin elinde olan icareteynli bir vakıf gayr-i menkul için icareteyn yolu ile kendi kullanımında olan bir gayr-i menkul olduğunu fakat diğer kişi tarafından gasp edildiğini iddia ederek vakfın mütevellisi bulunmayacak şekilde dava açsa davası dinlenir.

451. Mesele:

İddiaya konu olan vakıf gayr-i menkulün birkaç vakıf ile ilgisi bulunsa bu vakıfların tamamının mütevellilerinin bulunması şart olup, bazılarının bulunması yeterli değildir.

452. Mesele:

Arsası mukataalı vakıf, üzerindeki bina ve ağaçları mülk olan gayr-i menkullerin üzerlerindeki bina ve ağaçlara ilişkin davalarda vakfın mütevellisinin bulunması şart değildir.

Ama arsasına yönelik davanın söz konusu olması durumunda vakfın mütevellisinin bulunması şarttır.

453. Mesele:

Bir kimse icareteyn ile kullanımında olan vakıf gayr-i menkulü başkasına kiralayarak bu kira işlemine yönelik dava açsa bu davada vakfın mütevellisinin bulunması şart değildir.

454. Mesele:

Ferağ bedeline ilişkin davalarda mütevellinin bulunması şart değildir.

Şöyle ki bir kişi başka birinden kullanımında bulunduğu ve müteveli izni ile bu kişiye ferağ ettiği müstegall vakıf olan gayr-i menkulün bedelini almadığı için davacı olsa mütevellinin davada bulunması şart değildir.

455. Mesele:

Farklı iki vakıfların birbirine bitişik olan iki icareteynli gayr-i menkulün kullanıcılarından birisi diğerinin kendi kullanımında olan kısma aştığını iddia ederek bu kişiden davacı olursa o vakıfların her ikisinin de mütevellisinin bulunması şarttır.

456. Mesele:

Bir kişi başka birinin icareteyn ile kullanımında bulununan vakfı gayr-i menkulü bir süre gasp ederek kullandığında o süre boyunca gasp eden kişi için gerekli olan emsal ücrete yönelik davalarda davalı vakfın mütevellisidir. Yoksa icareteyn yolu ile kiracı olan kişi değildir.

Ancak mütevellinin bahsi geçen davada kiracıyı vekil tayin etmesi mümkündür.

457. Mesele:

Vâkıfı herhangi bir kişi olan vakfın gelirlerinin şartlarına yönelik davalarda meşrutun lehlerin davacı ya da davalı olması farketmeksizin diğerlerine yönelik davanın tarafı olabilirler.

458. Mesele:

Ortaklığa ve şartnamelerine uygun şekilde birkaç kişinin yürütmekte olduğu mütevellilik görevinde başka biri de hak sahibi olduğu yönünde dava açsa, mütevelliliğin idare edenlerden sadece bir tanesinin davalı olması yeterlidir. Diğerlerinin mahkemede bulunması şart değildir.

Dolayısıyla birinin aleyhinde gerçekleşmiş olan hüküm diğer mütevelliler için de geçerli olur.

Fakat verilen hükmün diğer vârisler için de geçerli olması iddia sahibinin davasının ispat edilmiş olması şartına bağlıdır.

Örneğin mütevellilik görevi vâkıfın çocuklarına şart edilmiş olan vakfın mütevelliliğini vâkıfın çocuğunun çocuklarından birkaç kişi sürdürmekte iken başka biri ortaya çıkıp kendisinin vâkıfın çocuğunun çocuklarından olduğunu söylese ve müteveli görevindekilerden sadece birinin bilgisi dahilinde dava açıp iddiasını delillendirerek ispat etse, bu ispatlama neticesinde verilen hüküm diğer mütevelliler için de geçerli olur.

Yine mütevelliliği kuşaktan kuşağa vâkıfın nesline şart kılınmış olan vakfın mütevelliliğini ikinci kuşakta bulunan torunlardan birkaç kişi sürdürmekte iken başka biri ortaya çıkıp vâkıfın ilk kuşaktan çocuğu olduğunu söylese ve müteveli görevindekilerden sadece birinin bilgisi dahilinde dava açıp iddiasını ispat ettikten sonra bu şekilde hükmedilmiş olsa bu hüküm diğer mütevelliler için de geçerli olur.

Dolayısıyla bu durumda müteveli görevindekilerin tamamı görevden el çektirilerek iddia sahibine görev verilir.

459. Mesele:

Bir vakfın mütevellilik kadrosu boş olup vâkıfın şartı gereğince o mütevelliliğe henüz meşrutun leh atanmamışken ortaya çıkan iki kişiden her

biri bu görevde kendisinin hak sahibi olduğuna yönelik dava açsa birbirlerinden davacı olmazlar.

Dolayısıyla onların karşısına davalı olarak hâkim tarafından o vakfa bir müteveli vekili atanır ve bu kişi davada taraf olur.

460. Mesele:

Oturma hakkı veya geliri şart kılınmış olan vakıf gayr-i menkullere ilişkin davalarda davanın tarafı vakfın mütevellisidir. Oturma hakkının ya da gelirin kendisine şart koşulduğu kişi taraf olmaz.

Örneğin bir kimse başka birinin kullanmakta olduğu evin oturma hakkı veya gelirinin kendisine şart koşulmuş vakıf olduğunu iddia ettiği halde bu iddianın sahibi bahsi geçen vakfın mütevellisi değil sadece meşrutun lehi ise açacağı dava dinlenmez.

Fakat hâkim meşrutun lehin davayı açmasına izin verir ve onun davada taraf olmasına hükmederse bu durumda meşrûtun leh davada taraf olabilir.

461. Mesele:

Kamu yararı amacıyla kurulan hayır kurumlarına yönelik davada toplum içerisinde herhangi bir kişi davada taraf olabilir.

ON DOKUZUNCU BÂB: Vakıf Hakkında Şahitlik

Vakıf hakkında yapılan şahitliklere dair üç fasıldır.

Birinci Fasil: Kabul edilen ve edilmeyen şahitlikler hakkındadır.

462. Mesele:

Vakfın aslına ilişkin davada mürtezikanın vakfın lehine yapacağı şahitlik geçerlidir.

Örneğin bir para vakfının mütevellisi bir kimsenin zimmetinde vakfın anaparasından bir miktar bulunduğunu iddia ederek dava açtığında o vakfın mürtezikasından bazıları mütevellinin iddiasının doğruluğuna şahitlik etseler kabul edilir.

Yine bir vakfın mütevellisi başka bir kişinin elinde bulunan bir gayr-i menkulün vakfın müstegallerinden olduğunu iddia ederek dava açıp o kişinin de kendi mülkünde olduğunu söyleyerek inkar etmesi durumunda mütevellinin iddiasını doğrulayacak şekilde vakfın mürtezikasından bazıları şahitlik etseler şahitlikleri kabul edilir.

463. Mesele:

Vakıfla alakalı bir davada mütevellinin şahit getirmesi gerektiğinde şahidi olmadığını söylese bile sonradan getireceği şahit kabul edilir. 334. Meseleye bakılsın.

464. Mesele:

Vakfın gelir veya kârı ile ilgili mürtezikanın vakfın lehine yapacakları şahitlikler kabul edilmez.

Örneğin bir para vakfının mütevellisi vakıf paradan başka birine verdiği borç karşılığında üzerinde anlaşılan kârı vermediği için dava açsa o kişinin inkarı neticesinde mütevellinin iddiasını destekler mahiyette mürtezika şahitlikte bulunsa bu şahitlikleri kabul edilmez.

Yine bir vakfın mütevellisi başka birine o vakfın gayr-i menkullerinden birini kiraya verdiğini iddia ederek ücretini istediğinde o kişinin inkar

etmesiyle dava açmış olsa mütevellinin iddiasının doğruluğu için mürtezikanın yaptığı şahitlik kabul edilmez.

465. Mesele:

Bir mekânın eski bir vakıf olduğuna şahitlik edenler vâkıfın kim olduğunu söylemeseler bile şahitlikleri kabul edilir.

466. Mesele:

Bir kimsenin vâkıfın neslinden olduğuna şahitlik edenlerin o kimse vâkıf arasındaki bağlantıyı açıklaması zorunludur.

Dolayısıyla şahitlerin yukarıda anlatıldığı şekilde bağlantıyı açılmadan o kişinin vâkıfın neslinden olduğuna şahitlik etmeleri kabul edilmez.

Ancak davacı vâkıfın neslinden olduğu kesin bilinen bir kişinin nesli ya da akrabası olduğunu iddia ederek dava açarsa, bu durumda şahitlerin de bu şekilde şahitlik etmeleri yeterli olur. Davacı ile vâkıf arasındaki bağlantıyı zikretmeleri şart değildir.

Bu hükümle ilgili detaylı bilgi 423. Meselede geçmişti, oraya bakılsın.

ARA SÖZ

467. Mesele:

Bir hâkimin faydalanma hakkı kendisine şart kılınmış olan vakfın ister aslı ister geliri ile ilgili davada vereceği hüküm geçerli olmaz.

Örneğin geliri bir bölgenin hâkimine şart kılınmış olan vakfın mütevellisi o bölgede bulunan başka birinin mülkiyeti altındaki bir gayr-i menkulün vakfın müstegallerinden olduğunu iddia ederek dava açsa iddiasına ilişkin delil getirmiş ve bu delile istinaden hâkim hükmetmiş olsa dahi hüküm geçerli olmaz.

O bölgede bu tür vakıf meselelerine ilişkin davaları dinlemeye görevli başka bir hâkim var ise onun yapacağı yargılama geçerli olur.

Başka bir hâkim bulunmuyorsa Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin 1809. Maddesi gereğince uygulama yapılır.¹⁵⁰

Diğer hâkim yok ise Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin 1809. maddesine tevfikan muâmele olunur.

İkinci Fasıl: Duyumla yapılan şahitliğe dairdir.

468. Mesele:

Malı elinde bulunduran kişinin kullanımı mülkiyet gerektiren hukuki bir sebebe dayanmadıkça vakfın aslına ilişkin davalarda duyumla yapılacak şahitlik kabul edilir.

Bu konuda vakfın aslı ile kastedilen vakıfla alakalı olan ve vakfın sahipliğini sağlayan şeylerdir.

Örneğin bir kimsenin elinde bulunan bir gayr-i menkul için bir vakfın mütevellisi vakfın malı olduğunu iddia ederek dava açsa o kişi de mülkiyet gerektiren durumlardan herhangi birini zikretmeden gayr-i menkulün kendisinin olduğunu söyleyerek iddiayı inkar etse mütevellinin iddiasını destekleyecek şahitlerin duyum üzerine yapacakları şahitlik kabul edilir.

Ama malı elinde bulunduran kişinin kullanımı satın ama, hibe veya miras gibi mülkiyet sağlayan geçerli bir sebebe dayanıyorsa vakfın aslına ilişkin duyum üzerine yapılan şahitlik kabul edilmez. Vakfa aitliği ile ilgili tescilin ispat edilmesi gerekir.

Tescil ile ilgili duyum üzerine yapılacak şahitlik ise kabul edilmez.

---

150 Mecelle'nin 1809. Maddesi şöyledir: "Müddaî mesela "Bu bağ benim mülkümdür" deyu milk-i mutlak davası edip de şahitler "Müddaî filandan satın aldı" diye milk-i mukayyede şehâdet etseler kabul olunur. Şöyle ki şahitler ol vechile milk-i mukayyede şehâdet ettiklerinde hâkim "Sen de by sebeple mi mülk davası ediyorsun yoksa âhar sebeple mi?" deyû müddaîden suâl eder, müddaî eğer "Evet ben de bu sebeple dava ederim." der ise hâkim ol şâhitlerin şehâdetini kabul eder. Ve eğer "Sebeb-i âharla dava ederim" yâhut "Ben bu sebeple dava etmem" der ise hâkim ol şâhitlerin şehâdetini red eyler."

Örneğin bir kimse bir gayr-i menkulü başkasından satın alarak mülkiyeti altında kullanmakta iken vakfın mütevellisi o gayr-i menkulün zikredilen vakfın müstegallerinden olduğunu iddia etse ve bu iddiaya bazı kişiler de duyum üzere şahitlik etseler bu şahadet geçerli olmaz.

469. Mesele:

Sadece vakfın şartlarına ilişkin konularda duyum üzerine şahitlik kabul edilmez.

Örneğin bir yöne şart kılınmış şekilde kullanılmakta olan bir gayr-i menkul ile ilgili vâkıfın çocuklarının çocuklarından biri o gayr-i menkulün gelirinin vâkıf tarafından çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına şart kıldığını iddia ederek dava açsa ve bazı kişiler tarafından da bu konuda duyum üzerine şahitlik yapılsa şahitlikleri kabul edilmez.

Ama vakfın aslı davalı tarafından inkâr edilir de asla ilişkin duyuma yönelik şahadetle bağlantılı şekilde vakfın şartlarına da duyumla şahitlikte bulunsalar kabul edilir.

Üçüncü Fasıl: Delillerin önceliğine dairdir.

470. Mesele:

Sağlıklı kişinin delili ölüm hastalığında bulunan kişinin deliline öncelenir.

Örneğin bir kimse milkiyetinde olan gayr-i menkulünü vakfedip mütevelliyeye teslim ettikten ve bu haliyle tescil ettirdikten sonra vefat etmesinin ardından malının 1/3 ünden fazlası olduğu ve çlüm hastalığında iken vakfetmiş olduğu gerekçesi ile varisleri dava açsa, müteveli de sağlıklı iken vakfettiğini söyleyerek karşı dava açsa ve her iki taraf da mahkemeye iddialarını destekleyen delil getirirse mütevellinin getirdiği delil tercih edilir.

Yine intikal sahiplerinden herhangi bir varisi bulunmayan kişi icareteyn ile kullanımında olduğu vakıf gayr-i menkulü başkasına mütevellinin izni ile ferağ ettikten sonra vefat etse, müteveli de bunun üzerine ölüm hastalığında iken ferap ettiğini iddia edip gayr-i menkulün vakfa geri döndü-

ğünü iddia ederek dava açsa, mefruğun leh ise sağlıklı iken ferağ etmiş olduğunu iddia ederek ferağın geçerli olacağını söylese ve her iki taraf da iddialarını kanıtlayacak delil getirirse mefruğun lehini delili öncelenir.

471. Mesele:

Bir kişi kiracı olarak kullanmakta olduğu vakıf gayr-i menkule kendi parası ile bina yaptıktan sonra mütevellî kendi emri ile ücreti vakıftan alınmak üzere bina yapıldığını iddia ederek dava açsa kiracı da kendi mülkü olmak üzere bina yaptığını söyleyerek karşı dava açmış olsa ve her iki taraf da iddiasını kanıtlayacak delil getirirse mütevellinin getirdiği delil tercih edilir.

472. Mesele:

Bir vasıfla kayıtlanmış olan delil genel olarak sunulan delile öncelenir.

Şöyle ki bir vakfın gelirinden vâkıfın ilk kuşakta bulunan çocukları yararlanmakta iken vâkıfın ikinci kuşakta bulunan torunu vakfın gelirinin vâkıfın çocukları ve çocuklarının çocuklarına özel şart olmaksızın şart kılındığını söyleyip dava açsa, vâkıfın ilk kuşakta bulunan çocuğu ise zikredilen gelirin vâkıfın kuşaktan kuşağa çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına şart kılındığını iddia ederek karşı dava açsa ve iki taraf da mahkemeye iddialarını destekleyen deliller sunmak istese ilk kuşakta bulunan çocuğun getirdiği delil diğerine öncelenir. Mütevellilikte de durum gelirdede olduğu gibidir.

473. Mesele:

Bir yerde bulunan arazi için bir vakfın mütevellisi o vakfın arazilerinden olduğunu söyleyerek dava açsa arazi sahibi ise miri arazilerden olduğunu iddia ederek karşı davada bulursa ve her iki taraf da iddiasını kanıtlayan deliller getirmek istese yaygın biçimde hangi şekilde kullanıldığı biliniyorsa o tarafın delili diğerine öncelenir.

Şöyle ki o arazinin yaygın olarak vakıf olduğu biliniyorsa mütevellinin getirdiği delil tercih edilir.

Aksine yaygın şekilde bilinen arazinin miri arazi olduğu ise arazi sahibinin delili tercih edilir.

İki tarafın hiçbiri için yaygın bilinme durumu yok ise bakılır.

Eğer arazinin halihazırdaki kullanımını vakıfta ise kullanım dışında kalan arazi sahibinin delili tercih edilir.

Şayet arazinin halihazırdaki kullanımını devlet hazinesine ait ise kullanım dışında kalan mütevellinin delili tercih edilir.

474. Mesele:

Vakıf davası mutlak mülkiyet davası türündendir.

Dolayısıyla iki vakfın mütevellisinin her biri bir yerin kendi vakfına ait olduğunu iddia edip mal onlardan birinin kullanımında bulunup diğerinde bulunmasa kullanmayan kişinin delili tercih edilir.

Yine bir kimse mülkiyetinde olduğunu iddia ederek mülkiyet davası açıp bir vakfın mütevellisi de vakıf olduğunu iddia ederek dava açsa mal onlardan birinin kullanımında bulunur diğerinde bulunmazsa kullanamayan kişinin delili tercih edilir.

Yani eğer o yer mülkiyet davası açan kimsenin kullanımında ise mütevellinin delili tercih edilir.

Şayet mütevellinin kullanımında ise mülkiyet davası açan kişinin delili tercih edilir.

475. Mesele:

Vakıf tarihine ilişkin davalarda tarihi daha eskiye dayanan tarafın delili öncelenir.

Şöyle ki bir yer hakkında iki vakfın mütevellisi de vakfın kuruluş tarihini zikrederek yerin vakıf olduğuna yönelik dava açsa ve birinin tarihi diğerinden önce olsa önce tarihli olan vakfın mütevellisinin delili tercih edilir.

YİRMİNCİ BAB: Yemin Gereken Haller

Mütevellîye yemin gereken ve gerekmeyen maddeler hakkındadır.

476. Mesele:

Vakıfla alakalı davalarda kendisinin herhangi bir sözleşme yaptığına ilişkin iddiada bulunulmayan mütevellinin yemin etmesi gerekmez.

Örneğin vakfedilmesi için mütevellîye teslim edilen bir malın başka bir kişi mülkü olduğunu iddia etse ve iddiasını kanıtlayamasa mütevellinin yemin etmesini isteyemez.

Yine bir para vakfının mütevellisi başka birinin önceki mütevellinin vermiş olduğu paradan dolayı vakfa borcu olduğunu iddia etse ve o kişi de borcu olan parayı eski mütevellîye tamamıyla ödediğini söylese fakat ödemiş olduğunu ispat edemese mütevellinin yemin etmesini isteyemez.

Benzer şekilde bir kimse bir vakfa belli bir miktar borcu olduğunu ikrar ettikten sonra borcunun olmadığını yalan yere ikrarda bulunduğunu söyleyerek dava açsa ikrarının doğruluğuna yönelik mütevellinin yemin etmesini isteyemez.

Ancak kendisinin herhangi bir sözleşme yaptığına yönelik iddiada bulunulan mütevellinin üzerine yemin gerekir.

Örneğin bir vakfın müstegallerinden olması için mütevellinin elinde bulunan gayr-i menkulle ilgili bir kişi gayr-i menkulü belli bir süreliğine mütevelliden kiraladığını söyleyerek teslim etmesini istediği halde mütevellinin inkâr etmesi sebebiyle dava açsa ve iddiasını da ispat edemese gayr-i menkulü kendisine kiraya vermediğine yönelik mütevellinin yemin etmesini isteyebilir.

Yine bir kişi bir vakfın mütevellisinin vakfın ihtiyaçları için kendisinden belli bir miktar mal aldığını iddia etmesine karşın mütevellinin inkâr etmesi sebebiyle dava açsa ve iddiasını ispatlayamasa mütevellinin yemin etmesini isteyebilir.

Ve yine bir vakıf gayr-i menkulün kiracısına mütevellî toplam kira ücretinin verilmesini isteyerek dava açsa kiracı da o kira bedelinin tamamen

ödemiş olduğunu iddia etse mütevellinin inkarına karşılık ödediğini ispat edemese mütevellinin yemin etmesini isteyebilir.

477. Mesele:

Herhangi bir maddeye dayanmadığı vakıfla ilgili bir ihaneti de bulunmadığı bilinen müteveli hâkim tarafından değiştirilebilir.

YİRMİ BİRİNCİ BAB: Davalarda İkrâr

İkrara dairdir.

478. Mesele:

Mütevellinin vakıf aleyhine yapacağı ikrar geçerli değildir.

Örneğin bir kimse vakıf olması amacıyla mütevellinin elinde bulunan bir gayr-i menkulün mülkiyetinde olduğuna yönelik dava açsa müteveli iddia sahibinin davasını ikrar ve doğru olduğunu itiraf etse mütevellinin bu ikrarı vakfın aleyhinde bulunduğundan caiz ve geçerli değildir.

Dolayısıyla bahsi geçen ikrar hükme dayanak olmaz.

479. Mesele:

Bir kimse elinde olan bir gayr-i menkulün vakıf olduğunu söylese bu söz o gayr-i menkulün daha önceden vakfedilmiş olduğuna hamledilir. Yoksa vakıf kurma lafzına hamledilmez.

Dolayısıyla bu sözde vakıf şartları arasında

Binâenaleyh onda şerâit-i vakf aranmaz.

480. Mesele:

Bir vakfın gelir veya oturma hakkı ya da tevliyetinin çeşrutun lehi olan kimse meşrutun leh olduğu belli olmayan başka biri için de meşrutun leh olduğunu ikrar etse ikrar eden bu kişinin kararı sadece kendisi hakkında geçerli olur.

Başka meşrutun lehler varsa onların hakkında geçerli olmaz.

Dolayısıyla yukarıda anlatıldığı şekilde kendisi lehine ikrar yapılan kimse sadece ikrar edenin hissesinde ona ortak olur.

Başka hissedarların bulunması halinde onların hisselerinde ortak olmaz.

Bu durumda ikrar eden kişi vefat etse ikrarın hükmü kalmaz.

Dolayısı ile vefat eden kişinin zikredilen ikrarı ile çocukları zorunlu tutulamaz.

481. Mesele:

İcareteynli vakıf gayr-i menkulün asıl mülkiyetine dair bir konuda icareteyn yolu ile kullanan kişinin vakıf aleyhine ikrarı sahih ve geçerli değildir.

Örneğin bir vakfın icareteynli müstegallerinden olarak bir kişinin icareteyn ile kullanımında olan gayr-i menkul için başka birisi mülkü olduğunu iddia ederek dava açsa o kimse de iddia sahibinin mülkü olduğunu ikrar etse bu ikrar vakıf için geçerli olmaz.

Dolayısıyla hâkim zikredilen ikrara dayanarak o gayr-i menkulün davacının mülkü olduğuna hükmetse sahih olmaz.

Yine bir vakfın icareteynli müstegallerinden olarak bir kişinin icareteyn ile kullanımında olan gayr-i menkul için başka bir vakfın mütevellisi kendi vakfının müstegallerinden olduğunu iddia ederek dava açsa o kişi de bunu ikrar etse bu ikrar sahih ve geçerli olmaz.

482. Mesele:

Bir para vakfının mütevellisi bir kimseye eski mütevellinin borç verdiğini ve bu borçtan belli bir miktar para ödenmediğini iddia ederek dava açsa ve o kişi de inkâr edip eski mütevellinin gelip borç verdiğini söylemesi halinde borcunu ödeyeceğini belirtirse ve eski müteveli de gelip o kişiye borç verdiğini söylerse fakat bu kişi bu sefer de borcu inlar etse önceki söylediği söze dayanılarak o kişinin borcu ikrar ettiğine karar verilemez.

Bu durumda hâkim sadece ilk söylediği söze dayanarak bahsi geçen miktarın ödenmesine hükmetse hükmü sahih olmaz.

Ama eski müteveli yukarıdaki şekilde söyledikten sonra o kişi de eski mütevelliyi doğrularsa bu durumda bahsi geçen miktarın borç olduğunu ikrar etmiş olacağından bu miktarın ödenmesine hükmedilir.

